

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Coordonator:
dr. Florian CÎRCIUMARU

EVALUARE STRATEGICĂ 2020

SECURITATEA, ÎNTRE PANDEMIE ȘI COMPETIȚIE

Monografie

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2021

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

EVALUARE STRATEGICĂ 2020
SECURITATEA, ÎNTRE PANDEMIE ȘI COMPETIȚIE

Monografie

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2021

Coordonator:

Dr. Florian CÎRCIUMARU

Autori:

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

CS II dr. Cristina BOGZEANU

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

CS II dr. Mirela ATANASIU

CS III dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ

CS III dr. Marius Titi POTÎRNICHE

CS III dr. Mihai ZODIAN

Coperta: Andreea GÎRTONEA

Copyright © 2021

Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

- *Lucrarea face parte din Planul de cercetare științifică al Universității Naționale de Apărare „Carol I” și este distribuită conform reglementărilor în vigoare.*
- *Lucrarea a fost avizată în ședința Consiliului Științific al CSSAS nr. 11, din 28.06.2021; responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.*

ISBN 978-606-660-450-5 (tipărit)

ISBN 978-606-660-451-2 (on line)

ISSN 2734-4681; ISSN-L 2734-4681

CUPRINS

STRATEGIC EVALUATION 2020	5
Security, between pandemic and competition <i>Abstract & Contents</i>	
ARGUMENT	7
<i>Florian CÎRCIUMARU</i>	
CAPITOLUL 1 CUM A SCHIMBAT PANDEMIA ECONOMIA MONDIALĂ: REZILIENȚA ECONOMICĂ A SUA, EUROPEI, CHINEI ȘI FEDERAȚIEI RUSE	11
<i>Cristian BĂHNĂREANU</i>	
CAPITOLUL 2 DINCOLO DE PANDEMIE: SCHIMBAREA TIPARELOR DE RELAȚIONARE ALE UE CU ACTORII STATALI MAJORI?	33
<i>Cristina BOGZEANU</i>	
CAPITOLUL 3 CRIZA „UITATĂ” A EUROPEI: IMPACTUL PANDEMIEI DE COVID-19 ASUPRA POPULAȚIEI DE REFUGIAȚI ȘI MIGRANȚI ILEGALI	69
<i>Alexandra SARCINSCHI</i>	
CAPITOLUL 4 EVOLUȚIA CONFLICTUALITĂȚII ORIENTULUI MIJLOCIU ȘI AFRICII DE NORD ÎN PANDEMIE	95
<i>Mirela ATANASIU</i>	

CAPITOLUL 5 IMPLICAȚIILE PANDEMIEI DE CORONAVIRUS ASUPRA RĂZBOIULUI CIVIL DIN LIBIA ȘI ACȚIUNILOR TERORISTE DIN NORDUL AFRICII ȘI REGIUNEA SAHEL	123
<i>Crăișor-Constantin IONIȚĂ</i>	
CAPITOLUL 6 RUSIA – CONTINUITATE FĂRĂ IMPEDIMENTE	161
<i>Marius Titi POTÎRNICHE</i>	
CAPITOLUL 7 SUA, CHINA. PROBLEMA PUTERII ȘI O COMPETIȚIE ECHIVOCĂ	187
<i>Mihai ZODIAN</i>	
CONCLUZII	229
<i>Florian CÎRCIUMARU</i>	
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	233
ANEXE	257

STRATEGIC EVALUATION 2020

SECURITY, BETWEEN PANDEMIC AND COMPETITION

Argument ■ How did the pandemic changed world economy: the economical resilience of US, Europe, China and Russian Federation ■ Beyond pandemics: the change in EU`s relationship pattern with major state actors ■ The "forgotten" crisis of Europe: the pandemic`s effect upon the refugees and illegal migrant`s population ■ The evolution of conflict in Middle East and Northern Africa during the pandemic ■ The effects of coronavirus pandemic on the civil war in Libya ■ Russia - continuity without ferrets ■ US, China and an ambiguous competition

Abstract: This volume contains studies made by our researchers about the main trends in the security sector, during 2020, a year during which many parts of the world were strongly affected by the Covid-19 pandemic. It is part of a yearly series of assessments, produced by the CDSSS, which follows a geographical and great power orientation of subjects, but the authors choose the issues and the theoretical or methodological approaches which they used. The main themes are: world economy during the pandemics; EU`s foreign relations; migration and asylum in Europe; Middle East, Northern Africa and the Sahel region; the main trends from Russia and the relationships between US and China. The various attitudes and reactions to the spread of the new coronavirus is the underline and unifying idea of this work.

ARGUMENT

Anul 2020 va rămâne în istorie ca fiind un an de răscruce, din cauza apariției neașteptate și a manifestării șocante a pandemiei de Covid-19. În câteva luni a urmat o schimbare radicală a interacțiunilor și a modului de viață în regiuni importante de pe glob, în principal din lumea dezvoltată. Consecințele au variat însă în funcție de spațiu, de experiență, de capacitatea de reacție, de coerența instituțională sau de experiența de dezvoltare a respectivelor societăți. Poate surprinzător, în unele situații, tendințe vechi au ieșit la iveală sau au fost amplificate, iar noi temeri nu s-au manifestat.

Lumea nu a renunțat la toate diviziunile pentru a se confrunța cu noua amenințare în mod eficient și rapid; dimpotrivă, am asistat deseori la suspiciuni, schimburi de acuzații, evitări ale responsabilității etc. De cealaltă parte, nici tensiunile nu au escaladat, dincolo de anumite limite și forme de cooperare necesare, au continuat să funcționeze, de exemplu, schimburi de informații sau dezvoltarea de vaccinuri. Agenda de securitate s-a schimbat cu un amestec de optimism și pesimism.

Lucrarea prezintă interpretările cercetătorilor CSSAS referitoare la cele mai importante tendințe ale mediului de securitate din anul precedent. În această ediție, o atenție specială a fost acordată consecințelor proliferării noului coronavirus. Structura urmează criteriile geografice și tematice, ținând cont de importanța subiectelor, iar fiecare autor a beneficiat de toată libertatea intelectuală necesară.

În capitolul *Cum a schimbat pandemia economia mondială: reziliența economică a SUA, Europei, Chinei și Federației Ruse*,

Cristian Băhnăreanu studiază problema consecințelor economice ale pandemiei de Covid-19, în special urmărind reacțiile și costurile uneori diferite. Capitolul său este structurat în secțiuni dedicate evoluțiilor societăților dezvoltate și în curs de dezvoltare; economiilor din Statele Unite, Europa, China și Federația Rusă. În general, după un șoc intens, în prima parte a lui 2020, a urmat o revenire, schimbările fiind corelate cu evoluțiile noii maladii și ale politicilor sanitare.

Capitolul Cristinei Bogzeanu, *Dincolo de pandemie: schimbarea tiparelor de relaționare ale UE cu actori statali majori?*, conține o analiză a dinamicii relațiilor Uniunii Europene cu principalii actori ai arenei internaționale, în contextul creat de pandemie, supunând analizei relația cu SUA, pe de o parte, și, de cealaltă, China, Federația Rusă și Turcia. Argumentarea reflectă faptul că pandemia a „pus pe tavă” și a adâncit o serie de vulnerabilități ale comunității euroatlantice de securitate, care au fost valorificate din plin de statele concurente, în contextul competiției pentru putere la nivel internațional. Totuși, după analiza barometrelor și a sondajelor de opinie, precum și a tendințelor în materie de riscuri și amenințări de securitate, câștigurile de putere *soft* relativă se conturează a fi reversibile.

În *Criza „uitată” a Europei: impactul pandemiei de Covid-19 asupra populației de refugiați și migranți ilegali*, Alexandra Sarcinschi analizează subiectul impactului răspândirii noului coronavirus în Europa asupra refugiaților și migranților ilegali aflați în acest spațiu. Textul este organizat potrivit temelor fluxurilor de migrație; deciziilor și politicilor de gestionare. Un aspect important avut în vedere în cursul cercetării este cel al problemei solidarității țărilor europene.

Capitolul lui Marius Titi Potârniche, *Rusia – continuitate fără impedimente*, este dedicat principalelor acțiuni politico-militare întreprinse de Federația Rusă anul trecut, odată cu izbucnirea pandemiei de Covid-19. Cercetătorul pune accentul pe implicarea în gestionarea conflictului din Nargorno-Karabah; strategia adoptată față de protestele

din Belarus și semnificația exercițiilor militare desfășurate de forțele rusești și de o serie de parteneri în 2020. De asemenea, evidențiază rolul reformei constituționale.

În capitolul *Dinamica conflictualității Orientului Mijlociu și Africii de Nord în pandemie*, Mirela Atanasiu investighează dacă pandemia de Covid-19 a contribuit la creșterea tensiunilor din Orientul Mijlociu. Ea trece în revistă conflictele din Siria, Irak, Yemen, Libia; implicarea puterilor mari și medii în regiune; mișcările secesioniste și rivalitățile teritoriale (grupările kurde, înfruntările din Nargorno-Karabah); conflictul israeliano-palestinian și crizele din Golful Persic. Autoarea își propune să observe dacă, în contextul răspândirii noului coronavirus, interacțiunile respective au devenit mai conflictuale sau mai pașnice.

Crăișor-Constantin Ioniță studiază interacțiunea dintre războiul civil din Libia, terorismul și pandemia de Covid-19 în regiunea Africii de Nord. Obiectivul este tot acela de a observa dacă proliferarea noului coronavirus a influențat tendințele de securitate din spațiul respectiv. Capitolul său, *Implicațiile pandemiei de coronavirus asupra războiului civil din Libia și acțiunilor teroriste din nordul Africii și regiunea Sahel*, este structurat în secțiuni dedicate evoluției noii maladii; impactului asupra conflictului civil libian; grupărilor extremiste din nordul Africii și Sahel; acțiunilor comunității internaționale; migrației și refugiaților și efectelor exercitate asupra securității europene.

Mihai Zodian investighează relațiile dintre Statele Unite și China din perspectiva teoriei tranziției puterii, ușor modificată, în XX. Capitolul său este organizat în trei componente. Primul conține o abordare cantitativă a distribuției de putere și a gradului de satisfacție al elitelor din cele două state; al doilea analizează mai în detaliu o serie de surse ale schimbării sau conservării resurselor actorilor respectivi, iar al treilea, consecințele izbucnirii pandemiei de Covid-19 și evenimentelor curente.

Contribuțiile specialiștilor Centrului indică diversitatea dimensiunilor și a interacțiunilor din primul an al pandemiei, care, dovedindu-se mai mult decât o criză sanitară, s-a transformat într-o tragedie și a stimulat sau a inhibat o serie de tendințe sociale. Aspectele transnaționale ale lumii contemporane au ieșit în evidență și au influențat structurile statale. O reluare a rivalităților de anvergură dintre marile puteri stă să izbucnească, chiar dacă o mare parte a societăților vizate ezită.

CAPITOLUL 1

CUM A SCHIMBAT PANDEMIA ECONOMIA MONDIALĂ: REZILIENȚA ECONOMICĂ A SUA, EUROPEI, CHINEI ȘI FEDERAȚIEI RUSE

Cristian BĂHNĂREANU

Pe parcursul anului 2020, economiile naționale și, implicit, cea mondială au fost puternic afectate de o criză sanitară mai puțin experimentată de lumea de azi – *pandemia de Covid-19*. Astfel de evenimente neașteptate, ce apar o dată la 50-100 de ani, generează efecte sociale și economice a căror gravitate și amploare nu pot fi prognozate și cuantificate cu adevărat niciodată. Pandemia s-a răspândit rapid, ca un tsunami, în toate colțurile lumii, la sfârșitul anului înregistrându-se aproape 80 de milioane de persoane infectate și circa 1,75 milioane de victime la nivel mondial¹.

Timp de câteva luni, incertitudinile și panica au paralizat majoritatea activităților economice atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare. Măsurile anti-pandemie – distanțare fizică, limitarea libertății de mișcare, izolare/carantină, restricționarea unor activități economice și sociale etc. – adoptate de guvernele lumii au dus la oprirea aproape totală a comerțului, turismului și transporturilor, la pierderea de locuri de muncă, la creșterea bruscă a numărului de persoane care trăiesc la limita sărăciei, la noi maxime ale inegalității veniturilor și bogăției. Cu alte cuvinte, majoritatea indicatorilor macroeconomici s-au deteriorat puternic pe parcursul anului 2020, înregistrând valori ce nu au mai fost atinse în orice criză anterioară. De exemplu, PIB-ul mondial s-a contractat cu 4,3%, de peste trei ori mai

¹ ***, *COVID-19 Weekly Epidemiological Update*, World Health Organization, 27 decembrie 2020, p. 2.

mult decât în timpul crizei economico-financiare din 2009².

1.1. Economii dezvoltate și cele emergente în impas

Pentru a contracara efectele negative ale pandemiei de Covid-19 asupra economiei și societății, țările dezvoltate au lansat rapid importante pachete de stimulare economică, spre deosebire de multe dintre cele în curs de dezvoltare, a căror capacitate de a asigura stimulentele necesare a fost serios condiționată de spațiul fiscal limitat și de nivelul ridicat al datoriei publice. Per total, măsurile de susținere a economiilor au însumat fonduri de 12.700 miliarde de dolari, ceea ce se „traduce” într-o creștere a datoriei publice la nivel global cu circa 15%³. Cu toate acestea, costurile economice ale pandemiei continuă să crească, pe fondul temerilor cu privire la un nou val de îmbolnăviri, ceea ce menține economia mondială într-o stare de incertitudine.

În general, răspunsurile la criză au presupus alegeri dificile între salvarea vieților oamenilor și protejarea mijloacelor de trai, între viteza de implementare a măsurilor și eficiența acestora, între costurile pe termen scurt și impactul lor pe termen lung⁴, dar și între intensificarea cooperării regionale și internaționale și măsurile protecționiste. Factorii de decizie au fost obligați să analizeze cu atenție, pe baza efectelor imediate asupra populației și economiei, impactul pe termen mediu și lung al pandemiei în ceea ce privește comportamentul consumatorilor, structurile economice, creșterea, distribuția veniturilor, comerțul, sustenabilitatea datoriilor și stabilitatea financiară, și să găsească cele mai potrivite soluții.

² ***, “Global economic recovery remains precarious – the projected rebound of 4.7 per cent will barely offset 2020 losses”, *Monthly Briefing on the World Economic Situation and Prospects*, nr. 146, 5 februarie 2021, p. 1.

³ *Ibidem*, p. 2.

⁴ ***, *World Economic Situation and Prospects 2021*, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2021, p. vii.

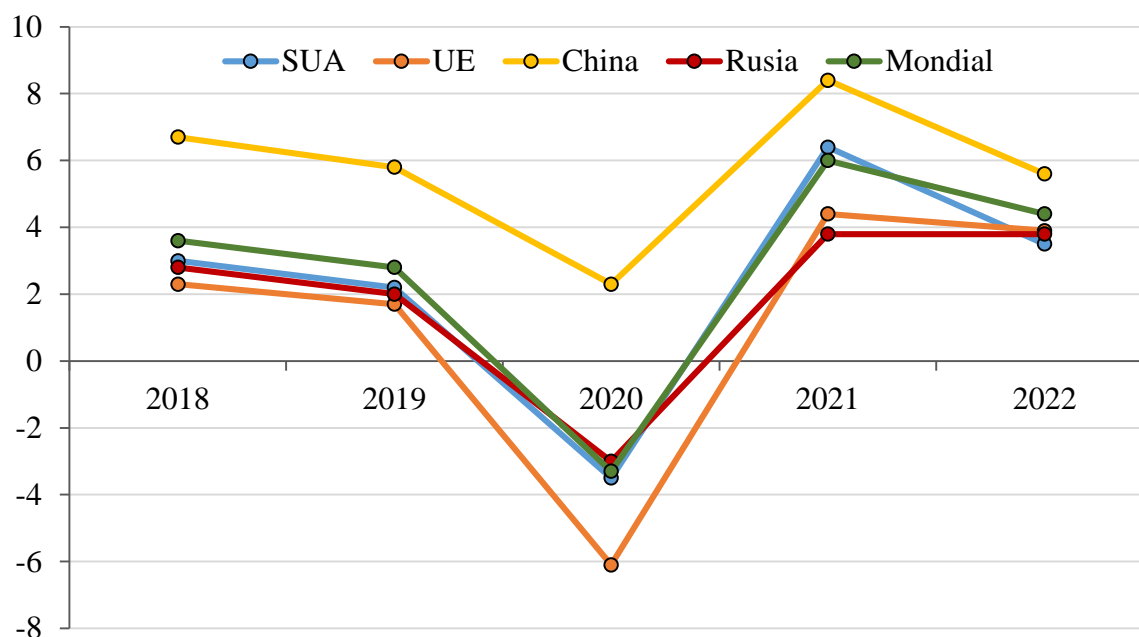

Figura nr. 1: Rata de creștere a PIB-urilor SUA, UE, China, Rusia și pe plan mondial, în perioada 2018-2022 (%)⁵

Economiile G20 – reprezentând aproape 80% din PIB-ul mondial – s-au contractat în medie cu 3,3% în 2020⁶, reflectând în mare măsură performanța economiei mondiale. De altfel, economiile dezvoltate au fost cel mai grav afectate de măsurile prelungite de carantină, impuse în multe țări europene și în unele state americane, pe timpul „valurilor” 1 și 2 ale pandemiei, creșterea economică agregată înregistrând o reducere cu circa 5,6% în anul care a trecut⁷. Activitatea economică s-a oprit, practic, în al doilea trimestru din 2020, declanșând adoptarea unor măsuri importante de politică fiscală și monetară. Cu toate acestea, în timpul revenirii ulterioare de la jumătatea anului, economiile dezvoltate nu au reușit să atingă nivelul de performanță economică de dinaintea crizei. Redresarea cererii interne a fost destul de fragilă, din cauza incertitudinii generale și a efectului paralizant al pandemiei asupra activității economice, dar s-ar

⁵ ***, *World Economic Outlook Database*, International Monetary Fund, Washington, D.C., aprilie 2021, URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April>, accesat la 20.04.2021.

⁶ ***, „G20 GDP continues to grow in the fourth quarter of 2020, although at a slower pace”, *News Release: G20 GDP Growth*, OECD, 15 martie 2021, p. 1.

⁷ ***, *Op. cit.*, UN, 2021, p. 5.

putea consolida odată cu diminuarea măsurilor de susținere. Un indicator al nivelului ridicat de incertitudine a fost și creșterea economiilor gospodăriilor din SUA și a altor economii avansate. Deși se estimează că economiile dezvoltate se vor redresa, în 2021, cu un plus de circa 5,1%⁸, traiectoria creșterii rămâne încă puternic dependentă de stimulentele fiscale.

În 2020, țările în curs de dezvoltare și cele mai puțin dezvoltate au trecut mai ușor peste efectele măsurilor anti-pandemie, contractia PIB-ului fiind relativ mai redusă: 2,5%, pentru prima categorie și doar 1,3%, pentru ce-a de-a doua⁹. Există totuși diferențe semnificative în dimensiunea și amploarea șocului în rândul țărilor în curs de dezvoltare, care se pare că au dus greul recesiunii, din cauza spațiului fiscal limitat, a constrângerilor tot mai mari ale balanței de plăți și a lipsei sprijinului internațional adecvat. Creșterea din America Latină și Caraibe și economiile din Asia de Sud au avut cel mai puternic de suferit (scădere de 8-9%), spre deosebire de economiile din Asia de Est, care s-au descurcat mult mai bine (expansiune cu 1%)¹⁰. Pentru 2021, pe baza unei redresări rapide și robuste a Chinei, se estimează o revenire a economiilor în curs de dezvoltare la o rată de creștere de 6,7%¹¹.

Pe parcursul anului trecut, pandemia și efectele asociate au dus la intensificarea și extinderea măsurilor protecționiste. Mișcarea către protecționism era deja un fenomen destul de răspândit, mai ales în domeniul comercial, fiind alimentat de disputele dintre SUA și China și dintre SUA și UE, din ultimii ani, și de creșterile tarifare asociate. De asemenea, criza a expus și a exacerbă punctele slabe, care persistă din cauza lipsei de progrese în implementarea *Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă*¹².

⁸ ***, *Op. cit.*, IMF, aprilie 2021.

⁹ ***, *Op. cit.*, UN, 2021, p. 5.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ ***, *Op. cit.*, IMF, aprilie 2021.

¹² ***, *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*, Ministerul Afacerilor Externe, august 2017, URL: <https://www.mae.ro/node/35919>, accesat la 11.03.2021.

O recuperare susținută după pandemie va depinde nu numai de dimensiunea măsurilor de stimulare și de lansarea rapidă a vaccinurilor, ci și de calitatea și eficacitatea acestor măsuri pentru a construi reziliența împotriva viitoarelor șocuri. Redresarea economică nu înseamnă doar restabilirea creșterii PIB-ului, ci și adoptarea unor standarde de viață îmbunătățite, bazate pe securitate, prosperitate și stat de drept, și sporirea durabilității ecologice și sociale a activităților economice. Criza necesită răspunsuri politice care să asigure un echilibru adecvat între satisfacerea nevoilor urgente și promovarea priorităților de dezvoltare durabilă pe termen lung.

1.2. Economia americană în impas

Economia SUA a intrat în impas la jumătatea lunii martie, din cauza măsurilor de carantină luate pentru combaterea pandemiei de Covid-19, rata șomajului crescând de peste patru ori în decurs de trei luni, de la 3,5%, în februarie, la 14,8%, în aprilie 2020¹³. Guvernul federal a răspuns prompt cu un pachet fără precedent de măsuri de stimulare pentru a aborda efectele crizei sanitare, în special prin *Legea privind ajutorul, asistența și securitatea economică pe perioada pandemiei de coronavirus – CARES*¹⁴, a cărei valoare totaliza 12% din PIB, până la sfârșitul lunii octombrie. Extinderea transferurilor de venituri către gospodării și acordarea de împrumuturi de urgență întreprinderilor au susținut o creștere a venitului personal disponibil în al doilea trimestru, ceea ce a dus, ulterior, la o „explozie” a cererii interne. Cu toate acestea, estimările arată că PIB-ul real s-a contractat cu 3,5% în 2020¹⁵.

Deși impactul pachetelor de stimulare implementate s-a diminuat treptat, rata de economisire a gospodăriilor a rămas ridicată (13,6% în

¹³ ***, *Labor Force Statistics from the Current Population Survey*, U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021, URL: <https://data.bls.gov/timeseries/lms14000000>, accesat la 12.03.2021.

¹⁴ ***, *Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act*, Public Law 116-136, U.S. Congress, 27 martie 2020, URL: <https://www.congress.gov/116/plaws/publ136/PLAW-116publ136.pdf>, accesat la 12.03.2021.

¹⁵ ***, *Gross Domestic Product, First Quarter 2021 (Advance Estimate)*, News Release, Bureau of Economic Analysis, U.S. Department of Commerce, 29 aprilie 2021, p. 12.

octombrie 2020), mult mai mare decât media anuală de 8% din perioada anterioară crizei¹⁶. Există mai multe explicații pentru modelul unor astfel de creșteri ale ratelor de economisire înregistrate în țările dezvoltate, motivul principal fiind scăderea masivă a consumului gospodăriilor, cuplată cu sporirea semnificativă a transferurilor temporare ale guvernului. Măsurile de carantină au împiedicat gospodăriile să irosească resurse financiare pe produse neesențiale, dar scăderea cheltuielilor nu reprezintă neapărat o schimbare fundamentală a comportamentului de economisire. Un alt factor este legat de percepția gospodăriilor din economiile dezvoltate cu privire la incertitudinile viitorului. Având în vedere că ratele nominale ale dobânzii și inflația erau la niveluri minime istorice, gospodăriile nu au simțit nicio presiune pentru a-și proteja veniturile din perioada următoare prin realizarea unor cheltuieli în prezent, ceea ce a condus la un nivel deosebit de ridicat al economiilor.

Creșterea datoriei gospodăriilor americane a fost limitată în cel de-al doilea trimestru al anului 2020, deoarece suma restantă a scăzut cu circa 30 de miliarde de dolari de la un trimestru la altul¹⁷. Gospodăriile s-au abținut de la noi împrumuturi în vederea achiziționării de bunuri durabile. În aceeași perioadă, valoarea datoriilor corporative nefinanciare a înregistrat o creștere, având în vedere că datoriile totale s-au majorat de la 16.900 de mld. de dolari, în martie, la 18.300 de mld. de dolari în iunie 2020¹⁸, ca efect al utilizării facilităților speciale de creditare, puse la dispoziție prin pachetul de stimulare. În ciuda dificultăților financiare în creștere, rata împrumuturilor acordate de băncile comerciale cu întârzieri la plată a rămas scăzută (doar 1,54%), față de ultimul vârf din primul trimestru al anului 2010 (când ajunsese la 7,4%)¹⁹. Deși magnitudinea

¹⁶ ***, *Op. cit.*, UN, 2021, p. 74.

¹⁷ Alexandre Tanzi, Shahien Nasiripour, "U.S. Household Debt Falls for First Time in 6 Years", *Bloomberg*, 6 august 2020, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-08-06/u-s-household-debt-falls-in-lockdown-for-first-time-in-6-years>, accesat la 15.03.2021.

¹⁸ ***, *United States – Total Liabilities, All Commercial Banks*, Trading Economics, 2021, URL: <https://tradingeconomics.com/united-states/total-liabilities-all-commercial-banks-fed-data.html>, accesat la 15.03.2021.

¹⁹ ***, *Charge-Off and Delinquency Rated on Loans and Leases at Commercial Banks*, Board of Governors of the Federal Reserve System, 19 februarie 2021, URL:

șocului negativ asupra activităților economice a fost fără precedent, sectorul bancar al SUA – care acumulasese un nivel suficient de lichiditate și capital, datorită reglementărilor prudențiale adoptate după criza financiară globală din 2008 – a fost capabil să-l absoarbă. Acest tampon de reglementare a împiedicat amplificarea șocului în întregul sector financiar și a limitat astfel impactul economic al valului 2 al pandemiei de Covid-19.

În cel de-al treilea trimestru al anului 2020, economia americană a început să se redreseze treptat, odată cu relaxarea măsurilor de carantină. Consumul de bunuri și investițiile rezidențiale au depășit nivelul de dinaintea crizei, având în vedere că rata economiilor personale a scăzut la 14,1%, în septembrie, de la 33,7% în aprilie²⁰. Pe măsură ce activitățile economice au început să se redeschidă parțial, rata șomajului și-a continuat scăderea, ajungând la 7,8% la sfârșitul trimestrului²¹. Cu toate acestea, revenirea de la jumătatea anului nu s-a văzut și în consumul de servicii și investiții corporative, care au rămas destul de slabe. Mai mult, speranțele unei redresări directe și fără complicații au fost risipite prin apariția/agravarea unor focare de coronavirus în multe părți ale SUA, ceea ce a însemnat reimpunerea unor restricții asupra activităților economice.

Pentru anul 2021, se estimează că economia americană va înregistra o creștere cu 6,4%²². Pe măsură ce relaxarea monetară se consolidează, consumul de bunuri durabile și investițiile rezidențiale vor continua trendul ascendent, spre deosebire de investițiile corporative și exporturile care vor rămâne slabe, atâta timp cât persistă incertitudinile asociate pandemiei. În timp ce împrumuturile acordate gospodăriilor, în special prin ipotecă, vor crește, sectorul bancar este de așteptat să fie mai prudent în emiterea de noi împrumuturi corporative. Într-un context cu perspective

<https://www.federalreserve.gov/releases/chargeoff/delallsa.htm>, accesat la 15.03.2021.

²⁰ ***, *Personal Income and Its Disposition, Monthly*, Bureau of Economic Analysis, U.S. Department of Commerce, 30 aprilie 2021, URL: <https://apps.bea.gov/iTable/iTable.cfm?reqid=19&step=3&isuri=1&1921=survey&1903=76#reqid=19&step=3&isuri=1&1921=survey&1903=76>, accesat la 05.05.2021.

²¹ ***, *Op. cit.*, U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021.

²² ***, *Op. cit.*, *IMF*, aprilie 2021.

slabe de ocupare a forței de muncă și de creștere a salariilor, redresarea fragilă a economiei americane ar putea fi ușor inversată, dacă măsurile de sprijin fiscal, inclusiv transferurile de venituri și garanțiile împrumuturilor, rămân, inadecvate.

Nu în ultimul rând, tensiunile comerciale dintre SUA și China s-ar putea diminua în următorii ani, având în vedere alegerea unei noi administrații la Washington, dar este puțin probabil ca acestea să dispară complet, având în vedere complexitatea problemelor aflate în litigiu.

1.3. Economia Europei împovărată de efectele pandemiei

Europa se confruntă cu o criză economică de proporții istorice, ca urmare a pandemiei de Covid-19, UE-27 urmând să aibă o contracție economică estimată la 6,1% în 2020²³. La sfârșitul primului trimestru, odată cu creșterea numărului de cazuri de infectare și de deces, majoritatea țărilor de pe „bătrânul” continent au implementat pe scară largă măsuri destul de dure de carantină pentru a contracara răspândirea noului coronavirus. Acest lucru a dus la „paralizarea” unei mari părți a activităților economice, ceea ce a declanșat o multitudine de efecte negative. Sectorul de afaceri, în special întreprinderile mici cu mai puține rezerve financiare, a intrat într-o criză de lichiditate, deoarece veniturile au scăzut brusc, în timp ce costurile au rămas neschimbate. După o anumită acalmie pe timpul verii și după unele semne timide de revenire economică, situația sanitară a început din nou să se înrăutățească la sfârșitul lunii octombrie, multe țări fiind nevoite să reintroducă anumite măsuri de carantinare.

În Europa au existat unele variații ale impactului pandemiei asupra sistemului de sănătate și asupra economiei. Belgia, Franța, Italia și Spania au fost puternic afectate atât prin numărul celor infectați și al deceselor, cât și de amploarea contracției economice. În Germania, consecințele negative asupra populației și economiei, deși semnificative, au fost mai

²³ ***, *Real GDP growth rate – volume*, Eurostat, aprilie 2021, URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>, accesat la 19.04.2021.

limitate. Aceste diferențieri de performanță economică între țările europene au fost în mare parte rezultatul atât al duratei măsurilor de carantină instituite, cât și al rolului și ponderii sectorului de servicii în economie. De exemplu, economiile din Europa de Sud se bazează într-o măsură mult mai mare pe servicii, în special pe turism – intrat, în decurs de câteva zile, într-un colaps complet. Ele au fost serios prejudiciate, pe măsură ce o serie de activități economice importante, inclusiv hoteluri, restaurante și companii aeriene, au fost închise. În schimb, țările dezvoltate, precum Germania, cu sectoare de producție puternice și o expunere mai mare la comerțul global, au cunoscut o revenire mai rapidă în timpul verii. Pandemia a contribuit și la adâncirea diferențelor deja existente în zona euro, având în vedere că mai multe țări care înregistrau, încă din perioada pre-criză, niveluri mai ridicate ale datoriilor și ale șomajului au fost cele mai afectate.

În cadrul măsurilor în domeniul muncii, mulți angajați din UE au acceptat, cel puțin în prima fază, o reducere a veniturilor pentru a evita șomajul. Cu toate acestea, numărul de șomeri a crescut în regiune la 7,8% în septembrie 2020, față de 6,6% în aceeași perioadă a anului trecut, Grecia și Spania înregistrând cele mai ridicate rate ale șomajului – 16,6%²⁴. Mai mult, șomajul în rândul tinerilor a crescut cu aproape 2 puncte procentuale (16,8% în 2020) și reprezintă în continuare o provocare majoră pentru oficialii de la Bruxelles²⁵.

Deși au existat anumite diferențe în ceea ce privește amploarea și nivelul eforturilor și al constrângerilor cu care s-au confruntat țările europene, necesitatea abordării pandemiei și a consecințelor sale a declanșat adoptarea unor măsuri importante de politică fiscală. La începutul crizei sanitare, obiectivul imediat a fost creșterea cheltuielilor pentru sporirea capacităților de asistență medicală și a celor de testare și

²⁴ ***, *Unemployment by sex and age – monthly data*, Eurostat, aprilie 2021, URL: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, accesat la 19.04.2021.

²⁵ ***, *Youth unemployment rate by sex*, Eurostat, aprilie 2021, URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem140/default/table?lang=en>, accesat la 20.04.2021; ***, *Youth employment support*, European Commission, URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1036>, accesat la 20.04.2021.

monitorizare, într-un context în care factorii de decizie politică au avut la dispoziție o perioadă limitată de timp pentru a preveni blocarea economiilor și un stres suplimentar pe piețele financiare. Măsurile fiscale adoptate de majoritatea țărilor au inclus, printre altele, scheme de sprijin pentru susținerea costurilor salariale, asistență pentru acoperirea nevoii de lichiditate și amânarea la plată a obligațiilor fiscale. Amploarea și impactul acestor măsuri au depins totuși de poziția fiscală a fiecărei țări la începutul crizei. Italia, de exemplu, se confrunta deja cu un nivel relativ ridicat al datoriei publice și, prin urmare, a experimentat constrângeri în implementarea unui răspuns fiscal adecvat la pandemie. Spre deosebire, datoria publică relativ scăzută a permis Germaniei să își folosească spațiul de politică disponibil pentru a iniția un stimulent fiscal semnificativ.

De asemenea, pandemia a determinat UE să adopte unele măsuri fără precedent legate de politica fiscală, precum activarea clauzei derogatorii a *Pactului de stabilitate și creștere*²⁶. Deși Pactul rămâne în vigoare, în temeiul acestei clauze de evadare și al relaxării regulilor privind ajutoarele de stat, guvernele naționale beneficiază de mai multă libertate și de o flexibilitate sporită în ceea ce privește normele bugetare necesare susținerii sistemelor de sănătate, a firmelor și a angajaților. Ca recunoaștere a gravității provocărilor legate de pandemie, UE a convenit asupra unui plan de redresare în valoare de 750 de miliarde de euro²⁷. În cadrul planului, care va acorda prioritate dezvoltării durabile din punct de vedere ecologic, digitalizării, sprijinului pentru companii și consolidării sistemelor de sănătate publică, o serie de împrumuturi și granturi vor fi puse la dispoziția celor mai afectate economii din regiune.

Criza sanitară a condus și la o gamă largă de acțiuni de politică monetară. În martie 2020, Banca Centrală Europeană (BCE) a inițiat un program de achiziționare de urgență, în caz de pandemie, și, în iunie, a

²⁶ N.A.: În mod normal, *Pactul* limitează deficitul fiscal național la 3% din PIB și datoria publică la 60% din PIB.

²⁷ ***, *Reuniunea extraordinară a Consiliului European (17, 18, 19, 20 și 21 iulie 2020) – Concluzii*, Consiliul European, Bruxelles, 21 iulie 2021, pp. 2-7.

mărit valoarea sa totală la 1.850 de miliarde de euro²⁸, echivalentul a peste 10% din PIB-ul zonei euro. Și alte bănci centrale din regiune au luat măsuri similare, pentru a oferi sprijin în contextul pandemiei. Programul BCE oferă o flexibilitate sporită în ceea ce privește tipurile de active cumpărate și termenele pentru achiziții. În plus, Banca Centrală Europeană a menținut rata dobânzii la -0,5%²⁹. Scopul imediat al acestor măsuri este de a reduce impactul negativ al pandemiei asupra economiei reale și de a preveni apariția unei crize financiare.

BCE continuă să vizeze o inflație apropiată de 2%, dar odată cu creșterea accelerată a măsurilor de stimulare, rata a devenit negativă și în septembrie s-a situat la -0,3% pentru zona euro³⁰. Prețurile mai mici la energie au fost un factor major care a contribuit la această situație, dar chiar și în condițiile excluderii energiei și alimentelor neprocesate, inflația tot s-a situat la doar 0,4%, mult sub ținta stabilită. Neatingerea obiectivului în ceea ce privește rata inflației și spectrul iminent al deflației ar putea foarte bine să însemne o creștere suplimentară sau o extindere a măsurilor de stimulare, ceea ce ar putea duce la reînnoirea criticilor că, prin finanțarea bugetelor publice, BCE își depășește mandatul³¹.

Deși se estimează că regiunea va reveni la o creștere pozitivă de circa 4,4%, în 2021, și 3,9% în 2022³², acest lucru se bazează pe o serie de factori destul de incerti. Se presupune, astfel, că evoluția prețurilor ar putea contribui semnificativ la redresarea economiei, iar reimpunerea unor măsuri de carantină în trimestrul IV din 2020 ar urma să protejeze sănătatea populației. Riscurile majore includ un „val” mai grav și mai

²⁸ ***, *Pandemic emergency purchase programme (PEPP)*, European Central Bank, URL: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/pepp/html/index.en.html>, accesat la 21.04.2021.

²⁹ ***, *Key ECB interest rates*, European Central Bank, URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.en.html, accesat la 21.04.2021.

³⁰ ***, *HICP (2015 = 100) – monthly data (annual rate of change)*, Eurostat, aprilie 2021, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_hicp_manr/default/table?lang=en, accesat la 22.04.2021.

³¹ ***, „German court to rule on existential challenge to ECB’s bond purchases”, *Reuters*, 5 mai 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-ecb-policy-germany-idUSKBN22G2W2>, accesat la 22.04.2021.

³² ***, *Op. cit.*, IMF, aprilie 2021.

îndelungat de îmbolnăviri cu SARS-CoV-2, ceea ce va duce la o contracție continuă a activităților economice. Aprobarea și introducerea unuia sau mai multor vaccin(uri) anti-Covid-19 ar schimba radical situația, iar sectoare greu încercate, precum turismul și HoReCa, ar putea înregistra o recuperare mult mai rapidă. În afară de riscurile menționate, regiunea se confruntă și cu alte provocări anterioare pandemiei, inclusiv cele legate de relația viitoare dintre UE și Marea Britanie. De asemenea, industria auto din mai multe țări europene ar putea fi serios afectată de unele schimbări structurale, având în vedere că trecerea la tehnologii alternative atrage după sine revizuirea unor lanțuri de aprovizionare.

1.4. China – principalul „motor” al redresării în Asia de Est

Deși a fost epicentrul inițial al focarului de Covid-19, China a stopat rapid răspândirea virusului pe plan intern, ceea ce a permis o revenire rapidă a activităților economice, începând cu al doilea trimestru al anului 2020. După o contracție profundă a PIB-ului în primul trimestru, economia a început din nou să crească, ca urmare a unei reveniri a producției și exporturilor industriale. Redresarea a fost, de asemenea, susținută de o creștere a investițiilor în infrastructură, precum și de o revigorare modestă a consumului privat. În acest context, economia chineză a atins un plus de 2,3% la sfârșitul anului³³, devenind astfel singura economie majoră din lume care a înregistrat o creștere pozitivă în 2020.

Dintre membrii G20, doar China a reușit o recuperare economică rapidă și solidă pe parcursul anului trecut, activitățile comerciale având un aport semnificativ. Această reușită își are originea la începutul anilor 2000, când orientarea activităților comerciale către țările în curs de dezvoltare a luat avânt datorită rolului crescând al Chinei și al consolidării sale ca „fabrică globală”³⁴. Lanțurile valorice globale (LVG) s-au extins rapid către Asia de Est, mai ales în sectoarele auto, electronică și confecții.

³³ ***, *China's GDP expands 2.3 pct in 2020*, Xinhuanet, 18 ianuarie 2021, URL: http://www.xinhuanet.com/english/2021-01/18/c_139676895.htm, accesat la 23.03.2021.

³⁴ ***, *Op. cit.*, UN, 2021, p. 44.

Schimbarea vizibilă în comerțul mondial a fost determinată în principal de economia chineză, a cărei cotă în exporturile globale a crescut cu peste 10% în decurs de două decenii (de la 4,3%, în 2001, la 14,7%, în 2020³⁵).

Mai precis, aderarea Chinei – o țară în curs de dezvoltare, cu o forță de muncă foarte numeroasă și relativ calificată care câștigă salarii mici – la Organizația Mondială a Comerțului în 2001 a marcat o schimbare majoră pe scena comercială internațională, facilitând formarea de rețele noi și mult mai dispersate, pe fondul unei expansiuni rapide a sectorului de producție. China este acum cel mai mare furnizor de componente în cadrul LVG-urilor din sectorul de fabricație, depășind alte centre de producție, inclusiv Germania, Japonia și SUA³⁶. În acest context, nu este de mirare că redresarea comerțului cu mărfuri a fost condusă de China și de alte economii din Asia de Est, care au reușit să controleze destul de eficient răspândirea noului coronavirus și care au înregistrat o revenire mult mai rapidă decât se anticipa a activităților economice. Într-adevăr, economia chineză a beneficiat de o recuperare puternică a activității industriale și a cererii de import, ceea ce a dus la o creștere comercială pozitivă în al treilea trimestru al anului 2020, când alte țări și regiuni încă se confruntau cu contracții semnificative.

Redresarea comerțului din Asia de Est poate fi atribuită parțial creșterii în mai multe sectoare care au beneficiat de oportunitățile oferite de pandemie. De exemplu, comerțul internațional cu aparate și echipamente de birou s-a extins substanțial în 2020³⁷. Pe măsură ce gospodăriile, companiile și aparatul guvernamental și-au actualizat infrastructura din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor pentru a îmbunătăți condițiile de lucru la distanță (munca de la domiciliu), producătorii chinezi și nu numai au profitat de creșterea cererii de

³⁵ ***, *Merchandise: Total trade and share, annual*, UNCTADSTAT, 2021, URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=101>, accesat la 23.03.2021.

³⁶ Frederic Neumann, Abanti Bhaumik, *Who, where, what? Mapping Asian supply chains*, HSBC Global Research, 22 iulie 2020, p. 3.

³⁷ ***, *East Asia manufacturing leading the global trade recovery*, Global Trade Update, UNCTAD, februarie 2021, p. 5.

componente electrice și electronice. De asemenea, China a cunoscut o creștere puternică a exporturilor de materiale și echipamente medicale de protecție. Spre deosebire de prețurile petrolului aflate încă sub nivelul pre-pandemic, prețurile metalelor și produselor agricole au recuperat masiv din pierderile înregistrate. Ca urmare a cererii puternice din China și a problemelor de aprovizionare din America de Sud, prețurile cuprului, aluminiului și minereului de fier sunt acum cu mult peste cele de dinainte de pandemie. De exemplu, cuprul utilizat în principal în aplicații electrice și telecomunicații a atins, la sfârșitul lui 2020, nivelul maxim din ultimii șapte ani³⁸, pe măsură ce rețeaua 5G continuă să se dezvolte, și cererea de infrastructură de comunicații și tehnologia informației continuă să crească. În viitor, prețurile metalelor vor fi susținute probabil de expansiunea rapidă a economiei chineze și de redresarea cererii globale.

În cazul disputei comerciale prelungite dintre China și SUA, costurile au fost substanțiale la nivel agregat, reprezentând pierderi estimate ale PIB-ului de 0,32%, pentru economia chineză, și de 0,05%, pentru cea americană³⁹. Deși cele două țări au semnat un acord bilateral interimar în ianuarie 2020⁴⁰, tensiunile comerciale dintre cele două țări rămân ridicate și s-au extins și în domeniile tehnologiei și telecomunicațiilor. Un factor favorizant al acestei situații este dependența piețelor terțe de intrările din China, ceea ce a dus la creșterea cotei sale de piață în exporturile globale. De altfel, Beijingul a reușit să compenseze pierderile pe piața americană printr-o creștere a cotei sale pe alte piețe, fie direct, fie prin vânzarea de intrări intermediare care erau destinate, inițial, SUA. De asemenea, tensiunile comerciale dintre Beijing și Washington au determinat unele companii să adopte o strategie „China plus unu”⁴¹, care presupune diversificarea

³⁸ ***, ”Cooper”, *Trading Economics*, URL: <https://tradingeconomics.com/commodity/copper>, accesat la 25.03.2021.

³⁹ ***, *Op. cit.*, UN, 2021, p. 58.

⁴⁰ ***, *Economic and Trade Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the People's Republic of China*, Washington, 15 ianuarie 2020, URL: https://ustr.gov/sites/default/files/files/agreements/phase%20one%20agreement/Economic_And_Trade_Agreement_Between_The_United_States_And_China_Text.pdf, accesat la 25.03.2021.

⁴¹ Stuart Witchell, Philippa Symington, ”China Plus One”, în *FTI Journal*, februarie 2013,

producției dintre China și țări precum Indonezia, Thailanda și Vietnam.

Contribuția serviciilor la PIB-ul economiei chineze aproape s-a dublat în ultimii 35 de ani⁴², depășind pe cea a sectorului de producție. Cu toate acestea, comerțul cu servicii este foarte concentrat în economiile în curs de dezvoltare. Exporturile de servicii în China, Hong Kong, India, Republica Coreea și Singapore au crescut într-un ritm mai rapid decât în rândul economiilor dezvoltate. Mai mult, serviciile cu valoare adăugată ridicată – cum ar fi cercetarea și dezvoltarea, tehnologia informației și a comunicațiilor și serviciile financiare – reprezintă o pondere tot mai mare în comerțul lor cu servicii. Pentru unele economii din Asia de Est, creșterea cererii globale de produse necesare, în condiții de pandemie a compensat parțial cererea mai slabă în alte sectoare de export, cum ar fi mărfurile și automobilele. De exemplu, cererea redusă din China nu a putut compensa efectul inflaționist al majorării prețurilor la produsele alimentare de pe piața internă.

În condițiile menținerii stimulentei monetare și fiscale și în următorii ani, PIB-ul Chinei se estimează că va crește la 8,4% în 2021, urmând a se modera la doar 5,6% în 2022⁴³. Cu toate acestea, redresarea economică pare că va fi inegală între sectoare. Este de așteptat ca investițiile publice în infrastructură să se consolideze, în timp ce consumul privat să revină într-un ritm moderat, deoarece lipsa de încredere limitează disponibilitatea consumatorilor de a cumpăra bunuri neesențiale. De altfel, pe fondul unei incertitudini ridicate cu privire la viitorul locului de muncă și al veniturilor, economiile gospodăriilor s-au ridicat la un nivel estimativ de peste 33,9% din venitul disponibil⁴⁴. În ciuda revigorării puternice a producției de mărfuri, creșterea investițiilor private va fi diminuată de perspectivele fragile asupra cererii interne și externe.

URL: <https://www.fticonsulting.com/~media/Files/us-files/insights/journal-articles/china-plus-one.pdf>, accesat la 25.03.2021.

⁴² ***, *Services, value added (% of GDP) – China*, The World Bank Open Data, 2021, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS?locations=CN>, accesat la 26.03.2021.

⁴³ ***, *Op. cit., IMF*, aprilie 2021.

⁴⁴ ***, *Goldman Sees Limited Boost from Chinas \$308 Billion Cash Hoard*, Bloomberg News, 16 martie 2021, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-16/goldman-sees-limited-boost-from-china-s-308-billion-cash-hoard>, accesat la 26.03.2021.

În regiunea Asia-Pacific, unde economia chineză joacă un rol esențial, ONU anticipează trei tendințe emergente⁴⁵. În primul rând, va continua procesul de realocare a LVG-urilor dinspre China către țările în curs de dezvoltare învecinate, ca urmare a necesității de diversificare a furnizorilor și de reducere a dependenței de o singură țară. În al doilea rând, amplificarea măsurilor protecționiste și a tensiunilor comerciale, pe fondul decelerării continue a comerțului global și a creșterii economice, implică o concurență mai acerbă pentru investiții în LVG-uri și mai puțin spațiu pentru expansiunea acestora. Nu în ultimul rând, potențialul mai slab al LVG-urilor, de a stimula creșterea și conștientizarea mai mare a populației privind provocările sociale și ecologice pe termen lung obligă decidenții politici să găsească un echilibru între cerințele specifice pilonilor economic, social și de mediu ai dezvoltării. Prin urmare, stabilitatea LVG-urilor, revigorarea cererii de mărfuri și a turismului vor fi factori determinanți ai performanței economice în regiune.

1.5. Cauze multiple care afectează economia Federației Ruse

Pe parcursul anului 2020, economia mondială a fost profund perturbată de o criză sanitară fără precedent în trecutul apropiat. Rusia nu a făcut excepție și se preconizează că PIB-ul se va diminua cu cel puțin 3%, cel mai scăzut nivel din ultimii 11 ani⁴⁶. Această stare a fost alimentată și de problemele cu care s-au confruntat zona euro și economia chineză, cei mai mari parteneri comerciali ai Rusiei. Noul val pandemic care a afectat țările dezvoltate de pe continentul european în al patrulea trimestru din 2020 a pus în pericol redresarea economică și așa destul de fragilă. Spre deosebire, după un prim trimestru dezastruos, activitatea economică din China arată semne puternice de recuperare.

⁴⁵ ***, *Op. cit.*, UN, 2021, pp. 108-109.

⁴⁶ ***, *Russia's economy shrinks 3.1% in 2020, sharpest contraction in 11 years*, Reuters, 1 februarie 2021, URL: <https://www.reuters.com/article/russia-economy-idUSL1N2K71M9>, accesat la 06.04.2021.

În acest context, economia rusă s-a contractat cu peste 8% în cel de-al doilea trimestru din 2020⁴⁷, în urma șocurilor masive de cerere și ofertă induse de pandemie, dar a evoluat ușor peste așteptări, pe baza dinamicii mai puternice a exporturilor. Ulterior, cererea internă a devenit motorul reluării activității economice, pe fondul implementării unui pachet de stimulente fiscale, dublat de o politică monetară mai relaxată. Creșterea negativă este de așteptat să continue și în trimestrul al patrulea, pe fondul unui număr tot mai mare de noi cazuri Covid-19 și al reintroducerii unor restricții.

Resursele energetice continuă să fie extrem de importante pentru Rusia și reprezintă aproximativ 60% din totalul exporturilor. Astfel, pe lângă problemele interne, economia rusă a fost afectată și de nivelul scăzut al prețurilor internaționale ale petrolului, care continuă să rămână cu mult sub nivelurile pre-pandemice. Prețurile s-au prăbușit de la 64 dolari/baril, în ianuarie, la 18 dolari/baril, în aprilie⁴⁸ și chiar la prețuri negative în mai 2020, pe fondul micșorării cererii mondiale de petrol, ca urmare a restricționării unor activități economice, dar și a reducerii la minimum a deplasărilor. De asemenea, scăderea cotelor de producție în cadrul acordului OPEC+ a dus la diminuarea producției petroliere și în Federația Rusă. Pe de altă parte, dependența Moscovei de valute străine prin intermediul canalelor comerciale externe a scăzut, odată cu creșterea ponderii rublei în acordurile comerciale externe ale Rusiei, în special în comerțul cu China și India.

Criza sanitară și măsurile asociate au dus la pierderi de locuri de muncă în câteva sectoare economice și, evident, la creșterea numărului de șomeri. În perioada august 2019 – august 2020, rata șomajului s-a majorat cu circa 2%⁴⁹, ceea ce reprezintă cea mai mare creștere din ultimii opt ani. De asemenea, ocuparea formală și informală a forței de muncă a scăzut

⁴⁷ ***, *Russia's Economy Loses Momentum Amidst Covid-19 Resurgence; Awaits Relief from Vaccine*, Russia Economic Report No. 44, World Bank Group, decembrie 2020, pp. ix-x.

⁴⁸ ***, *Short-Term Energy Outlook (STEO)*, U.S. Energy Information Administration, iulie 2020, p. 3.

⁴⁹ ***, *Russia Unemployment Rate*, Trading Economics, 2021, URL: <https://tradingeconomics.com/russia/unemployment-rate>, accesat la 06.04.2021.

cu 1,5 milioane de locuri de muncă între trimestrele 2 ale anilor 2019 și 2020, în special în sectoarele de producție, construcții și servicii de vânzare cu amănuntul și de ospitalitate⁵⁰. Aceste pierderi se explică atât prin măsurile de carantină, cât și prin dificultatea implementării telemuncii în aceste domenii. Combinația dintre pierderea de locuri de muncă și salariile mai mici a condus la o scădere importantă a venitului real disponibil, de la 8,4%, în trimestrul al doilea din 2020, la 4,8% în trimestrul al treilea⁵¹.

Presiunile inflaționiste pe termen scurt (încasări mai mici din exporturile de energie, volatilitate crescută a piețelor financiare și riscuri geopolitice mai mari) s-au amplificat în contextul creat de pandemie, ceea ce a dus la ieșiri de capital și la deprecierea rublei. Pe fondul îngrijorărilor privind instabilitatea cursului de schimb și a semnelor unei consolidări a activităților economice, Banca Centrală a Rusiei a slăbit procesul de relaxare în a doua jumătate a anului 2020 și a menținut rata dobânzii de referință la un nivel record de 4,25%⁵². Cu toate acestea, rata anuală a inflației a depășit în noiembrie 2020 ținta stabilită de 4%⁵³, iar riscurile dezinflaționiste – care se referă la recuperarea mai lentă a cererii interne, comparativ cu lunile de vară, și la complicațiile care decurg din pandemie – prevalează. Impactul slăbiciunii rublei asupra prețurilor va continua probabil și în următoarele luni.

Soldul bugetului federal va trece de la excedent de 1,9% în 2019 la un deficit de peste 4,1% în 2020⁵⁴, ca urmare a veniturilor diminuate din energie, scăderii activității economice și măsurilor de reducere a impozitelor. Pentru a face față cheltuielilor fiscale într-un mediu cu prețuri

⁵⁰ ***, *Op. cit.*, World Bank Group, decembrie 2020, p. 27.

⁵¹ ***, *UPDATE 1-Incomes of Russians fall in Q3 as coronavirus crisis bites*, Reuters, 20 octombrie 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/russia-wages-idUSL8N2HB6D6>, accesat la 08.04.2021.

⁵² ***, *The Bank of Russia keeps the key rate at 4.25% p.a.*, Press release, Bank of Russia, 18 decembrie 2020, URL: http://www.cbr.ru/eng/press/pr/?file=18122020_133000key_eng.htm#highlight=rate, accesat la 08.04.2021.

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ ***, *Annual report on execution of the federal budget*, Ministry of Finance of the Russian Federation, 15 aprilie 2021, URL: https://minfin.gov.ru/common/upload/library/2021/04/main/fedbud_year_eng.xlsx, accesat la 07.05.2021.

scăzute ale petrolului, unele componente ale reglementărilor fiscale au fost temporar relaxate, iar amânarea aplicării anumitor articole din Codul bugetar a fost extinsă. În aceste condiții, autoritățile de la Moscova au alocat fonduri pentru finanțarea măsurilor anticriză fără rectificarea bugetului, pachetele de stimulare pentru restabilirea creșterii economice și a creșterii veniturilor disponibile pentru anii 2020 și 2021 totalizând împreună aproximativ 7% din PIB⁵⁵. De asemenea, guvernul rus s-a împrumutat pe piețele financiare interne și a emis obligațiuni în moneda locală.

Țările exportatoare de energie, inclusiv Federația Rusă, au intrat în criza sanitară cu cantități mari de active străine în fondurile suverane⁵⁶, reușind să utilizeze aceste resurse pentru a finanța parțial dezechilibrele bugetare în creștere și ușoarele fluctuații ale cursului de schimb. În ciuda rezervelor internaționale semnificative ale Federației Ruse și a raportului relativ scăzut dintre datoria publică și PIB (estimat la 17,8% la sfârșitul lui 2020⁵⁷), cheltuielile fiscale în cadrul bugetului propus pentru 2021-2023 vor scădea în termeni reali, pe măsură ce guvernul central va continua să acorde prioritate măsurilor de consolidare fiscală. Guvernul rus dispune încă de spațiu fiscal pentru continuarea procesului de consolidare treptată și pentru creșterea cheltuielilor de sprijin socioeconomic. Totuși, sancțiunile impuse împotriva Moscovei, începând cu martie 2014, au redus semnificativ capacitatea entităților din sectorul public și privat de a se împrumuta de pe piețele de capital internaționale.

Conform cifrelor oficiale, economia Rusiei a încheiat anul 2020 cu o creștere negativă, dar se așteaptă ca încrederea consumatorilor și a mediului de afaceri să se îmbunătățească, pe măsură ce pandemia și

⁵⁵ ***, "Russia Prices Economic Recovery Plan at &70Bln", *The Moscow Times*, 2 iunie 2020, URL: <https://www.themoscowtimes.com/2020/06/02/russia-prices-economic-recovery-plan-at-70bln-a70456>, accesat la 09.04.2021.

⁵⁶ N.A.: În majoritatea țărilor exportatoare de energie, aceste fonduri suverane sunt mult mai mari decât nevoile lor de finanțare.

⁵⁷ ***, *Russia's public debt up to 17,8% of GDP in 2020*, TASS, 24 februarie 2021, URL: <https://tass.com/economy/1259587>, accesat la 09.04.2021.

efectele economice și sociale vor începe să se atenueze. Acest lucru ar deschide calea pentru o revenire treptată la o rată de 3,8% în următorii doi ani⁵⁸. Cu toate acestea, unele riscuri vor continua să afecteze economia rusă – de exemplu, o creștere accentuată a noilor infecții cu SARS-CoV-2 ar putea impune reintroducerea unor măsuri stricte de carantină, care vor afecta negativ cererea internă, iar un nivel mult mai scăzut decât se preconiza al siguranței, eficacității sau acceptării vaccinului ar putea întârzia redresarea economică. Și noile sancțiuni impuse de țările occidentale ar putea agrava perspectivele de creștere ale economiei ruse.

Concluzii

Deși există o mare incertitudine cu privire la evoluția pandemiei de Covid-19 și a efectelor asociate, se pare că o cale de ieșire din această criză multiplă – de sănătate, socială și economică – este tot mai vizibilă. Au apărut o serie de vaccinuri viabile care protejează împotriva infectării cu SARS-CoV-2 și care reduc severitatea bolii. În paralel, economiile dezvoltate și, implicit, economia globală și-au revenit mai repede și mai solid decât se anticipa, pe baza măsurilor fiscale de stimulare și creștere. În acest context, FMI estimează o revenire puternică a economiei mondiale în următorii doi ani: 6% în 2021 și 4,4% în 2022⁵⁹. Totuși, există o serie de provocări legate de vitezele diferite de redresare în interiorul țărilor și între țări și de capacitatea de ajustare a economiei, precum și de eficiența acțiunii politice de a limita daunele economice persistente, generate de această pandemie.

Banca Mondială prognozează o creștere a PIB-ului global cu 4% în 2021⁶⁰, în condițiile gestionării eficiente a pandemiei prin vaccinare și continuării procesului de relaxare a politicii monetare, în paralel cu diminuarea sprijinului fiscal. Această reușită ar duce la creșterea bruscă a încrederii consumatorilor și ar putea „descătușa” cererea. În 2022,

⁵⁸ ***, *Op. cit.*, IMF, aprilie 2021.

⁵⁹ ***, *World Economic Outlook: Managing Divergent Recoveries*, International Monetary Fund, Wahington, DC, aprilie 2021, p. 7.

⁶⁰ ***, *Global Economic Prospects*, World Bank, Wahington DC, ianuarie 2021, p. 5.

creșterea globală se va modera probabil la 3,8%, continuând să fie afectată de daunele persistente, cauzate de Covid-19. Cu toate acestea, materializarea unui număr de riscuri negative ar putea „deraiia” redresarea economică globală proiectată. Pandemia de Covid-19 s-ar putea accelera, iar întârzierile în procurarea și distribuirea vaccinurilor ar putea limita posibilitățile de realizare a unei imunizări de grup. Chiar dacă pandemia este adusă sub control, efectul acesteia asupra creșterii potențiale ar putea dura ceva mai mult decât se aștepta, având în vedere că datoriile publice au crescut într-un ritm accelerat și rezervele bancare sunt în pericol. Această situație potențială ar putea expune unele țări la un risc crescut de criză financiară.

Dezvoltarea și distribuția treptată a mai multor vaccinuri eficiente au îmbunătățit semnificativ perspectivele unei recuperări durabile, susține OECD, cu condiția ca acestea să ajungă în întreaga lume. Estimările arată că economia mondială va crește cu 5,5% în 2021 și cu 4% în 2022⁶¹, pe baza impulsului oferit de activitatea economică mai solidă din a doua jumătate a anului 2020 și de stimularea cererii prin măsuri guvernamentale, puse în aplicare în multe țări. PIB-ul global ar trebui să ajungă la nivelul pre-pandemic până la mijlocul anului 2021, deși acest lucru nu se va întâmpla în toate țările. Este probabil să persiste o eterogenitate considerabilă în evoluțiile pe termen scurt atât între economiile avansate și emergente, cât și între regiuni mai largi. Cu toate acestea, evoluția pandemiei este încă imprevizibilă, și în cazul unor noi focare, vor trebui puse în aplicare noi restricții țintite privind interacțiunea, mobilitatea și activitatea, ceea ce va afecta, desigur, redresarea economică.

Previziunile ONU se conturează în jurul a trei scenarii⁶². În scenariul de bază, prognozează că ratele de infectare cu SARS-CoV-2 vor începe să scadă treptat în primul trimestru al anului 2021, mai ales în țările dezvoltate, unde campania de vaccinare ia avânt. Companiile și

⁶¹ ***, *Strengthening the recovery: The need for speed*, OECD Economic Outlook, Interim Report, OECD Publishing, Paris, martie 2021, p. 10.

⁶² ***, *World Economic Situation and Prospects 2021*, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2021, p. 4.

gospodăriile se vor adapta în continuare la distanțare socială și la alte măsuri de precauție. Nivelurile ridicate ale șomajului și subocupării sunt de așteptat să scadă ratele de participare a forței de muncă la formarea venitului național, ceea ce va duce la o revenire economică mai slabă.

În varianta optimistă, îmbunătățirea încrederii consumatorilor și revenirea activității economice la nivelul pre-criză vor aduce creșterea la circa 5,8% în 2021. Într-un scenariu pesimist, specialiștii ONU prognozează că prima jumătate a anului curent va fi marcată de „val” (al treilea) mult mai agresiv al pandemiei. Probabil, principalele economii ale lumii vor înregistra un număr mare de persoane infectate (pe baza ritmului lent de vaccinare a populației și răspândirii rapide a noilor tulpini ale coronavirusului), ceea ce va obliga guvernele să introducă din nou unele măsuri de carantină. În acest context, creșterea globală va atinge doar 2,8% în 2021, iar UNCTAD prevede o „gaură” de cel puțin 10.000 de miliarde de dolari în PIB-ul mondial⁶³.

Calea către redresare și progres în ceea ce privește *Obiectivele de dezvoltare durabilă ale ONU* va depinde în mod critic de capacitatea și angajamentul politic al țărilor de a se asigura că răspunsul la criză creează reziliență împotriva viitoarelor șocuri economice, sociale și climatice. Nu există dezvoltare durabilă fără reziliență, așa cum nu există rezistență fără dezvoltare durabilă. Se impune mai mult ca oricând revitalizarea multilateralismului, un cadru incluziv și eficient, orientat spre rezultate concrete în rezolvarea marilor provocări de pe agenda internațională.

⁶³ ***, *Out of the frying pan... Into the fire?*, Trade and Development Report Update, UNCTAD, martie 2021, p. 13.

CAPITOLUL 2

DINCOLO DE PANDEMIE: SCHIMBAREA TIPARELOR DE RELAȚIONARE ALE UE CU ACTORII STATALI MAJORI?

Cristina BOGZEANU

Dat fiind contextul internațional din ce în ce mai competitiv și mai predispus la conflict, tendința SUA de a se retrage din regimurile internaționale, relația adesea tensionată dintre Washington și capitalele europene, atitudinea resurgentă a Rusiei, la finele anului 2019, Comisia Europeană nou formată își propunea să fie, în cuvintele noului președinte al forului, Ursula von der Leyen, o „comisie geopolitică”. Sintagma făcea referire la necesitatea formulării și consolidării unui rol stabil al Uniunii Europene pe arena internațională, în condițiile în care sistemul internațional dădea semnale clare ale unei schimbări. Inițiativele care vizau consolidarea capacității de apărare a UE (PESCO, EDF, CARD, MPCC), conceptele lansate prin *Strategia Globală pentru Politică Externă și de Securitate a Uniunii Europene* (EUGS 2016) – autonomie strategică, pragmatism fundamentat pe principii – constituiau mijloace prin care UE urma să se adapteze unui mediu internațional care funcționa din ce în ce mai mult în baza unor principii realiste și care abandona din ce în ce mai frecvent multilateralismul. Mai mult, la toate acestea, se adăugau o serie de provocări interne serioase – Brexit, ascensiunea partidelor de extremă dreapta, a naționalismului extremist și populismului, precum și degradarea substanțială a calității democrației la nivelul tuturor statelor membre⁶⁴.

⁶⁴ N.A.: Evoluțiile interne la nivelul UE pe parcursul anului 2020 au fost subiectul analizelor publicate sub rubrica *Dinamica mediului de securitate*, din revista științifică *Impact Strategic*. Pentru detalii, a se vedea: Cristina Bogzeanu, „Apărarea europeană – schimbare de curs în contextul pandemiei de Covid-19?”, în *Impact Strategic*, nr. 2 [75]/2020, pp. 120-135; „Statul de drept în contextul celor două blocaje politice ale negocierii Cadrului Financiar Multianual

Pandemia de Covid-19 reprezintă una dintre cele mai mari crize la nivel mondial și, implicit, european, unde a adâncit efectele negative ale crizelor precedente. În aprilie 2020, A. Merkel susținea că „Uniunea Europeană se confruntă cu cea mai mare criză de când a fost creată”⁶⁵.

Scopul lucrării de față este de a prezenta o imagine de ansamblu asupra dinamicii relațiilor dintre UE și ceilalți actori majori ai arenei internaționale, dar și de a așeza sub lupă măsura în care ambițiile de politică externă și securitate, conturate înainte de pandemie, au fost afectate, dar și realizate de contextul anului 2020. Ipoteza studiului este că atât comportamentul actorilor majori ai arenei internaționale, cât și dinamica relațiilor UE cu aceștia reflectă faptul că, deși imperfectă, cea mai bună și mai fezabilă opțiune a Uniunii într-un context internațional competitiv rămâne consolidarea parteneriatului transatlantic.

Analiza este structurată pe trei direcții de cercetare majore: a) parteneriatul transatlantic și viabilitatea apărării europene; b) relațiile Uniunii Europene cu statele-competitor – China, Turcia, Rusia; c) competiția pentru capitalul de putere soft în timpul pandemiei. La baza acestei analize, se află surse deschise – flux de știri, declarații oficiale, documente oficiale, statistici, barometre și literatură de specialitate.

2.1. Apărarea europeană – încă departe de materializare

Criza sanitară mondială nu a adus neapărat noi provocări de securitate la nivel internațional, însă tendințele formulate anterior au cunoscut o accentuare notabilă, dinamica relațiilor de putere fiind una dintre cele mai pregnante. Caracterul revizionist al Chinei și al Federației Ruse a rămas o constantă, raporturile dintre Washington și Beijing s-au degradat considerabil, în contextul creat de pandemie, iar prezența economică a Chinei în Europa a continuat să se consolideze. Rusia, deși puternic afectată de numărul ridicat de infectări cu

2021-2027 și Next Generation EU”, în *Impact Strategic* [77]/2020, pp. 24-38, URL: <https://cssas.unap.ro/ro/is.htm>

⁶⁵ R.A., „Angela Merkel: UE se află în cea mai mare criză din istoria sa din cauza pandemiei coronavirus”, în *Hotnews*, 6 aprilie 2020, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23798234-merkel-coronavirus-criza.htm>, accesat la 20 februarie 2021.

SARS-CoV-2, a continuat politica față de vecinătatea imediată, dar și față de actorii euroatlantici, jucând un rol semnificativ atât în criza belarusă, cât și în reizbucnirea conflictului violent din Nagorno-Karabah. În plus, ambele își continuă procesul de modernizare și dezvoltare a forțelor armate⁶⁶. La toate acestea, se adaugă riscurile și amenințările deja clasice, precum terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflicte regionale, schimbările climatice, dar și cele mai recente, analizate, de regulă, sub umbrela conceptuală a conflictelor hibride.

Sub presiunea crizelor succesive petrecute în vecinătatea sa, precum și a abordării mercantiliste a președintelui D. Trump, în ceea ce privește securitatea europeană, UE începuse, încă din 2016, un proces intens de dezvoltare a dimensiunii de apărare, lansând o serie de inițiative, prin care se urmărea creșterea nivelului de autonomie strategică a organizației. Una din principalele probleme de rezolvat în acel context erau investițiile în apărare și dezvoltarea capacităților necesare atingerii nivelului de ambiție stabilit la acea vreme – capacitatea de a răspunde la crize și conflicte regionale, sprijinirea partenerilor în dezvoltarea capacității, respectiv protejarea Uniunii și a cetățenilor săi⁶⁷.

Efectele economice ale pandemiei, precum și prioritizarea clară a sistemelor sanitare și sociale au atras scăderea bugetelor pentru apărare, inclusiv la nivelul UE. Pentru UE, perspectiva unei contracții economice drastice, ca urmare a restricțiilor impuse în contextul crizei sanitare în întreaga lume, s-a suprapus cu negocierea dificilă a condițiilor comerciale ale retragerii Marii Britanii din UE (plan în care se anticipau din nou consecințe economice negative), precum și cu negocierea deja dificilă a Cadrului financiar multianual 2021-2027 (CFM 2021-2027), impunându-se, alături de acestea, necesitatea

⁶⁶ ***, *Military Balance 2021. The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, The International Institute for Strategic Studies, p. 6.

⁶⁷ ***, *Council conclusions on implementing the EU Global Strategy in the area of Security and Defence*, 14 noiembrie 2016, pp. 4-5, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/11/14/conclusions-eu-global-strategy-security-defence/>, accesat la 10.02.2021.

stabilirii unui fond de redresare economică post-pandemie la nivelul UE. Toate acestea în condițiile în care coeziunea statelor europene, acordul comun asupra drumului de parcurs erau deja la un nivel extrem de scăzut. În consecință, prin raportare la prima propunere a Comisiei Europene în ceea ce privește CFM 2021-2027 (2018), varianta finală a CFM 2021-2027 a cunoscut o reducere cu aproximativ 50% la capitolul „Securitate și apărare”, respectiv cu aproximativ 20% la capitolul „Vecinătate și lume”⁶⁸. Fondul European pentru Apărare, inclusiv fondurile pentru mobilitatea militară, precum și European Peace Facility au fost reduse la jumătate față de suma estimată inițial.

În ceea ce privește dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare la nivelul UE, reducerea cheltuielilor de apărare în contextul pandemiei nu este neapărat un aspect negativ, mai ales în condițiile în care, la nivel internațional și regional, mediul de securitate abundă în provocări. Necesitatea de a aborda aceste provocări de securitate cu resurse financiare reduse se poate constitui într-un stimul al cooperării între statele europene în vederea dezvoltării capacităților necesare și, implicit, într-o oportunitate pentru aprofundarea integrării în domeniul apărării și securității. Cu bugete de apărare mai mici la nivel național, statele membre ar putea găsi oportun să răspundă conflictualității mediului internațional dezvoltând echipamente militare la nivel supra-național, valorificând cadrele de cooperare la acest nivel. PESCO și EDF se numără printre inițiativele care pot fi utilizate astfel.

În același timp, posibilă scădere a bugetelor militare, ca urmare a recesiunii economice, alături de menținerea și chiar multiplicarea sau accentuarea riscurilor și amenințărilor de securitate, concomitent cu eventuala incapacitate a statelor membre ale UE și NATO de a ieși din

⁶⁸ N.A.: Pentru un studiu comparativ al propunerilor de CFM 2021-2027, a se vedea: Cristina Bogzeanu, "How Much Interest has the Pandemic Left for EU Defence? Prospects for EU Defence shaped Up un Sanitary Crisis", în *Principles of War and Operational Art in the Context of the Future Security Environment, Globstate*, vol. 3, nr. 1, Polish Armed Forces Doctrine & Training Centre, 2020, pp. 37-48.

disonanța strategică specifică ultimilor ani⁶⁹ pot fi factori care să orienteze UE către irelevanță strategică, mai ales în cadrul unui sistem internațional competitiv. Totuși, în opinia noastră, acesta ar fi un scenariu cu impact major asupra securității europene, dar cu șanse mici de materializare, având în vedere tendințele conturate în planul relațiilor transatlantice, care se îndreaptă spre o etapă a relansării, după cum vom arăta în paginile următoare.

Datele statistice pentru anul 2020 nu indică o reducere a bugetelor pentru apărare, însă scăderea PIB-ului, ca urmare a măsurilor de restricție impuse pentru controlarea extinderii pandemiei, presupune o scădere implicită în termeni reali a bugetelor pentru apărare⁷⁰. Această scădere poate fi compensată prin consolidarea cooperării în materie de apărare, valorificând cadrele deja existente. Însă, pentru a atinge pragul eficienței în acest sens, este necesară depășirea raportării exclusiv la propriile interese în materie de apărare, la nivelul statelor membre. Or, atât timp cât nu există o viziune strategică comună la nivel european, acest lucru va rămâne dificil de atins. În plus, deși înființată prin Tratatul de la Lisabona (2009), PESCO a devenit funcțională abia în urmă cu 5 ani, având o istorie prea scurtă pentru a „a avea un efect pozitiv asupra orientării tendințelor în domeniul apărării, asupra defragmentării sau a creșterii angajamentului operațional”⁷¹.

În acest context, la nivelul UE a fost lansat un proces de revizuire strategică – *Strategic Compass* (Busola Strategică) –, menit să vină cu o orientare politico-strategică în securitate și apărare și scopurile

⁶⁹ N.A.: Exemple elocvente pot fi regăsite, în această ordine de idei, în viziunile distincte asupra scopului autonomiei strategice, în special în relație cu SUA, sau în viziunile distincte conturate la nivelul statelor privind provocările curente de securitate, cum ar fi, spre exemplu, relația cu Federația Rusă, unde atitudinile variază de la deschidere către cooperare și dialog (Franța), cooperare limitată la un anumit domeniu (Germania, în plan energetic), la includerea în zona amenințărilor de securitate (Polonia) și până la efortul de a consolida un parteneriat strategic (Ungaria).

⁷⁰ ***, *Military Balance 2021. The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, The International Institute for Strategic Studies, p. 6.

⁷¹ ***, European Defence Agency, 2020 CARD Report. Executive Summary, URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/reports/card-2020-executive-summary-report.pdf>, accesat la 10.01.2021.

specifice în 4 domenii majore: (1) managementul crizelor; (2) reziliența; (3) dezvoltarea capabilităților; (4) parteneriate. La baza acestuia, se află ideea că nivelul de ambiție trebuie stabilit plecând de la caracteristicile mediului internațional de securitate, în special de la caracterul din ce în ce mai competitiv al relațiilor internaționale și de la progresele din ce în ce mai rapide în planul tehnologiei⁷². Contextul în care a fost lansat *Strategic Compass*, precum și orizontul temporal al finalizării acestuia sunt, de asemenea, semnificative.

Inițiativa, care se va încheia în 2022, a avut ca punct de plecare multiplicarea și accentuarea provocărilor de securitate și, implicit, nevoia de a defini rolul pe care UE îl urmărește în acest context, având în vedere necesitatea de a-și asigura securitatea și de a-și crește autonomia strategică. Procesul, lansat în cadrul Summitului European din 4-5 martie 2020, presupune stabilirea unor coordonate de orientare politico-strategică la nivelul UE și este organizat pe mai multe faze. Prima etapă a fost dedicată analizei amenințărilor de securitate la adresa actorilor europeni, a avut un caracter clasificat și a fost finalizată în cursul lunii noiembrie 2020. Practic, prin această primă etapă de realizare a *Strategic Compass*, se urmărește fundamentarea unei culturi strategice comune, esențială pentru ca UE să poată acționa unitar pe arena internațională. De altfel, caracterul clasificat al documentului rezultat era menit să favorizeze discuțiile libere și armonizarea pozițiilor statelor membre.

Semnificativ este și contextul în care Germania a lansat inițiativa *Strategic Compass* – decizia SUA de a retrage cei 9.500 de militari din Germania și de a-i reloca ulterior în Polonia, decizie luată fără consultări în prealabil cu aliații sau cu NATO. La toate acestea, se adaugă și retragerea SUA din tratate, Tratatul Forțelor Nucleare Intermediare, Tratatul Cer Deschis, Acordul Nuclear Iranian, toate cu

⁷² Daniel Fiott, *Uncharted Territory? Towards a Common Threat Analysis and a Strategic Compass for EU Security and Defence*, EU Institute for Security Studies, iulie 2020, p. 2, URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2016%20Strategic%20Compass_0.pdf, accesat la 23.11.2020.

impact negativ asupra securității europene, toate, împreună, generând o creștere a nevoii de aprofundarea și integrarea în domeniul apărării.

Cel puțin la fel de semnificativ este faptul că finalizarea primei etape din Strategic Compass, evaluarea amenințărilor în vederea fundamentării unei culturi strategice comune la nivel european, s-a petrecut concomitent cu lansarea raportului CARD 2020⁷³. Conform acestuia, în ciuda deteriorării mediului de securitate, mediul de securitate european rămâne fragmentat și lipsit de coerență, în special în ceea ce privește capacitățile pentru apărare și dezvoltarea lor. Nivelul de ambiție pentru misiunile militare PSAC nu este posibil de atins în prezent, iar angajamentul pentru misiunile și operațiile PSAC este extrem de scăzut, cu disparități notabile între statele membre participante în ceea ce privește cadrele de angajare și efortul operațional de ansamblu.

De asemenea, inițiativele de apărare dezvoltate la nivelul UE au favorizat într-adevăr un grad mai mare de interacțiune între statele membre pe acest domeniu, însă proiectele desfășurate sub egida lor sunt abia la început, fiind prea devreme, pentru ele, pentru a livra rezultate concrete pe linia apărării, defragmentării și angajamentului operațional. Interesele naționale de apărare și abordările legate de acesta continuă să fie tendința dominantă în acest plan. O altă temă comună pe care o regăsim în „Evaluarea amenințărilor/Strategic Compass” și în „Raportul anual CARD 2020” este *prevalența interesului național în domeniul apărării atât în privința definirii amenințărilor, cât și dezvoltării de capacități militare.*

Toate acestea pun în pericol proiectul dezvoltării autonomiei strategice, fie că o înțelegem în termenii Franței (independență strategică față de SUA), fie că o înțelegem în termenii Germaniei (creșterea capacității Europei de a contribui la securitatea acestui spațiu

⁷³ ***, 2020 CARD Report. Executive Summary, 20 noiembrie, URL: <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/reports/card-2020-executive-summary-report.pdf>, accesat la 24.11.2020.

în cadrul UE și împreună cu NATO). De altfel, la începutul acestui an, principalele evaluări strategice estimau că diferența de dezvoltare a capacităților la nivel european va rămâne o temă de actualitate pe termen scurt și mediu⁷⁴.

Astfel, în privința apărării europene, devine clar că, la finele anului 2020, este încă un proiect departe a-și atinge finalitatea. În acest context, un alt aspect de importanță covârșitoare este legat de evoluția și tendințele relațiilor transatlantice.

De la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, parteneriatul transatlantic a fost considerat piatra de temelie a securității europene și euroatlantice. Ultimii ani însă au însemnat o intrare a relațiilor dintre SUA și Europa într-o etapă de criză, atât în privința relațiilor inter-statale, cât și în cea a cooperării în cadrul NATO sau între NATO și UE. Deși sub mandatul lui D. Trump, SUA și-au menținut angajamentul asumat față de securitatea euroatlantică sub egida NATO, fără doar și poate, perioada mandatului lui D. Trump a fost una care a abundat în provocări pentru parteneriatul transatlantic, cel puțin la nivel diplomatic. Toate acestea în timp ce SUA manifestau tendința vădită de a se retrage din regimurile internaționale.

Deși constituie reperul temporal al uneia dintre cele mai serioase crize mondiale, această tendință a abandonării multilateralismului de către SUA a fost constantă și pe parcursul anului 2020. Decizia lui D. Trump de a retrage SUA din Organizația Mondială a Sănătății în plină pandemie este ilustrativă în acest sens. La puțin timp după, SUA s-au retras din Tratatul Cer Deschis, din care făceau parte Rusia și alte 30 de state europene, invocând încălcarea prevederilor acestuia de către Rusia. În plus, s-a menținut dezacordul dintre Washington și capitalele europene în ceea ce privește dosarul iranian, timp în care Teheranul și-a continuat programul nuclear dincolo de limitele stabilite prin JCPOA, precum și în ceea ce privește problemele climatice.

⁷⁴ ***, *Military Balance 2020. The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, The International Institute for Strategic Studies, p. 69.

În cursul lunii mai 2020, J. Borrell făcea referire la sfârșitul dominației americane: „Trăim într-o lume fără un lider clar, în care Asia ocupă din ce în ce mai mult spațiu din perspectivă economică, a securității și tehnică. Dacă secolul al XXI-lea ar fi să fie «secolul asiatic», dat fiind că secolul al XX-lea a fost «secolul american», s-ar putea constata că pandemia va fi pivotul acestei schimbări. (...) Aceasta este într-adevăr prima criză de decenii în care SUA nu au preluat conducerea în răspunsul internațional”⁷⁵.

Unul dintre cele mai acute momente de criză din relațiile transatlantice a constat în decizia președintelui SUA de a retrage o parte din trupele americane de pe teritoriul Germaniei, fără a se consulta, în prealabil, nici cu Berlinul (în calitate de stat aliat), nici cu comandanții militari americani din Europa. Aceasta în condițiile în care, încă de la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, Germania a fost considerată de Washington una dintre cele mai importante locații strategice, având o funcție importantă în proiectarea puterii SUA dincolo de Europa (centru logistic critic pentru Africa, Orientul Mijlociu etc.). Motivul retragerii a o treime din cei 36.000 de militari americani din Germania a fost refuzul Berlinului de a atinge pragul de 2% din PIB investiți în apărare, cooperarea dintre Berlin și Rusia în domeniul energetic (în special tema gazoductului North Stream 2), precum și faptul că acesta ar fi profitat de SUA în aspecte comerciale⁷⁶. Ulterior, liderul SUA a anunțat că trupele americane din Germania vor fi relocalizate în Polonia⁷⁷. Este, astfel, menținut angajamentul SUA față de menținerea securității europene, însă tensiunile dintre Berlin și Washington devin clare, ceea

⁷⁵ ***, *Opening remarks to the annual German Ambassadors' Conference*, 25 mai 2020, URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/79817/annual-german-ambassadors%E2%80%99-conference-2020-opening-remarks-high-representative-vice-president_en, accesat la 10.06.2020.

⁷⁶ Phill Stewart, Idrees Ali, ”U.S. to withdraw about 12,000 troops from Germany but nearly half to stay in Europe”, în *Reuters*, 29 iulie 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-germany-military-idUSKCN24U20L>, accesat la 30.07.2020.

⁷⁷ Christine Mhundwa, ”Stoltenberg: US presence in Europe is important for NATO”, în *DW*, 23 iunie 2020, URL: <https://www.dw.com/en/stoltenberg-us-presence-in-europe-is-important-for-nato/a-53918183>, accesat la 24.06.2020.

ce se poate repercuta asupra întregii comunități euroatlantice de securitate, în special în ceea ce privește credibilitatea și coeziunea acesteia.

O altă provocare s-a ivit în contextul războiului economic dintre SUA și China. În timp ce relațiile economice ale Europei cu SUA aveau de suferit de pe urma pandemiei, dar și ca urmare a dificultăților de a ajunge la un numitor comun, Bruxelles-ul se afla într-un proces de negociere a unui acord comercial cu Beijingul, care să contribuie la creșterea transparenței și a echității în aceste raporturi. Pe acest fond, secretarul de stat american, Mike Pompeo, îi avertiza pe europeni asupra următoarelor aspecte: a) dependența economică de China va submina democrația europeană; b) Partidul Comunist Chinez urmărește să îi forțeze pe europeni să aleagă între SUA și China⁷⁸. În aceste condiții, se ridică cu claritate problema locului și rolului Europei în războiul comercial dintre SUA și China, precum și factorii care fac dificilă menținerea neutralității în acest context:

- parteneriatul strategic transatlantic;
- rolul major al SUA pentru securitatea europeană;
- relațiile adesea tensionate în ultimii ani dintre Washington și capitalele europene;
- factorul ideologic (democrație occidentală vs. autoritarismul chinez);
- puterea economică a Chinei în creștere la nivel mondial;
- existența unei largi pleiade de acorduri economice și comerciale bilaterale între China și capitalele europene, ceea ce atestă deja o prezență economică substanțială a Chinei în Europa.

Câștigarea alegerilor prezidențiale din SUA de către contracandidatul lui D. Trump a fost urmată de o cascadă de declarații din partea liderilor europeni privind nevoia de a reînnoi, de a recalibra

⁷⁸ I.B., „Comentarii Pompeo îi avertizează pe europeni: Dependența de China vă subminează democrația/„Partidul Comunist Chinez vrea să vă forțeze să alegeți”, în *Hotnews*, 19 iunie 2020, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-24122832-pompeo-avertizeaza-europeni-dependenta-china-submineaza-democratiia-partidul-comunist-chinez-vrea-forțeze-alegeti.htm>, accesat la 20.06.2020.

parteneriatul transatlantic⁷⁹. De altfel, parteneriatul dintre SUA și UE a fost inclus pe agenda Consiliului european din 10-11 decembrie 2020⁸⁰, când a fost subliniată importanța acestuia, caracterul esențial al valorilor și intereselor comune, în special în contextul necesității de a aborda actualele provocări de securitate.

Odată cu eventuala reorientare a politicii externe americane în ceea ce privește multilateralismul și reconsiderarea relațiilor cu partenerii europeni, se ridică două întrebări centrale, în opinia noastră. Va reuși noua administrație prezidențială de la Washington să inverseze tendința pierderii încrederii aliaților europeni în SUA? Ce efect va avea aceasta asupra dezvoltării dimensiunii de apărare a UE? Aceasta cu atât mai mult cu cât, în urmă cu un an⁸¹, analizăm *autonomia strategică* din

⁷⁹ Sorin Popescu, „Ministrul german al apărării: Indiferent de rezultatul alegerilor americane, este nevoie de o cooperare transatlantică în fața Rusiei și Chinei”, în *Agerpres*, 02.11.2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2020/11/02/ministrul-german-al-apararii-indiferent-de-rezultatul-alegerilor-americe-este-nevoie-de-o-cooperare-transatlantica-in-fata-rusiei-si-chinei--601949>, accesat la 02.11.2020; Lilia Traci, „Ministrul de externe francez consideră că relația transatlantică UE-SUA trebuie resetată”, în *Agerpres*, 05.11.2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/11/05/ministrul-de-externe-francez-considera-ca-relatia-transatlantica-ue-sua-trebuie-resetata--603698>, accesat la 05.11.2020; Gabriela Ionescu, „Mircea Geoană: Relația transatlantică rămâne vitală pentru pacea, securitatea și prosperitatea lumii noastre democratice”, în *Agerpres*, 07.11.2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2020/11/07/mircea-geoana-relatia-transatlantica-ramane-vitala-pentru-pacea-securitatea-si-prosperitatea-lumii-noastre-democratice--605219>, accesat la 08.11.2020; Marius Hosu, „Angela Merkel declară că Germania este gata să înfrunte problemele globale alături de SUA”, în *Agerpres*, 09.11.2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2020/11/07/mircea-geoana-relatia-transatlantica-ramane-vitala-pentru-pacea-securitatea-si-prosperitatea-lumii-noastre-democratice--605219>, accesat la 09.11.2020; Irina Cristea, „UE propune viitoarei administrații Biden un nou parteneriat, 'coloana vertebrală a unei noi alianțe globale'”, în *Agerpres*, 11.11.2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2020/11/07/mircea-geoana-relatia-transatlantica-ramane-vitala-pentru-pacea-securitatea-si-prosperitatea-lumii-noastre-democratice--605219>; Raluca Anghel, „#alegeriSUA Joe Biden i-a transmis președintelui Macron că vrea să «redinamizeze» legăturile SUA cu NATO și UE”, în *Agerpres*, 11.11.2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/11/11/alegerisua-joe-biden-i-a-transmis-presedintelui-macron-ca-vrea-sa-redinamizeze-legaturile-sua-cu-nato-si-ue--607079>, accesat la 11.11.2020.

⁸⁰ ***, *European Council meeting (10 and 11 December 2020) – Conclusions*, URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf>, accesat la 20.12.2020.

⁸¹ N.A.: Pentru detalii, a se vedea: Cristina Bogzeanu, „Europa: (in)adaptarea la condițiile unui sistem internațional competitiv. De la criza democrației liberale la tendințe în Politică Externă și Securitate Comună”, în: Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2019. Tendințe ale securității înainte de noua provocare Covid-19*, Editura Universității Naționale de Apărare

perspectiva a două viziuni majore conturate la nivel european – una de sorginte franceză, care mergea mai degrabă către autonomie strategică, în raport cu SUA, respectiv, una de sorginte germană, care pleda pentru dezvoltarea autonomiei strategice europene în cadrul NATO, înțelegând prin aceasta un efort crescut al europenilor de a contribui la securitatea euroatlantică.

În opinia noastră, o schimbare în discursul președintelui SUA în privința aliaților europeni, demonstrarea unei deschideri mai mari către aceștia, o implicare crescută în gestionarea provocărilor globale, valorile și interesele comune (mai ales văzute în opoziție cu valorile – mai ales politice – și interesele celorlalte puteri, în special Rusia și China), afirmarea Chinei ca putere globală, menținerea comportamentului revizionist al Rusiei, precum și scăderea bugetelor pentru apărare la nivelul UE și recunoașterea caracterului limitat al succesului acestora ar putea conduce la consolidarea parteneriatului transatlantic, în special în domeniul securității.

Un alt aspect care ar putea influența cursul acestuia și care este cantonat în coeziunea europeană, plan în care actorii europeni au vădit numeroase vulnerabilități în ultimii ani (Brexit, naționalism extremist, populism antieuropean, derapaje ale statelor membre față de valori fundamentale ale UE, poziții distincte față de provocările internaționale), ține de evoluțiile pe scenele politice interne ale statelor europene. Statele-lider ale UE – Franța și Germania – urmează să treacă, într-un orizont de timp scurt, prin schimbarea conducerii statului. În 2022, în Franța, vor fi organizate alegeri prezidențiale, când, se pare, lidera opoziției de extremă dreapta, Marine Le Pen, va concura din nou la poziția de președinte. De asemenea, la re alegerea sa în funcția de cancelar al Germaniei, A. Merkel a afirmat că, după îndeplinirea mandatului primit, nu va mai candida pentru această funcție. La 26 septembrie 2021, sunt organizate alegeri pentru Bundestag.

„Carol I”, București, 2020, pp. 71-102, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2019.pdf, accesat la 20.12.2020.

2.2. Raporturile UE cu actorii statali majori contestatari – China, Federația Rusă și Turcia

2.2.1. China

Alături de Rusia, China ridică una dintre principalele provocări la nivel internațional, dar și pentru Europa, în particular. Resursele economice, puterea militară în plin proces de dezvoltare și modernizare, interdependența comercială dintre Beijing și actorii europeni, alături de lipsa de transparență a Chinei în practicile economice și comerciale, precum și revendicările teritoriale din vecinătate se numără printre principalele argumente în acest sens. Relațiile Chinei cu UE sunt unele cu o istorie relativ consistentă, dar și marcate de numeroase dificultăți. Provocările în relațiile cu China au fost ilustrativ prezentate de președintele Consiliului european: „Abordarea și cooperarea cu China sunt deopotrivă o oportunitate și o necesitate. Dar, în același timp, trebuie să recunoaștem că nu împărtășim aceleași valori, sisteme politice sau viziune asupra multilateralismului. Angajamentul nostru va fi văzut cu ochii limpezi, într-un mod încrezător și apărând ferm interesele UE și valorile noastre”. (Charles Michel, iunie 2020)⁸²

În prima parte a anului 2019, o comunicare a Comisiei europene care aborda relațiile dintre Bruxelles și Beijing descria China drept un „competitor strategic”⁸³. La finele anului 2020, UE reușea să finalizeze negocierile cu Beijing privind *Acordul Cuprinzător privind Investițiile (CAI)*⁸⁴, prin care sunt stabilite o serie de norme referitoare la transparență, accesul la piețe, concurența echitabilă, dezvoltarea durabilă etc. Acordul vine să răspundă la îngrijorările europenilor privind transparența activităților economice ale Chinei în Europa, precum și la riscul ca, în urma investițiilor și proiectelor economice,

⁸² ***, *EU-China summit via video conference*, 22 iunie 2020, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2020/06/22/>, accesat la 22.06.2020.

⁸³ ***, *European Commission and HR/VP contribution to the European Council, EU-China – A Strategic Outlook*, 12 martie 2019, URL: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>, accesat la 20.12.2019.

⁸⁴ EU-China Comprehensive Agreement on Investment, Brussels, 22 ianuarie 2021, URL: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2237>, accesat la 25.11.2021.

Beijingul să câștige controlul asupra elementelor de infrastructură critică⁸⁵. În acest sens, este util să reamintim că prezența economică a Chinei în Europa este una pregnantă, care se desfășoară în special sub egida inițiativei *Belt and Road (BRI)*, lansată în 2013, și care include o bună parte dintre statele europene. De altfel, conform paginii oficiale a Comisiei europene, China este al doilea cel mai mare partener comercial al UE, în timp ce UE este primul partener comercial pentru Beijing⁸⁶. Mai mult, spre finele anului 2020, presa internațională anunța că China a devansat SUA în relațiile comerciale cu UE, fapt datorat creșterii de importuri din China și scăderii celor din SUA, în contextul pandemiei⁸⁷.

Negocierea *CAI* s-a derulat pentru UE într-un context extrem de greu: dificultățile și incertitudinile economice ale Brexit, impactul economic major al pandemiei, dificultățile interne în stabilirea Cadrului financiar multianual 2021-2027 și a planului de redresare economică Next Generation EU. Mai mult, negocierea cu China s-a dovedit a fi una dificilă pentru europeni, dată fiind lipsa de flexibilitate a Chinei asupra anumitor domenii cheie. Spre exemplu, în iunie 2020, a fost organizat un summit virtual UE-China, finalizat fără o declarație comună.

Ursula von der Leyen a definit Beijingul ca fiind un partener comercial, un concurent economic și un rival sistemic, au fost aduse în discuție campaniile de dezinformare și atacurile cibernetice, precum și dezamăgirea legată de lipsa de progrese în negocierea acordului de investiții. În opinia noastră, relația dintre UE și China trebuie privită

⁸⁵ N.A.: Pentru detalii, a se vedea Cristina Bogzeanu, „Europa: (in)adaptarea la condițiile unui sistem internațional competitiv. De la criza democrației liberale la tendințe în Politică externă și securitate comună”, în: Florian Cîrciumaru, *Evaluare Strategică 2019: Tendințe ale securității înainte de noua provocare Covid*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2020, pp. 97-99, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2019.pdf, accesat la 25.11.2021.

⁸⁶ ***, *EU Commission*, China, URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/>, accesat la 10.01.2020.

⁸⁷ R.M., „China detronează SUA și devine primul partener comercial al Europei”, în *Hotnews*, 2 decembrie 2020, URL: <https://economie.hotnews.ro/stiri-finante-24455834-china-detroneaza-sua-devine-primul-partener-comercial-europei.htm>, accesat la 02.12.2020.

sub imperiul a trei direcții majore – economică, ideologică și valorică și de politică externă.

Având în vedere greutatea *economică* a Chinei pe arena internațională, relațiile comerciale cu UE, precum și relațiile economice bilaterale dintre China și statele europene⁸⁸, este firesc ca stabilirea unor relații reglementate cu Beijingul să devină una dintre prioritățile strategice ale Bruxelles-ului. Aceasta cu atât mai mult cu cât împrumuturile sub egida programului *One Belt, One Road* pot duce la destabilizarea economiilor mici, prin îndatorarea excesivă față de China.

Din perspectiva direcției ideologice și valorice, UE și China se situează pe poziții distincte din acest punct de vedere, UE afirmându-se ca promotor al valorilor democratice și liberale, în timp ce China rămâne un stat puternic autoritar. Prin urmare, pozițiile celor doi actori privind anumite dosare de politică externă nu doar nu coincid, ci sunt diametral opuse. Ilustrativ în acest sens este cazul legii securității naționale din Hong-Kong⁸⁹, criticată de UE, dar ferm susținută de Beijing. Astfel, în contextul în care ministrul de externe chinez a efectuat o serie de vizite în Europa (Italia, Olanda, Franța, Germania și Norvegia) în cursul lunii august, acesta și-a exprimat dorința ca subiectul valorilor, atașat represiunii din Hong-Kong și legii securității naționale, să se deruleze într-un spirit de „neingerință”. Opinia noastră este că, în acest domeniu, soluția de compromis este cel mai greu de atins, niciuna dintre cele două puteri nefiind dispuse să renunțe la caracteristicile de bază ale regimurilor politice. Cel mai probabil, pentru UE, apărarea și promovarea democrației liberale în regiunile învecinate vor rămâne în vârful listei priorităților pe agenda internațională. Se

⁸⁸ N.A.: Un exemplu recent în această ordine de idei este cazul Ungariei, care, în 2020, a încheiat un acord de împrumut cu China, sub egida programului *One Belt, One Road* pentru construirea căii ferate Belgrad-Budapesta. Este al doilea cel mai mare proiect de infrastructură al Ungariei, după centrala nucleară de la Paks, construită de rușii de la Rosatom.

⁸⁹ N.A.: Lege aprobată în unanimitate în Parlamentul Chinez la finele lunii iunie 2020, prin care se urmărește combaterea subversiunii, terorismului, separatismului și ingerinței forțelor externe. În fapt, legea este un răspuns al Beijingului la protestele din Hong Kong și a fost considerată o încălcare a drepturilor fundamentale ale omului.

numără, de altfel, și printre obiectivele cel mai puternic articulate la nivel european și euroatlantic, având potențialul de a contribui la consolidarea parteneriatului transatlantic, în condițiile emergenței Chinei și Rusiei, ambele fiind puteri autoritare.

Cea de-a treia direcție este legată de politica externă. Din perspectivă politică, UE trebuie să mențină un echilibru dificil în parteneriatul strategic cu SUA, pe de o parte, și cooperarea economică cu Beijing, cele două puteri fiind prinse într-un război economic care trenează (și, uneori, chiar escaladează) de cel puțin un deceniu. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în contextul pandemiei de Covid-19, relațiile dintre cele două părți au cunoscut o creștere a tensiunilor. Existența acestei provocări de a menține un echilibru între parteneriatul strategic cu SUA, pe de o parte, și, de cealaltă, reglementarea relațiilor economice cu China, a cărei prezență și influență economică în Europa este deja un fapt, a fost foarte vizibilă în discursul oficial de la Casa Albă din perioada mandatului lui D. Trump. În acest sens, considerăm relevantă afirmația lui M. Pompeo, în cadrul Summitului Virtual asupra Democrației de la Copenhaga: „știu că există temerea în Europa că SUA vor să vă determine să alegeți între noi și China (...) Partidul Comunist Chinez este cel care forțează această alegere”⁹⁰. Mai departe, după deschiderea unui canal bilateral SUA-UE pentru dialogul cu China, secretarul de stat al SUA a îndemnat statele membre ale UE să respingă gigantul chinez Huawei, sugerând că, prin implementarea rețelelor 5G, acesta ar putea deveni o amenințare la adresa securității naționale⁹¹.

Având în vedere războiul economic SUA-China, precum și tensiunile dintre SUA și actorii europeni în domeniul comercial, este puțin probabil ca, pe termen scurt, administrația Biden să aducă o schimbare radicală în acest domeniu. Totuși, un discurs mai deschis față

⁹⁰ ***, Remarks by Secretary of State Mike Pompeo at Virtual Copenhagen Democracy Summit, 19 iunie 2020, URL: <https://is.usembassy.gov/europe-and-the-china-challenge/>, accesat la 20.12.2020.

⁹¹ David Shepardson, "Pompeo urges EU to exclude 'high-risk suppliers' from 5G networks", în *Reuters*, 30 ianuarie 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-telecoms-5g-usa-idUSKBN1ZT2WS>, accesat la 31.01.2020.

de partenerii europeni, reasumarea angajamentului față de securitatea euroatlantică ar putea conduce către consolidarea relațiilor transatlantice și situarea Europei și SUA de aceeași parte a competiției internaționale de putere, deși naturală, mai puțin subminată de dificultăți de ordin diplomatic.

2.2.2. Federația Rusă

În primăvara anului 2020, când eforturile statelor europene erau concentrate masiv către limitarea numărului de infectări cu SARS-CoV-2, mesajul principal transmis de Moscova era că situația este ținută sub control, iar pandemia nu părea să facă victime atât de numeroase în rândul cetățenilor ruși. Pe acest fond, Moscova a adoptat o atitudine de tipul „business as usual” în relație cu ceilalți actori ai arenei internaționale, ceea ce a însemnat menținerea unui comportament asertiv pe arena internațională, mesajul transmis fiind acela că Rusia este un stat puternic, care a gestionat criza sanitară mai bine decât statele europene, ba mai mult, le poate oferi și sprijin acestora din urmă.

Totuși, până la 3 ianuarie 2021, Rusia cumulase un număr de 3.236.787 de infectări și 58.506 decese în urma acestora⁹². Economia Rusiei s-a contractat în trimestrul al doilea al anului 2020 cu 8%, în trimestrul al treilea cu 3,4%, Banca Mondială estimând că scăderea va continua și în trimestrul al patrulea⁹³. Scăderea prețului petrolului, revenirea valurilor de infectări, impactul economic al pandemiei asupra Europei, principalul partener comercial al Rusiei, începerea revenirii economice a Chinei se adaugă factorilor care mențin un nivel înalt de incertitudine în privința stabilității economice a Federației Ruse.

⁹² ***, „Covid-19 Weekly Epidemiological Update”, *World Health Organization*, 3 ianuarie 2021, URL: <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update---5-january-2021>, accesat la 10.01.2021.

⁹³ ***, „Russia’s Economy Loses Momentum Amidst Covid-19 Resurgence; Awaits Relief from Vaccines, Russia’s Economic Report No. 44”, *World Bank Group*, decembrie 2020, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34950/Russia-Economic-Report-Russias-Economy-Loses-Momentum-Amidst-COVID-19-Resurgence-Awaits-Relief-from-Vaccine.pdf?sequence=7&isAllowed=y>, accesat la 16.01.2021.

În paralel, popularitatea lui V. Putin a înregistrat una dintre cele mai dramatice scăderi. Reforma constituțională, prevăzută a avea loc în 2020, prin care actualul lider are posibilitatea de a rămâne la conducerea țării până în 2036 a fost realizată, în ciuda crizei sanitare. Însă, Centrul Levada (agenție independentă de sondaje) concluzionează că atmosfera creată de pandemie a subminat serios capacitatea Kremlinului de a asigura creștere economică și produse de interes public, două condiții cheie pentru credibilitatea lui Putin⁹⁴. Niciodată în ultimii 20 de ani nivelul de încredere a cetățenilor ruși nu a scăzut atât de mult (23% din noiembrie 2017 până la minimumul din mai 2020), demonstrând astfel că „Rusia nu este o țară care poate fi condusă în cel mai pur stil autoritar”⁹⁵ (Figura nr. 1). Protestele de stradă, înăbușirea lor adesea cu o violență disproporționată, precum și implicațiile evenimentelor în centrul cărora s-a aflat celebrul opozant al lui V. Putin, Alexei Navalnîi, sunt ilustrative în această ordine de idei.

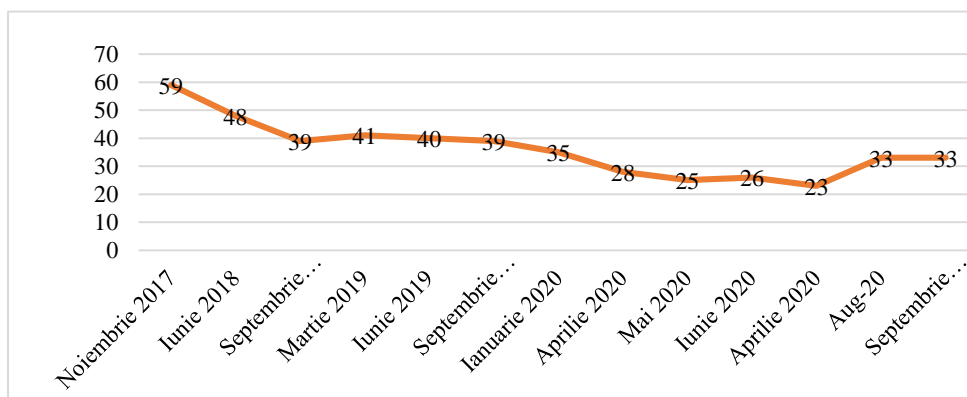

Figura nr. 1: Evoluția încrederii cetățenilor ruși în Vladimir Putin⁹⁶

Totuși, pe plan regional și internațional, acțiunea, interacțiunea și comportamentul Rusiei s-au desfășurat pe aceleași coordonate, stabilite

⁹⁴ ***, *Political Trust*, Yuri Levada Analytical Centre, 22 octombrie 2020, URL: <https://www.levada.ru/en/2020/10/22/political-trust-3/>, accesat la 10.01.2021.

⁹⁵ Maria Snegovaya, Denis Volkov, Stepan Goncharov, "The Coronavirus Could Hit Putin Most of All. New surveys show a surprising decline in the Russian president's popularity. The pandemic will accelerate a trend of mistrust in the Kremlin", în *Foreign Policy*, 5 iunie 2020, URL: <https://foreignpolicy.com/2020/06/05/coronavirus-vladimir-putin-russia/>, accesat la 20.07.2020.

⁹⁶ Sursa: Yuri Levada Analytical Center, 2020, URL: <https://www.levada.ru/en/2.>

de la momentul anexării ilegale a peninsulei Crimeea. Programul de dezvoltare și modernizare a forțelor armate a continuat, în centrul preocupărilor recente aflându-se dotarea și testarea armelor hipersonice, al căror scop este, conform spuselor lui V. Putin, „să contribuie la menținerea stabilității globale și a echilibrului strategic”⁹⁷. Spre finalul anului, au avut loc exerciții cu lansări de rachete balistice și de croazieră în Marea Nordului⁹⁸.

Exercițiile militare ale forțelor armate ruse au continuat, în ciuda condițiilor de pandemie care au dus totuși la reducerea contactelor cu aliații. Exercițiul de nivel strategic *Kavkaz 2020*, derulat în partea de sud a Federației Ruse, cu peste 80.000 de militari din Federația Rusă, China, Armenia și Pakistan, s-a desfășurat în baza unui scenariu care implica o incursiune teroristă, susținută de un stat ostil. De asemenea, în timp ce Belarus traversa o criză politică internă, pe fondul fraudării alegerilor de către A. Lukașenco, criză care a stat și la baza deteriorării relațiilor cu actorii occidentali, Rusia și Belarus au desfășurat exercițiul anual *Slavic Brotherhood*. Ulterior, Rusia a luat parte la *Unbreakable Brotherhood*, exercițiu desfășurat sub auspiciile CSTO, caracterizat drept exercițiu de menținere a păcii, prin care Moscova demonstrează, de fapt, capacitatea Rusiei de a furniza sprijin militar forțelor aliate.

Dincolo de acestea, a continuat consolidarea prezenței militare a Rusiei în Marea Neagră⁹⁹, au fost frecvente încălcările spațiului aerian

⁹⁷ Mihaela Toth, „Putin: Armele hipersonice ale Rusiei contribuie la menținerea stabilității globale și a echilibrului strategic”, în *Agerpres*, 2 martie 2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/03/02/putin-armele-hipersonice-ale-rusiei-contribuie-la-mentinerea-stabilitatii-globale-si-a-echilibrului-strategic--458304>, accesat la 03.03.2020.

⁹⁸ ***, „Rusia a efectuat exerciții cu lansări de rachete balistice, supervizate personal de Vladimir Putin”, în *Digi24*, 9 decembrie 2020, URL: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia-a-efectuat-exercitii-cu-lansari-de-rachete-balistice-supervizate-personal-de-vladimir-putin-1415407>, accesat la 10.12.2020.

⁹⁹ Ionel Copcea, „Federația Rusă va disloca primele avioane de vânătoare Su-57 la linia de contact cu statele membre NATO”, în *Defence România*, 19 august 2020, URL: https://www.defenseromania.ro/federa-ia-rusa-va-disloca-primele-avioane-de-vanatoare-su-57-la-linia-de-contact-cu-statele-membre-nato_604854.html; Lilia Traci, „Exercițiu cu lansări de rachete al Flotei ruse din Marea Neagră pentru protejarea zonei economice exclusive”, în *Agerpres*, 6 martie 2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/03/06/exercitiu->

al statelor europene și s-au înregistrat și atacuri cibernetice atribuite Moscovei¹⁰⁰, menținându-se în același timp și o retorică oficială, care argumentează că Rusia are capacitatea necesară pentru o eventuală contracarare a forței occidentale.

De asemenea, Rusia și actorii occidentali, în general, și UE și NATO, în special, au continuat să se poziționeze distinct față de principalele aspecte ale vieții internaționale. UE a reînnoit constant sancțiunile impuse Rusiei pentru acțiunile din Ucraina, iar surselor de tensiune li s-a adăugat și cazul Alexei Navalnîi, caz care s-a constituit într-o nouă sursă de sancțiuni¹⁰¹.

În linii mari, deși pandemia de coronavirus a avut un impact puternic și asupra Rusiei, Kremlinul a încercat să transmită mesajul că situația este sub control. Acțiunile militare au continuat pe aceeași linie stabilită anterior (ridicând constant provocări de securitate pe actorii europeni) și, în paralel, s-a valorificat la maximum contextul creat de pandemie, pentru a vulnerabiliza și mai mult statele și societățile democratice occidentale. Sprijinul puternic mediatizat oferit statelor europene sau statelor din zona de interes europeană (Italia și Serbia) în momente de apogeu ale crizei sanitare, care au coincis cu o blocare inițială a UE, este ilustrativ. Practic, negarea inițială a dimensiunilor impactului, continuarea activităților militare (cel puțin în primă instanță¹⁰²), alături de disponibilitatea și aparenta promptitudine în a

cu-lansari-de-rachete-al-flotei-ruse-din-marea-neagra-pentru-protejarea-zonei-economice-exclusive--461174, accesate de la 10.09.2020.

¹⁰⁰ Alexandru Costea, „Atac cibernetic fără precedent. Hackeri din Rusia au spionat, timp de 9 luni, mai multe instituții și companii din SUA și alte țări”, în *Digi24*, 14 decembrie 2020, URL: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/sua/atac-cibernetic-fara-precedent-hackeri-din-rusia-au-spionat-mai-multe-institutii-si-companii-din-toata-lumea-timp-de-9-luni-1418100>, accesat la 20.12.2020.

¹⁰¹ ***, „UE impune sancțiuni împotriva a 6 oficiali ruși pentru otrăvirea lui Alexei Navalnîi”, în *Radio Europa Liberă*, 15 octombrie 2020, URL: <https://romania.europalibera.org/a/ue-impune-sanctiuni-impotriva-a-6-oficiali-rusi-pentru-otravirea-lui-alexei-navalnii/30894761.html>, accesat la 10.11.2020.

¹⁰² DG, „Rusia sfidează pandemia de coronavirus și face repetiții pentru parada militară dedicată Zilei Victoriei”, în *Hotnews*, 6 aprilie 2020, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-coronavirus-23791848-video-rusia-sfideaza-pandemia-coronavirusului-face-repetitii-pentru-parada-militara-dedicata-zilei-victoriei.htm>; Lilia Traci, „Rusia: Parada militară de Ziua Victoriei, anulată la 9 mai, va avea loc pe 24 iunie (Putin)”, în *Agerpres*, 26 mai 2020, URL:

furniza ajutor statelor europene democratice (Italia) sau statelor care aspiră la integrare (Serbia) erau menite să transmită mesajul că Rusia (stat autoritar) se descurcă mai bine în gestionarea unei astfel de crize, prin comparație cu statele occidentale (democrat-liberale), putând nu doar să își continue acțiunile pe plan intern, ci și cele de politică externă, ba mai mult, ajutând în tot acest timp și capitalele europene puternic afectate, în timp ce Uniunea se dovedea incapabilă să facă acest lucru.

În fapt, după cum am menționat la începutul acestui subcapitol, Federația Rusă a fost puternic afectată economic, social și chiar politic de criza sanitară izbucnită pe întreg mapamondul în 2020. Mai mult, sprijinul furnizat, deși puternic mediatizat, a fost adesea supralicitat în discursul politic de la Kremlin, precum și în cel al statelor beneficiare¹⁰³. Ulterior, lansarea vaccinului anti-Covid-19 s-a constituit într-un nou instrument pe care Rusia, ca și alți actori ai arenei internaționale, a încercat să îl valorifice în câștigarea de beneficii de imagine atât pe plan intern, cât și la nivel internațional¹⁰⁴.

Slăbită sub impactul pandemiei, Rusia continuă să genereze riscuri de securitate pentru spațiul european și euroatlantic, menținând o atitudine revizionistă. Pandemia a creat un context extrem de favorabil pentru desfășurarea de acțiuni informaționale, iar incertitudinea, instabilitatea și caracterul tensionat și chiar conflictual al relațiilor cu actorii europeni vor fi, cel mai probabil, menținute și în viitorul apropiat.

<https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/05/26/rusia-parada-militara-de-ziua-victoriei-anulata-la-9-mai-va-avea-loc-pe-24-iunie-putin--512408>, accesate la 26.06.2020.

¹⁰³ Henry Foy, Michael Peel, "Russia sends Italy coronavirus aid to underline historic ties. Moscow seeks to exploit EU tensions over medical export bans and delays in financial support", în *Financial Times*, 23 martie 2021, URL: <https://www.ft.com/content/b1c5681e-6cf9-11ea-89df-41bea055720b>; N.O., „Din Rusia, cu dragoste. Dublul standard în vremea coronavirusului: Cum exploatează Putin criza privind Covid-19 din Italia”, în *Hotnews*, 23 martie 2020, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-coronavirus-23745135-din-rusia-dragoste-dublul-standard-vremea-coronavirusului-cum-exploateaza-putin-criza-privind-covid-19.htm>, accesate la 05.04.2020.

¹⁰⁴ Alexandra Sarcinschi, „Competiția pentru vaccin și resurse medicale: o nouă fațetă a luptei pentru putere pe scena internațională”, în *Impact Strategic*, nr. 4[77]/2020, pp. 7-23, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is77.pdf, accesat la 26.06.2020.

2.2.3. Turcia

Relațiile dintre Ankara și Bruxelles au avut dintotdeauna provocări considerabile, încă din contextul tergiversării procesului de aderare – cererea Ankarei de aderare la UE a fost depusă în 1987 – însă, în perioada recentă, în special după preluarea mandatului prezidențial de către R. Erdogan și odată cu îndreptarea Turciei spre un sistem de guvernare autocratic, relațiile au devenit și mai dificile. Ulterior, rolul central jucat de Turcia, în contextul crizei europene a migrației, precum și încercarea de a valorifica acest statut pentru a obține avantaje în relație cu UE au dus la accentuarea tensiunilor. Nici în cadrul Alianței Nord-Atlantice, Turcia nu este cel mai confortabil aliat, tensiunile fiind frecvente și la acest nivel. Recent, excluderea Turciei din programul de dezvoltare a F-35 de către SUA a dus la decizia Ankarei de a achiziționa sisteme de apărare antirachetă de la Rusia, stat care ridică, în prezent, riscuri la adresa securității euroatlantice. În 2020, Turcia și Rusia au negociat și au aprobat a doua tranșă de sisteme S-400.

În același timp, Ankara și Moscova se regăsesc pe poziții distincte în ceea ce privește războiul civil din Siria și cel din Libia, unde cele două susțin părți adverse, context în care au existat o serie de ciocniri între forțele lor armate. Una dintre cele mai recente este cea derulată pe fondul operației turcești „Scutul primăverii” (februarie-martie 2020). De asemenea, în Libia, în cursul anului 2020, Ankara a trimis trupe pentru sprijinirea guvernului recunoscut la nivel internațional, în timp ce Egipt, Rusia și UAE au sprijinit partea adversă. În ciuda poziționării distincte în privința acestor conflicte, Turcia și Rusia au însă și relații de cooperare, inclusiv în plan militar. Mai mult, la toate acestea, la finele anului 2020, se adaugă reluarea violențelor din enclava Nagorno-Karabah, violențe care au implicat deopotrivă Turcia (de partea azerilor) și Rusia (de partea armenilor).

De altfel, relațiile turco-ruse, caracterul inconstant al acestora (conflict/cooperare), alături de rolul jucat de Moscova în generarea de riscuri și amenințări de securitate pentru Europa și spațiul euroatlantic,

constituie un alt factor de ambiguitate, dificil de gestionat în relație cu acest stat candidat la UE și aliat NATO.

Mai mult, Ankara are relații tensionate cu o parte dintre statele membre ale UE și aliate NATO, anul 2020 văzând, poate, una dintre cele mai grave crize de acest tip, riscând escaladarea către confruntare directă. Turcia a constituit subiectul uneia dintre cele mai serioase crize interne la nivel euroatlantic, pe fondul disensiunilor cu Grecia și Cipru în ceea ce privește exploatarea resurselor de hidrocarburi din zona economică exclusivă. Tensiunile au ajuns la un punct culminant în cursul lunii august, când Ankara a decis să își extindă operațiile de exploatare de zăcămintе gazifere în Mediterana de Est, ignorând avertismentele actorilor europeni. În plus, a decis ca vasul de cercetare seismică, trimis într-o zonă disputată cu Grecia, să fie însoțit de o navă de război. Exprimându-și sprijinul față de Atena, Franța și-a consolidat prezența militară în Mediterana de Est cu două nave și cu două avioane de război.

Ulterior, în perioada 26-28 august, Grecia, Cipru, Italia și Franța au organizat un exercițiu militar comun în estul Mării Mediterane, urmat îndeaproape de un exercițiu militar al Turciei în aceeași zonă maritimă (29 august – 11 septembrie). În plus, la 28 august, Grecia încheie un acord cu Egiptul în privința împărțirii zonelor maritime, fapt ce se adaugă motivelor de nemulțumire ale Turciei. Acordul este considerat o ripostă a Atenei la o înțelegere similară, încheiată între Turcia și Libia în cursul anului 2019. În aceeași categorie de acțiuni, se încadrează și Acordul dintre Grecia și Italia (iunie 2021), prin care se confirmă dreptul insulelor de a avea zonă maritimă, documentul având potențialul de a fi invocat ca precedent juridic în relația Greciei cu Turcia. Pe acest fond, ministrul de externe turc a avertizat că extinderea apelor teritoriale ale Greciei către Turcia va fi considerată motiv de război și a făcut apel la o mediere justă și onestă a UE, după ce a avertizat anterior că guvernele UE sunt „ostaticile” Greciei.

De asemenea, notabil este faptul că, în cursul lunii iunie, SUA decid să își consolideze relația cu Cipru în domeniul apărării, care include fonduri alocate programului de educație și pregătire militară,

dar și vânzare de armament către aliații SUA. În egală măsură, este semnificativ faptul că, la finele anului 2019, Departamentul de stat american a ridicat embargoul asupra vânzării de arme către Cipru, care era în vigoare de mai bine de 30 de ani (1987). Scopul embargoului era de a favoriza reunificarea insulei cipriote, a cărei parte de nord este ocupată de Turcia din 1974. Toate acestea se petrec pe fondul deteriorării relațiilor dintre Washington și Ankara.

În ciuda opoziției anumitor state membre ale UE, inclusiv Germaniei, Consiliul european din 10-11 decembrie 2020 decide aplicarea de sancțiuni Turciei pentru acțiunile „ilegale și agresive” în Mediterana de Est. De asemenea, dată fiind complexitatea relațiilor turco-europene – de la dependențe strategice la tensiuni constante – în cursul anului 2021, este așteptat un raport privind viitorul relațiilor dintre UE și Turcia¹⁰⁵. La scurt timp, agresivitatea discursului oficial de la Ankara în privința actorilor europeni devine mai nuanțată, R.T. Erdogan manifestându-și deschiderea către dialog cu UE. În ciuda dependențelor pe linie strategică și economică în relația dintre Ankara și Bruxelles, este, în opinia noastră, puțin probabil ca această deschidere către dialog și negociere să fie una de durată, având în vedere tensiunile crescânde dintre părți și caracterul inconstant al relațiilor de cooperare și conflict, menținut de Turcia cu UE, SUA și Federația Rusă.

De asemenea, criza din Mediterana de Est, care nu este nicicum finalizată până la finele anului 2020, vădește nu doar vulnerabilități în arhitectura de securitate europeană, ci și caracterul ineludabil al necesității de a consolida coeziunea europeană și euroatlantică, în postura de condiție *sine qua non* pentru capacitatea UE de a acționa pe arena internațională sau ca actor de securitate. Unul dintre cele mai bune exemple în această direcție este faptul că statul cipriot s-a opus inițiativei UE de a aplica sancțiuni Belarusului pentru fraudarea

¹⁰⁵ Raluca Anghel, „Turcia: Președintele Erdogan speră în deschiderea unei noi pagini în relația cu UE”, în *Agerpres*, 15 decembrie 2021, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/12/15/turcia-presedintele-erdogan-spera-in-deschiderea-unei-noi-pagini-in-relatia-cu-ue--628475>, accesat la 20.12.2020.

alegerilor prezidențiale, cerând ca măsuri comparabile să fie adoptate și în cazul crizei din Mediterana de Est împotriva Turciei.

Practic, astfel se blochează capacitatea UE de a acționa în vederea promovării și apărării unor valori comune, din cauza incapacității sale de a face același lucru, în cazul unui stat membru sau a viziunii acestui stat membru de lipsă de reacție din partea UE la încălcarea drepturilor sale.

2.3. Lupta pentru capitalul de putere soft în contextul pandemiei

Cele trei puteri ale căror relații cu UE au fost analizate sunt toate contestate ale statutului SUA și aliaților săi europeni pe arena internațională. În 2020, *Raportul anual al Munich Security Conference* s-a intitulat *Westlessness (Lipsa naturii occidentale)*, făcând trimitere la faptul că însuși Occidentul (SUA și aliații europeni) experimentau o degradare a valorilor standard pentru comunitatea euroatlantică de securitate: valorile democrației liberale, angajamentul în regimuri de securitate, angajamentul față de menținerea securității acestui spațiu, în timp ce puterile emergente contestau tot ce era occidental și valorificau slăbiciunile ieșite la suprafață astfel. Constituia, practic, un avertisment că Occidentul începea să piardă ce este specific occidental. Totodată, același raport menționa că „țările occidentale posedă, cel puțin în teorie, resursele ideatice, materiale și instituționale necesare pentru o revitalizare care le va furniza avantaje pe termen lung într-un mediu competitiv”¹⁰⁶. Se făcea astfel trimitere la existența unei reziliențe a statelor și societăților democratice, dar și a parteneriatului transatlantic. Valorificarea interdependențelor multiple la nivel internațional în vederea slăbirii actorilor occidentali, chiar declinul îngrijorător al calității democrației în întreg sistemul internațional, sau valorificarea vulnerabilităților pentru a lansa atacuri sistematice asupra coeziunii comunității euroatlantice de securitate au generat, într-adevăr, efecte

¹⁰⁶ Matthew Korening, *The return of Great Power Rivalry. Democracy versus Autocracy from the Ancient World to the US and China*, Oxford University Press, 2020, apud ***, *Munich Security Report 2020. Westlessness*, URL: https://securityconference.org/assets/user_upload/MunichSecurityReport2020.pdf, accesat la 20.03.2021.

negative, adâncind de cele mai multe ori slăbiciunile. Însă, în același timp, fundamentul valoric comun la nivel european și euroatlantic, în special atașamentul față de valorile democrației liberale pot constitui o bază suficient de solidă pentru redresarea coeziunii acesteia. În aceste condiții, *se ridică întrebarea dacă fragmentarea la nivelul comunității de securitate euroatlantice sub forța evoluțiilor de securitate din spațiul european și euroatlantic, a dinamicii relațiilor interstatale, agresiunea hibridă prin care se urmărește tocmai adâncirea disensiunilor și valorificarea acestei vulnerabilități, precum și experienței crizei sanitare sunt reversibile*. Pentru a răspunde acestei întrebări, vom supune unei scurte analize declarații oficiale în contextul pandemiei, dar și barometre și sondaje de opinie.

În opinia noastră, problema centrală este ancorată în caracterul competitiv al mediului internațional de securitate, unde fiecare din marii jucători încearcă să obțină câștiguri de putere relativă (deopotrivă *hard* și *soft*). De asemenea, după cum am menționat anterior, în această competiție sunt înscriși actori care îmbrățișează valorile democrației liberale (SUA și actorii statali europeni), pe de o parte, și, de cealaltă, actori cu regimuri de guvernare autoritare (Federația Rusă, China și Turcia). Astfel, modul în care actorii se raportează la valori devine un aspect cu implicații în politica externă a acestora. Importanța modului în care cei doi actori se raportează la valori, precum și la actorii occidentali și la ideologiile îmbrățișate de aceștia a fost subliniată de raportul *Freedom House* încă din cursul anului 2018, când sublinia că „cele mai mari autocrații din lume – Rusia și China (...) au aceeași intenție comună de a identifica democrația ca amenințare la adresa regimurilor lor opresive și depun eforturi neobosite, din ce în ce mai sofisticate, de a submina instituțiile [democratice] și de a-i schilodi principalii susținători”¹⁰⁷. Aceeași idee, dar cu referire la NATO este reluată în cadrul unui raport recent: „Divergențele politice din cadrul

¹⁰⁷ Michael J. Abramowitz, *Democracy in Crisis. Freedom in the World 2018*, Freedom House, URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/democracy-crisis>, accesat la 15.06.2020.

NATO sunt periculoase pentru că dau posibilitatea actorilor externi, în special Rusiei și Chinei, să exploateze diferențele dinăuntrul Alianței și să profite de anumiți aliați, astfel încât le sunt periclitate interesele și securitatea colectivă”¹⁰⁸.

Din acest punct de vedere, contextul creat de pandemie în 2020 a fost unul favorabil unor astfel de acțiuni coordonate, conform rapoartelor oficiale, atât de Rusia, cât și de China. „În ciuda posibilelor efecte grave asupra sănătății publice, surse oficiale și susținute de stat din diverse guverne, inclusiv Rusia și – într-o măsură mai mică – China, au continuat să conducă narative ale conspirației și acțiuni de dezinformare, adresate audiențelor publice atât în UE, cât și în vecinătatea extinsă”¹⁰⁹. Dincolo de teoriile conspirației (cele legate de rolul rețelelor 5G în răspândirea infectărilor cu SARS-CoV-2) sau de informațiile false și periculoase pentru sănătatea indivizilor, același raport face referire și la surse controlate de stat care țintesc audiențe din UE, Parteneriatul estic, Balcanii de Vest sau MENA pentru a descrie UE și partenerii săi ca fiind ineficienți, divizați și cinici în răspunsul lor la criza sanitară. Ulterior, într-o comunicare a Comisiei europene, este subliniat că, prin acest tip de acțiuni, respectivii actori urmăreau „să submineze dezbaterea democratică și să adâncească polarizarea socială, precum și să își îmbunătățească propria imagine în contextul COVID-19”¹¹⁰.

Ilustrativă în această ordine de idei este declarația ministrului de externe rus, după ce D. Trump a anunțat că SUA nu va mai contribui financiar la bugetul Organizației Mondiale a Sănătății, deoarece nu a

¹⁰⁸ ***, *NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*, 25 noiembrie 2020, p. 9.

¹⁰⁹ ***, *European External Action Service, EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narratives and Disinformation around the Covid-19/Coronavirus Pandemic* (Updated 2-22 Aprilie), 27 aprilie 2020, URL: <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-2-22-april/>, accesat la 25.04.2020.

¹¹⁰ ***, *Comunicare comună către Parlamentul european, Consiliul european, Comisia europeană, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor. Combaterea dezinformării în legătură cu Covid-19 – Asigurarea unei informări corecte*, 10 June 2020, Brussels, p. 4, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020J C0008&from=EN>, accesat la 11.06.2020.

gestionat eficient criza sanitară și a crezut prea mult în informațiile furnizate de China. Astfel, pe de o parte, Lavrov, ministrul de externe al unui stat autoritar, se erijează în apărător al multilateralismului, în contextul uneia dintre cele mai grave crize mondiale „Cred că OMS își îndeplinește rolul de lider și de agenție de coordonare”, dar valorifică tendința SUA de retragere din regimurile internaționale și insinuează și un eșec al multilateralismului: „Statele națiuni își exprimă dorința de a se baza mai mult pe ele însele”, „probabil reflectă o anumită epuizare. Este absolut evident în UE cât de rigidă și coercitivă poate fi birocrăția supranațională și multinațională”¹¹¹.

Raportarea oficială a Rusiei față de acest aspect nu este relevantă doar referitor la modul în care contextul creat de pandemie a fost valorificat pentru a decredibiliza actorii occidentali, susținători ai valorilor democratice și multilateralismului, dar și pentru sprijinul pe care cele două puteri mondiale emergente – Rusia și China – și-l pot oferi atunci când interesele lor coincid. Iar, în ceea ce privește poziția față de valorile democratice și liberale, este evident că Moscova și Beijingul se situează de aceeași parte.

De asemenea, referitor la strategia de comunicare în vederea obținerii de avantaje de imagine pe arena internațională, putem aduce în discuție acțiunile de sprijin pentru statele europene, grav afectate de pandemie, de Rusia și China, puternic mediatizate¹¹² și adesea prezentate în opoziție cu presupusa incapacitate a UE de a acționa pentru a-și susține statele membre și parteneri aflate în plină criză¹¹³.

¹¹¹ Mariana Ionescu, „Rusia ia apărarea OMS și critică SUA pentru răspunsul la coronavirus”, în *Agerpres*, 25 aprilie 2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/04/25/rusia-ia-apararea-oms-si-critica-sua-pentru-raspunsul-la-coronavirus--493451>, accesat la 26.04.2020.

¹¹² Elisabeth Braw, „Beware of Bad Samaritans. China and Russia are sending medical aid to Italy and other coronavirus-stricken countries, but their motives aren't so altruistic”, în *Foreign Policy*, 30 martie 2020, URL: <https://foreignpolicy.com/2020/03/30/russia-china-coronavirus-geopolitics/>, accesat la 02.04.2020.

¹¹³ N.A.: Pentru o analiză în detaliu asupra aparentei paralizii a UE în pandemie, precum și a cauzelor creării acestei imagini, a se vedea: Cristina Bogzeanu, „Apărarea europeană – schimbare de curs în contextul pandemiei de Covid-19?”, în *Impact Strategic*, nr. 2 [75]/2020, pp. 120-135.

Spre finele anului 2020, un alt raport al Serviciului European de Acțiune Externă concluziona că situațiile de informare greșită și dezinformare au scăzut, prin comparație cu luna aprilie, însă lansarea și aprobarea vaccinurilor contra Covid-19 mută „lupta” pentru imagine și prestigiu internațional în acest domeniu¹¹⁴. „Actori statali, precum China și Rusia, maximizează efectul așa-numitei «diplomații a vaccinului» în eforturile lor de comunicare, cel mai probabil cu intenția de a-și crește reputația și poziția economică pe plan extern”¹¹⁵.

În fine, în acest context, găsim util să reamintim că relațiile dintre Occident și Federația Rusă sunt descrise de la criza ucraineană înapoi sub implicațiile conceptului conflict hibrid, concept cu o puternică dimensiune informațională. Mai mult, conceptul presupune valorificarea vulnerabilităților adversarului pentru a împiedica funcționarea normală a sistemelor esențiale. Pandemia a constituit cu certitudine un șoc pentru întreaga lume, inclusiv pentru actorii comunității euroatlantice, inclusiv pentru Rusia și China, dar și un context care a „pus pe tavă” și a adâncit vulnerabilitățile tuturor, un context pe care cele două din urmă l-au valorificat la maximum în competiția internațională pentru putere, deși ele însele au fost puternic afectate. Strategia de comunicare a Rusiei pe perioada pandemiei poate fi subsumată aceluiași tipar de relaționare conflictuală cu Occidentul.

În ceea ce privește China însă, se remarcă un comportament similar, de așteptat în cazul Rusiei, dar relativ nou în cel al Chinei – valorificarea contextului creat de pandemie pentru creșterea prestigiului pe arena internațională, evidențiind eforturile de a lupta contra sporirii numărului de infectări cu SARS-CoV-2, strategia sa având două linii de

¹¹⁴ N.A.: Pentru o analiză extinsă a acestei problematice, a se vedea: Alexandra Sarcinschi, „Competiția pentru vaccin și resurse medicale: o nouă fațetă a luptei pentru putere pe scena internațională”, în *Impact Strategic*, nr. 4[77]/2020, pp. 7-23, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is77.pdf.

¹¹⁵ ***, *EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narratives and Disinformation around the Covid-19 Pandemic* (Update May – November), 2 decembrie 2020, URL: https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid-19-pandemic-update-may-november/#_edn70, accesat la 15.12.2020.

acțiune – învinovățirea celorlalți și sublinierea succesului propriu în gestionarea pandemiei. Mai mult, în perioada de apogeu a primului val al pandemiei, presa internațională publică informații despre eforturile Chinei de a influența oficialii ai statelor occidentale pentru a prezenta favorabil modul în care Beijingul a gestionat criza¹¹⁶.

Mediatizarea puternică a sprijinului oferit de China pentru statele europene care încă se aflau în punctul maxim al valului pandemic în primăvara anului 2020 nu a servit doar scopurilor umanitare, ci și ca instrument de promovare a prestigiului. Date fiind acestea, se ridică întrebarea care a fost rezultatul strategiilor de comunicare ale celor două puteri revizioniste în ceea ce privește imaginea actorilor europeni asupra lor înșiși și aliaților lor și care este tendința pe termen mediu sau lung.

Conform unui sondaj recent, în 2020, nivelul de încredere manifestat de cetățenii europeni în liderul SUA era inferior celui față de liderul Federației Ruse, demonstrând astfel imensul deficit de imagine al lui D. Trump la nivelul Europei de Vest. Semnificativ însă, în acest context, este și faptul că, potrivit aceluiași sondaj, mare parte a cetățenilor europeni participanți au vădit o imagine preponderent negativă asupra Federației Ruse. Dacă diferența dintre cei care au relevat o viziune nefavorabilă asupra Rusiei și cei cu una favorabilă acesteia este semnificativă în marea parte a statelor europene, diferența este cu mult mai mică în cazul Italiei (Figura nr. 2). Sondajul relevă că viziunea italienilor asupra Rusiei s-a îmbunătățit considerabil pe parcursul anului 2020, ca urmare a exercițiului de imagine, efectuat de Rusia, în contextul pandemiei. Mai mult, europenii care sunt înclinați să aibă o viziune pozitivă asupra partidelor politice de extremă dreapta sunt cei care au arătat mai degrabă o atitudine pozitivă față de Rusia.

¹¹⁶ R.M., „Coronavirus: China a încercat să influențeze oficialii germani, pentru a prezenta favorabil gestionarea epidemiei”, în *Hotnews*, 12 aprilie 2020, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23838150-coronavirus-china-incercat-influenteze-oficiali-germani-pentru-prezenta-favorabil-gestionarea-epidemiei.htm>, accesat la 13.04.2020.

În ceea ce privește nivelul de încredere al cetățenilor europeni față de liderul principalului aliat strategic – SUA –, scăderea era vizibilă încă de la nivelul anului 2019, ceea ce înseamnă că deciziile și măsurile adoptate în cursul anului 2020, indiferent că este vorba despre gestionarea pandemiei sau nu, doar au consolidat curentul formulat anterior.

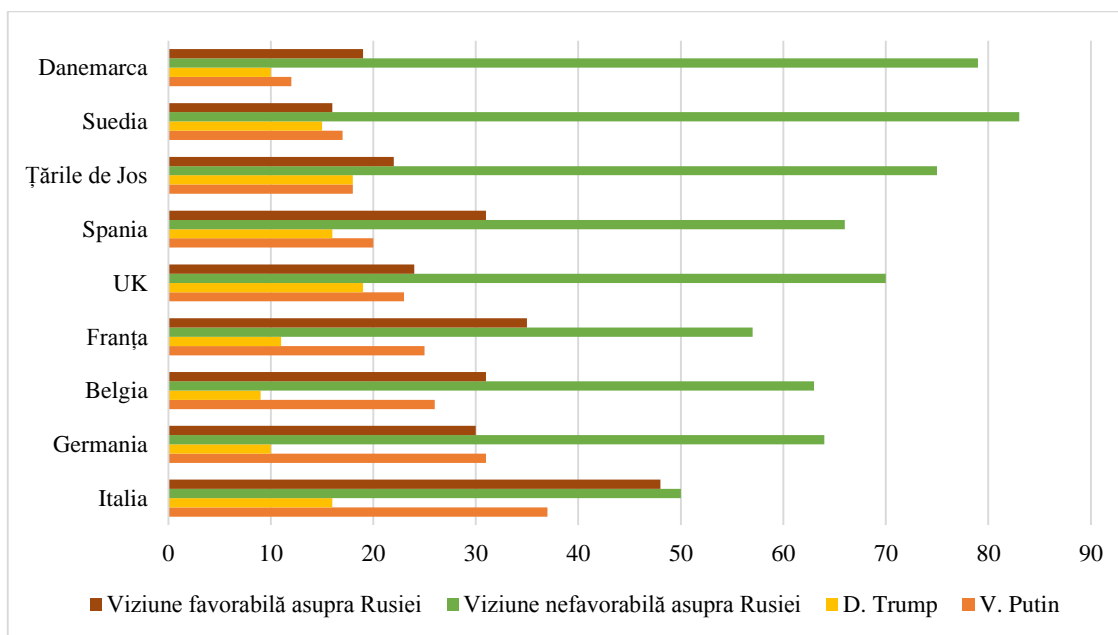

Figura nr. 2: Încrederea europenilor în Donald Trump și Putin, în paralel cu viziunea favorabilă sau nefavorabilă a statelor europene asupra Rusiei¹¹⁷

Totodată, lipsa proporționalității dintre încrederea mai mare a europenilor față de președintele Rusiei, de o parte, și cea a viziunii favorabile asupra Federației Ruse reflectă natura relativă a câștigului de imagine al președintelui rus la nivelul Europei de Vest. Practic, acesta se datorează pierderii popularității fostului președinte american. Așadar, acest rezultat indică o probabilitate considerabilă ca încrederea europenilor în liderul american să se schimbe după finalizarea mandatului lui D. Trump și preluarea președinției de către J. Biden.

¹¹⁷ Christine Huang, *Views of Russia and Putin remain negative across 14 nation*, 16 decembrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/12/16/views-of-russia-and-putin-remain-negative-across-14-nations/>, accesat la 17.12.2020.

Această stare a lucrurilor poate fi considerată un avantaj în resetarea parteneriatului transatlantic.

Situația este similară și în ceea ce privește încrederea europenilor în D. Trump față de cea investită în liderul Chinei. Xi Jinping îl depășește pe fostul președinte american în ceea ce privește nivelul credibilității de care se bucură în fața europenilor, dar situația nu este reflectată și la nivelul viziunii asupra celor două puteri (Figura nr. 3).

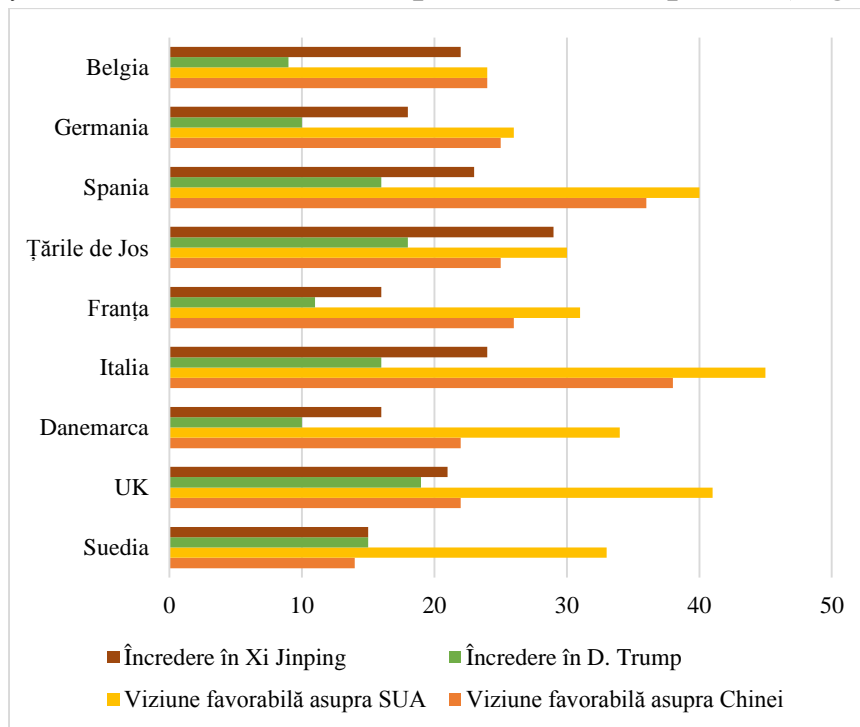

Figura nr. 3: Încrederea europenilor în D. Trump și Xi Jinping, în paralel cu viziunea favorabilă asupra SUA și Chinei¹¹⁸

Totuși, deși au mai degrabă o viziune favorabilă asupra SUA, ceea ce poate constitui premisa refacerii încrederii în leadershipul american odată cu schimbarea președintelui, europenii au vădit și credința că, prin comparație cu SUA, China este puterea economică dominantă la nivel mondial, precum și că aceasta a gestionat mai bine criza generată de pandemia de Covid-19 (Figura nr. 4).

¹¹⁸ *Ibidem.*

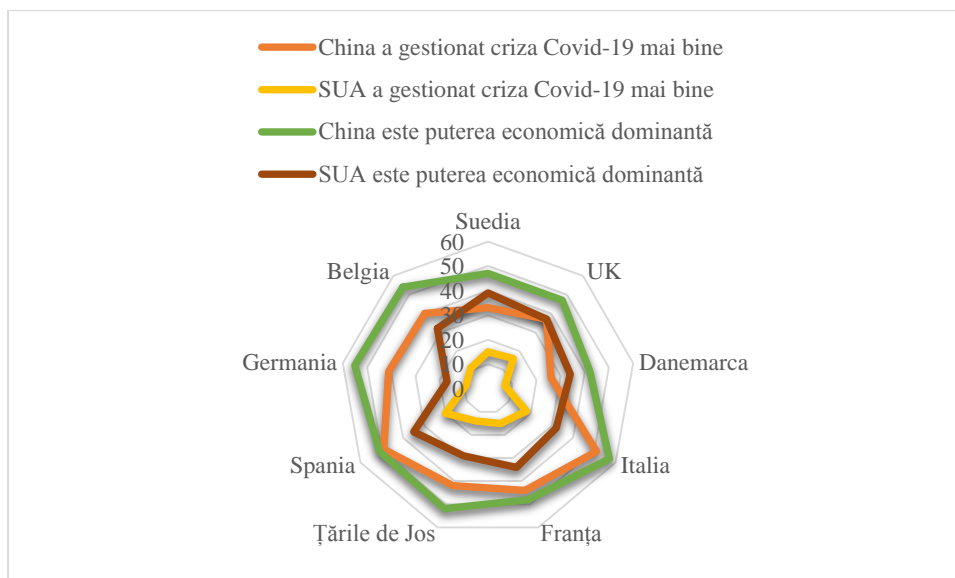

Figura nr. 4: Viziunea cetățenilor europeni asupra modului în care China și SUA au gestionat mai bine criza sanitară, în paralel cu viziunea lor asupra puterii economice dominante la nivel mondial¹¹⁹

Plecând de la această stare a lucrurilor, putem deduce că dezvoltarea relațiilor economice cu China își va găsi susținere în rândul cetățenilor europeni, mai ales în regiunea vestică a continentului, în situația în care această viziune asupra puterilor globale va genera un comportament de tip aliniere. Totuși, atât imaginea că China a gestionat mai bine criza de Covid-19, cât și cea de putere economică dominantă pot fi rezultatul scăderii popularității președintelui american, precum și al tendinței de a abandona multilateralismul internațional. Practic, nu este vorba atât despre o creștere a capitalului de imagine al liderilor rus și chinez, cât despre scăderea capitalului de încredere al președintelui american în Europa. În acest sens, considerăm utile rezultatele unui sondaj, coordonat de *European Council on Foreign Relations (ECFR)*, referitor la viziunea cetățenilor europeni asupra eficienței UE și la repercusiunile asupra sprijinului pe care aceștia îl manifestă pentru

¹¹⁹ Sursa: Laura Silver, Kat Devlin, Christine Huang, *Negative views of both US and China Abound across Advanced Economies amid Covid-19*, 6 October 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/10/06/negative-views-of-both-us-and-china-amid-covid-19/>, accesat la 17.12.2020.

instituțiile europene. Studiul, care s-a derulat, pe parcursul lunii aprilie 2020, în Germania, Franța, Italia, Spania, Polonia, Suedia, Portugalia, Bulgaria și Danemarca ilustrează că majoritatea cetățenilor care au participat la sondaj consideră că țara lor a fost lăsată să se descurce singură în contextul pandemiei¹²⁰. Considerăm că toate acestea coroborează ideea că pierderea de capital de imagine a SUA la nivelul Europei este reversibilă. Aceasta cu atât mai mult cu cât, încă din primele luni ale anului 2021, președintele ales al SUA reitere angajamentul Washingtonului față de cooperarea multilaterală și reafirma angajamentul la nivelul comunității transatlantice¹²¹.

Concluzii

Toate acestea sunt problematici de maximă actualitate în fața cărora statele membre ale UE trebuie să facă un front comun, să identifice cele mai bune soluții și să acționeze împreună. Acesta este motivul pentru care, în opinia noastră, evoluțiile recente nu fac decât să scoată încă o dată în evidență importanța crucială a asigurării coeziunii la nivel european, a unei înțelegeri comune a dinamicii securității în toată complexitatea sa astfel încât să fie asigurat un fundament solid pentru acțiune în vederea gestionării eficiente a crizelor curente. Vorbim despre coeziune, încă de la începutul proiectului european, ca principal avantaj al organizației *sui-generis*, un avantaj care trebuie prezervat și consolidat. Termenul este atât de mult atașat ideii europene încât este adesea asociat cu birocrăția europeană, cu procedurile complicate și greu de înțeles, însă perioada recentă ilustrează și ce anume se întâmplă atunci când acest termen-clișeu – coeziunea – nu se

¹²⁰ Susi Dennison, Pawel Zerka, *Together in Trauma: Europeans and the World after Covid-19*, European Council on Foreign Relations, iunie 2020, URL: https://www.ecfr.eu/publications/summary/together_in_trauma_europeans_and_the_world_after_covid_19, accesat la 20.06.2020.

¹²¹ Tobias Bunde, *Beyond Westlessness. A Readout from the Munich Security Conference*, Special Edition 2021, Munich Security Brief, februarie 2021, p. 7, URL: <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-brief/msc-special-edition-2021/>, accesat la 02.03.2021.

regăsește în practică în momente cruciale pentru viitorul organizației, al statelor membre și al continentului per ansamblu.

1. Pandemia a accentuat competiția pentru putere la nivelul sistemului internațional, diversificându-i sursele de putere aflate la dispoziția fiecărui centru de putere, multiplicând și adâncind vulnerabilități, creând astfel o dublă presiune – aceea de a gestiona cât mai eficient posibil efectele pandemiei și de a reduce vulnerabilitățile, precum și aceea de a exploata la maximum fereastra de oportunitate în valorificarea vulnerabilităților competitorilor.

2. UE, actorii europeni, în general, sunt puțin pregătiți și adaptați la un mediu internațional competitiv. În ciuda eforturilor consistente de a dezvolta și de a investi în apărare la nivelul UE, atingerea capacității de a garanta securitatea cetățenilor proprii și a regiunii învecinate rămâne un obiectiv de atins într-un orizont de timp mai degrabă îndepărtat. Practic, dezvoltarea autonomiei strategice în viziune franceză (independență față de SUA în planul apărării) se conturează a fi imposibil de atins pe termen scurt și mediu.

3. Dinamica relațiilor UE cu actorii statali care, în prezent, reprezintă principalii competitori la nivel internațional – Federația Rusă, China, Turcia – reflectă menținerea unui climat foarte tensionat, dar, cu eforturi de a păstra deschisă calea dialogului, a negocierii și a cooperării. Menținerea acestui echilibru se dovedește a fi din ce în ce mai dificilă în toate cazurile, din pricina unor problematici asupra cărora compromisul este dificil sau chiar imposibil de obținut. Cel mai probabil, vom asista la accentuarea acestei dificultăți în perioada următoare.

4. Specificul politicii externe promovate de D. Trump în relație cu partenerii europeni a dus la pierderi de capital de imagine pentru SUA în Europa. Totuși, având în vedere atașamentul față de același tip de valori (prin opoziție cu cele îmbrățișate de competitorii strategici), precum și abordarea politicii externe de către noul președinte, cel mai probabil pierderea de capital de încredere va fi recuperată într-un orizont de timp mediu.

5. Având în vedere caracterul conflictual al mediului internațional de securitate, menținerea riscurilor și amenințărilor de securitate, dar și eșecul UE de a atinge nivelul de ambiție stabilit în urmă cu aproape cinci ani, consolidarea parteneriatului transatlantic capătă o importanță crucială. Mai mult, resetarea beneficiază de un cumul de condiții favorabile (schimbarea președintelui SUA, accentuarea riscurilor de securitate și chiar asumarea la nivel european a limitelor în dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare).

6. Conștientizarea importanței fundamentului valoric al democrației liberale, atașamentul față de acesta la nivel social și politic constituie una dintre cheile rezilienței statelor și societăților, a reducerii vulnerabilității la agresiunea hibridă, care are drept scop crearea și adâncirea disensiunilor la nivelul comunității de securitate euroatlantice.

CAPITOLUL 3

CRIZA „UITATĂ” A EUROPEI: IMPACTUL PANDEMIEI DE COVID-19 ASUPRA POPULAȚIEI DE REFUGIAȚI ȘI MIGRANȚI ILEGALI

Alexandra SARCINSCHI

Anul 2020 a debutat cu aceeași problemă a solidarității europene față de refugiați și migrație ilegală, manifestată și în anul anterior și tradusă, pe de o parte, prin amenințările Turciei referitoare la deschiderea granițelor către Europa pentru populația de referință și tensiunile la frontierele cu Grecia și Bulgaria, iar, pe de altă parte, prin refuzul anumitor țări europene de a primi refugiați conform sistemului de transfer și relocare. Este evident că a spune despre criza refugiaților și a migrației ilegale că a fost *uitată* pe parcursul anului 2020 constituie o reprezentare exagerată a realității, însă introducerea acestui atribut *are ca scop accentuarea premisei centrale a lucrării de față – pandemia de Covid-19 a modificat fenomenul migraționist* sub următoarele aspecte principale: fluxul de persoane (refugiați, solicitanți de azil, migranți ilegali) către țările UE a scăzut; rutele de migrație au suferit modificări în ceea ce privește numărul de intrări detectate între punctele de trecere a frontierelor în țările UE; condițiile de trai din taberele pentru refugiați s-au agravat; sprijinul financiar pentru aceștia a scăzut, fiind direcționat către gestionarea pandemiei; în discursurile naționaliste a apărut tema vinovăției refugiaților și migranților ilegali în răspândirea virusului SARS-CoV-2. În plus, *declanșarea pandemiei de Covid-19 și impactul acesteia asupra Europei au modificat ulterior agenda dezbaterilor, orientând-o preponderent către răspunsul la criza sanitară și cea economică consecventă, și a pus sub semnul întrebării și capacitatea Uniunii de a gestiona în același timp crize de tipuri diferite.*

În cele ce urmează, va fi explorat impactul pandemiei de Covid-19 asupra populației de refugiați și migranți ilegali din Europa pe două direcții principale: rutele și fluxurile de migrație și măsurile de gestionare a celor două crize, implementate de Uniunea Europeană.

3.1. Rute și fluxuri de migrație către Europa

Anul 2020 a înregistrat sporirea numărului total de migranți la nivel internațional. Estimările ONU, elaborate la începutul celui de-al doilea semestru, arată o continuare a creșterii anuale în medie de 2,4%, care și-a făcut simțită prezența în ultimele două decenii (Figura nr. 1).

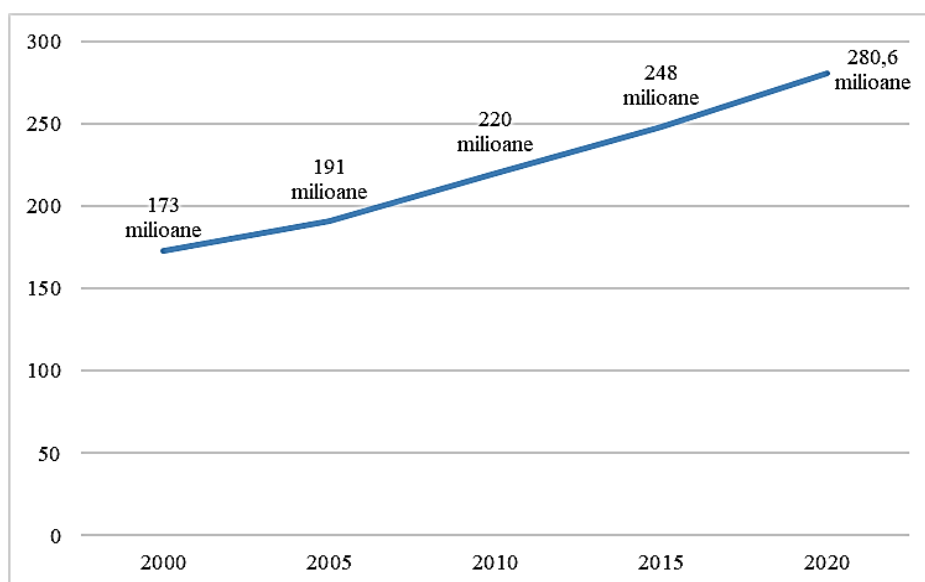

Figura nr. 1: Evoluția numărului total de migranți la nivel internațional în perioada 2000-2020, conform estimărilor realizate de ONU¹²²

Europa devine în 2020 regiunea cu cel mai mare număr de persoane născute în altă țară decât cea în care trăiesc (inclusiv refugiați), cu o creștere de 4,4 milioane în ultimul an. Singura regiune în care a fost înregistrată scădere a fost Africa (Figura nr. 2).

¹²² ***, *International migrant stocks*, Migration Data Portal, Last updated on 5 February 2021, URL: <https://migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks>, accesat la 12.03.2021.

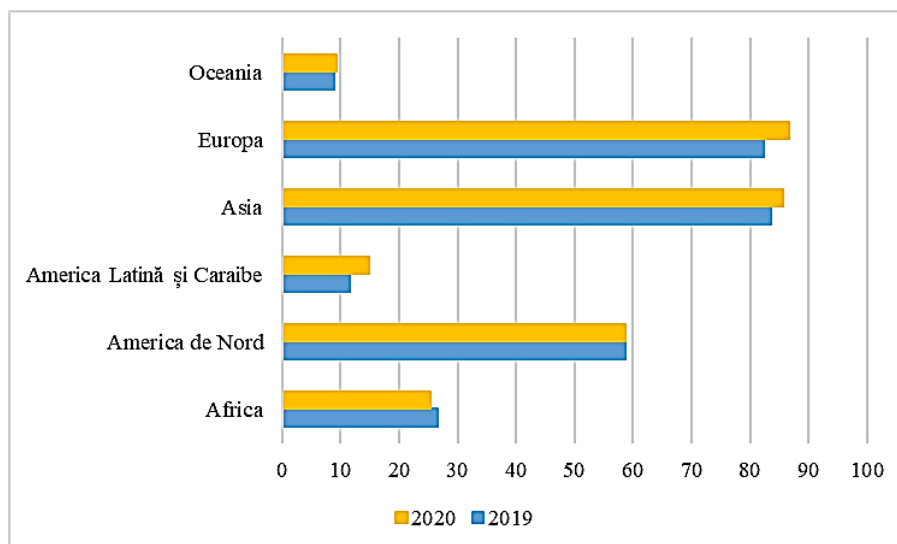

Figura nr. 2: Evoluția numărului total de migranți la nivel internațional în ultimii doi ani, pe regiuni, conform estimărilor realizate de ONU¹²³

În Uniunea Europeană, carantina impusă de pandemie a determinat aplicarea unor limitări în ceea ce privește accesul pe teritoriul țărilor. Dacă în majoritatea cazurilor restricțiile de intrare au exceptat solicitanții de azil, în alte țări accesul acestora a fost stopat. Conform UNHCR, Ungaria este singura țară care și-a închis granițele pentru toate categoriile de persoane¹²⁴. Aceste măsuri se reflectă și asupra modului în care a funcționat sistemul de azil: în 11 țări ale UE a fost parțial operațional (Belgia, Bulgaria, Danemarca, Estonia, Finlanda, Grecia, Irlanda, Marea Britanie, Polonia, Spania, Suedia), în Ungaria nu a funcționat deloc, iar în celelalte state membre a fost complet operațional¹²⁵. Aceasta înseamnă că cele mai multe țări ale Uniunii au reușit să își adapteze sistemul de azil astfel încât să poată primi solicitanții în condiții optime.

Pe măsură ce țările europene au redeschis granițele, numărul de treceri ilegale pe la punctele de frontieră a început din nou să crească, chiar peste nivelul anului anterior, în lunile iulie și noiembrie (Figura nr. 3). Cel

¹²³ ***, *Population Division (2019). International Migrant Stock 2019*, United Nations database, URL: POP/DB/MIG/Stock/Rev.2019, accesat la 12.03.2021.

¹²⁴ ***, *COVID-19 Platform. Temporary Measures and Impact on Protection. Borders and admission of asylum-seekers*, UNHCR, Last update on 7 March 2021, URL: https://im.unhcr.org/covid19_platform/, accesat la 12.03.2021.

¹²⁵ ***, *COVID-19 Platform. Temporary Measures and Impact on Protection. National asylum procedures*, UNHCR, Last update on 7 March 2021, URL: https://im.unhcr.org/covid19_platform/, accesat la 12.03.2021.

mai mare număr de treceri ilegale către țările UE, în cele două luni, a fost înregistrat în ceea ce privește cetățenii tunisieni (în special în luna iulie), marocani (atât în iulie, cât și în noiembrie), bengalezi (în ambele luni) și naționalități subsahariene nespecificate (în ambele luni). Această creștere ilustrează și tendința existentă pe ruta vest-africană (Figura nr. 4). În țările de origine de pe această rută, conflictele și războaiele au avut un impact devastator, ceea ce a determinat scăderea dramatică a nivelului de trai și accentuarea instabilității sociale și economice, situație agravată, în anul 2020, de pandemia de Covid-19.

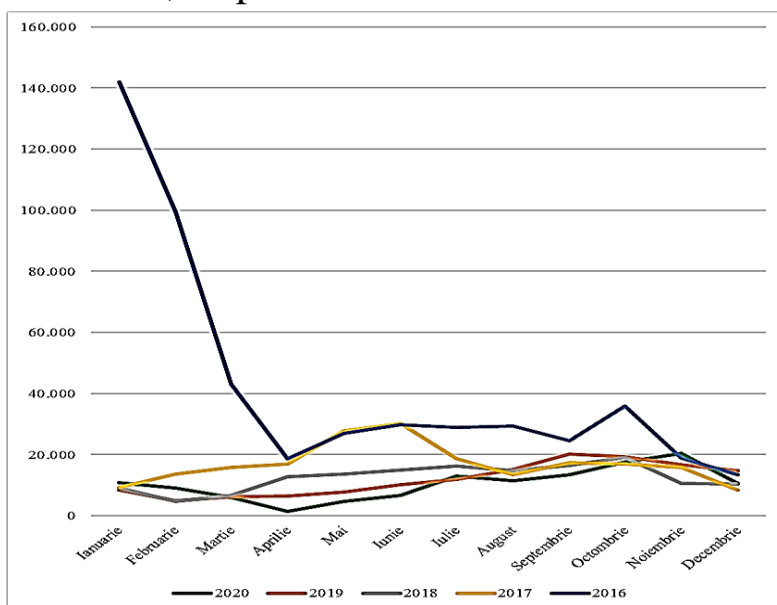

Figura nr. 3: Evoluția numărului total al trecerilor ilegale de frontieră în UE, în ultimii cinci ani¹²⁶

Conform Frontex, în cursul anului 2020 au fost înregistrate 125.113 treceri ilegale de frontieră în țările UE, cu peste 16.000 mai puține decât în anul anterior¹²⁷. Din cauza faptului că statistica Frontex se referă la trecerile ilegale detectate, nu la numărul efectiv de persoane care trec o singură dată frontiera, dar și pentru că în UE nu este implementat un sistem care să urmărească parcursul fiecărui individ uman după intrarea ilegală, nu poate fi stabilit cu exactitate numărul de

¹²⁶ ***, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, 5 February 2021, URL: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>, accesat la 12.03.2021.

¹²⁷ *Ibidem*.

persoane, conform acestor criterii. În schimb, Organizația Internațională pentru Migrație consemnează o scădere a numărului de intrări în țările Spațiului Economic European: de la 128.536, în 2019, la 99.475, în 2020¹²⁸.

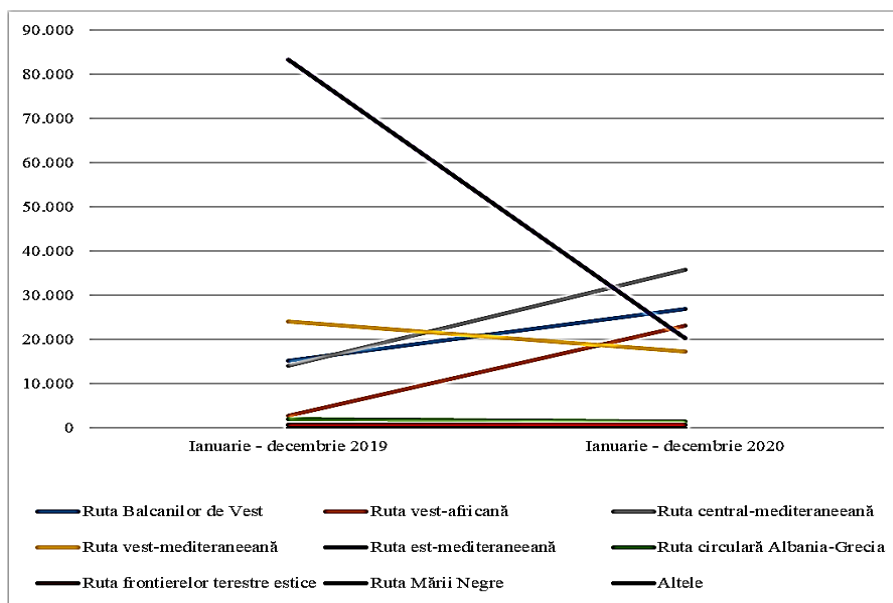

Figura nr. 4: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră în UE pe rute de migrație în anii 2019 și 2020¹²⁹

Scăderea cea mai semnificativă a fost înregistrată pe ruta est-mediteraneeană, unde numărul intrărilor ilegale a fost cu peste 75% mai redus în anul 2020 decât în 2019. Și pe ruta vest-mediteraneeană a fost consemnată o scădere cu 28% a numărului de intrări ilegale, urmată de ruta circulară Albania-Grecia (de la 1.944 de treceri ilegale, în 2019, la 1.365, în 2020), de ruta frontierelor terestre estice (de la 642 de treceri ilegale, în 2019, la 615, în 2020) și de cea a Mării Negre (de la 2 treceri ilegale la 0)¹³⁰.

În ceea ce privește rutele Balcanii de Vest, central-mediteraneeană și vest-africană, statisticile Frontex semnaleză o creștere a fluxului de migrație cu peste 77% (de la 15.127 de treceri ilegale, în 2019, la 26.918,

¹²⁸ ***, *Flow Monitoring Europe*, International Organization for Migration, 10 martie 2021, URL: <https://migration.iom.int/europe?type=arrivals>, accesat la 12.03.2021.

¹²⁹ ***, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, 5 februarie 2021, URL: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>, accesat la 12.03.2021.

¹³⁰ *Ibidem*.

în 2020), 154% (de la 14.003 treceri ilegale la 35.673), respectiv 747% (de la 2.718 de treceri ilegale la 23.029)¹³¹.

Cele mai importante modificări în fluxul migraționist au fost semnalate în ceea ce privește populația afgană, siriană, irakiană, dar și naționalități subsahariene nespecificate, marocani și tunisieni (figurile nr. 5-9).

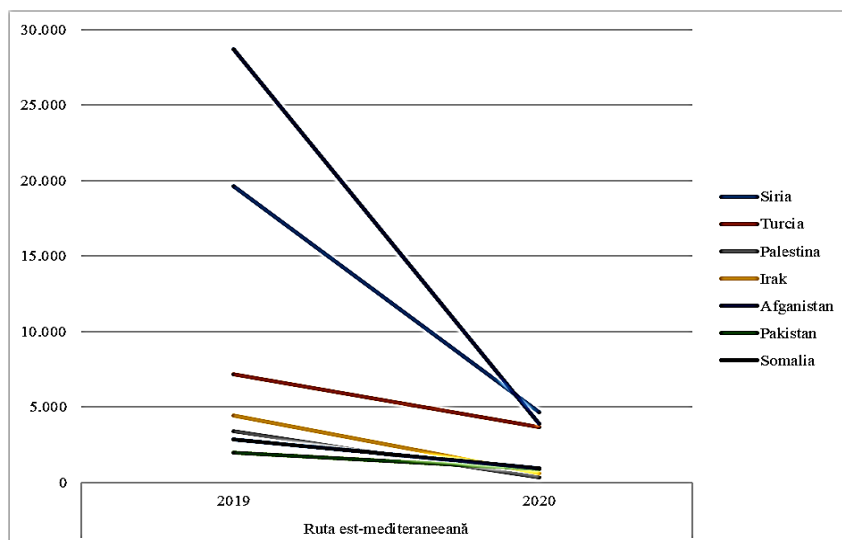

Figura nr. 5: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră în UE detectate în anii 2019 și 2020 pe ruta est-mediteraneeană, în funcție de principalele țări de origine¹³²

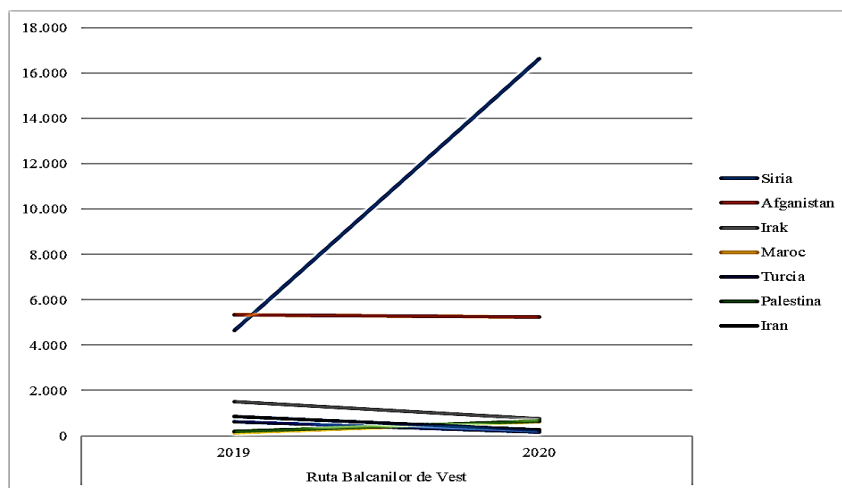

Figura nr. 6: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră în UE detectate în anii 2019 și 2020 pe ruta Balcanilor de Vest, în funcție de principalele țări de origine¹³³

¹³¹ *Ibidem.*

¹³² *Ibidem.*

¹³³ *Ibidem.*

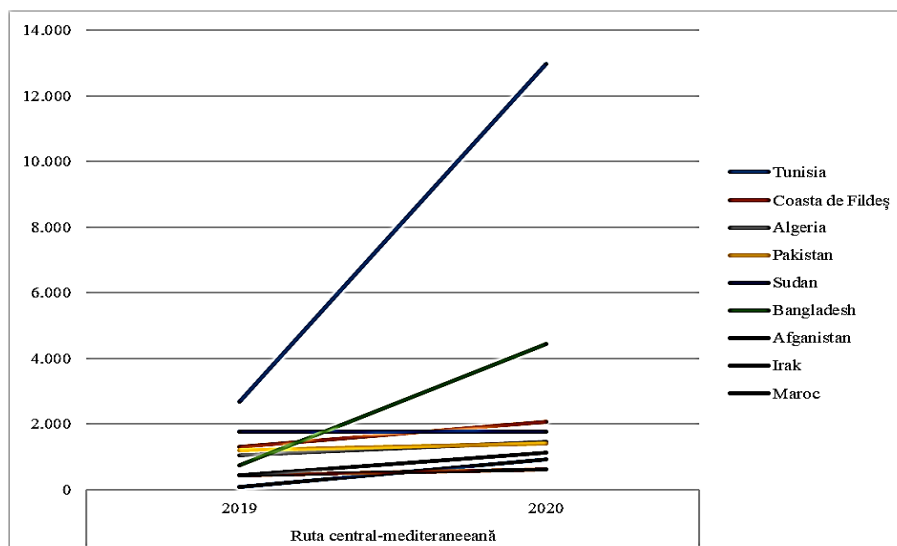

Figura nr. 7: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră în UE detectate în anii 2019 și 2020 pe ruta central-mediteraneeană, în funcție de principalele țări de origine¹³⁴

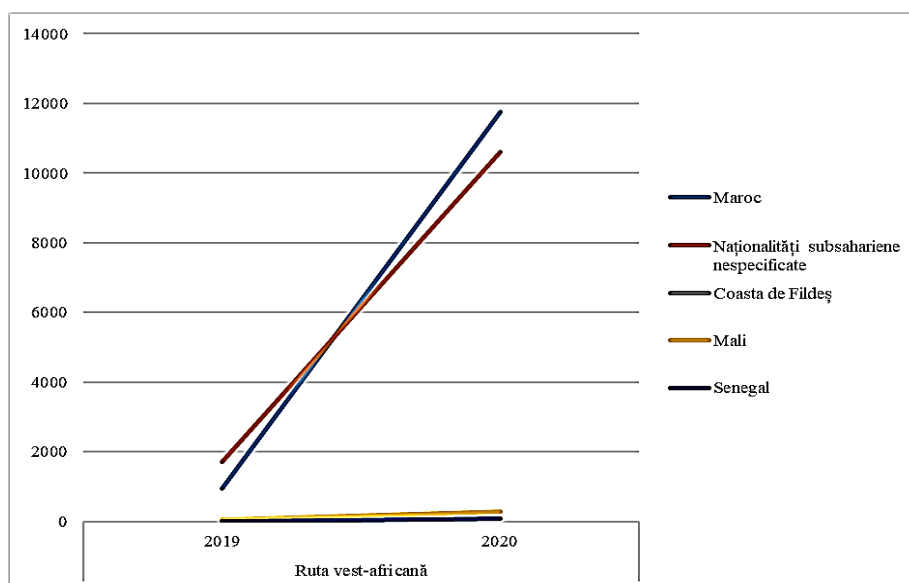

Figura nr. 8: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră în UE detectate în anii 2019 și 2020 pe ruta vest-africană, în funcție de principalele țări de origine¹³⁵

¹³⁴ *Ibidem.*

¹³⁵ *Ibidem.*

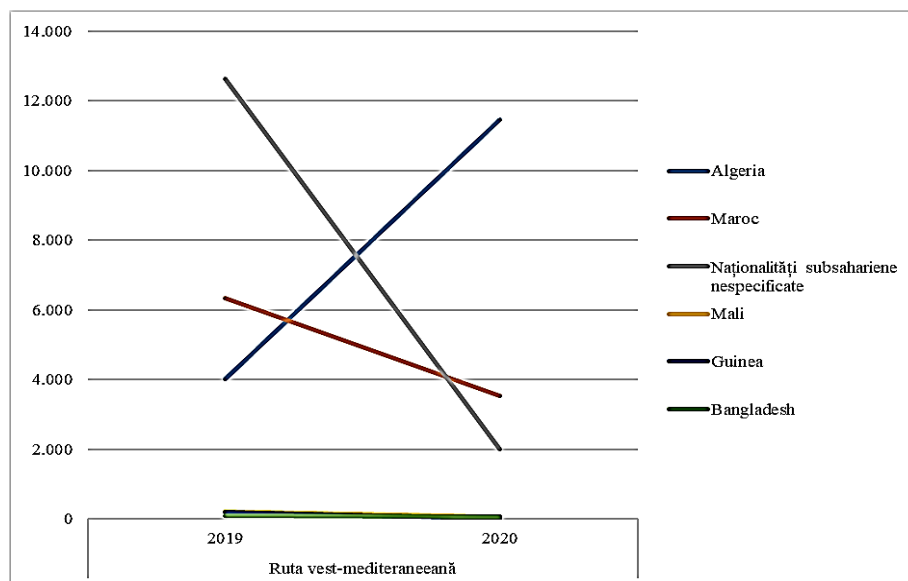

Figura nr. 9: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră în UE detectate în anii 2019 și 2020 pe ruta vest-mediteraneeană, în funcție de principalele țări de origine¹³⁶

Din figurile de mai sus, se observă că, deși numărul sirienilor care au intrat în țările UE pe ruta est-mediteraneeană în 2020 a scăzut de peste patru ori față de anul 2019, numărul celor care au intrat pe ruta Balcanilor de Vest a crescut de peste 3,5 ori, fiind astfel observată o mutare a fluxului migraționist dinspre granițele maritime ale Ciprului și Greciei, respectiv cele terestre ale Bulgariei și Greciei cu Turcia, către granițele terestre ale Greciei, Bulgariei, României, Ungariei și Croației cu țările din regiunea Balcanilor de Vest. Această redirectionare a fluxului este înregistrată cu precădere la sfârșitul anului 2020, în ultimul trimestru dublându-se numărul cetățenilor sirieni care tranzitează ilegal frontierele țărilor UE. Conform *Raportului 2021* al Organizației Human Rights Watch, în 2020, chiar dacă numărul atacurilor a scăzut, populația siriană s-a confruntat în continuare cu abuzuri din partea guvernului, dar și cu reducerea dramatică a nivelului de trai, ca urmare a deprecierii monedei naționale, impunerii unor noi sancțiuni și derulării unor crize în țările învecinate¹³⁷. Situația aceasta a condus la imposibilitatea gestionării

¹³⁶ *Ibidem.*

¹³⁷ ***, *World Report 2021. Events of 2020*, Human Rights Watch, 2021, pp. 637-647, URL: <https://www.hrw.org/world-report/2021>, accesat la 03.04.2021.

eficiente a pandemiei de Covid-19. Deși, la sfârșitul anului 2020, Siria înregistra oficial doar 11.243 de cazuri de infectare cu SARS-CoV-2, într-o populație de peste 17 milioane de locuitori¹³⁸, ceea ce a pus la îndoială veridicitatea statisticilor respective¹³⁹, criza sanitară a adus în prim-plan deficiențele sistemului medical și a pus o nouă presiune pe o țară deja aflată în colaps economic și societal. Problema este cu atât mai gravă cu cât și țările de destinație pentru sirieni se confruntă cu probleme majore, cauzate de pandemia de Covid-19: Turcia (3.660.449 de refugiați sirieni și 2.178.580 de cazuri de infectare cu SARS-CoV-2 în populația generală la sfârșitul anului 2020), Liban (865.531 de refugiați sirieni, 419.953 de cazuri de infectare), Iordania (664.603 de refugiați sirieni, 486.470 de cazuri de infectare), Irak (243.890 de refugiați sirieni, 763.085 de cazuri de infectare), Egipt (130.577 de refugiați sirieni, 191.555 de cazuri de infectare)¹⁴⁰.

Este evident că Turcia este în continuare țara ce găzduiește cel mai mare număr de refugiați și solicitanți de azil sirieni. Dintre cele peste 3,6 milioane de persoane de cetățenie siriană, doar 1% se află în taberele de pe teritoriul Turciei, 80% se află sub protecție temporară în afara taberelor, 18% dețin permis de rezidență, iar 1% au aplicat pentru protecție internațională¹⁴¹. Cele mai aglomerate provincii turcești sunt cele de la granița cu Siria (Hatay, Gaziantep și Sanliurfa, cu peste 300.000 de refugiați sirieni înregistrați și Kilis, cu 100.000-300.000 de refugiați sirieni înregistrați), dar și provinciile centrale (Ankara și Konya) și riverane Mării Mediterane (Mersin și Adana), Mării Egee

¹³⁸ ***, *Syrian Arab Republic*, The World Bank, <https://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic?view=chart>, accesat la 03.04.2021.

¹³⁹ ***, *World Report 2021. Events of 2020*, Human Rights Watch, 2021, URL: <https://www.hrw.org/world-report/2021>, accesat la 03.04.2021.

¹⁴⁰ ***, *Syria Regional Refugee Response*, UN Operational Portal Refugee Situation, updated on 3 March 2021, URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, accesat la 04.04.2021; ***, WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, WHO, updated on 17 March 2021, URL: <https://covid19.who.int/table>, accesat la 04.04.2021.

¹⁴¹ ***, *MPM Turkey. Migrants' Presence Monitoring. Annual Report 2020*, IOM, URL: <https://turkey.iom.int/migrant-presence-monitoring>, accesat la 04.04.2021.

(Izmir) și Mării Marmara (Istanbul și Bursa)¹⁴². Dată fiind această distribuție, poate fi ridicată problema accesului la serviciile de sănătate deja suprasolicitate de pandemia de Covid-19. Astfel, una dintre principalele probleme cu care s-au confruntat migranții din Turcia a fost aceea că cei aflați sub protecție temporară au dreptul la servicii gratuite la unitățile de asistență medicală primară și spitale, în timp ce migranții ilegali, nu¹⁴³. Problema a fost remediată în aprilie 2020, prin decret prezidențial, tuturor persoanelor suspecte de infectarea cu SARS-CoV-2 fiindu-le acordat accesul gratuit la diagnoză, tratament și echipament de protecție, indiferent de categoria în care se încadrează¹⁴⁴. O altă problemă cu care s-a confruntat Turcia anul trecut a fost cea a implementării schemei de relocare: dacă în ultimii trei ani, numărul sirienilor relocați în țări europene a fost de peste 6.500 de persoane pe an, în 2020, numărul acestora a scăzut la 2.370 de persoane. Motivul principal constă în implementarea măsurilor de prevenire a răspândirii pandemiei de Covid-19, Germania, de exemplu, anulând, la începutul anului, acordul bilateral cu Turcia privind readmisia refugiaților¹⁴⁵.

Modificări ale tiparelor de deplasare au fost observate și în ceea ce privește populația marocană: dacă pe ruta vest-mediteraneeană a fost înregistrată, între anii 2019 și 2020, o scădere a trecerilor ilegale de frontieră la aproape jumătate, pe rutele Balcanii de Vest, central-mediteraneeană și vest-africană fluxul a crescut de peste 8 ori, în special în ultimul trimestru al lui 2020¹⁴⁶, când au escaladat tensiunile dintre

¹⁴² ***, *UNHCR Turkey: Provincial Breakdown Syrian Refugees in Turkey*, 03.03.2021, URL: https://www.ecoi.net/en/file/local/2047398/UNHCR_Provincial+Breakdown+Syrian+Refugees+in+Turkey+-+March+2021.png, accesat la 04.04.2021.

¹⁴³ ***, *Migrants and Refugees in a Time of Pandemic: Access to Healthcare Services in Turkey*, 18.05.2020, Heinrich Boll Stiftung, Brussels, URL: <https://eu.boell.org/en/2020/05/18/migrants-and-refugees-time-pandemic-access-healthcare-services-turkey>, accesat la 04.04.2021.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ ***, *Resettlement and family reunification departures: Turkey*, Asylum Information Database, European Council of Refugees and Exiles, 30.11.2020, URL: <https://asylumineurope.org/reports/country/turkey/content-temporary-protection/movement-and-mobility/resettlement-and-family-reunification-departures/>, accesat la 04.04.2021.

¹⁴⁶ ***, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, 5 February 2021, URL: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>, accesat la 12.03.2021.

Frontul Polisario și Maroc. În acest context, Marocul poate reveni la statutul său inițial de țară de origine pentru imigranții europeni: în ultimii cinci ani, anteriori lui 2019, migrația netă a fost de -257,1 mii persoane¹⁴⁷, dar, în paralel, s-a manifestat și o tendință de transformare a acestei țări într-una de destinație și de tranzit, în special pentru imigranții și refugiații africani (la jumătatea anului 2019, în Maroc erau înregistrați 99.000 de imigranți¹⁴⁸). În ansamblu, numărul refugiaților și al solicitanților de azil a crescut cu 30% în anul 2020 față de 2019. Este vorba despre persoane din 45 de țări, majoritatea provenind din Siria (55%), din țări africane subsahariene (25%) și din alte țări din Orientul Mijlociu (16%)¹⁴⁹. La sfârșitul lunii iunie 2020, Marocul figura ca având granițele închise, din cauza pandemiei de Covid-19¹⁵⁰, însă, în ultimele patru luni ale anului, numărul cetățenilor marocani care au fost detectați la punctele de trecere a frontierei țărilor UE, părăsind țara, a crescut masiv¹⁵¹. Trebuie subliniat faptul că, tot la sfârșitul lui 2020, Maroc înregistra 437.332 de cazuri de infectare cu SARS-CoV-2¹⁵², într-o populație totală de peste 36 de milioane de locuitori¹⁵³.

O situație similară este înregistrată și în ceea ce privește populația tunisiană: fluxul migraționist a crescut de la 2.777 de treceri ilegale de frontieră în cursul anului 2019 la 13.175 în 2020, în special pe ruta

¹⁴⁷ ***, *Migration Data Portal*, International Organization for Migration, last updated on 20 January 2021, URL: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2020&cm49=504, accesat la 12.03.2021.

¹⁴⁸ ***, *Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination*, Migration Policy Institute, 2019, URL: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination?width=1000&height=850&iframe=true>, accesat la 12.03.2021.

¹⁴⁹ ***, *Morocco*, UNHCR. Global Focus UNHCR Operations Worldwide, URL: <https://reporting.unhcr.org/node/10331?y=2021#year>, accesat la 30.03.2021.

¹⁵⁰ ***, *Morocco*, UNHCR. COVID-19 Platform. Temporary Measures and Impact on Protection, URL: <https://data2.unhcr.org/en/dataviz/127?sv=44&geo=0>, accesat la 30.06.2020.

¹⁵¹ ***, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, 05 February 2021, URL: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>, accesat la 12.03.2021.

¹⁵² ***, "WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard", WHO, updated at 17 March 2021, URL: <https://covid19.who.int/table>, accesat la 04.04.2021.

¹⁵³ ***, "Morocco", *The World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/country/morocco>, accesat la 04.04.2021.

central-mediteraneeana și pe cea a Balcanilor de Vest¹⁵⁴. În același timp, Tunisia este și o țară de tranzit către țările UE pentru refugiații și solicitanții de azil din Coasta de Fildeș, Siria, Sudan, Guineea și Eritreea¹⁵⁵. Aceste tendințe sunt rezultatul atât al condițiilor economice precare din țară (emigrație), cât și al conflictelor din jurul acesteia, corelat cu politica ușilor deschise pe care Tunisia o practică față de cei care fug din fața violențelor și persecuțiilor (20 de amplasări urbane și centre pentru refugiați¹⁵⁶ și, în plus, nu a impus nicio restricție de acces pe teritoriul său în contextul pandemiei¹⁵⁷). Referitor la situația din țară, criza economică a fost accentuată în anul 2020 și de al doilea val al pandemiei de Covid-19, care nu a mai putut fi gestionat cu succes, ca precedentul, din cauza deficiențelor sistemului de sănătate: inegalitatea socială dintre regiunile interioare și de coastă; lipsurile în serviciile de sănătate publică specializate; instituțiile de sănătate publică suprasolicitate¹⁵⁸. La sfârșitul anului, au fost înregistrate peste 134.800 de cazuri de îmbolnăvire cu virusul SARS-CoV-2, la o populație de peste 11,5 milioane de persoane.

În ceea ce privește naționalitățile subsahariene neprecizate, se observă o modificare a fluxului dinspre ruta vest-mediteraneeana spre cea vest-africană: traseul care vizează intrarea pe la granițele maritime și terestre ale Italiei, exceptând Insulele Canare, este înlocuit cu traseul de intrare prin aceste insule, tranzitând anterior Maroc, Sahara de Vest, Mauritania, Senegal și Gambia. Reducerea traficului pe ruta vest-

¹⁵⁴ ***, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, 5 February 2021, URL: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>, accesat la 12.03.2021.

¹⁵⁵ ***, *Situation map - Refugees and asylum-seekers*, UNHCR, updated at 31 January 2021, URL: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Tunisia_Operation%20Map_January2021.pdf, accesat la 12.03.2021.

¹⁵⁶ ***, *Tunisia*, UNHCR Global Focus, URL: <https://reporting.unhcr.org/tunisia>, accesat la 12.03.2021.

¹⁵⁷ ***, *Tunisia*, UNHCR. COVID-19 Platform. Temporary Measures and Impact on Protection, updated at 30 June 2020, URL: <https://data2.unhcr.org/en/dataviz/127?sv=44&geo=0>, accesat la 24.03.2021.

¹⁵⁸ Yasmina Abouzzohour and Nejla Ben Mimoune, *Policy and institutional responses to COVID-19 in the Middle East and North Africa: Tunisia*, Brookings Institute, 15.12.2020, URL: <https://www.brookings.edu/research/policy-and-institutional-responses-to-covid-19-in-the-middle-east-and-north-africa-tunisia/>, accesat la 24.03.2021.

mediteraneeană este datorată atât operației Frontex *Minerva*, Indalo (Spania), cât și măsurilor de combatere a migrației ilegale, implementate de Maroc, și închiderii granițelor sale, ca urmare a gestionării, la nivel național, a pandemiei de Covid-19. În schimb, intensificarea fluxului pe ruta vest-africană este cauzată tocmai de faptul că țările de tranzit africane (Maroc și Algeria), prin închiderea granițelor, au blocat circulația de-a lungul celorlalte rute¹⁵⁹, iar pandemia a determinat scăderea dramatică a nivelului de trai în țările de origine din Africa Subsahariană¹⁶⁰.

În general, vulnerabilitățile populației de refugiați și migranți ilegali, cauzate de pandemie, au fost accentuate și de evenimente, precum incendiul de la Centrul de Identificare și Primire Moria din Grecia (7 septembrie 2020), în urma căruia aproximativ 12.000 de persoane au rămas fără adăpost¹⁶¹, sau închiderea și incendierea Taberei de Urgență Lipa din Bosnia și Herțegovina (24 decembrie 2020), care a afectat aproximativ 1.400 de persoane¹⁶².

Totuși, ipotezele formulate în prima parte a anului 2020, la începutul pandemiei de Covid-19, referitoare la impactul dramatic al acesteia asupra persoanelor din centrele pentru refugiați, precum riscul mare de contaminare, din cauza condițiilor din respectivele tabere (supraaglomerare, condiții de locuire necorespunzătoare și de igienă precară, acces limitat la servicii medicale) și potențiala presiune

¹⁵⁹ ***, *Geographic distribution of countries by access to territory*, UNHCR. COVID-19 Platform. Temporary Measures and Impact on Protection, updated at 30 June 2020, URL: <https://data2.unhcr.org/en/dataviz/127?sv=44&geo=0>, accesat la 24.03.2021.

¹⁶⁰ Pierella Paci, *How livelihoods deteriorated in Sub-Saharan Africa due to COVID-19*, World Bank Blogs, 7 ianuarie 2021, URL: <https://blogs.worldbank.org/african/how-livelihoods-deteriorated-sub-saharan-africa-due-covid-19>, accesat la 20.03.2021; ***, *COVID-19 Economic Impact. Sub-Saharan Africa*, International Finance Corporation, World Bank, September 2020, URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/publications_ext_content/ifc_external_publication_site/publications_listing_page/covid-19-response-brief-ssa, accesat la 20.03.2021.

¹⁶¹ ***, *UNHCR offers support as large fire destroys asylum center in Moria*, 9 septembrie 2020, UNHCR, URL: <https://www.unhcr.org/news/press/2020/9/5f588b0e4/unhcr-offers-support-large-fire-destroys-asylum-center-moria.html>, accesat la 20.03.2021.

¹⁶² ***, *Bosnia and Herzegovina: Thousands of migrants lose shelter, after camp destroyed in fire*, UN News, 24 December 2020, URL: <https://news.un.org/en/story/2020/12/1080852>, accesat la 20.03.2021.

suplimentară pe sistemul local de sănătate¹⁶³, nu au fost validate. La sfârșitul anului, doar 32.000 de refugiați din cele 26 de milioane la nivel mondial au fost înregistrați ca fiind infectați, la un moment dat, cu SARS-CoV-2¹⁶⁴, adică 0,12% din populația totală de refugiați (în timp ce, la nivel mondial, 1,07% din populație a fost identificată ca infectată cu SARS-CoV-2 în urma testării¹⁶⁵ și peste 10% a fost estimat ca fiind contaminată în realitate cu acest virus¹⁶⁶).

3.2. Măsuri de gestionare

Gestionarea crizei refugiaților și migrației ilegale în anii anteriori lui 2020 a constituit un proces plin de provocări, din cauza modului în care unele țări membre sau parteneri ale UE au răspuns solicitărilor din partea Uniunii.

Turcia, ca țară parteneră a UE, care găzduiește cea mai mare populație de refugiați și migranți ilegali, și semnatară a *Declarației și Planului de acțiune UE-Turcia* (18 martie 2016), a folosit din nou problema refugiaților ca instrument de presiune asupra instituțiilor europene. De această dată, accentul nu a mai fost pus pe nerespectarea de către UE a prevederilor documentelor comune, ci pe lipsa de sprijin a NATO și UE în ceea ce privește Siria, unde zeci de soldați turci au fost uciși în bombardamentele siriene din provincia Idlib. Argumentul oficialilor turci a fost că noul flux migratoriu dinspre nord-vestul Siriei spre Turcia va supraaglomera taberele de la graniță, ceea ce va face și

¹⁶³ Dilip K. Ratha, Supriyo De, Eung Ju Kim, Sonia Plaza, Ganesh Kumar Seshan, Nadege Desiree Yameogo, *COVID-19 Crisis Through a Migration Lens. Migration and Development. Brief 3*, 2 aprilie 2020, World Bank, URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/989721587512418006/covid-19-crisis-through-a-migration-lens>, accesat la 20.03.2021.

¹⁶⁴ Jan Egeland, *What we got wrong about Covid and refugees*, Norwegian Refugee Council, 7 ianuarie 2021, URL: <https://www.nrc.no/opinions-all/what-we-got-wrong-about-covid-and-refugees/>, accesat la 20.03.2021.

¹⁶⁵ ***, *World Population Dashboard*, United Nations Population Fund, URL: <https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard>, accesat la 01.04.2021; ***, *COVID-19 Dashboard*, The Center for Systems Science and Engineering at Johns Hopkins University, URL: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>, accesat la 01.04.2021.

¹⁶⁶ Jemima McEvoy, "WHO Estimates Coronavirus Infected 10% Of World's Population", *Forbes*, 5 octombrie 2020, URL: <https://www.forbes.com/sites/jemimamcevoy/2020/10/05/who-estimates-coronavirus-infected-10-of-worlds-population/>, accesat la 26.03.2021.

mai dificilă gestionarea fenomenului și, în consecință, oprirea refugiaților și migranților ilegali din drumul lor către țările UE¹⁶⁷. Drept urmare, Turcia a anunțat, la începutul lunii martie 2020, că a deschis granițele către UE pentru refugiații și migranții ilegali sirieni, ceea ce a determinat Grecia și Bulgaria să își consolideze măsurile de protecție la granița turcă, și Frontex să ridice nivelul de alertă pentru toate frontierele cu Turcia la „înalt”¹⁶⁸. În aceeași perioadă, ONU a declarat că ceea ce se întâmplă în Siria constituie „o gravă criză umanitară”¹⁶⁹, iar miniștrii afacerilor interne din țările UE au emis o declarație referitoare la situația de la granițele externe ale Uniunii, prin care își exprimă solidaritatea cu Grecia, Bulgaria, Cipru și cu alte state membre care ar putea fi afectate în mod similar, recunosc povara migratorie și riscurile cu care se confruntă Turcia, dar resping folosirea acestei presiuni în scopuri politice¹⁷⁰. În același timp, Rusia, aliat al forțelor guvernamentale siriene, a anunțat că nu va opri operațiile din Idlib pentru a rezolva problema pe care Europa o are cu migrații¹⁷¹. Întreaga situație a tensionat relațiile dintre Turcia și Grecia, cele două țări acuzându-se reciproc de agresiuni la frontieră împotriva migranților.

În primul semestru al anului 2020, Croația a preluat președinția Consiliului UE, iar unul dintre principalele puncte de pe agenda sa a fost susținerea unei politici migratorii cuprinzătoare și sustenabile¹⁷², însă

¹⁶⁷ ***, *Syria war: Alarm after 33 Turkish soldiers killed in attack in Idlib*, BBC News, 28 February 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51667717>, accesat la 24.03.2021.

¹⁶⁸ A.S., „Frontex trimite întăriri la granița dintre Grecia și Turcia și crește nivelul de alertă”, *Agerpres*, 1 martie 2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/03/01/frontex-trimite-intariri-la-granita-dintre-grecia-si-turcia-si-creste-nivelul-de-alerta--457930>, accesat la 20.03.2021.

¹⁶⁹ ***, „UN ‘determined to stand by the people of Syria’ says Lowcock, as grave humanitarian crisis intensifies around Idlib”, *UN News*, 3 martie 2020, URL: <https://news.un.org/en/story/2020/03/1058511>, accesat la 20.03.2021.

¹⁷⁰ ***, *Statement on the situation at the EU's external borders*, Council of the EU, 4 martie 2020, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/03/04/statement-on-the-situation-at-the-eus-external-borders/>, accesat la 20.03.2021.

¹⁷¹ ***, *Russia will not stop fighting terrorism to solve Europe's migration crisis: Lavrov*, Reuters, 3 martie 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-russia-lavrov-idUSKBN20Q1I7>, accesat la 20.03.2021.

¹⁷² ***, *Priorities*, Croatia's Presidency of the Council of the European Union, URL: <https://eu2020.hr/Home/Custom?code=Priorities>, accesat la 04.04.2021.

prim-ministrul croat, Andrej Plenković, a subliniat, în cadrul dezbaterilor din Parlamentul European (14 ianuarie 2020), că țara sa nu va deveni un *hotspot* informal, deși, spre deosebire de alte state membre, nu a ridicat baricade și garduri de sârmă ghimpată¹⁷³. Una dintre țările la care premierul croat a făcut trimitere este Ungaria, care, din anul 2015, a început construcția de garduri la frontiere pentru a opri fluxul migratoriu și, ulterior, s-a opus sistemului european de transfer și relocare¹⁷⁴. În anul 2020, Ungaria nu și-a modificat cursul de acțiune, declarațiile prim-ministrului, Viktor Orbán, și ale ministrului de externe, Peter Szijjártó, dovedind acest lucru¹⁷⁵. Punctul culminant a fost atins la mijlocul lunii martie, când premierul ungar a declarat că există o legătură clară între migrația ilegală și izbucnirea pandemiei de Covid-19¹⁷⁶.

La 25 martie 2020, toate țările UE erau afectate de pandemia de Covid-19¹⁷⁷, iar cu câteva zile înainte (17 martie 2020), UNHCR a anunțat depistarea a 10 cazuri de infectare cu SARS-CoV-2 printre refugiații și solicitanții de azil din Germania¹⁷⁸. Pentru limitarea

¹⁷³ ***, *Presentation of the programme of activities of the Croatian Presidency (debate)*, European Parliament, 14 martie 2020, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2020-01-14_EN.html, accesat la 20.03.2021.

¹⁷⁴ ***, *Fenced Out Hungary's Violations of the Rights of Refugees and Migrants*, Amnesty International, 2015, URL: <https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjop73vunvAhU4wQIHUAAuA28QFjAiegQIMhAD&url=https%3A%2F%2Fwww.amnesty.org%2Fdownload%2FDocuments%2FEUR2726142015ENGLISH.pdf&usq=AOvVaw3YE9fzvGBvuogRQVYewnTO>, accesat la 20.03.2021.

¹⁷⁵ ***, *Hungarian FM Szijjártó tells conference to spend on counterterrorism not migration aid*, Euronews, 12 februarie 2020, URL: <https://www.euronews.com/2020/02/12/hungarian-fm-szijjarto-tells-conference-to-spend-on-counterterrorism-not-migration-aid>, accesat la 20.03.2021; Marton Dunai, Anita Komuves, *Hungary will defend EU against migrant wave, Orbán says*, Reuters, 4 aprilie 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-centraleurope-idUSKBN20R1H0>, accesat la 20.03.2021; ***, *Gov't: Brussels Only Sees Pro-Migration Countries as Adhering to Rule of Law*, Hungary Today, 18 noiembrie 2020, URL: <https://hungarytoday.hu/rule-of-law-migration-eu-funds-hungary-orban-government/>, accesat la 20.03.2021.

¹⁷⁶ ***, *Orbán to EU Counterparts: Clear Link between Coronavirus and Illegal Migration*, Hungary Today, 11 martie 2020, URL: <https://hungarytoday.hu/orban-to-eu-counterparts-clear-link-between-coronavirus-and-illegal-migration/>, accesat la 20.03.2021.

¹⁷⁷ ***, *Timeline of ECDC's response to COVID-19*, European Centre for Disease Prevention and Control, European Union, 24 martie 2021, URL: <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/timeline-ecdc-response>, accesat la 26.03.2021.

¹⁷⁸ Kristy Siegfried, *The Refugee Brief – 19 March 2020*, UNHCR, 19 martie 2020, URL: <https://www.unhcr.org/refugeebrief/the-refugee-brief-19-march-2020/>, accesat la 20.03.2021.

extinderii pandemiei, au fost luate măsuri atât la nivelul Înaltului Comisariat al ONU pentru Refugiați (UNHCR) și al Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), cât și la nivel național. Organizațiile internaționale și neguvernamentale au suspendat temporar relocările de refugiați și o parte dintre misiunile de salvare (ONG Mediteranea), în timp ce guvernele naționale au luat măsuri în ceea ce privește gestionarea fluxurilor de refugiați și migranți, de la izolarea acestora în tabere la închiderea frontierelor. În acest context, Turcia a decis închiderea frontierelor terestre cu Bulgaria și Grecia¹⁷⁹, iar aceasta din urmă a luat o serie de măsuri pentru prevenirea izbucnirii unei epidemii în taberele din insulele Mării Egee (suspendarea vizitelor pentru două săptămâni, dezinfectarea permanentă a taberelor, crearea de saloane de izolare, suspendarea cursurilor, distribuirea hranei în grupuri mici etc.)¹⁸⁰. În același timp, organizația Medici fără Frontiere făcea apel la evacuarea urgentă a taberelor de refugiați și migranți ilegali din Grecia, din cauza condițiilor improprii de trai¹⁸¹. Câteva luni mai târziu, în septembrie 2020, cea mai mare tabără de pe insula Lesbos, Moria, este incendiată, 13.000 de persoane rămânând fără adăpost¹⁸². Mai mult, dintre zecile de cazuri de infectări cu SARS-CoV-2 anunțate în Moria, 35 de persoane testate pozitiv au refuzat să intre în izolare împreună cu familiile lor¹⁸³.

Din păcate, incidentul Moria a oferit indicii importante asupra lipsei de coordonare a UE. Dacă Franța, Germania și Olanda și-au

¹⁷⁹ Salih Baran, *Turkey closes border gates with Greece, Bulgaria*, Anadolu Agency, 18 martie 2020, URL: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-closes-border-gates-with-greece-bulgaria/1770793>, accesat la 20.03.2021.

¹⁸⁰ Ionuț Mareș, *Coronavirus: Grecia ia măsuri pentru a preveni răspândirea bolii în taberele de migranți*, Agerpres, 17 martie 2020, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/03/17/coronavirus-grecia-ia-masuri-pentru-a-preveni-raspandirea-bolii-in-taberele-de-migranti--468177>, accesat la 20.03.2021.

¹⁸¹ ***, *Evacuation of squalid Greek camps more urgent than ever over COVID-19 fears*, Médecins Sans Frontières, 12 martie 2020, URL: <https://www.msf.org/urgent-evacuation-squalid-camps-greece-needed-over-covid-19-fears>, accesat la 20.03.2021.

¹⁸² ***, *Moria migrants: Fire destroys Greek camp leaving 13,000 without shelter*, BBC News, 9 septembrie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-54082201>, accesat la 20.03.2021.

¹⁸³ *Ibidem*.

exprimat acordul pentru preluarea unei părți a migranților din fosta tabără, în special minorii neînsoțiți, Austria, Polonia și Ungaria s-au opus unui astfel de sprijin, însă au contribuit la Mecanismul de Protecție Civilă al UE prin donații de materiale necesare subzistenței celor evacuați¹⁸⁴.

Aceeași vulnerabilitate a Uniunii a rezultat și din procesul de elaborare și implementare a *noului Pact pentru Migrație și Azil*, care este construit pe baza elementelor propuse de Comisia Europeană încă din anul 2016, însă cu unele modificări referitoare, în principal, la procesul de relocare, solidaritatea în cazurile de căutare și salvare, măsurile la criză, perioada de responsabilitate, perioada minimă după care refugiații se pot bucura de liberă circulație, procedurile la frontieră și cele de screening etc. În ansamblu, prin implementarea Pactului, UE își propune: „o gestionare solidă și echitabilă a frontierelor externe, inclusiv a controalelor privind identitatea, sănătatea și securitatea; norme echitabile și eficiente în materie de azil; simplificarea procedurilor privind azilul și returnarea; un nou mecanism de solidaritate pentru situațiile de căutare și salvare, de presiune și de criză; consolidarea analizei prospective, a pregătirii pentru situații de criză și a răspunsului în caz de criză; o politică eficientă în materie de returnare și o abordare coordonată la nivelul UE în ceea ce privește returnările; o guvernare cuprinzătoare la nivelul UE pentru o mai bună gestionare și punere în aplicare a politicilor în materie de azil și migrație; parteneriate reciproc avantajoase cu principalele țări terțe de origine și de tranzit; dezvoltarea unor căi legale durabile pentru cei care au nevoie de protecție și pentru a atrage talente în UE; sprijinirea unor politici de integrare eficiente”¹⁸⁵. Un element deosebit de important constă în retragerea propunerii de modificare a Regulamentului Dublin

¹⁸⁴ ***, *EU channels further aid for refugees on Lesbos*, European Commission, 14 septembrie 2020, URL: https://ec.europa.eu/echo/news/eu-channels-further-aid-refugees-lesbos_en, accesat la 20.03.2021.

¹⁸⁵ ***, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a New Pact on Migration and Asylum*, COM/2020/609 final, European Commission, 23 septembrie 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1601287338054&uri=COM%3A2020%3A609%3AFIN>, accesat la 20.03.2021.

(2016), care va fi înlocuit cu un nou instrument, anume *Regulamentul privind gestionarea azilului și a migrației*¹⁸⁶. De altfel, încă de la începutul anului, au fost formulate puncte de vedere care solicitau renunțarea la Regulamentul Dublin¹⁸⁷ ce pune presiune pe țările în care solicitanții de azil sosesc și în care trebuie să depună cererea de azil (Grecia, Italia, Malta și Spania).

Noul Pact a fost primit cu reticență chiar de către țările care se opuneau și sistemului anterior. De exemplu, guvernul Ungariei a emis o declarație în care afirmă că poziția sa din 2015 față de migrație a rămas neschimbată, iar ideea de bază este crearea unor alianțe cu țările de origine prin care acestea să fie ajutate să furnizeze condițiile de trai optime, astfel încât cetățenii lor să nu le mai părăsească și să „nu mai fie importat necazul către Europa”¹⁸⁸. Mai mult, a susținut faptul că Ungaria a cheltuit mai mult de 1 miliard de euro protejând granițele sale și ale UE, fără ca autoritățile europene să contribuie la acest efort¹⁸⁹. De asemenea, Austria, Republica Cehă și Polonia au formulat puncte de vedere critice referitoare la noul document¹⁹⁰, care, deși nu mai accentuează obligativitatea cotelor de relocare, respinse de aceste state, face totuși recomandări ferme referitoare la aplicarea, în anii 2020-2021, a angajamentelor anterioare, în conformitate cu programele naționale și condițiile cauzate de pandemia de Covid-19¹⁹¹.

¹⁸⁶ ***, *Proposal for a Regulation Of The European Parliament And Of The Council on asylum and migration management and amending Council Directive (EC) 2003/109 and the proposed Regulation (EU) XXX/XXX [Asylum and Migration Fund]*, COM/2020/610 final, European Commission, 23 septembrie 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?qid=1601291110635&uri=COM%3A2020%3A610%3AFIN>, accesat la 20.03.2021.

¹⁸⁷ ***, “«Dublin Is Dead» EU's VP Schinas Tells Greek Parliament”, *The National Herald*, 17 ianuarie 2020, URL: https://www.thenationalherald.com/archive_greece/arthro/dublin_is_dead_eu_s_vp_schinas_tells_greek_parliament-267815/, accesat la 20.03.2021.

¹⁸⁸ ***, *European Commission unveils new EU migration pact – Orbán cabinet reaction*, Daily News Hungary, 24 septembrie 2020, URL: <https://dailynewshungary.com/european-commission-unveils-new-eu-migration-pact-orban-cabinet-reaction/>, accesat la 20.03.2021.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ ***, ”Hungary, Poland and Czech Republic “oppose EU's new migration pact”, *Euronews*, 24 septembrie 2020, URL: <https://www.euronews.com/2020/09/24/hungary-poland-and-czech-republic-oppose-eu-s-new-migration-pact>, accesat la 20.03.2021.

¹⁹¹ ***, *Commission Recommendation (EU) 2020/1364 of 23 September 2020 on legal pathways to protection in the EU: promoting resettlement, humanitarian admission and other complementary pathways*, C/2020/6467, European Commission, 23 septembrie 2020, URL:

Un alt aspect important în ceea ce privește măsurile de gestionare a efectelor pandemiei de Covid-19 asupra populației de refugiați și migranți ilegali este constituit de accesul la vaccin. În acest sens, organizațiile internaționale au făcut apel la distribuirea echitabilă a vaccinurilor împotriva SARS-CoV-2¹⁹², deoarece, pe de o parte, migranții, refugiații, solicitanții de azil și persoanele dislocate intern constituie o categorie vulnerabilă, date fiind condițiile precare de trai și, pe de altă parte, accesul la vaccinare este complet dependent de voința țărilor gazdă, care, în mod evident, pun pe primul plan vaccinarea propriei populații, și de cea a organizațiilor umanitare. Sintagme, precum „naționalismul referitor la vaccin” sau „diplomația vaccinului”, ilustrează modul în care statele doresc să gestioneze accesul la vaccinare astfel încât să imunizeze propria populație sau să folosească avantajul de a fi producător sau deținător de vaccin pentru a putea influența alte țări. Acest comportament cu un puternic accent naționalist poate influența în mod negativ modul în care este gestionată pandemia.

Organizațiile internaționale au încercat reglementarea cadrului necesar pentru vaccinarea populației de refugiați, solicitanți de azil, migranți ilegali și persoane dislocate intern. De exemplu, Centrul European pentru Prevenirea și Controlul Bolilor a elaborat un raport tehnic referitor la introducerea și prioritizarea vaccinării anti-SARS-CoV-2 în UE/SEE și Marea Britanie (octombrie 2020), care include migranții și refugiații printre grupurile sociale vulnerabile ce sunt potențiale ținte pentru vaccinare¹⁹³. De asemenea, centrele pentru

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020H1364&qid=1617874564139>, accesat la 20.03.2021.

¹⁹² ***, *IOM and UNHCR Chiefs Stress that COVID-19 Underlines the Urgent Need for Universal Health Coverage*, International Organization for Migration, 12 noiembrie 2020, URL: <https://www.iom.int/news/iom-and-unhcr-chiefs-stress-covid-19-underlines-urgent-need-universal-health-coverage/>, accesat la 20.03.2021.

¹⁹³ ***, *Key aspects regarding the introduction and prioritisation of COVID-19 vaccination in the EU/EEA and the UK*, European Centre for Diseases Prevention and Control, 26 octombrie 2020, URL: <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/Key-aspects-regarding-introduction-and-prioritisation-of-COVID-19-vaccination.pdf>, accesat la 20.03.2021.

migranți sunt introduse în categoria grupurilor-țintă cu risc mare de transmitere virală, din cauza lipsei de distanțare fizică¹⁹⁴.

În ciuda existenței unei serii de instrumente și programe, precum Programul Migrație și Sănătate al Oficiului Regional pentru Europa al OMS sau cele ale Alianței GAVI, accesul la vaccin constituie totuși o problemă nu doar pentru refugiați și migranți, ci și pentru țările cu venituri medii și mici care nu pot suporta singure costurile unei asemenea campanii și nici nu fac parte din alianțe sau organizații care să le sprijine. Din acest motiv a fost înființat COVAX, unul dintre pilonii programului Accesul la Acceleratorul de Instrumente Covid-19 (lansat în aprilie 2020 de OMS, UE și Franța), care permite accesul echitabil la diagnoză, tratament și vaccin. Doar 5% din numărul total de doze va fi folosit ca stoc pentru combaterea focarelor acute și al organizațiilor umanitare care ar putea vaccina populația de refugiați și migranți ilegali¹⁹⁵, ceea ce înseamnă că guvernele naționale ar trebui să fie în continuare responsabile de gestionarea acestei situații. ONG-urile afirmă, însă, că mai mult de o treime din cele 114 țări care au inițiat un program de vaccinare Covid-19 nu au inclus în strategiile naționale persoanele strămutate¹⁹⁶.

Se observă că gestionarea pandemiei la nivel național și responsabilitățile internaționale ale statelor creează tensiuni în ceea ce privește corelarea necesităților interne cu respectarea principiilor protecției migranților, refugiaților și solicitanților de azil. Sub auspiciile

¹⁹⁴ ***, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Preparedness for COVID-19 vaccination strategies and vaccine deployment*, European Commission, 15 octombrie 2020, URL: https://ec.europa.eu/health/siteshealth/files/vaccination/docs/2020_strategies_deployment_en.pdf, accesat la 20.03.2021; ***, *COVID-19 vaccination and prioritisation strategies in the EU/EEA*, European Centre for Diseases Prevention and Control, 22 decembrie 2020, URL: <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/COVID-19-vaccination-and-prioritisation-strategies.pdf>, accesat la 20.03.2021.

¹⁹⁵ Seth Berkley, *COVAX explained*, GAVI. The Vaccine Alliance, 3 septembrie 2020, URL: <https://www.gavi.org/vaccineswork/covax-explained>, accesat la 20.03.2021.

¹⁹⁶ Emma Wallis, *Are refugees, migrants and displaced people being forgotten in COVID-19 vaccination programs?*, Infomigrants, 2 February 2021, URL: <https://www.infomigrants.net/en/post/30023/are-refugees-migrants-and-displaced-people-being-forgotten-in-covid-19-vaccination-programs>, accesat la 20.03.2021.

Programului pentru Migrație Forțată (Școala Mailman de Sănătate Publică, Universitatea Columbia), Programului pentru Migrație și Drepturile Omului (Școala pentru Drept Cornell) și Institutului Zolberg pentru Migrație și Mobilitate, a fost sintetizat un set de 14 principii, derivate din tratatele și instrumentele internaționale, cu scopul de a informa și de a ghida statele în acțiunile lor și de a asista organizațiile internaționale în răspunsul la crize, de tipul pandemiei de Covid-19¹⁹⁷. Acestea se referă la: tratamentul egal și nediscriminatoriu al tuturor persoanelor, indiferent dacă aceștia sunt imigranți, refugiați, solicitanți de azil sau cetățeni ai respectivei țări; dreptul la sănătate al tuturor categoriilor de migranți și refugiați, care trebuie respectat de către state; obligația statului de a combate stigmatizarea, rasismul și xenofobia; restricțiile de circulație între state, care trebuie să respecte dreptul tuturor persoanelor de a părăsi orice țară și de a reintra în țara de origine; libertatea de circulație în interiorul statelor pentru toate persoanele; nereturnarea și accesul pe teritoriu, cu scopul evitării riscului de persecuție, lipsire arbitrară de libertate, tortură sau tratament crud, inuman sau degradant; aplicarea legii imigrației, inclusiv detenția, într-o manieră care nu sporește riscul transmiterii SARS-CoV-2; dreptul la protejarea vieții și sănătății persoanelor din tabere, adăposturi colective și așezări; dreptul la informare referitoare la Covid-19, inclusiv simptome, prevenție, controlul răspândirii, tratament și ajutor social; protecția vieții private a migranților, refugiaților și a altor persoane dislocate, inclusiv dreptul lor de a informa personalul medical; problematica legată de gen, identificarea și atenuarea riscurilor de sănătate și siguranța persoanelor vizate; protecția dreptului la sănătate, acces la informație și interzicerea discriminării, în special a vârstnicilor, persoanelor cu dizabilități și copiilor; drepturile de muncă ale lucrătorilor atât din punctul de vedere al celor care lucrează în sectoarele esențiale, cât și al celor care și-au pierdut locurile de muncă și veniturile pe timpul

¹⁹⁷ ***, "Human Mobility and Human Rights in the COVID-19 Pandemic: Principles of Protection for Migrants, Refugees, and Other Displaced Persons", în *International Journal of Refugee Law*, Vol. XX, Nr. XX, 2020, pp. 1-10, DOI: 10.1093/ijrl/eeaa028, accesat la 20.03.2021.

pandemiei; drepturile și limitările care trebuie să fie corelate cu obligațiile legale internaționale ale statului în cauză¹⁹⁸.

Din cele analizate anterior, se poate concluziona că problematica gestionării efectelor pandemiei de Covid-19 în populația de refugiați și migranți ilegali din țările UE constituie o provocare majoră sub următoarele aspecte: condițiile de trai neadecvate din taberele aglomerate; accesul redus sau chiar lipsa accesului la sistemul de sănătate din țara gazdă; starea de sănătate precară a populației de referință; orientarea țărilor gazdă spre propria populație în campaniile de prevenție și vaccinare; suspendarea procedurilor de azil; restricționarea traficului la frontieră în țările de tranzit și în cele de destinație; agravarea situației politice, economice și sociale din țările de origine; folosirea temei migranților ca „vinovați” de extinderea pandemiei; conflictul de natură etică ce se naște între dreptul statelor de a identifica cele mai bune măsuri pentru gestionarea pandemiei, cu accent pe protecția populației proprii, și dreptul refugiaților și al solicitanților de azil de a căuta protecție internațională în interiorul acelor țări etc.

Concluzii

Din analiza realizată în prima secțiune reiese că, în ciuda pandemiei, estimările ONU pentru anul 2020 arată păstrarea tendinței ascendente a numărului total de migranți la nivel internațional și trecerea Europei pe primul loc în clasamentul regiunilor cu cel mai mare număr de persoane născute în altă țară decât cea în care trăiesc. Aceasta nu înseamnă în mod automat că numărul intrărilor ilegale, detectate între punctele de trecere a frontierelor țărilor UE, a crescut, ci, dimpotrivă, în anul 2020, a înregistrat o scădere față de 2019.

Explicația coexistenței acestor tendințe trebuie realizată pe două paliere: primul se referă la diferența dintre definiția migranților la nivel internațional și cea a intrărilor ilegale, detectate între punctele de trecere a frontierelor țărilor UE, iar cel de-al doilea, la cauzele efective ale

¹⁹⁸ *Idem*, pp. 2-9.

scăderii numărului de treceri ilegale de frontieră. Astfel, numărul migrantilor internaționali în Europa se referă atât la cetățenii altor țări care trăiesc în Europa, cât și la cetățenii unei țări europene care trăiesc în altă țară europeană, în timp ce trecerile ilegale de frontieră în UE iau în calcul doar intrările (chiar și de mai multe ori ale aceleiași persoane) într-una dintre țările aflate la granița Uniunii. Așadar, obiectul de referință al statisticilor utilizate diferă de la caz la caz, ceea ce determină apariția unor întrebări referitoare la motivul pentru care a fost posibilă circulația persoanelor în interiorul UE (numărul migrantilor internaționali a crescut cu 4,4 milioane de persoane în anul 2020 față de 2019), dar, prin închiderea frontierelor aceluiași țări din cauza pandemiei de Covid-19 (al doilea palier al explicației), numărul trecerilor ilegale de frontieră în țările UE a scăzut, deși niciuna dintre țările în cauză nu a impus restricții de liberă trecere pentru refugiați și solicitanții de azil. Intervine în explicație și rolul țărilor de tranzit și de origine, în special al celor aflate pe ruta est-mediteraneeană (Cipru, Egipt, Irak, Israel, Liban și Siria) și pe cea vest-mediteraneeană (Algeria și Maroc), care au interzis accesul oricărei categorii de persoane pe teritoriul lor, blocând astfel traseul către țările UE. Odată ce a început ridicarea restricțiilor de călătorie din al doilea trimestru al anului, numărul trecerilor ilegale de frontieră către țările Uniunii a început din nou să crească.

Din acest punct de vedere, se poate prognoza că, pe termen scurt și mediu, numărul intrărilor ilegale, detectate între punctele de trecere a frontierelor țărilor UE, va crește, din cauza următorilor factori principali: acutizarea crizei economice declanșată de pandemie și, implicit, scăderea nivelului de trai și creșterea instabilității sociale în țările de origine; avansul campaniei de vaccinare atât în țările de destinație (în ceea ce privește cetățenii acestora, dar și în populația de refugiați și migrați ilegali), cât și în cele de tranzit și de origine, ceea ce va determina ridicarea măsurilor care restricționează libera circulație a persoanelor; acutizarea conflictelor din Orientul Mijlociu și Sahara de Vest.

Tot din punct de vedere statistic, chiar dacă nu au fost publicate multe date referitoare la acest subiect, prima secțiune a arătat că efectele

pandemiei asupra populației de refugiați, solicitanți de azil și migranți ilegali nu par să fi fost pe atât de devastatoare pe cât se preconiza. Pe de o parte, este posibil ca nu toate cazurile de îmbolnăvire cu SARS-CoV-2 să fi fost detectate, din cauza capacității reduse de testare în tabere. Pe de altă parte, există condiții obiective care să justifice această afirmație: accesul în și dinspre taberele de refugiați a fost restricționat, taberele sunt izolate de restul comunității în țările gazdă și, nu în ultimul rând, populația de refugiați și migranți ilegali este preponderent tânără, ceea ce îi face mai rezistenți la boală și mai puțin predispuși la solicitarea de ajutor medical (ceea ce ar putea dovedi, prin testare, existența virusului).

Totuși, chiar dacă la o primă vedere, impactul pandemiei asupra populației analizate nu este comparabil cu cel asupra populației generale, ca incidență a bolii și ca număr de decese, *se poate prognoza că, pe termen scurt și mediu, vulnerabilitățile și riscurile la adresa securității refugiaților, solicitanților de azil și migranților ilegali vor fi exacerbate de agravarea condițiilor de trai din taberele supraaglomerate, fiind posibil ca încercarea guvernelor naționale de a-și reveni după criza economică să conducă la reducerea sprijinului financiar pentru gestionarea acestora. Mai mult, deteriorarea condițiilor din tabere, precum și ridicarea restricțiilor de acces în țările de destinație vor determina refugiații și migranții ilegali să le părăsească, angajându-se în călătorii riscante.*

Analiza, din cea de-a doua secțiune, a măsurilor de gestionare a crizei refugiaților și migrației ilegale, simultan cu criza generată de pandemia de Covid-19, a arătat *lipsa de solidaritate a țărilor europene în fața unor asemenea situații. Astfel, pe termen scurt și mediu, pe măsură ce numărul refugiaților va crește, iar prezența lor se va face resimțită mai puternic în interiorul țărilor de tranzit și de destinație, tema aceasta va fi folosită din ce în ce mai mult în discursurile naționaliste, deja potențate de efectele pandemiei.* De asemenea, se poate considera că Turcia va continua să folosească tema deschiderii taberelor de refugiați și a granițelor sale către Europa pentru a obține atât suplimentarea sprijinului financiar, cât și susținere politică în asumarea unui rol mai important pe scena internațională.

Așadar, este evident că utilizarea sintagmei „criza uitată a Europei” nu reprezintă altceva decât o modalitate de a sublinia mutarea centrului atenției analiștilor de la criza refugiaților și migrației ilegale la problematica pandemiei de Covid-19. Criza ce afectează UE încă din anul 2015 nu a fost uitată în 2020, însă pandemia a devenit cel mai important subiect pe agenda de securitate nu doar europeană, ci și cea mondială. În plus, se poate afirma ca o concluzie generală, că pandemia a adus în prim-plan noi elemente corelate crizei refugiaților și migrației ilegale, precum riscurile suplimentare la care este supusă această populație deja afectată de războiul, persecuțiile sau dezastrelor naturale din țara de origine.

CAPITOLUL 4

EVOLUȚIA CONFLICTUALITĂȚII ORIENTULUI MIJLOCIU ȘI AFRICII DE NORD ÎN PANDEMIE

Mirela ATANASIU

În acest capitol, vor fi prezentate o serie de tendințe care s-au prefigurat în anul 2020 în conflictualitatea mediului de securitate din Orientul Mijlociu și nordul Africii, terenul de joacă al celor mai importanți actori internaționali ai scenei globale. Astfel, prin prezentarea principalelor evoluții ale crizelor și conflictelor în plină pandemie de COVID-19, vom încerca să stabilim dacă criză sanitară generată a afectat și în ce sens a afectat conflictualitatea în acest spațiu geopolitic. Se va stabili astfel dacă părțile în conflict au încercat să găsească soluții pentru pacificare sau atenuarea situațiilor tensionate în pandemie ori dacă, dimpotrivă, s-au accelerat violențele dintre ele.

Pentru a răspunde acestor întrebări de cercetare (dacă și în ce măsură COVID-19 a afectat conflictualitatea regiunii), analiza de față va fi focalizată pe evenimentele legate de crizele și conflictele în derulare pe acest spațiu, pe parcursul anului 2020.

Pandemia surprindea regiunea Orientului Mijlociu și nordul Africii (MENA), deja marcată de o serie de războaie civile (Siria, Irak, Libia și Yemen), de conflicte internaționale (războaie proxy: Rusia-Turcia, SUA-Rusia, Iran-Arabia Saudită, Iran-Israel; conflicte secesioniste: arabo-israelian, turco-kurd, azero-armean), dar și de crize internaționale (criza Golfului) și tensiuni interne (proteste civile în Iordania, Irak, Liban, sud-vestul Siriei și Fâșia Gaza, insurgența islamică din Arabia Saudită, războiul civil palestinian), toate acestea însoțite de terorismul islamist. Astfel, în prezent, criza complexă, generată de virusul Covid-19, este un factor suplimentar de tensiune pentru statele regiunii.

4.1. Siria – o decadă de conflict

Au trecut zece ani de când sirienii au declanșat proteste civile pașnice împotriva lui Bashar al-Assad, solicitând schimbarea conducerii politice. Situația a escaladat rapid către un conflict mai acut, după ce regimul sirian a reprimat protestatarii, și s-a transformat rapid într-un război civil, în care diferite facțiuni sunt angajate într-o competiție pentru control politic și teritorial în Siria.

Ritmul dinamic al evenimentelor, pe fondul eșuării unei guvernări coalizate în întregul teritoriu sirian, a creat un vid politic care a atras rapid puterile externe în conflictul sirian. Astfel, în competiția pentru putere, pe de o parte, Irakul, Iranul, Rusia și grupul terorist Hezbollah din Liban s-au raliat regimului sirian al lui Bashar al-Assad, iar, pe de altă parte, SUA, Turcia, Qatar, Arabia Saudită și Israel îi sprijină pe rebelii sirieni. În competiția teritorială, s-au mai înscris kurzii în nord-estul Siriei, cu dorință de autonomie, autoproclamatul Stat Islamic și organizațiile teroriste afiliate Al-Qaeda. Astfel, războiul civil, internaționalizat, se transformă într-un conflict proxy, în cadrul căruia mari puteri (precum Rusia, Iran, Turcia și SUA) sunt angajate într-o competiție pentru supremație regională și pentru atingerea intereselor naționale proprii, în detrimentul găsirii unui răspuns politic la nevoile poporului sirian.

Rezultanta directă a decadei de conflict sirian este catastrofa umanitară. Peste 500.000 de persoane au decedat și aproximativ 13 milioane de persoane au fost strămutate (mai mult de jumătate din populația siriană de dinainte de război), dintre care 6,2 milioane în plan intern și 5,6 milioane sunt refugiate, predominant în Liban, Iordania și Turcia¹⁹⁹. Siria se confruntă, de asemenea, cu tulburări economice, instabilitate pe scară largă, iar sancțiunile impuse de SUA, din 1979 încoace, culminând cu *Actul Caesar*²⁰⁰, care extinde regimul de

¹⁹⁹ ***, *USIP's Work in Syria*, United States Institute for Peace, 26 August 2020, p. 1, URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/2020-09/the-current-situation-in-syria.pdf>, accesat la 16.02.2021.

²⁰⁰ ***, "The Caesar Act: Impacts and Implementation", Syria Justice and Accountability Centre, 20 February 2020, URL: <https://syriaaccountability.org/updates/2020/02/20/the-caesar-act-impacts-and-implementation/>, accesat la 16.02.2021.

sanțiuni anterior prin includerea unei dispoziții ce prevede sancțiuni împotriva instituțiilor guvernamentale siriene, precum și împotriva persoanelor care fac afaceri cu Damascul, nu au făcut decât să înrăutățească situația umanitară, în pofida apelurilor Raportorului Special al ONU, Alena Douhan, de a le suspenda²⁰¹.

Concomitent, potrivit Băncii Mondiale, conflictul prelungit din Siria a dus la consecințe indirecte, economice și sociale, în plan regional, în special asupra Irakului, Iordaniei și Libanului²⁰². Printre aceste consecințe, se numără „creșterea ratei sărăciei, datorii publice mai mari, deteriorarea piețelor forței de muncă, în special pentru tineri și femei, și accesul mai restrâns la servicii publice, cum ar fi asistența medicală și electricitatea”²⁰³.

În ceea ce privește evenimentele marcante din anul 2020, continuarea retragerii trupelor americane din teatrul de luptă sirian, la solicitarea președintelui Trump, din 2019, a facilitat nu numai continuarea acțiunilor militare turce asupra kurzilor din Siria, cu dislocarea acestora, dar a crescut și incertitudinea cu privire la rolul altor părți externe implicate în conflict, precum și la viitorul actorilor interni. De altfel, experții susțin că „intervenția militară externă – inclusiv furnizarea de arme și echipamente militare, instruirea, atacurile aeriene și chiar trupele – în sprijinul părților ce își dispută puterea politică în Siria amenință să prelungească conflictul”²⁰⁴. Mai mult, războiul civil este complicat de actorii externi (Iran, Israel, Qatar, Rusia, Arabia Saudită, Turcia și coaliția condusă de SUA), care operează din ce în ce mai aproape unul de celălalt, ceea ce provoacă

²⁰¹ ”UN rights expert urges United States to remove sanctions hindering rebuilding in Syria”, *UN News*, 20 December 2020, URL: <https://news.un.org/en/story/2020/12/1081032>, accesat la 17.02.2021.

²⁰² ***, ”The Fallout of War: The Regional Consequences of the Conflict in Syria”, World Bank Group, 17 June 2020, URL: <https://www.worldbank.org/en/region/mena/publication/fallout-of-war-in-syria>, accesat la 16.02.2021.

²⁰³ ***, *The Ripple Effects of the Syrian Conflict in the Mashreq Region*, press release, The World Bank, 17 June 2020, URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/06/17/fallout-of-war-in-syria>, accesat la 12.02.2021.

²⁰⁴ ***, ”Civil War in Syria”, *Global Conflict Tracker*, Council on Foreign Relations, 2 martie 2021, URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-syria>, accesat la 02.03.2021.

îngrijorări cu privire la posibilitatea unei escaladări neintenționate a conflictului.

În același timp, este îngrijorător faptul că violența continuă²⁰⁵, conflictele proxy, desfășurate de actorii externi pe teritoriul Siriei, și apariția COVID-19 pot facilita resurgența grupurilor teroriste. De altfel, există specialiști care consideră că atacurile ISIL au luat amploare în anul 2020, ca întindere geografică, letalitate și complexitate, fapt reliefat de dublarea numărului de atacuri și a luptătorilor progubernamentali uciși și de triplarea numărului atacurilor organizate, comparativ cu anul 2019²⁰⁶.

În ceea ce privește războaiele proxy desfășurate pe teritoriul sirian, experții consideră că cea mai periculoasă confruntare din Siria rămâne cea israeliano-iraniană, deoarece are cel mai mare potențial de a atrage în rivalitate marile puteri, SUA și Rusia²⁰⁷, ceea ce ar putea duce la transformarea conflictului într-o ciocnire armată de amploare.

După ce începutul anului le prindea angajate în acțiuni militare intense, care au înregistrat victime de ambele părți, forțele turce, care sprijină rebelii sirieni, și forțele ruse, care luptă în sprijinul guvernului lui Bashar al-Assad, au convenit, în martie 2020, încheierea unui acord de încetare a focului în provincia Idlib²⁰⁸, context în care au stabilit un coridor de securitate și desfășurarea de patrulare comune ruso-turce. Acordul a rezistat câteva luni, timp în care nu au mai avut loc raiduri aeriene pe scară largă, și unele dintre persoanele strămutate s-au întors în zonele de baștină aflate încă sub controlul grupurilor armate antigubernamentale.

²⁰⁵ N.A.: În anul 2020, în Siria au avut loc 9.321 de evenimente violente dintre care: 2253 de încăleștări militare, 57 de proteste, 5.451 explozii, 1560 de acte violente împotriva civililor. A se vedea: ***, „Syria”, ACCLED, URL: <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>, accesat la 25.02.2021.

²⁰⁶ Gregory Waters, *ISIS in Syria: 2020 in Review*, New Lines Institute for Strategy and Policy, 10 February 2021, URL: <https://newlinesinstitute.org/isis/isis-in-syria-2020-in-review/>, accesat la 03.03.2021.

²⁰⁷ Raymond Hinnebusch, „Proxy Wars and Spheres of Influence in Post-Isis Syria”, *IEMed. Mediterranean Yearbook*, 2020, p. 82, URL: https://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2020/Proxy_Wars_Syria_Post-Isis_Raymond_Hinnebusch_IEMed_YearBook2020.pdf, accesat la 01.03.2021.

²⁰⁸ ***, „Syria war: Russia and Turkey agree Idlib ceasefire” *BBC News*, 5 March 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51747592>, accesat la 01.03.2021.

Între timp, în iulie 2020, în Siria au avut loc alegerile pentru Consiliul Popular Sirian, după ce fuseseră amânate de două ori din cauza pandemiei de COVID-19. Alegerile s-au finalizat cu obținerea majorității parlamentare de către partidul Ba'ath (66,8%)²⁰⁹, ceea ce nu a reprezentat o surpriză, în contextul în care regimul Bashar al-Assad controlează majoritatea teritoriului sirian.

În septembrie 2020, pe fondul continuării luptelor turco-kurde la granița siriană, a protestelor civile care solicitau turcilor să se retragă de la granița cu Siria și a atacurilor asupra regiunii Idlib (la acest moment, cel mai important bastion al forțelor rebele), noi raiduri aeriene ale Rusiei au reînceput a se desfășura.

Pandemia reprezintă o amenințare dublă: prima, la adresa sănătății comunităților de refugiați și populațiilor strămutate afectate de conflict, iar, a doua, o amenințare sanitară, dar și economică, politică și de securitate la adresa Siriei ca stat²¹⁰, cu atât, mai mult cu cât, la izbucnirea pandemiei, doar „57 de spitale erau operaționale... și 325 de paturi de terapie intensivă”²¹¹ avea disponibile, la o populație existentă de aproximativ 17,5 milioane²¹². Totuși, de abia în octombrie 2020, situația generată de COVID-19 a fost declarată ca fiind „o urgență”, în același context solicitându-se sprijinul comunității internaționale pentru a lua acțiuni imediate pentru prevenirea înrăutățirii crizei, dar și al actorilor participanți în conflict de a redirecționa resursele folosite în efortul de război către contracararea pandemiei²¹³.

²⁰⁹ Ziad Awad, Agnès Favier, *Syrian People's Council Elections 2020: The Regime's Social Base Contracts*, Geneva Centre for Security Policy, 11 November 2020, URL: <https://www.gcsp.ch/publications/syrian-peoples-council-elections-2020-regimes-social-base-contracts>, accesat la 02.03.2021.

²¹⁰ N.A.: Siria este constant pe locul 4 în ultimii 3 ani în topul statelor fragile, realizat de *Fund for Peace*. A se vedea URL: <https://fragilestatesindex.org/country-data/>, accesat la 02.03.2021.

²¹¹ Muriel Asseburg, Hamidreza Azizi, Galip Dalay, Moritz Pieper, "The Covid-19 Pandemic and Conflict Dynamics in Syria. Neither a Turning Point Nor an Overall Determinant", *SWP Comment*, 21 May 2020, URL: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2020C21_CovidSyria.pdf, accesat la 27.02.2021.

²¹² ***, "Syria Population", Worldometers, 2 martie 2021, URL: <https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>, accesat la 02.03.2021.

²¹³ ***, "Syria Relief Declare COVID-19 Emergency In Syria", *Relief Web*, 8 October 2020, URL: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-relief-declare-covid-19-emergency-syria>, accesat la 04.03.2021.

Mai mult, studiile arată că măsurile luate de administrație și de populație împotriva COVID-19 în Idlib au fost insuficiente (oamenii s-au întrunit în spații deschise sau în spații închise fără a ține cont de distanțarea fizică; piețele au fost aglomerate și fără măsuri adecvate de protecție; moscheile au fost aglomerate în timpul lunii Ramadanului și sărbătorile au fost organizate ca de obicei)²¹⁴. Abordarea relaxată a pandemiei într-un astfel de conflict poate avea cauze multiple (primatul supraviețuirii în fața inamicului văzut cu ochiul liber – oponentul militar – față de virusul nevăzut, lipsa de logistică și infrastructură pentru susținerea sanitară a populației în lupta împotriva combaterii virusului, subraportarea cazurilor de infectări, care a creat o imagine subdimensionată a amenințării la adresa sănătății populației etc.). Acțiunile militare intense, pe fondul inacțiunii în combaterea pandemiei, demonstrează că războiul și noile dinamici generate de acesta au dominat agenda politico-socială în Siria, iar pandemia de COVID-19 nu a fost neapărat o prioritate în anul 2020 pentru actorii din teren. Mai grav este că perspectivele de viitor sunt similare.

4.2. Conflictul din Irak

Valurile de proteste antiguvernamentale ale populației, începute în octombrie 2019, au continuat și în anul următor și au fost înregistrate ciocniri cu forțele de securitate, care au rezultat cu victime de ambele părți²¹⁵. În luna mai 2020, un nou guvern, condus de Mustafa al-Kadhimi, s-a format, ceea ce a pus capăt celor câtorva luni de blocaj politic. Totuși, în pofida reformelor propuse în sistemul electoral, sectorul juridic sau sectorul public de sănătate, până la sfârșitul anului, guvernul lui al-Kadhimi nu a reușit să avanseze prea mult, din cauza presiunilor exercitate de triburile cu interese divergente.

Anul 2020 a debutat cu uciderea comandantului iranian Qassem Soleimani de către forțele americane, ceea ce a destabilizat relațiile

²¹⁴ ***, *The Impact of COVID-19 on the Military Dynamics in Northern Syria*, Geneva Center for Security Policy, 20 June 2020, URL: <https://www.gcsp.ch/publications/impact-covid-19-military-dynamics-northern-syria>, accesat la 02.03.2021.

²¹⁵ ***, *Iraq. Event of 2020*, Human Rights Watch, 4 November 2020, URL: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/iraq#>, accesat la 12.12.2020.

SUA-Irak, parlamentul irakian²¹⁶ solicitând „scoaterea trupelor americane din țară”²¹⁷, trimise cu patru ani în urmă pentru a ajuta în lupta contra grupării teroriste ISIL. Solicitarea irakienilor era pertinentă, în contextul în care Califatul Islamic era declarat că nu mai exista fizic, deși rămânea teama că retragerea americană va accelera creșterea influenței Iranului și putea duce la revitalizarea terorismului islamist, temeri materializate ulterior în ambele aspecte.

În lunile următoare, au avut loc o serie de atacuri cu rachete iraniene în Irak asupra trupelor americane și represalii americane asupra forțelor paramilitare irakiene legate de Iran²¹⁸ (de exemplu, asupra brigăzilor Kataib Hezbollah, o facțiune a forțelor paramilitare pro-iraniene Hashd al-Shaabi²¹⁹), ceea ce a stârnit și mai multe reacții negative din partea oficialilor irakieni, care vedeau transformarea teritoriului Irakului într-unul al războiului proxy SUA-Iran, desfășurat în contextul noii crize a Golfului, inițiată în 2019.

La insistențele repetate ale guvernului irakian, dar și în urma atacării ambasadei americane din Bagdad de către protestatari²²⁰, rezultatul a fost stabilirea de către guvernul american a unui calendar de reducere, până la începutul anului 2021, a efectivelor militare americane în Irak până la 2.500 de persoane²²¹. Deși luată această

²¹⁶ N.A.: În parlamentul irakian există o serie de grupuri afiliate Teheranului care dețin puterea politică. O tendință similară există și în forțele armate irakiene, unde grupuri armate, precum Kataib Hezbollah, au devenit parte a Forțelor de Mobilizare Populară (PMF), formate pentru combaterea ISIL în 2014. A se vedea: Thomas O Falk, ”What the US troop withdrawal means for Iraq”, *Al Jazeera*, 22 November 2020, URL: <https://www.aljazeera.com/news/2020/11/22/what-the-us-troop-withdrawal-means-for-iraq>, accesat la 22.02.2021.

²¹⁷ ***, ”Iraqi parliament votes to kick US troops out following killing of Soleimani”, *The Associated Press*, 5 January 2020, URL: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2020/01/05/iraqis-vote-to-kick-us-troops-out-following-killing-of-soleimani/>, accesat la 22.02.2021.

²¹⁸ Maria Fantappie, Sam Heller, ”In Iraq, restraint is America’s best option”, *War on The Rocks*, 30 March 2020, URL: <https://warontherocks.com/2020/03/in-iraq-restraint-is-americas-best-option/>, accesat la 12.12.2020.

²¹⁹ ***, ”Irakul, ringul de luptă americano-iranian”, *Deutsche Welle*, 1 January 2020, URL: <https://www.dw.com/ro/irakul-ringul-de-lupt%C4%83-americano-iranian/a-51853825>, accesat la 05.01.2021.

²²⁰ *Idem*.

²²¹ ***, ”Political instability in Iraq”, *Global Conflict Tracker*, 3 March 2021, URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/political-instability-iraq>, accesat la 03.03.2021.

hotărâre, un aspect dintre cele mai letale care a afectat Irakul în anul 2020 a fost acest conflict proxy dintre SUA și Iran, care a persistat, pe fondul acțiunilor militare inițiate de ambele părți pe teritoriul irakian.

Și atacurile aeriene turcești din iunie 2020, care au vizat Partidul Kurd Iranian pentru Viața Liberă a Kurdistanului (PJAK), și pe membrii Partidului Muncitorilor din Kurdistan (PKK), cu sediul în nordul Irakului, au creat insecuritate în Irak²²². De altfel, autoritățile irakiene se tem că regiunea autonomă a kurzilor poate deveni un teren al unui război proxy între Turcia și Emiratele Arabe Unite (EAU), cei din urmă fiind bănuți că sprijină financiar PKK în campania secesionistă, dusă de kurzi împotriva Turciei.

Alte probleme de securitate, care au persistat în Irak în pofida pandemiei, sunt legate de „disputarea granițelor sale interne de către autoritățile regionale kurde și riscul continuu de escaladare a tensiunilor regionale din nord-estul Siriei, cu potențial de afectare a graniței de vest a Irakului”²²³. De asemenea, există rapoarte care susțin că ISIL a profitat de pandemie, completând vidul lăsat de reducerea forțelor militare americane, în contextul deciziei de retragere a acestora, dar și a celor irakiene, pe fondul pandemiei de COVID-19 (personalul militar de serviciu a scăzut cu 50%)²²⁴, escaladând atacurile inițiate de la intimidare locală, la tactici mai complexe, precum atacuri și ambuscade cu dispozitive explozibile improvizate.

Odată cu răspândirea pandemiei, Irakul se confruntă cu o criză complexă fără precedent, iar prăbușirea prețurilor globale ale petrolului îi amenința grav economia și capacitatea statală de a-și susține populația în această perioadă. De altfel, Irakul ocupă locul 17 la o serie de indicatori de fragilitate economică, politică, societală, de mediu și de

²²² *** , *Iraq. Event of 2020, doc. cit.*

²²³ *** , *Impact of the oil crisis and COVID-19 on Iraq's fragility*, United Nations Development Programme in Iraq, August 2020, p. 19.

²²⁴ *** , ”Iraq: How COVID-19 is impacting peace and conflict”, *Peace News*, 19 October 2020, URL: <https://www.peacenews.com/single-post/2020/10/19/iraq-how-covid-19-is-impacting-peace-and-conflict>, accesat 01.03.2021.

securitate²²⁵, deși a cunoscut o tendință de stabilizare, comparativ cu anii anteriori.

În august 2020, scenariile de viitor nu se prevedeau a fi optimiste, de exemplu, un raport al Programului de Dezvoltare ONU arăta că, în cel mai optimist caz, „vulnerabilitățile existente vor fi în mod semnificativ exacerbate de pandemia de COVID-19 și de impactul acesteia în diferite sectoare și acest lucru va slăbi, deși nu va destabiliza complet societatea și guvernul irakian”²²⁶, iar în cel mai rău caz, „vulnerabilitățile existente vor fi exacerbate, din cauza unei pandemii prelungite, ceea ce va duce la înrăutățirea tuturor aspectelor vieții, în special pentru cele mai vulnerabile grupuri irakiene”²²⁷. Faptul că Irakul deja a întâmpinat un al doilea val de infectare în toamna lui 2020 nu poate însemna decât o direcție negativă pentru dinamica sa, totuși se numără printre puținele state ale regiunii care intenționează să își vaccineze populația împotriva COVID-19.

4.3. Războiul civil din Yemen

La începutul anului 2020, Yemenul se confruntă cu cea mai gravă criză de securitate alimentară din lume, cu 20,1 milioane de oameni – aproape două treimi din populație – care necesitau asistență alimentară²²⁸. În 2020, Yemenul a rămas cel mai fragil stat din punctul de vedere al indicatorilor de coeziune, economici, politici și sociali contorizați de *Fund for Peace*²²⁹. De altfel, înregistrează criza umanitară cea mai acută a momentului, cu atât mai mult cu cât COVID-19 a adăugat un plus de suferință pentru civilii din Yemen.

În Yemen, principalele lupte pentru supremație politică și teritorială se duc între: forțele guvernului recunoscut de ONU și condus

²²⁵ N.A.: Irakul a scăzut 4 locuri (anul 2020, raportat la 2019) la indexul de fragilitate. A se vedea: ”Iraq, Fragile States Index”, *The Fund for Peace*, URL: <https://fragilestatesindex.org/country-data/>, accesat 03.03.2021.

²²⁶ ***, *Impact of the oil crisis and COVID-19 on Iraq’s fragility*, doc. cit., p. 24.

²²⁷ *Ibidem*, p. 25.

²²⁸ ***, ”Yemen. Events of 2020”, *World Report 2021*, Human Rights Watch, 2021, URL: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/yemen>, accesat la 10.03.2021.

²²⁹ ***, *Decade Trends 2010-2020*, Fragile State Index, URL: <https://fragilestatesindex.org/data/de>, accesat la 13.03.2021.

de Mansur Hadi (susținute de coaliția constituită din Arabia Saudită, EAU și alte șapte state arabe majoritar sunnite); Consiliul Politic Suprem (SPC), reprezentat în special de forțele rebelilor Houthi (sprijiniți de Iran); Mișcarea de Sud, reprezentată în special de Consiliul de Tranziție din Sud (STC); organizațiile teroriste Al-Qaeda din Peninsula Arabă (*Ansar al Sharia*)²³⁰ și Stat Islamic²³¹.

În ianuarie 2020, a avut loc o escaladare bruscă atât în teatrele de luptă terestre, cât și aeriene. Situația a continuat în acest ritm până în aprilie 2020, când, prin încălcarea acordului de pace de la Stockholm²³², semnat anterior cu guvernul recunoscut internațional, Consiliul de Tranziție din Sud (STC), mișcare separatistă sudică, aparent susținută de EAU, își asuma autoadministrarea în Aden, spunând că va governa orașul-port și provinciile din sud²³³. Acest fapt a declanșat un nou episod violent între STC și guvernul președintelui Hadi. Totuși, în decembrie 2020, în urma negocierilor dintre cele două, s-a ajuns la o înțelegere de punere în aplicare a Acordului de la Riyadh, semnat în noiembrie 2019 prin intermediul Arabiei Saudite, pentru a rezolva conflictul din sudul Yemenului. În acest context, STC a acceptat să facă parte din guvernarea Hadi, în schimbul permisiunii de a muta guvernul înapoi în Aden.

Și în nordul Yemenului luptele s-au intensificat când forțele Houthi au confiscat noi zone deținute de guvernul yemenit, în urma ofensivelor militare, desfășurate în mai mult de 40 de bătălii distincte în 11 guvernorate, comparativ 31 de bătălii în 7 guvernorate în 2019²³⁴.

²³⁰ Yara Bayoumy, Noah Browning, Mohammed Ghobari, "How Saudi Arabia's war in Yemen has made al Qaeda stronger – and richer", *Reuters*, 8 aprilie 2016, URL: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/yemen-aqap/>, accesat la 12.12.2020.

²³¹ Joshua Koontz, "Desknote: The Growing Threat of ISIS in Yemen", *Critical Threats*, 6 May 2015, URL: <https://www.criticalthreats.org/analysis/desknote-the-growing-threat-of-isis-in-yemen>, accesat la 09.12.2020.

²³² ***, *A year after the Stockholm agreement: where are we now?*, Office of the Special Envoy of the Secretary-General for Yemen, December 2019, URL: <https://osesgy.unmissions.org/year-after-stockholm-agreement-where-are-we-now>, accesat la 04.02.2021.

²³³ ***, "Yemen crisis: Why is there a war?", *BBC News*, 19 June 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>, accesat la 05.02.2021.

²³⁴ ***, *The myth of stability: infighting and repression in Houthi-controlled territories*, ACLED, 2021, URL: <https://acleddata.com/2021/02/09/the-myth-of-stability-infighting-and-repression-in-houthi-controlled-territories/>, accesat la 03.03.2021.

Mai mult, când, în aprilie 2020, Arabia Saudită anunța o încetare unilaterală a focului, din cauza pandemiei de COVID-19, aceasta a fost respinsă de Houthi, pe fondul solicitării de ridicare a blocadelor aeriene și maritime în Sanaa și Hudaydah²³⁵, ostilitățile continuând, ceea ce demonstrează că pandemia nu reprezintă o prioritate pentru aceștia. De altfel, autoritățile Houthi din nordul Yemenului au fost acuzate și că au ascuns impactul real al COVID-19 în zonele aflate sub controlul lor. Sfârșitul anului 2020 găsea forțele rebele Houthi controlând aproximativ 70% din populația țării și în ofensivă asupra orașului Marib, ancora guvernului yemenit al lui Hadi.

Nici pentru Al-Qaeda din Peninsula Arabă (AQAP) și afiliatul local al ISIL, care au profitat de haosul creat și au capturat teritoriu în sud și au efectuat alte atacuri mortale, în special în Aden²³⁶, pandemia nu a devenit o barieră în atingerea scopului militar.

Perspectiva de viitor de detensionare a unei părți a conflictului din Yemen prin inițierea implementării Acordului de la Riyadh, pentru a rezolva problema sudică, reprezintă o oportunitate pentru secesioniștii din sud de a se uni cu forțele guvernului Hadi împotriva forțelor Houthi, ceea ce ar fi un punct de turnură pentru echilibrul forțelor din conflict. Același lucru este valabil și pentru tendința de dezangajare a Arabiei Saudite care va afecta, de asemenea, traiectoria războiului civil din Yemen.

4.4. Al doilea război libian (2019-2020)

Libia are două guverne care luptă pentru controlul țării, unul al Guvernului Acordului Național (GNA), guvernul interimar al prim-ministrului Fayeze al-Sarraj recunoscut de ONU, sprijinit de Turcia și Qatar, și guvernul generalului Khalifa Haftar, care conduce Armata Națională Libiană (LNA), sprijinită din exterior de UAE, de Arabia

²³⁵ *Idem.*

²³⁶ ***, "Yemen crisis: Why is there a war?", *BBC News*, 19 June 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>, accesat la 25.02.2021.

Saudită și Egipt, dar și de Rusia care, în ultimii ani, și-a întărit prezența, trimițând mercenari pentru susținerea efortului de război al LNA²³⁷.

Începutul anului 2020 aducea o oarecare speranță de progres diplomatic în ceea ce privea cursul războiului civil libian, după ce președintele turc Recep Tayyip Erdoğan și președintele rus Vladimir Putin (care susțin părți opuse în conflict) au cerut, printr-o acțiune comună, încetarea focului în Libia²³⁸. Imediat după aceea, cancelarul german Angela Merkel a convocat un summit la Berlin, pe 19 ianuarie, care a produs un acord de 55 de puncte între principalii actori internaționali pentru o încetare a focului și o reînnoire a tranziției politice în Libia²³⁹. Totuși, aceste acțiuni nu au avut rezultate pozitive. De altfel, în această perioadă cu violență redusă, ambele părți s-au reînarmat. În estul și centrul Libiei, LNA, condusă de generalul Khalifa Haftar, a fost alimentată militar de EAU și, în vest, GNA a fost alimentat cu transporturi de arme din Turcia.

Între timp, în august 2020, în Libia peste jumătate de milion de persoane aveau nevoie de asistență medicală, pe fondul efectelor coroborate ale conflictului, COVID-19 și prăbușirii economice²⁴⁰. Poate conștientizând situația, după o serie de încercări ale Consiliului de Securitate al ONU, de realizare a unei încetări durabile a conflictului, la 21 august 2020, autoritățile rivale din Libia au anunțat încetarea imediată a focului, context în care GNA a publicat o declarație, prin care solicita desfășurarea de alegeri în martie 2021²⁴¹. Ulterior, situația

²³⁷ N.A.: Pentru alte detalii, vezi și capitolul „Implicațiile pandemiei de coronavirus asupra războiului civil din Libia și acțiunilor teroriste din nordul Africii și regiunea Sahel”, de Crăișor-Constantin Ioniță, din această lucrare, p. 119.

²³⁸ Carlotta Gall, ”Russia and Turkey Make Joint Call for Cease-Fire in Libya,” *The New York Times*, 8 January 2020, URL: <https://www.nytimes.com/2020/01/08/world/middleeast/russia-turkey-libya.html>, accesat la 03.03.2021.

²³⁹ Ben Fishman, ”As civil war rages, diplomacy fails with Libya's Haftar”, *The Hill*, 4 September 2020, URL: <https://thehill.com/opinion/international/491330-as-civil-war-rages-diplomacy-fails-with-libyas-haftar>, accesat la 24.02.2021.

²⁴⁰ ***, *Libya: COVID-19 and conflict collide, deepening humanitarian crisis*, International Committee of the Red Cross, 20 August 2020, URL: <https://www.icrc.org/en/document/libya-covid-19-and-conflict-collide-libya-deepening-humanitarian-crisis>, accesat la 28.11.2020.

²⁴¹ ***, ”Rival sides in Libya’s civil war call ‘immediate ceasefire’”, *Financial Times*, 22 August 2020, URL: <https://www.ft.com/content/57e89990-a2bc-49cd-8002-6af650c07927>, accesat la 29.02.2021.

de securitate s-a îmbunătățit în Libia. Totuși, pe termen scurt, cu atât mai mult din cauza pandemiei, nevoile umanitare rămân stringente, pe fondul sincopelor în furnizarea de servicii publice, al guvernantei fragile și provocărilor sanitare și economice. Pe termen lung, este de așteptat ca unele grupuri vulnerabile să necesite în continuare o formă de asistență umanitară până la obținerea unor soluții efective de autosusținere a statului libian.

4.5. Evoluția războaielor proxy din regiune în pandemie

Războiul proxy reprezintă o tactică în creștere în această regiune în 2020 (de exemplu, Siria este teritoriul proxy pentru o serie de rivalități: SUA-Rusia, Rusia-Turcia, Iran-Arabia Saudită, Iran-Israel SUA-Iran etc.; Irakul riscă să devină teritoriu pentru conflictul proxy dintre Turcia și EAU, după ce, de o lungă perioadă, a fost loc de manifestare a ciocnirilor dintre SUA și Iran; Libia a devenit teren de luptă pentru războaiele proxy Turcia-Rusia, Qatar-Arabia Saudită).

Acest tip de război reprezintă implicarea unor actori statali în conflictele militare ale unor state slabe (fragile, eșuate), prin susținerea prin terți, actori statali sau nestatali²⁴², a intereselor unei părți în conflict, oponentă părții susținute de rivalul său direct, pentru a-și atinge interesele geopolitice. În cele ce urmează, vom prezenta o serie de războaie proxy pe care le considerăm relevante pentru determinarea evoluției conflictualității în MENA anului 2020.

Războiul proxy dintre SUA și Rusia durează încă din timpul Războiului Rece, când SUA și URSS își manifestau prin intermediari rivalitatea, fără a risca o confruntare militară directă care putea duce la război nuclear.

Așadar, acesta este un conflict de durată, din cauza competiției permanente dintre cele două puteri pentru supremație globală, care, în

²⁴² N.A.: Hezbollah, un grup paramilitar šiit și partid politic din Liban, este sprijinit de Iran și este cel mai puternic aliat nestatal al Iranului din Orientul Mijlociu. El acționează în special în Siria și Irak. A se vedea: Claire Parker, Rick Noack, "Iran has invested in allies and proxies across the Middle East. Here's where they stand after Soleimani's death", *The Washington Post*, 3 January 2020, URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/03/iran-has-invested-allies-proxies-across-middle-east-heres-where-they-stand-after-soleimanis-death/>, accesat la 12.12.2020.

prezent, se duce în contextul în care SUA sunt unul dintre cei mai vizibili promotori ai acestui tip de război din lume, din postura lor de cea mai mare putere a lumii exercitată inclusiv în Orientul Mijlociu, iar pentru Federația Rusă, în perioada post-dezmembrării URSS, Orientul Mijlociu constituie un teren de promovare a gândirii sale de politică externă²⁴³, de susținere a multipolarității în politica globală, în detrimentul SUA, ca unică superputere, ca modalitate de a-și crește șansele de a-și proiecta propria putere în sistemul internațional.

În ultimii câțiva ani, pe fondul amestecului rus în alegerile americane, al exercițiilor navale ale NATO în Marea Neagră, al întăririi posturii Rusiei în Orientul Mijlociu și al confruntărilor armate din Siria (unde acestea susțin părți opuse în conflict), relațiile SUA-Rusia s-au tensionat, ajungând la un minim asemănător celui din timpul Războiului Rece.

În 2020, altercațiile din Europa²⁴⁴, din largul coastei Alaska²⁴⁵ și din Orientul Mijlociu²⁴⁶ au sporit tensiunile dintre cele două puteri rivale, existând un risc constant de escaladare. Totuși, această amenințare nu s-a materializat. De altfel, în acest an, războiul proxy dintre cele două mari puteri din Orientul Mijlociu a fost marcat de mutarea centrului de greutate al conflictualității regionale pe disputa SUA-Iran și de dezangajarea militară parțială a SUA în regiune, din ambele acțiuni având câștig de cauză Rusia, care, pe de o parte, și-a apropiat Iranul și, pe de altă parte, a câștigat teren și influență sporită,

²⁴³ Robert Service, "Russia and American Power in the Middle East", *The Caravan*, Issue 2027, Hoover Institution, 1 September 2020, URL: <https://www.hoover.org/research/russia-and-american-power-middle-east-0>, accesat la 01.03.2021.

²⁴⁴ N.A.: În Marea Neagră, avioane de luptă rusești s-au apropiat periculos de un bombardier american B-52. A se vedea: Eric Schmitt, "U.S.-Russia Military Tensions Intensify in the Air and on the Ground Worldwide", *The New York Times*, 25 September 2020, URL: <https://www.nytimes.com/2020/09/01/us/politics/us-russia-military-tensions.html>, accesat la 02.02.2021.

²⁴⁵ N.A.: 6 avioane de război rusești au zburat atât de aproape de Alaska încât au determinat flota aeriană americană de F-22 să le intercepteze. Eric Schmitt, *art. cit.*

²⁴⁶ N.A.: Trupe americane au fost rănite într-o coliziune cu un convoi militar rus în estul Siriei. A se vedea detalii: Barbara Starr, Ryan Browne, "Multiple US troops injured in collision with a Russian military convoy in Syria", *CNN politics*, 26 August 2020, URL: <https://edition.cnn.com/2020/08/26/politics/us-service-members-injured-russia-syria/index.html>, accesat la 03.02.2021.

în urma vacuumului creat de plecarea forțelor americane în teatrele de luptă.

În perspectiva imediată, este de așteptat ca guvernarea președintelui Biden să se focalizeze pe problemele interne americane stringente, respectiv gestionarea pandemiei de COVID-19 și a repercusiunilor acesteia, pe asigurarea redresării economice și atenuarea diviziunilor sociale și politice din țară, în detrimentul politicii externe. De altfel, nici în Rusia problemele interne nu sunt de neglijat, pandemia a permis regimului autoritar să își consolideze controlul asupra libertății societății, ceea ce, la un moment dat, a generat proteste, datorate nemulțumirii în creștere a populației.

Totuși, jocul din sfera securității strategice dintre cele două mari puteri nu se va opri și, evident, nici folosirea războiului prin intermediari pentru atingerea intereselor proprii. Aceste evoluții vor fi reliefate în special în modul de raportare al fiecăruia dintre acești actori la criza siriană, dar și la problema nucleară iraniană.

Începutul anului 2020 găsea **războiul proxy dintre Rusia și Turcia** în escaladare, prin deschiderea unui nou front al Turciei pe lângă cel deja existent în Siria, în urma trimiterii către Libia a aproximativ 4.000 de militari²⁴⁷, ceea ce crea ipoteza tot mai credibilă a unui conflict deschis la scară largă între cele două. Mai mult, această posibilitate a părut și mai apropiată în martie 2020, când forțele siriene, susținute de Rusia, au atacat un avanpost militar turc în provincia Idlib, lăsând mai mult de 30 de soldați turci morți²⁴⁸. Atacul a determinat reacția militară a Turciei, care a atacat forțele siriene și bateriile antiaeriene de fabricație rusă. Ulterior, nave de război ruse din flota Mării Negre au traversat strâmtoarea Bosforului pentru a spori prezența marinei rusești în estul Mediteranei. Totuși, așa după cum experții prevedeau, nu s-a ajuns la un conflict mai amplu, în pofida tatonărilor ofensive reciproce.

²⁴⁷ ***, “Libya conflict: Turkey sends troops to shore up UN-backed government”, *BBC News*, 6 January 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-51003034>, accesat la 04.02.2021.

²⁴⁸ Candace Rondeaux, “NATO Is in Denial about the Risk of War between Turkey and Russia”, *World Politics Review*, 6 March 2020, URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/insights/28583/for-nato-turkey-russia-war-is-a-nightmare-scenario>, accesat la 05.02.2021.

Războiul proxy dintre Iran-Arabia Saudită, denumit la un moment dat „Războiul Rece din Orientul Mijlociu”²⁴⁹, reprezintă, de fapt, lupta persistentă în Orientul Mijlociu pentru supremație regională. Această luptă pentru hegemonie între cele două state se manifestă atât pe fondul schismei dintre șiiți și sunniți, dar și pe baza faptului că ambele au calitatea de putere regională în spațiul disputat.

În contextul acestei rivalități prin intermediari, în 2020, cele două s-au exprimat prin implicarea în conflictele militare ale unor state din regiune, susținând financiar sau material părți oponente (în războiul sirian, Iranul susține forțele guvernamentale, iar Arabia Saudită susține forțele rebele; în conflictul yemenit, Iranul susține rebelii Houthi – *Ansar Allah*, iar Arabia Saudită susține guvernul recunoscut al Yemenului) sau prin influențarea deciziilor politice ale statelor „satelit” din Orientul Mijlociu de factură șiită sau sunnită (de exemplu, Bahrain, Liban, Qatar).

Un alt **război proxy** incandescent în Orientul Mijlociu în perioada analizată a fost cel dintre **Iran și Israel**, în special pe componenta sa siriană, unde Israelul se opune implicării Iranului²⁵⁰ care îl susține pe Bashar al-Assad, alături de Rusia. Israelul este sprijinit în conflictul împotriva Iranului de SUA, Arabia Saudită, Azerbaidjan, dar și de organizația Poporul Mujahedin din Iran, Mișcarea de Rezistență a Poporului din Iran (PRMI) și Partidul Kurd Iranian pentru Viața Liberă a Kurdistanului.

Deși este un conflict care durează de mai bine de 40 ani, după o perioadă de relații oscilante între amical și conflictual, tensiunile au crescut în timp cu acțiunile Iranului, de susținere a Hezbollah în Liban, ca modalitate de a confrunta indirect Israelul, și ale Israelului, de a rămâne aliat Occidentului (în special cu SUA) și de a ataca țintele iraniene în teritoriile altor state.

²⁴⁹ F. Gregory Gause III, *Beyond Sectarianism: the New Middle East Cold War*, Brookings Doha Center Analysis Paper, Brookings Doha Paper, Number 11, July 2014.

²⁵⁰ Ehud Eilam, „Business as Usual? The War between Iran and Israel in Syria”, Wavell Room. Contemporary British Military Thought, 21 July 2020, URL: <https://wavellroom.com/2020/07/21/business-as-usual-the-war-between-iran-and-israel-in-syria/>, accesat la 26.12.2020.

În aprilie 2020, din declarația ministrului israelian al apărării, Naftali Bennett, „am trecut de la blocarea înrădăcinării Iranului în Siria la forțarea acestuia de acolo și nu ne vom opri ... Nu vom permite ca mai multe amenințări strategice să crească peste granițe fără a lua măsuri”²⁵¹, se observă o schimbare evidentă a obiectivelor strategice ale Israelului, reflectând schimbarea dinamicii de putere a războiului civil sirian. În acest context, s-a înmulțit și seria de atacuri în care rachete iraniene din Siria au fost îndreptate spre Israel, și atacuri aeriene au fost efectuate de Israel asupra țintelor iraniene din Siria²⁵². De altfel, Israelul declara la sfârșitul anului 2020 că, în perioada acestui an, a lovit mai mult de 50 de ținte guvernamentale siriene, iraniene sau ale Hezbollahului, în cele aproximativ 1.400 de zboruri operaționale în Siria²⁵³. Iranul, pe fondul pandemiei resimțite major în 2020, deși ignorată în primă instanță, se afla sub o presiune economică internă fără precedent, ca urmare a sancțiunilor impuse de SUA. Această situație este posibil să determine statul iranian în viitorul imediat să se concentreze mai mult în plan intern și să exercite mai puțină presiune în exterior pentru afișarea sa ca putere regională.

Viitoare potențiale războaie proxy în regiune

În ceea ce privește viitoarele războaie proxy din Orientul Mijlociu, unul din ce în ce mai evident este cel SUA-China. În ultimul deceniu, China și-a sporit semnificativ amprenta în economia și politica Orientului Mijlociu, devenind cel mai mare partener comercial și investitor extern pentru multe țări din regiune. Dar, pe măsură ce se dezvoltă tensiuni între cele două superputeri, SUA și China, este vizibilă tendința statelor Golfului de a crea relații mai strânse cu China

²⁵¹ Suleiman Al-Khalidi, „Syria says Israeli helicopters strike targets in southern Syria”, *Reuters*, 1 May 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/uk-syria-security-israel-attacks/syria-says-israeli-helicopters-strike-targets-in-southern-syria-idUKKBN22C3UP?edition-redirect=uk>, accesat la 29.12.2020.

²⁵² *Idem*.

²⁵³ ***, „Israel Says it Hit 50 Syria Targets in 2020”, *Asharq Al-Awsat*, 31 December 2020, URL: <https://english.aawsat.com/home/article/2713596/israel-says-it-hit-50-syria-targets-2020>, accesat la 03.02.2021.

și în planul securității²⁵⁴, deși cunoscute ca fiind înrădăcinate istoric în sfera de influență a SUA. Această tendință va fi cu atât mai posibilă, dacă SUA continuă politica de retragere a forțelor militare din teatrele externe, inclusiv din Orientul Mijlociu.

4.6. Conflicte secesioniste

Mișcările secesioniste dețin un rol important în politicile externe ale multor țări din Orientul Mijlociu și din nordul Africii (Turcia, Irak, Siria, Iran, Israel, Armenia, Azerbaidjan etc.).

Problema kurdă

Cinci țări din Orientul Mijlociu (Turcia, Irak, Iran, Siria și Armenia) se lovesc de problema minorității kurde, dar care „s-a răspândit dincolo de granițele acestora după războiul din Golf din 1991”²⁵⁵, ceea ce face ca, la momentul actual, să implice puteri majore, precum SUA, Rusia și Uniunea Europeană.

În drumul lor către obținerea unui teritoriu în care să își creeze un stat, de-a lungul timpului, kurzii au fost subiectul utilizării armelor chimice, al restricțiilor Turciei în ceea ce privește drepturile lor politice și culturale, negarea cetățeniei și pedeapsa pentru exprimarea identității kurde în Siria și stăpânirea represivă în Iran²⁵⁶. Concomitent, dorința de secesiune a kurzilor a dus la declanșarea în timp a unor conflicte între statele care îi găzduiesc (Turcia-Irak, Turcia-Siria, Turcia-Iran, Siria-Irak, Iran-Irak, Turcia-Armenia), care se reflectă și astăzi în conflicte directe sau în războaiele proxy existente.

Relațiile dintre americani și kurzi durează de la Primul Război Mondial²⁵⁷. De-a lungul secolului al XX-lea, SUA au alternat între sprijinirea și ignorarea kurzilor. De exemplu, americanii au sprijinit

²⁵⁴ Guy Burton, ”The Growing Connectivity between the Gulf and East Asia”, *The Diplomat*, 4 March 2020, URL: <https://thediplomat.com/2020/03/the-growing-connectivity-between-the-gulf-and-east-asia/>, accesat la 03.02.2021.

²⁵⁵ Seyit Ali Avcu, ”Hegemonic stability theory and secessionist movements in the Middle East during the 1990s”, *Journal of Social Studies*, Vol. 3, No.2, 2014, p. 2.

²⁵⁶ David L. Phillips, *The Kurdish Spring. A New Map of the Middle East*, 1st edition, Routledge, 2015.

²⁵⁷ Lara Aziz, ”The Syrian Kurds in the US foreign policy: long-term strategy or tactical ploy?”, *Note d’analyse no. 66*, Centre d’étude des crises et conflits internationaux, Janvier 2020, p. 11.

fracțiunile de gherilă kurde în încercarea de a răsturna partidul Ba'ath din Irak în anii '70, dar au întrerupt relațiile cu aceștia la începutul anilor '80, ceea ce a dus în cele din urmă la reprimarea brutală a kurzilor de către Saddam Hussein²⁵⁸. Identic, mai târziu, alianța cu SUA a permis Partidului Uniunea Democratică (PYD), ramură a Partidului Muncitoresc Kurd (PKK), să fie ferit de amenințarea turcă pentru o perioadă a conflictului sirian, dar, din 2019, când președintele Trump a ordonat retragerea trupelor americane din nord-estul Siriei, foștii aliați kurzi sirieni au fost lăsați să se descurce singuri, în ciuda sacrificiilor grele pe care le-au făcut, în timp ce luptau împotriva organizației teroriste Stat Islamic. Totuși, aceasta era o măsură predictibilă la un moment dat din partea SUA, care nu susțin crearea unui stat kurd în detrimentul partenerului său turc.

Astfel, în a doua jumătate a anului 2020, după retragerea trupelor americane, Turcia atacă kurzii atât în interiorul propriilor frontiere, cât și în Irak și Siria²⁵⁹, în pofida amenințărilor cu sancțiuni din partea SUA. De altfel, sfârșitul anului îi găsea pe kurzii din Siria și Irak confruntându-se cu multiple amenințări – turcești, iraniene și islamiste – într-o situație mult mai critică față de cea din anii anteriori și sperând la mai mult sprijin din SUA decât cel furnizat de administrația Trump.

Tendințe în conflictul din Nagorno-Karabah

Timp de decenii, regiunea disputată din Nagorno-Karabah a întâmpinat ciocniri de frontieră între Armenia și Azerbaidjan²⁶⁰.

În anul 2020, atât Armenia, cât și Azerbaidjanul au impus restricții în contextul pandemiei. Astfel, la 16 martie, Armenia declara o stare de urgență de 30 de zile pentru a lupta împotriva răspândirii Covid-19, activitățile comerciale fiind oprite, cu excepția magazinelor alimentare, farmaciilor și băncilor, iar Azerbaidjanul anunța un regim special de

²⁵⁸ Rick Noack, "The long, winding history of American dealings with Iraq's Kurds", *Washington Post*, 8 august 2014, URL: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/08/07/the-long-winding-history-of-american-dealings-with-iraqs-kurds/>, accesat la 05.02.2021.

²⁵⁹ ***, "Betrayed Again", *New Internationalist*, 20 June 2020, URL: <https://newint.org/features/2020/06/11/big-story-kurds-betrayed-again>, accesat la 05.02.2021.

²⁶⁰ Vezi și capitolul „Rusia – continuitate fără impedimente”, de Marius Titi Potîrniche, din această lucrare, p. 156.

carantină la 30 martie, aplicat până pe 20 aprilie²⁶¹. Tot în contextul pandemiei, în aprilie, miniștrii de externe ai celor două state au ținut o teleconferință pe tema evoluției crizei globale de sănătate în regiune.

Când, în septembrie 2020, luptele au izbucnit după luni de tensiune în creștere, marcate de proteste civile la ambasadele din Los Angeles, Londra, Bruxelles²⁶², violența armată dintre cele două țări amenința să escaladeze într-un conflict deplin, care putea implica Turcia și Rusia, de vreme ce ambele state sunt considerate a fi în aria de influență a Rusiei (foste state URSS), Turcia oferind sprijin Azerbaidjanului în conflict, și Armenia (văzută ca preferată a Rusiei)²⁶³ sprijinea, la rândul său, republica autoproclamată în regiunea disputată Nagorno-Karabah și teritoriile înconjurătoare.

Totuși, după câteva încercări de negociere eșuate, în noiembrie 2020, un acord de încetare a focului, mediat de Rusia, care prevedea, printre altele, retragerea trupelor armene din Nagorno-Karabah și desfășurarea forțelor de menținere a păcii ruse în regiune, a rezultat în detensionarea situației conflictuale. Ulterior, după o lună de la încheierea acordului, noi ciocniri militare au avut loc, dar de o amplitudine mai redusă. Sfârșitul de an găsea conflictul ameliorat, iar menținerea situației actuale către pacificare depinde de acțiunile viitoare ale celor două părți. Probabil, vor mai exista izbucniri violente sau încălcări ale acordului, dar premisele actuale sunt favorabile unei rezolvări pașnice durabile, realizată prin politica pașilor mărunți.

²⁶¹ ***, "Armenia, Azerbaidjan impose limits to fight pandemic", *Timeline of Events*, International Crisis Group, 16 March 2020, URL: <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer>, accesat la 01.02.2021.

²⁶² ***, "Border feud spills over to foreign cities", *Timeline of Events*, International Crisis Group, 13 July 2020, URL: <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer>, accesat la 01.02.2021.

²⁶³ N.A.: Rusia este destinația preferată a imigranților armeni, Armenia depinde economic major de Rusia. A se vedea: Tamara Karelidze, "Russia remains preferred destination for Armenian migrants", *Emerging Europe*, 25 September 2018, URL: <https://emerging-europe.com/news/russia-remains-preferred-destination-for-armenian-migrants/>; Romain Houeix, "Nagorno-Karabakh: 'Everyone benefits from Russia-brokered ceasefire deal except Armenia'", *France24*, 12 November 2020, URL: <https://www.france24.com/en/europe/20201112-nagorno-karabakh-everyone-benefits-except-armenia-from-russia-brokered-ceasefire-deal>, accesat la 02.02.2021.

Conflictul israeliano-palestinian, generat de disputele legate de înființarea unui stat evreu în Palestina, a evoluat dinamic în ultimii ani în mandatul președintelui Trump, pe seama unor decizii de susținere evidentă a aliatului său strategic, Israel.

Printre aceste decizii, s-au numărat cronologic următoarele: în 2017, recunoașterea Ierusalimului ca fiind capitala Israelului²⁶⁴ și relocarea ambasadei americane din Tel Aviv la Ierusalim²⁶⁵; în 2019, acceptarea legală a așezărilor israeliene în teritoriile palestiniene (Cisiordania – West Bank)²⁶⁶ și recunoașterea Înălțimilor Golan ca parte a Israelului, în detrimentul Siriei²⁶⁷; în 2020, declararea mișcării *Boicot, Dezinvestire, Sancțiune* (BDS, fondată de un activist palestinian pentru a contesta politicile israeliene și a sprijini independența palestiniană) ca fiind antisemită²⁶⁸ și anunțarea planului soluției cu două state, cu prezentarea opțiunii ca Israelul să anexeze teritoriile Cisiordaniei²⁶⁹. Planul lui Trump pentru o soluție cu două state face referire la Valea Iordanului ca fiind „critică pentru securitatea națională

²⁶⁴ ***, *Proclamation 9683 recognizing Jerusalem as the Capital of the State of Israel and Relocating the United States Embassy to Israel to Jerusalem*, the President of the United States of America, December 6, 2017, URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2017-12-11/pdf/2017-26832.pdf#page=1>, accesat la 13.01.2021.

²⁶⁵ Alex Pappas, "Trump officially recognizes Jerusalem as Israel's capital, orders embassy move for US", Fox News, 6 December 2017, URL: <https://www.foxnews.com/politics/trump-officially-recognizes-jerusalem-as-israels-capital-orders-embassy-move-for-us>, accesat la 12.01.2021.

²⁶⁶ Jennifer Hansler, Nicole Gaouette, Jeremy Diamond, "Pompeo Announces Reversal of Longstanding US Policy on Israeli Settlements", *CNN Politics*, 18 November 2019, URL: <https://edition.cnn.com/2019/11/18/politics/pompeo-west-bank-settlements-announcement/index.html>, accesat la 14.01.2021.

²⁶⁷ ***, *Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel*, U.S. Mission Israel, 27 March 2019, URL: <https://il.usembassy.gov/proclamation-on-recognizing-the-golan-heights-as-part-of-the-state-of-israel/>, accesat la 12.02.2021.

²⁶⁸ ***, Press Statement of Michael R. Pompeo, former Secretary of State, "Identifying Organizations Engaged in Anti-Semitic BDS Activities", U.S. Embassy in Israel, 19 November 2020, URL: <https://il.usembassy.gov/identifying-organizations-engaged-in-anti-semitic-bds-activities/>, accesat la 15.02.2021.

²⁶⁹ Peter Beaumont, "Trump's Middle East peace plan: key points at a glance", *The Guardian*, 28 January 2020, URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/28/trumps-middle-east-peace-plan-key-points-at-a-glance>, accesat la 12.03.2021.

a Israelului” și „sub suveranitatea israeliană”²⁷⁰, aspect care, dacă va fi implementat, va crește tensiunile dintre Israel și Iordania.

În expectativa iminentei bătălii legate de posibila anexare a unor părți mari din Cisiordania pe baza promisiunii americane, dar și a conștientizării faptului că pandemia a generat o devastare economică ce trebuia combătută, Israelul în luna mai 2020, după trei runde de alegeri desfășurate în mai puțin de 18 luni, formează un guvern de coaliție²⁷¹, calmând criza politică existentă.

În contextul în care Israelul se arată hotărât să lupte pentru anexarea unor părți din Cisiordania, Autoritatea Palestiniană a suspendat în mai 2020 coordonarea administrativă și de securitate cu Israelul, inclusiv eliberarea permiselor de călătorie²⁷². În același timp, pe fondul pandemiei de COVID-19, autoritățile israeliene și egiptene au înăspriț circulația către Fâșia Gaza. Totuși, pe frontul palestinian, pandemia a constituit și un motiv de cooperare selectivă în materie de securitate și sănătate publică între Israel și Autoritatea Palestiniană din Cisiordania și chiar între Israel și Hamas, în Gaza²⁷³.

Luptele în teritoriile Autorității Palestiniene au continuat cu raiduri aeriene israeliene care au țintit Fâșia Gaza și militanții palestinieni, reacționând cu atacuri armate asupra teritoriului israelian, dar și cu ciocniri violente între armata israeliană și insurgenți palestinieni, violențe etnice de intensitate redusă între civilii israelieni și palestinieni, demolări ale locuințelor palestinene și vandalizări de locuințe și lăcașe religioase în Cisiordania. Totuși, experții *Human*

²⁷⁰ ***, ”Trump's Middle East peace plan: key points at a glance”, *The Guardian*, 28 January 2020, URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/28/trumps-middle-east-peace-plan-key-points-at-a-glance>, accesat la 12.03.2021.

²⁷¹ N.A.: Parlamentul israelian a aprobat un nou guvern unitar, condus de prim-ministrul Benjamin Netanyahu și de fostul său rival Benny Gantz, punând capăt celei mai lungi crize politice din istoria țării.

²⁷² ***, ”Israel and Palestine. Events of 2020”, *World Report 2021*, Human Rights Watch, URL: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/israel/palestine>, accesat la 12.03.2021.

²⁷³ David Pollock, *Covid-19 and Middle East Proxy Wars: The Storm Before the Calm?*, The Washington Institute for Near East Policy, 29 aprilie 2020, p. 2.

Right Watch consideră că „luptele dintre Israel și grupurile armate palestiniene au scăzut, comparativ cu anii precedenți”²⁷⁴.

În vara anului 2020, au erupt demonstrații antiguvernamentale în Israel, protestatarii cerând demisia imediată a prim-ministrului Benjamin Netanyahu, pe fondul acuzării acestuia de luare de mită, fraudă și înșelăciune, context în care au apărut discuții asupra „statutului democratic al Israelului și sistemului juridic al țării”²⁷⁵. Procesul acestuia a fost amânat de mai multe ori pe fondul pandemiei, iar Netanyahu este încă în funcție la sfârșitul anului 2020.

Prin intermediul bunelor oficii ale SUA, în toamnă, EAU și Bahrain au recunoscut Israelul, dar cu condiția explicită ca acesta „să se abțină de la orice anexare a teritoriilor din Cisiordania”²⁷⁶. Spre sfârșitul anului, în aceleași condiții, Sudanul și Marocul anunță, de asemenea, reluarea relațiilor bilaterale cu Israelul. Aceste acțiuni ale statelor arabe, de participare la *Acordurile Abraham*²⁷⁷ au provocat nemulțumirea Hamas²⁷⁸, dar și a liderului palestinian Mahmud Abbas, care a și retras ambasadorul palestinian din Abu Dhabi. Aceste acorduri marchează tendința de normalizare a relațiilor dintre Israel și statele arabe, dar și îmbunătățirea eforturilor spre pacificarea regională, prin izolarea Iranului.

În paralel cu normalizarea relațiilor cu Israelul, dintr-o rațiune politică și geopolitică similară, Arabia Saudită și Bahrain – dar și Emiratele Arabe Unite și Egiptul – au decis să își normalizeze relația cu Qatar și să încheie embargoul instituit cu mai mult de 3 ani în urmă²⁷⁹.

²⁷⁴ *Idem*.

²⁷⁵ Patrick Kingsley, ”The Netanyahu Trial, Explained”, *The New York Times*, 8 February 2021, URL: <https://www.nytimes.com/2021/02/08/world/middleeast/benjamin-netanyahu-trial.html>, accesat la 12.03.2021.

²⁷⁶ Kenneth Stein, *Israel and Arab-Israeli Conflict Timeline – 1800s to the Present*, Center for Israel Education, 26 January 2021, URL: <https://israeled.org/israel-and-arab-israeli-conflict-timeline-1800s-to-the-present/>, accesat la 14.03.2021.

²⁷⁷ N.A.: Acordurile Abraham sunt o declarație comună între Israel, EAU și SUA din 13 august 2020, cărora li s-a raliat ulterior și alte state arabe precum Bahrainul.

²⁷⁸ N.A.: Mișcarea palestiniană islamică militantă din Cisiordania și Fâșia Gaza, dedicată înființării unui stat islamic independent în Palestina istorică.

²⁷⁹ Joshua Krasna, *Understanding the wave of normalization in the Middle East*, Foreign Policy Research Institute, 13 January 2021, URL: <https://www.fpri.org/article/2021/01/understanding-the-wave-of-normalization-in-the-middle-east/>, accesat la 04.02.2021.

Renormalizarea acestor două seturi de relații ar putea duce, pe termen mediu, la formalizarea celui de-al treilea, între Qatar și Israel (care cooperează deja în probleme legate de situația din Gaza²⁸⁰).

În acest context, specialiștii susțin că, pe măsură ce Israelul și arabii văd o miză comună mai profundă în pace și prosperitate, va fi mai dificil pentru Teheran să desfășoare o strategie asimetrică de incitare la criză în Orientul Mijlociu²⁸¹. Pentru SUA, acordurile Abraham contribuie la ideea formării unei coaliții locale, care să mențină echilibrul regional de putere și să limiteze Iranul, ceea ce îl va ajuta să-și îndrepte atenția asupra rivalului său strategic, China.

Deși există semnale clare de depășire a divergențelor, nu trebuie neglijat aspectul că Israelul trebuie să se abțină de la pretențiile teritoriale din Cisiordania, iar dacă încalcă această prevedere, este posibil ca statele arabe care au semnat acorduri cu acesta, să înăsprească din nou relațiile cu Israelul. De asemenea, deși relațiile cu Qatarul sunt spre reglementare, rivalitățile dintre statele petroliere ale Golfului Persic ar putea continua să provoace conflicte și tensiuni politice în Orientul Mijlociu și Africa de Nord.

4.7. Criza Golfului

În Golful Persic există de ceva timp o opoziție între o alianță anti-Iran, condusă de SUA, la care mai participă Israel, Arabia Saudită, EAU și, în parte, Egipt, și, o alta, antiamericană, constituită din Iran și aliații săi locali – milițiile din Siria, Yemen, Irak și Hezbollah²⁸².

Criza din Golful Persic a fost declanșată în 2019, pe fondul tensiunilor politice deja existente²⁸³, ca urmare a unor acțiuni din ultimii

²⁸⁰ Michal Yaari, "Gaza Helps Israel and Qatar Find Common Ground", *MITVIM*, March 2020, URL: <https://mitvim.org.il/en/publication/gaza-helps-israel-and-qatar-find-common-ground/>, accesat la 21.02.2021.

²⁸¹ ***, *Decision 2020 Report: The Future of America's Middle East Policy*, Hoover Institution, 18 September 2020, URL: <https://www.hoover.org/news/decision-2020-report-future-americas-middle-east-policy>, accesat la 03.02.2021.

²⁸² Joost Hiltermann, *Tackling Intersecting Conflicts in the MENA Region*, International Crisis Group, 15 January 2020, URL: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/tackling-intersecting-conflicts-mena-region>, accesat la 14.02.2021.

²⁸³ N.A.: Desemnarea în 2019 a Corpului de Pază Revoluționară Islamică (IRGC) – o ramură a armatei iraniene – drept organizație teroristă străină (FTO).

doi ani, precum: retragerea SUA din acordul nuclear cu Iranul (JCPOA) și reimpunerea sancțiunilor asupra Iranului în 2018, dar și desemnării, în aprilie 2019, a Corpului Gărzii Revoluționare Islamice (IRGC) – ramură a armatei iraniene – drept organizație teroristă străină. Mai mult, în 2019, cele două au riscat confruntări militare, când Iranul a doborât o dronă americană peste Strâmtoarea Hormuz și când SUA au efectuat atacuri aeriene împotriva milițiilor šiite, susținute de Iran, în Irak pentru a răspunde unor presupuse atacuri din partea acestora.

Așadar, pe acest fond deja critic, tensiunile au escaladat între cele două părți în conflict, în luna mai 2019²⁸⁴, când patru tancuri petroliere americane au fost lovite de explozii în Golful Oman, deși Iranul a negat acuzațiile că forțele sale au plantat mine pe nave²⁸⁵. Ulterior, SUA și-au întărit prezența militară în regiune pentru a descuraja eventuale campanii similare, planificate de Iran și aliații săi nestatali, țintite să atace forțele și interesele americane din Golful Persic și Irak.

La începutul anului 2020, după uciderea generalului iranian Soleimani, comandantul Forțelor Quds (latura externă a IRGC), în urma unei lovituri aeriene în Bagdad, criza Golfului s-a accentuat. Mai mult, în contextul acestei crize, s-au acutizat și o serie de războaie proxy ale Orientului Mijlociu (Iran-Arabia Saudită, Iran-Israel, Qatar-Arabia Saudită), dar în special cel dintre SUA și Iran. Astfel, chiar și în contextul în care ambele state sunt dintre cele mai afectate medical, economic și social de pandemie, instrumentele de hardpower ale celor două (militare și economice) au continuat a se manifesta în acțiuni ofensive:

- în mai 2020, are loc o întâlnire periculoasă între forțele marine iraniene și americane în Golful Persic, în urma căreia președintele

²⁸⁴ N.A.: O serie de acțiuni americane au avut loc pe fondul creșterii ostilității Iranului în Orientul Mijlociu: retragerea SUA din Planul de Acțiune Comprehensiv Comun (JCPOA), impunerea de noi sancțiuni împotriva Iranului și desemnarea Gărzii Revoluționare Islamice (IRGC) ca organizație teroristă, iar, ca răspuns, Iranul a desemnat Comandamentul Central al Statelor Unite ca organizație teroristă. A se vedea: Sune Engel Rasmussen, „Iran Labels U.S. Central Command a Terrorist Organization”, *The Wall Street Journal*, 8 aprilie 2019, URL: <https://www.wsj.com/articles/iran-labels-u-s-central-command-a-terrorist-organization-11554750204>, accesat la 12.12.2020.

²⁸⁵ ***, „Iran and the crisis in the Gulf explained”, *BBC News*, 19 august 2019, URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49069083>, accesat la 26.10.2020.

Trump declara că forțele armate americane vor riposta, dacă astfel de evenimente se vor repeta²⁸⁶;

- la 22 aprilie 2020, Iranul lansează primul său satelit militar, ceea ce a determinat îngrijorarea SUA cu privire la capacitățile rachetelor de rază lungă ale Iranului²⁸⁷;

- în octombrie 2020, are loc o încercare eșuată a administrației Trump, de prelungire a unui embargo cu privire la armament, stabilit în urmă cu un deceniu, asupra Iranului, care urma să expire²⁸⁸;

- în octombrie-noiembrie 2020, o nouă serie de sancțiuni impuse Iranului de către președintele Trump, care vizează, printre altele, entități din sectoarele petrolului și financiar²⁸⁹;

- în octombrie-noiembrie 2020, după asasinarea lui Mohsen Fakhrizadeh, om de știință renumit în domeniul nuclear, parlamentul iranian aprobă un proiect de lege pentru creșterea îmbogățirii uraniului cu 20% (peste concentrațiile permise de JCPOA) și amenință să expulzeze inspectorii Agenției Internaționale pentru Energie Atomică, dacă sancțiunile asupra sectoarelor bancar și petrolier nu vor fi ridicate în termen de două luni.

În decembrie 2020, noul președinte al SUA, Joe Biden, își exprima disponibilitatea de a semna din nou acordul nuclear cu Iranul²⁹⁰. Totuși, o revenire la acordul nuclear fără alte modificări și ajustări ar putea determina Israelul și statele din Golf să acționeze împreună împotriva acordului, împotriva SUA și Iranului, sau ar putea duce la dezintegrarea coaliției formate prin Acordurile Abraham, pe seama opiniilor divergente dintre Israel, dacă va susține în continuare SUA, și statele arabe. Indiferent de scenariul urmat între cele două, Orientul Mijlociu nu va fi pacificat, o variantă optimă ar fi ajustarea

²⁸⁶ Ali Vaez, "The US and Iran are still perilously close to conflict", *The Guardian*, 2 May 2020, URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/may/02/us-iran-military-hotline-covid-19-pandemic>, accesat la 19.01.2021.

²⁸⁷ ***, *U.S. Relations with Iran 1953 – 2020*, Council on Foreign Relations, 2020, URL: <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-iran-1953-2020>, accesat la 10.01.2021.

²⁸⁸ *Idem.*

²⁸⁹ *Idem.*

²⁹⁰ S.J., "Joe Biden se declară dispus să readucă SUA în Acordul nuclear cu Iranul", *HotNews*, 2 decembrie 2020, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-24455378-joe-biden-dispus-realature-acordului-nuclear-iran.htm>, accesat la 25.02.2021.

JCPOA prin consultarea cu statele arabe și Israelul pentru a se ajunge la o soluție de compromis benefică tuturor.

Concluzii

Pandemia de COVID-19, eveniment fără precedent în ceea ce privește amploarea, complexitatea și impactul său, a agravat inegalitatea, sărăcia și nesiguranța în statele fragile din Orientul Mijlociu, în special din cauza prăbușirii infrastructurii și a sistemelor de sănătate ale statelor aflate în conflict. În pofida acestui fapt, nici chiar la îndemnul Secretarului General al ONU, din martie 2020, pandemia nu a generat o nouă dinamică spre pace, iar consecințele sale nu au atenuat intensitatea războaielor civile.

De asemenea, deși COVID-19 a dominat agenda Orientului Mijlociu, criza economică și de sănătate publică, generată de pandemie, nu a oprit, de fapt, nici măcar nu a încetinit, intervenția străină a Turciei, Qatarului sau Rusiei în Libia, a Rusiei, Turciei și Iranului în Siria, a miliției Hezbollah, susținute de Iran, în Irak și nici războaiele proxy desfășurate. Totuși, cel puțin pentru finalul anului 2020, două dintre marile teatre din regiune folosite ca proxy s-au mai atenuat ca violență – luptele din provincia Idlib din Siria, dintre Rusia și Turcia, ca urmare a acordului de încetare a focului, și fronturile din Yemen care s-au restrâns sau s-au blocat cu Arabia Saudită căutând în mod clar o încetare a focului, detensionarea conflictualității în Nagorno-Karabah prin încheierea acordului mediat de Rusia.

În timp ce în cazul unor conflicte sau crize internaționale în derulare, aparent de nerezolvat, au început să se întrevadă soluții de pacificare (Libia, reluarea relațiilor dintre Israel și o parte a țărilor arabe sau depășirea crizei Qatarului, existentă de câțiva ani, între statele Consiliului Golfului), în alte cazuri, tensiunile intensificate dintre diferiți actori au exacerbat conflictualitatea în întreaga regiune (criza Golfului, generată de rivalitatea SUA-Iran și acutizată de acțiunile reciproce direct sau prin intermediari).

Putem concluziona că, în 2020, accentul pus, în Orientul Mijlociu și în nordul Africii, de către actorii implicați în conflictele și crizele curente nu a fost așezat pe combaterea crizei sanitare cu accesoriile sale – criza economică, criza umanitară –, ci pe găsirea unor modalități de exploatare a condițiilor noi pentru a câștiga avantaje competitive: situația de teamă și confuzie, creată pe fondul pandemiei, nu a oprit ISIL și Al-Qaeda să-și redinamizeze acțiunile în anumite teritorii; vacuumul, creat de retragerea forțelor americane și de forțele siriene, din cauza extinderii COVID-19, a fost completat de forțele militare turce, regimurile represive au profitat de pandemie pentru a instaura condiții și mai restrictive asupra populațiilor în încercarea de a câștiga și mai multă putere politică (Turcia, Iran). Așadar, crizele și conflictele, extremismul și terorismul au avut loc netulburate, singurul efect al pandemiei fiind adaptarea mijloacelor de luptă la condițiile nou create.

Unele decizii politico-militare din această perioadă (acordurile de încheiere a focului din Idlib – Siria, Nagorno-Karabakh, sudul Libiei, inițierea implementării Acordului de la Riyadh, încheierea acordurilor Abraham, anunțul președintelui Biden de deschidere către reîncheiere a unui nou acord nuclear cu Iranul etc.) arată dorința de rezolvare a unor probleme regionale. În timp, aceste acorduri oferă premisele pozitive pentru scăderea nivelului de conflictualitate în regiune, condiția de bază fiind ca ele să fie respectate și gestionate corect, dar și să ofere soluții negociate favorabil, atât cât se poate, pentru toți cei implicați. Astfel, într-un mediu ceva mai stabil de securitate, statele regiunii se vor putea focaliza optim atât pe redresarea politică, economică și socială proprie și a celor din jur, cât și pe inamicul comun – COVID-19. Totuși, experiența anterioară în materie de relații internaționale a demonstrat că acest gen de acorduri sunt fragile de cele mai multe ori, astfel încât acestea trebuie privite nu cu scepticism, ci cu o doză de realism.

CAPITOLUL 5

IMPLICAȚIILE PANDEMIEI DE CORONAVIRUS ASUPRA RĂZBOIULUI CIVIL DIN LIBIA ȘI ACȚIUNILOR TERRORISTE DIN NORDUL AFRICII ȘI REGIUNEA SAHEL

Crăișor-Constantin IONIȚĂ

Regiunea Africii de Nord mai este impropriu denumită în lumea arabă și Maghreb. Dar Maghrebul reprezintă, de fapt, doar partea nord-vestică a continentului african, cuprinzând țări precum Marocul, Algeria și Tunisia. Când sunt luate în considerare și alte state, precum Libia, Sahara de Vest și Mauritania, regiunea este denumită Marele Maghreb. Așa cum bine se vede din această descriere, lipsește o singură țară nord-africană – Egiptul –, care, chiar dacă este un stat islamic, este considerat ca făcând tranziția către Orientul Mijlociu, având posesiuni pe ambele maluri ale Mării Roșii (nordul Africii și partea vestică a Asiei Mici – prin peninsula Sinai).

În sudul Maghrebului există regiunea Sahel, o zonă aridă extrem de condiționată de climatul său. Amplasat între deșertul Sahara din nord și savana din sud, se întinde în Mauritania, Mali, Senegal, Burkina Faso, Niger, Ciad, Sudan și Eritreea, de la Oceanul Atlantic până la Marea Roșie. Este vorba despre o zonă cu aceeași dimensiune ca Uniunea Europeană (UE), care, împreună cu Maghrebul, sunt supuse unei combinații de șocuri destabilizatoare atât interne, cât și externe.

Anul 2020 a caracterizat nordul Africii prin trei fenomene foarte virulente – continuarea războiului civil din Libia, creșterea acțiunilor teroriste, în strânsă coordonare cu crima organizată locală privind traficul ilegal de arme, droguri și persoane, precum și apariția și răspândirea pandemiei de coronavirus. În anumite perioade de timp,

cele trei fenomene s-au întrepătruns și influențat reciproc, mai ales pandemia amplificând situația umanitară dezastruoasă din zonă.

Astfel, în contextul apariției și răspândirii virusului SARS-CoV-2 în Africa, acțiunile militare ale părților implicate în conflictul libian, precum și cele ale puterilor regionale susținătoare nu s-au diminuat inițial, provocând neliniște în rândul statelor africane învecinate și al celor europene. Situația din zonă a fost exacerbată de grupările extremiste din Libia, Tunisia, Algeria și regiunea Sahel, care continuă să dețină controlul traficului ilegal cu arme, droguri și ființe umane, precum și de încercările disperate ale emigranților de a traversa ilegal Marea Mediterană spre sudul Europei. Doar către sfârșitul anului, atunci când s-a semnat un armistițiu privind încetarea focului între părțile beligerante ale conflictului din Libia, situația din regiune a părut să se mai stabilizeze.

Întrebarea care s-ar putea pune acum este cât și dacă existența coronavirusului în nordul Africii și în regiunea Sahel a influențat părțile beligerante, statele și puterile regionale proxi sau grupările extremiste, implicate în situația de criză și umanitară dezastruoasă din cele două regiuni, și cât a fost împiedicată comunitatea internațională să intervină eficient și decisiv în zonă.

Ca urmare, această evaluare a mediului de securitate nord-african își propune o prezentare analitică a efectelor pandemiei de Coronavirus asupra războiului civil din Libia și terorismului african, cu implicații asupra securității statelor din zonă și a continentului european.

5.1. Apariția și răspândirea pandemiei de Covid-19 în nordul Africii și situația pandemică actuală din zonă

Apariția virusului SARS-CoV-2 în nordul Africii²⁹¹ și răspândirea lui în regiune au avut o traiectorie diferită, întâmplându-se mai târziu decât în Europa sau chiar SUA. Faptul că nu începuse încă sezonul

²⁹¹ N.A.: Așa după cum precizează *Organizația Mondială a Sănătății (WHO/OMS)*, primul caz de Covid-19 a apărut în Egipt de la un turist chinez, la data de 14 februarie 2020, urmat, la 27 februarie 2020, de apariția unui al doilea caz în Nigeria de la un om de afaceri italian.

turistic, precum și situația instabilă, cauzată de războiul civil libian și acțiunile teroriste ale grupărilor extremiste afiliate la Al-Qaida și Statul Islamic, desfășurate în comun cu cele ale grupurilor locale de crimă organizată privind traficul ilegal de persoane, arme și droguri, au limitat deplasările de grupuri mari de persoane, mai ales dinspre regiunile vecine, ceea ce a avut ca rezultat o întârziere spectaculoasă a răspândirii virusului în zonă.

Dar această acțiune de deplasări masive de oameni nu a putut fi stopată în întregime, mai ales ca urmare a creșterii numărului de mercenari străini aduși de statele terțe să lupte în Libia și a sporirii încercărilor refugiaților și emigranților africani de a traversa ilegal Marea Mediterană către statele din sudul Europei. Astfel că, la mijlocul lunii aprilie, patru state nord-africane au început să raporteze apariția acestei pandemii – Egipt, Maroc, Algeria și Tunisia –, dar cu un număr relativ mic de infestați, în comparație cu Europa, așa după cum arăta raportul Fondului Monetar Internațional, din 10 aprilie 2020²⁹².

Cu tot ajutorul promis de UE pentru sprijinirea statelor cele mai vulnerabile din Africa și din vecinătatea Europei să lupte împotriva pandemiei și consecințelor acesteia, stabilit prin lansarea, la 8 aprilie 2020, a „Echipei Europa”²⁹³ și a propunerii Fondului Monetar Internațional și Băncii Mondiale privind suspendarea plății datoriilor țărilor în curs de dezvoltare, la mijlocul anului 2020 un studiu al Universității americane John Hopkins a arătat că, în unele țări africane, precum Libia, Uganda și Mozambic, numărul de cazuri s-a dublat

²⁹² N.A.: Conform acestui raport, 16.265 de cazuri erau confirmate și 853 de decese în întreaga Africă, principalele țări în care s-a extins virusul fiind, pe lângă Africa de Sud, statele din nordul Africii – Egiptul, Algeria, Maroc și Tunisia. Datele se regăsesc în articolul lui Claudiu Nebunu, „Covid-19 în Nordul Africii. Pregătirea pentru o nouă ‘primăvară arabă’?”, *Monitorul Apărării și Securității*, 18 aprilie 2020, URL: <https://monitorulapararii.ro/covid-19-in-nordul-africii-pregatiri-pentru-o-noua-primavara-araba-1-30449>, accesat la 25.11.2020.

²⁹³ N.A.: Proiectul „Echipa Europa” prevedea un pachet de peste 20 de miliarde de euro, cea mai mare parte provenind din reorientarea fondurilor și programelor existente ale UE, conform anunțului Parlamentului European, din 8 mai 2020, pe site-ul <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/world/20200416STO77206/epidemia-de-coronavirus-ar-putea-fi-devastatoare-pentru-africa>, accesat la 26.11.2020.

săptămânal, iar în altele, precum Africa de Sud, s-a dublat, la două săptămâni.²⁹⁴

Din păcate, sistemele sanitare precare și lipsa personalului medical înalt calificat din statele respective, plus imposibilitatea luării unor măsuri eficiente contra răspândirii coronavirusului, mai ales în Libia, țară aflată în conflict, sau de distanțare socială în zonele urbane dens populate și în taberele de refugiați au avut urmări serioase în creșterea rapidă a numărului de infestări și în distrugerea economiilor locale. Nici numărul foarte redus de testări efectuate mai ales pe turiști, pacienți și contacte (de exemplu, la începutul lunii noiembrie, Africa de Sud efectuase doar 84 de teste/1.000 de oameni, iar Nigeria 3 teste/1.000 de oameni) nu a ajutat prea mult în stabilizarea situației pandemice din regiune. Iar efectele imediate ale răspândirii acestui virus s-au văzut în carantinarea/instaurarea stării de urgență în unele state nord-africane, precum Egipt, Maroc, Tunisia și Mauritania, ceea ce a dus la diminuarea numărului de turiști și chiar la dispariția turismului din economia țărilor respective²⁹⁵ și deci la sărăcirea extremă a populației.

La sfârșitul anului 2020, numărul tot mai mare de cazuri de contaminare și de morți s-a mai diminuat, dar tot a rămas în creștere cu 13%, respectiv 18% pe săptămână. Statele africane cu cea mai mare rată de creștere au rămas Marocul, Libia, Tunisia, Capul Verde și Botswana, în timp ce, în Etiopia și Africa de Sud, numărul de îmbolnăviri a început să scadă. Situația este prezentată în Tabelul nr. 1. Oricum, curba creșterii și descreșterii cazurilor de contaminări, așa cum este prezentată în Figura nr. 1, arată că numărul de cazuri din Africa a atins apogeul în luna iulie, apoi a scăzut treptat până în septembrie, stabilizându-se, iar în luna noiembrie, a început să crească din nou, fiind în continuă creștere.

²⁹⁴ Gabriel Negreanu, „Numărul total al cazurilor de Covid-19 se dublează săptămânal în mai multe țări din Africa și America Centrală”, *Mediafax*, 6 iunie 2020, URL: <https://www.mediafax.ro/externe/numarul-total-al-cazurilor-de-covid-19-se-dubleaza-saptamanal-in-mai-multe-tari-din-africa-si-america-centrala-19250364>, accesat la 26.11.2020.

²⁹⁵ N.A.: Oficialii egipteni estimează că pierderile înregistrate de veniturile din turism au ajuns la 1 miliard de dolari pe lună.

Tabelul nr. 1: Situația infectării cu SARS-CoV-2 și a deceselor cauzate de pandemie în statele din nordul Africii la 1 februarie 2021²⁹⁶

Statul	Numărul total de cazuri	Numărul de cazuri la 100.000 loc.	Numărul total de morți	Numărul de morți la 100.000 loc.
Maroc	459.671	1.292	7.942	22
Tunisia	180.090	1.786	5.962	49,2
Egipt	156.397	165	8.583	8,7
Libia	109.088	1.750	1.665	24,9
Algeria	103.833	249	2.836	6,7
Mauritania	16.039	368	402	9,1
Sahara de Vest	10	2	1	<1

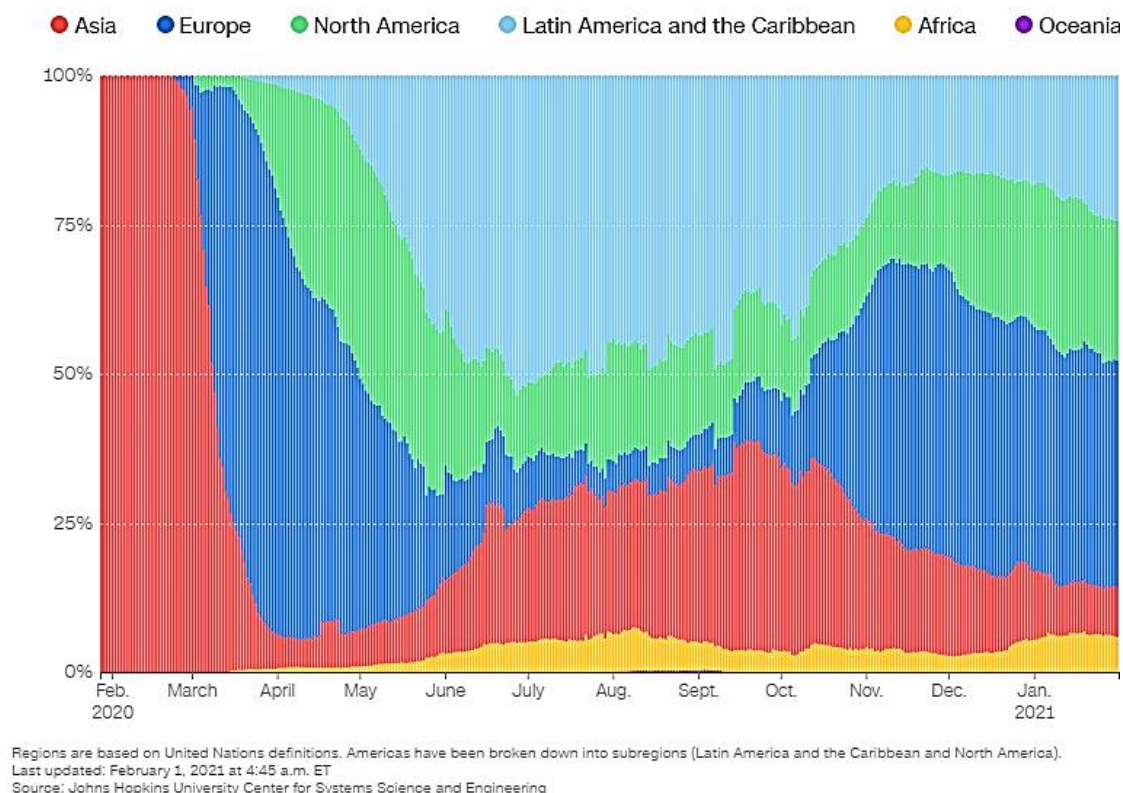

Figura nr. 1: Situația, la 1 februarie 2021, a cazurilor de infectări cu Covid-19 în lume²⁹⁷

²⁹⁶ Peter Mwai, "Coronavirus: What's happening to the numbers in Africa?", *BBC News*, 12 noiembrie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-53181555>, accesat la 01.02.2021.

²⁹⁷ Henrik Pettersson, Byron Manley, Sergio Hernandez, "Tracking coronavirus' global spread", *CNN Health*, 25 noiembrie 2020, URL: <https://edition.cnn.com/interactive/2020/health/coronavirus-maps-and-cases/>, accesat la 01.02.2021.

Paradoxal, așa după cum se vede din figura de mai sus, numărul de cazuri confirmate și de decese cauzate de Covid-19 a fost mult mai mic în Africa decât pe celelalte continente. Cauzele acestui paradox, așa după cum le prezintă BBC, sunt: acțiunea rapidă și măsurile drastice întreprinse de majoritatea guvernelor africane; sprijinul inițial acordat de populație măsurilor anti-Covid întreprinse; existența unei populații tinere în majoritatea statelor africane, cu puține persoane în vârstă stând acasă (WHO Africa menționează că 91% dintre infecțiile cu Covid-19 în Africa Subsahariană au avut loc la oameni sub 60 de ani, iar 80% dintre aceștia au fost asimptomatici); clima favorabilă, în care căldura excesivă și lipsa umidității au scăzut numărul de infectări; experiența căpătată atât de personalul sanitar, cât și de populație în eradicarea altor epidemii la fel de mortale, precum Ebola, SIDA, poliomielite, malaria sau holera.²⁹⁸ Densitatea populației în zonele rurale, sistemul de pensionare care obligă persoanele în vârstă să se retragă la țară și existența unor rețele interne și externe subdezvoltate de transport, care au diminuat posibilitatea deplasărilor masive în zonele contaminate, au contribuit, de asemenea, la reducerea răspândirii pandemiei în Africa.

Mai puțin Tunisia, considerată o țară democratică, celelalte regimuri din Africa de Nord sunt nepregătite să contracareze în mod coerent răspândirea virusului, având dificultăți în a răspunde nevoilor cetățenilor pentru asigurarea serviciilor de bază, locurilor de muncă și școlarizării, ceea ce inflamează în continuare nemulțumirea populației. Iar scăderea dramatică a prețului petrolului nu va potoli această nemulțumire.

În Figura nr. 2 este precizat numărul de cazuri de îmbolnăviri și de decese din fiecare țară africană la finele anului 2020.

²⁹⁸ Anne Soy, "Coronavirus în Africa: Five reasons why Covid-19 has been less deadly than elsewhere", *BBC News*, 7 octombrie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-54418613>, accesat la 26.11.2020.

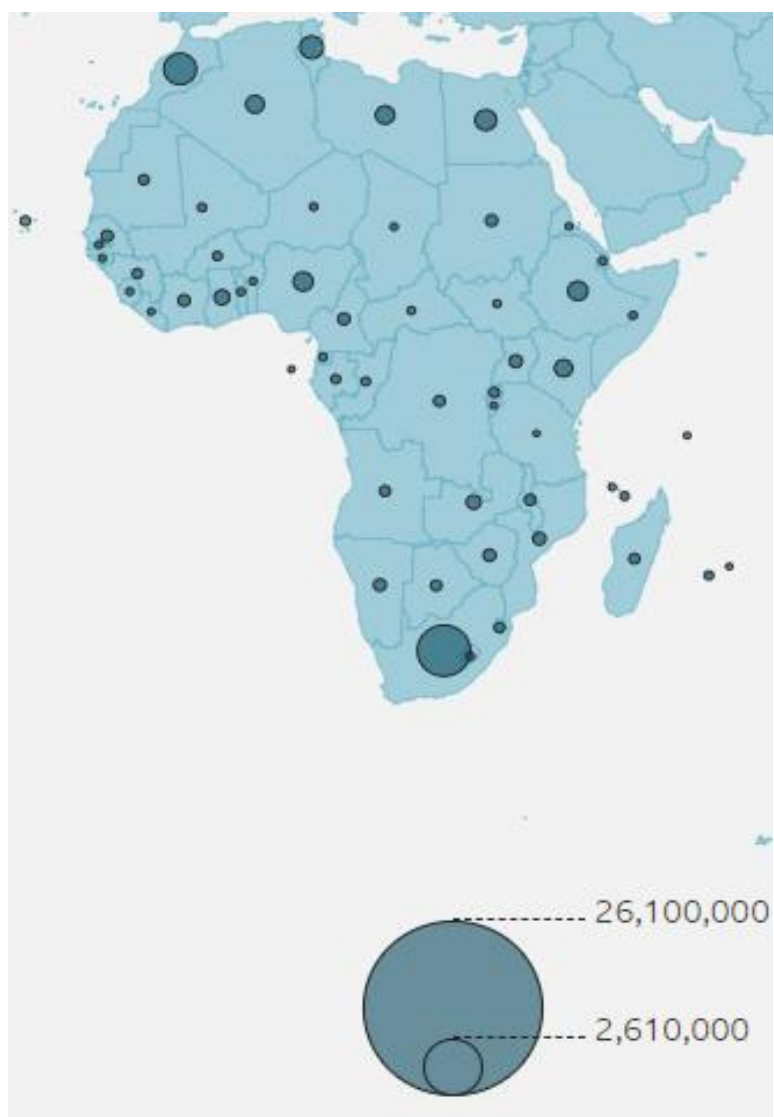

Figura nr. 2: Numărul de cazuri confirmate de contaminare cu coronavirus din fiecare țară²⁹⁹

5.2 Modul în care pandemia a influențat desfășurarea acțiunilor militare ale beligeranților în războiul civil libian

Unul dintre efectele de răsunet ale „Primăverii arabe” din 2011 în nordul Africii l-a reprezentat căderea regimului colonelului Muammer Gaddafi în Libia, ajutată și de desfășurarea de către NATO a operației

²⁹⁹ N.A.: Conform analizei efectuate de *John Hopkins University*, National Public Health, URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-53181555>, accesat la 26.11.2020.

”Unified Protector”³⁰⁰. Perioada care a urmat, din păcate, nu a rezolvat situația politico-socială a țării ba, din contră, a împins țara spre o perioadă de haos și neguvernare, caracterizată prin apariția, pe scena politică, a grupărilor extremiste afiliate la Al-Qaida și Statul Islamic (care l-au asasinat, în septembrie 2012, pe ambasadorul american Christopher Stevens), izbucnirea unui nou război civil (în 2014) și, din aprilie 2019, încercările repetate ale generalului Khalifa Haftar (sau Hifter, așa cum îl denumesc unele cotidiane, precum Associated Press și Deutsche Welle) și ale Armatei sale de Eliberare Libiană (LNA), denumită și Forțele Armate Arabe Libiene (LAAF), de a cuceri capitala Tripoli și de a destrăma Guvernul de Acord Național (GNA), recunoscut de ONU și condus de prim-ministrul Fayez Sarraj.

Bogațiile Libiei, în special marile zăcăminte și exploatarea petrolifere din zona de coastă, precum și situația de instabilitate regională, provocată de acțiunile ofensive ale generalului Haftar, au atras imediat atenția unor puteri regionale cu interese strategice în zonă, făcând ca acest conflict să nu rămână o afacere pur libiană, ci să se transforme într-un război desfășurat prin actori proximi.

Astfel, încă de la izbucnirea războiului civil libian, gruparea teroristă Frăția Musulmană din Egipt a ajutat la formarea a două grupări extremiste în sudul Libiei – DAESH-Libia (DAESH-L) și Ansar al Sharia-Libya (AAS-L) –, iar președintele egiptean Abdel Fattah el-Sisi a văzut în generalul Haftar un militar puternic, capabil să controleze frontiera dintre cele două state și să împiedice intrarea islamiștilor la guvernare. Arabia Saudită, Iordania și UAE sprijină LNA cu mercenari din Ciad, Sudan și Siria, dar și cu cel puțin cinci tipuri de echipamente militare (incluzând vehicule blindate de transport persoane și de patrulare, rachete Blue Arrow 7, drone letale Wing Loong II, precum

³⁰⁰ Vezi și capitolul „Evoluția conflictualității Orientului Mijlociu și Africii de Nord în pandemie” de Mirela Atanasiu, din această lucrare, p. 92.

și avioane franceze Dassault Mirage 2000-9)³⁰¹, pentru a împiedica întărirea poziției Frăției Musulmane în zonă. Franța, deși, inițial, împotriva atacării capitalei Tripoli, sprijină în secret LNA, încă din 2015³⁰², iar soldații francezi au atacat, în repetate rânduri, islamiștii din sudul Libiei. Împreună cu Rusia, care dorește să mențină comerțul cu arme în Libia, Franța a blocat o rezoluție a ONU, prin care se dorea condamnarea acțiunilor generalului Haftar și se solicita încetarea atacurilor asupra capitalei. Rusia a trimis în Libia, pe lângă cei 800 – 1.200 de mercenari ai companiei ruse private Wagner Group, echipați cu vehicule blindate de transport persoane și dislocați pe cinci baze aeriene (al-Jufra, Brak, Ghardabiya, Sabha și Wadden) și în cea mai mare rafinărie petroliferă, Sharara³⁰³, cel puțin două tipuri de echipamente militare – în jur de 14 avioane camuflăte pentru a nu li se distinge semnele de identificare de pe fuselaj, de tipul avioanelor de vânătoare Mig-29A, care operează de la baza aeriană al-Jufra, și avioanelor supersonice de atac Sukhoi SU-24 la baza aeriană al-Khadim, precum și tancuri principale de luptă mai performante³⁰⁴. Se mai afirmă că generalul Haftar ar fi primit de la Moscova și sistemul de apărare aerian Pantsir S-1, precum și că rușii au mijlocit trimiterea în Libia a unor drone chineze.

Prim-ministrul Sarraj, despre care s-a afirmat că a fost instaurat de unele puteri europene, precum Italia³⁰⁵, a primit un ajutor neașteptat din partea unei coaliții abia înființate de luptători occidentali rivali, care au participat activ, alături de miliția din Tripoli, la apărarea capitalei și

³⁰¹ Edith M. Lederer, "Experts: Libya rivals UAE, Russia, Turkey violate UN embargo", *Associated Press*, 9 septembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/turkey-north-africa-qatar-libya-united-arab-emirates-20a2ad9c585f40ec291585dbf8e9ed22>, accesat la 19.10.2020.

³⁰² Emadeddin Badi, "Russia isn't the Only One Getting its Hands Dirty in Libya", *Foreign Policy*, aprilie 2020, URL: <https://foreignpolicy.com/2020/04/21/libyan-civil-war-france-uae-khalifa-haftar/>, accesat la 02.07.2020.

³⁰³ Edith M. Lederer, *art. cit.*

³⁰⁴ *Ibidem.*

³⁰⁵ Tom Allinson, "Lybia's battle for Tripoli – what you need to know", *Deutsche Welle*, 17 aprilie 2019, URL: <https://www.dw.com/en/libyas-battle-for-tripoli-what-you-need-to-know/a-48374754>, accesat la 15.02.2020.

a unor orașe strategice. De fapt, în încercarea de a opri migrația ilegală dinspre Libia, Italia s-a aliat cu guvernul lui Sarraj, asigurându-i acestuia sprijin pentru returnarea imigranților. Această alianță nu a fost pe placul Franței și a făcut ca încercările repetate ale UE, de a găsi căi de încetare a focului și de stabilire a unor coridoare umanitare să dea greș. Qatarul sprijină, de asemenea, menținerea guvernului libian pe poziție. Turcia este cel mai înfocat susținător al GNA, semnând un pact de securitate cu acesta, prin care s-au redefinit frontierele maritime ale celor două state³⁰⁶, cu potențialele rezerve de gaze naturale de sub ele, în detrimentul Ciprului și al Greciei, și trimițând în Libia circa 13.000 de mercenari sirieni (conform Observatorului sirian pentru Drepturile Omului)³⁰⁷, câteva sute de instructori militari și cel puțin 10 tipuri de echipamente militare sofisticate (sisteme de luptă electromagnetice, rachete antitanc telecomandate, drone de luptă, artilerie antiaeriană autopropulsată, sisteme de rachete sol-aer, fregate și avioane de atac la sol)³⁰⁸. A construit o bază navală în portul Misrata și o bază militară în cadrul bazei aeriene al-Waitya, în zona deșertică de la sud-vest de Tripoli.

La începutul anului 2020, LNA controla partea de est și în mare parte sudul Libiei, în timp ce guvernul sprijinit de ONU controla vestul țării și capitala Tripoli. Ofensiva forțelor loiale generalului Haftar, sprijinite militar de UAE și Rusia, asupra capitalei Tripoli și asupra zonelor bogate în zăcăminte de petrol din sudul țării și din zona coastei de est a continuat și în primăvara lui 2020. Aceste acțiuni militare au avut un impact dezastruos atât asupra populației din zona de conflict, cât și asupra producției de petrol a țării³⁰⁹. Închiderea, la începutul

³⁰⁶ Samy Magdy, "Joining the conflict in Libya, Turkey sees economic gains", *Associated Press*, 30 iulie 2020, URL: <https://apnews.com/article/turkey-ap-top-news-libya-international-news-middle-east-480e59f43041279ca28b8f59db259c63>, accesat la 18.10.2020.

³⁰⁷ Samy Magdy, "US: Turkey-sent Syrian fighters generate backlash in Libya", *Associated Press*, 2 septembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/middle-east-africa-679a6d6fc549bda59f8627d91d9a363c>, accesat la 20.10.2020.

³⁰⁸ Edith M. Lederer, *art. cit.*

³⁰⁹ N.A.: Libia este a noua țară, ca rezerve de petrol, din lume și prima din Africa.

anului, a câtorva terminale mari de transport petrol a produs Corporației Naționale de Petrol pierderi de 1.700 de milioane de dolari (USD) pe lunile ianuarie și februarie 2020. Producția zilnică de petrol a scăzut la 123.537 de barili de la aprox. 1,2 milioane de barili cât era anul trecut, ceea ce înseamnă o pierdere zilnică de 60,2 milioane de dolari³¹⁰. Mai mult, atacurile cu rachete și bombe asupra infrastructurii critice din zona capitalei, precum Aeroportul Internațional Mitiga sau portul din Tripoli, au dus la închiderea temporară a acestora și la stoparea activității de foraj și transport al produselor petroliere și gazelor lichefiate ale Corporației Naționale de Petrol, cu consecințe incalculabile asupra asigurării serviciilor vitale ale orașului.

Luna mai 2020 a reprezentat o cotitură în desfășurarea confruntărilor armate, atunci când forțele loiale Guvernului libian, recunoscut de ONU, cu sprijinul Turciei, au reușit să alunge LNA din baza aeriană al-Waitya, dispusă în zona deșertică din sud-vestul orașului Tripoli și care constituia o puternică fortăreață pentru generalul Haftar și aeroportul pe care primea arme și materiale militare de la statele susținătoare. Rezultatul acestei înfrângeri, împreună cu pierderea mai multor orașe din vest (printre care Sabrata, Sorman și al-Asabaa, situate pe principala axă de aprovizionare din sud-est), a avut drept consecință începerea retragerii forțelor LNA la 2-3 km de marginea de sud a capitalei și stabilirea unei zone-tampon în jurul orașului care să permită sărbătorirea Ramadanului de către locuitori și familiile acestora³¹¹.

Vara anului 2020 a reprezentat apogeul contraofensivei generalizate a milițiilor fidele prim-ministrului Sarraj, care, fiind sprijinite puternic de Turcia, au împins forțele generalului Haftar spre

³¹⁰ Jamey Keaten, Samy Magdy, "UN-backed government in Libya suspends talks after attack", *Associated Press*, februarie 2020, URL: <https://apnews.com/1c47bfe8474e110e4ecd040e37a2ae6b>, accesat la 10.05.2020.

³¹¹ Edith M. Lederer, "UN: Impact of long Libya war on civilians is 'incalculable'", *Associated Press*, februarie 2020, URL: <https://apnews.com/333fe41a6bab5d9223aa563507733a03>, accesat la 10.05.2020.

est, ajungând pe linia portului Sirte și a aeroportului Jurfa, două puncte strategice în apărarea LNA. În cadrul acestor acțiuni ofensive, forțele guvernului de la Tripoli au cucerit orașul Tarhuna, ultima fortăreață a generalului Haftar din vestul Libiei,³¹² marcând astfel încheierea oficială a asediului asupra capitalei libiene, început în luna aprilie 2019. Ciocnirile au continuat și spre sud, în apropierea orașului Sabha, situat la 650 km sud de Tripoli, fiind soldate cu morți și capturați de ambele tabere.³¹³ Alte ciocniri au avut loc, în luna septembrie, în vecinătatea orașului Tajoura, unde se află principalul aeroport civil al capitalei Tripoli și alte clădiri guvernamentale, între două grupări armate rivale ("Tajoura Lions" și "Daman Brigades"), fiind soldate cu moartea a trei militari, pierderile în rândul civililor nefiind declarate.³¹⁴

După atingerea liniei strategice Sirte – al-Jufra, considerată de egipteni ca „linie roșie” peste care, dacă s-ar trece, Egiptul ar interveni militar direct în război, luptele dintre părțile rivale s-au redus în ultima parte a toamnei lui 2020 și ca urmare a intensificării efortului internațional de a stabili un acord de încetare a focului și de a evita o înrăutățire a situației în estul Libiei.

Dar lupta fratricidă de aproape 10 ani, combinată cu embargoul împotriva importului de arme, impus de ONU și de blocada petrolieră, realizată de triburile din estul Libiei, loiale generalului Haftar, apariția și răspândirea pandemiei de coronavirus și corupția oficialilor libieni au crescut nemulțumirea populației locale, ducând la manifestații violente în lunile august și septembrie, în ambele tabere. Mișcările de stradă din cele două zone controlate de beligeranți au dus la demisia guvernului

³¹² Robin Dixon, "Russia's ally in Libya is battered by defeats. But Moscow has wider goals to expand its influence", *Washington Post*, 6 iunie, 2020, URL: https://www.washingtonpost.com/world/europe/russia-libya-war-putin/2020/06/05/c3956bf4-a109-11ea-be06-af5514ee0385_story.html, accesat la 23.10.2020.

³¹³ ***, "Libya east-based force: 7 militants, foreign fighters killed", *Associated Press*, 15 septembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/libya-egypt-islamic-state-group-tripoli-khalifa-hifter-45db03dcf0b7212da3f6f18f0898241d>, accesat la 23.10.2020.

³¹⁴ Isabel Debre, "UN: At least 16 drown in migrant shipwreck off Libya coast", *Associated Press*, 25 septembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/africa-libya-egypt-mediterranean-sea-north-africa-6bec623f9c59260cd1a89f90a4d02eb7>, accesat la 02.11.2020.

din estul Libiei al lui Abdallah al-Thani, care a acuzat Banca Centrală libiană și Guvernul de la Tripoli de „jefuirea” țării și de neglijarea părții estice a acesteia, ceea ce a cauzat deteriorarea serviciilor publice.³¹⁵ Și Guvernul libian recunoscut de ONU, condus de prim-ministrul Sarraj, a promis să cedeze puterea către o nouă administrație, începând cu luna octombrie 2021, după desfășurarea alegerilor prezidențiale și parlamentare.³¹⁶

La începutul lunii septembrie 2020, Guvernul libian recunoscut de ONU a decretat Starea de asediu, pretextând lupta împotriva Covid-19, care luase o amploare deosebită în zona vestică a țării. Astfel, autoritățile au raportat mai mult de 11.800 de contaminări, inclusiv 210 morți, chiar dacă numărul era considerabil mai mare, ca urmare a lipsei testărilor.³¹⁷ În acest context și sub presiune internațională, în luna octombrie 2020, prim-ministrul Fayez Sarraj a anunțat demararea unei măsuri de încetare a focului pe tot teritoriul Libiei, cerând cu insistență demilitarizarea orașului Sirte și a bazei militare din Jufra. Această acțiune univocă, care ar fi însemnat retragerea forțelor loiale generalului Khalifa Haftar, a fost respinsă de LNA, fiind considerată „o inițiativă menită să ascundă adevăratele intenții ale susținătorilor străini (Turcia și Qatar) ai Guvernului libian³¹⁸”. Parlamentul din estul Libiei (reprezentat, de fapt, doar de o Cameră a Reprezentanților și un guvern al estului, nerecunoscut internațional), un aliat al generalului Haftar, a anunțat că ar fi de acord numai cu demilitarizarea orașului Sirte, dacă forțele susținute de Turcia s-ar retrage de pe linia frontului, iar un nou guvern libian s-ar instala în acest oraș. Reprezentanții acestui parlament

³¹⁵ Samy Magdy, ”Officials say east Libya government resigns amid protests”, *Associated Press*, 14 septembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/tripoli-archive-libya-efc05aa66d2fbb5e40aed62c26c5a9d9>, accesat la 25.10.2020.

³¹⁶ Samy Magdy, ”Leader of Libya’s UN-backed gov’t wants to hand over power”, *Associated Press*, 17 septembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/middle-east-tripoli-libya-united-nations-fayez-serraj-cd12c25bfe2a12f0d3d5f16f4b59b152>, accesat la 25.10.2020.

³¹⁷ *Ibidem*.

³¹⁸ Samy Magdy, ”Libyan commander dismisses rivals’ cease-fire as ‘deception’”, *Associated Press*, 23 august 2020, URL: <https://apnews.com/article/middle-east-africa-f9c678e3bd2f73c2a60f36546a6d30b0>, accesat la 03.10.2020.

au confirmat Misiunii ONU de Sprijin din Libia (UNSMIL) că acceptă participarea la alegerile prezidențiale și parlamentare, dacă sunt ținute după o perioadă de 18 luni de tranziție. Negocierile care au urmat, susținute de ONU și de unele state vecine și puteri regionale, au izbutit să aducă părțile beligerante la un acord de încetare a focului, semnat pe 23 octombrie 2020, la Geneva.

Cu toate aceste măsuri pozitive întreprinse, în ultima perioadă a anului 2020, situația dezastruoasă din Libia s-a înrăutățit vizibil, mai ales ca urmare a haosului creat de intervenția celor 20.000 de luptători și mercenari străini – ruși, sirieni, sudanezi și ciadieni –, care au venit să lupte în sprijinul ambelor părți beligerante.³¹⁹ Majoritatea dintre ei, fiind neexperimentați, needucați și motivați doar de salariile considerabile promise, au făcut să crească numărul de furturi, abuzuri sexuale și abateri disciplinare în zona vestică a Libiei, ceea ce ar putea înrăutăți situația de securitate din zonă și ar genera represalii din partea publicului libian.

Dacă, la sfârșitul anului 2020, situația de pe front a fost relativ stabilă, acțiunile de descurajare și de reîmprospătare cu luptători, armamente și tehnică grea, precum și cu resurse logistice au continuat permanent. Astfel, ambele părți beligerante au primit întăriri și materiale logistice de la puterile regionale care le sprijină, în ciuda embargoului ONU de trafic ilegal cu arme, impus zonei costiere a Libiei și pus în practică de operația navală „Irinii” a Uniunii Europene.

5.3. Impactul virusului SARS-CoV-2 asupra acțiunilor grupărilor extremiste din nordul Africii și regiunea Sahel

Din cauza situației permanent conflictuale existente în nordul Africii și regiunea Sahel, a învecinării celor două regiuni cu zonele fierbinți din Orientul Mijlociu și a incapacității statelor africane și

³¹⁹ Samy Magdy, ”UN: 20,000 foreign fighters in Libya are a ‘serious crisis’”, *Associated Press*, 2 decembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/africa-libya-elections-north-africa-united-nations-faa14b50c17d2a462e755bd6e31f0709>, accesat la 03.12.2020.

organizațiilor regionale de a-și controla propriile teritorii și zone de interes, terorismul internațional – reprezentat de Al-Qaida și Statul Islamic – și-a găsit zone sigure în aceste regiuni, intrând în contact cu liderii și populația locală și colaborând cu grupările extremiste din zonă și cu crima organizată, pentru a prelua controlul traficului ilegal de arme, droguri și persoane. Mai mult, organizațiile internaționale și regionale de securitate implicate în regiune au considerat că apariția și răspândirea rapidă a pandemiei de coronavirus în nordul și centrul Africii vor reduce și chiar stopa unele acțiuni extremiste, situația reală demonstrând a fi chiar opusă și foarte tensionată în regiune.

Mai precis, situațiile concludente au apărut în țări africane greu de guvernat sau chiar neguvernabile, precum Libia, Sudanul de Sud, Eritreea, Somalia, Mali, Ciad, Niger și, recent, Etiopia, unde confruntările interne prelungite au secătuit economia locală, au crescut numărul de refugiați și strămutați, au dus la creșterea șomajului și neîncrederii în autoritățile statele și au demonstrat ineficiența intervenției comunității internaționale. În acest context, a fost relativ ușor pentru luptătorii din rețele teroriste internaționale, care pierdeau teren în Orientul Mijlociu, să vină și să se stabilească aici, realizând legături strânse cu grupările rebele existente, cu grupurile de crimă organizată din zonă și cu autoritățile locale, pentru atragerea simpatiei și sprijinului populației, pentru recrutarea de luptători jihadiști și finanțarea acțiunilor lor viitoare. Treptat, au preluat chiar controlul unor zone importante din cele două regiuni (precum deșertul Sahara) și au început să-i taxeze pe contrabandiștii și traficanții de arme, droguri sau persoane, sporindu-și, astfel, veniturile destinate acțiunilor teroriste.

Pe lângă controlul traficului ilegal, grupările extremiste au primit sprijin din afară, de la actori statali (Qatar, Yemen, Arabia Saudită etc.) sau nestatali (Frăția Musulmană), interesați de bogățiile naturale din zonă sau de realizarea unui califat islamic în nordul Africii, și au început să acționeze, în cooperare cu alte grupări teroriste vecine. Astfel, cele două grupări extremiste existente în Libia (DAESH-L și AAS-L), în

afara încercării de a prelua controlul asupra unor importante rezerve de petrol de pe coasta libiană, s-au coordonat cu DAESH-Siria (DAESH-S), Frăția Musulmană din Egipt, iar AAS-L a stabilit o structură paralelă în Tunis (AAS-T), pentru a se implica în traficul cu arme și droguri, colectând taxe și protejând traficanții locali și/sau efectuând contrabandă cu cocaină spre Europa. Armele au fost trimise și către grupări rebele și extremiste din Mali, Ciad, Republica Centrafricană, Egipt, Liban sau Siria, ceea ce a dus la prelungirea tensiunilor și conflictelor din zonele respective.

În Algeria, gruparea extremistă *Algerian-run Al-Qaida in Maghreb (AQIM)*, un actor-cheie în regiunea subsahariană a Sahelului, a trecut la lupta cu autoritățile locale pentru menținerea controlului traficului cu droguri dintre Coasta de Vest a Africii și Marea Mediterană, organizând, la începutul anului 2020, repetate manifestații prodemocrație și anticorupție, unele chiar violente. Aceleași mișcări de stradă au avut loc și în Egipt, dar nu la fel de violente, fiind organizate de *Frăția Musulmană*. Tunisia a trebuit, la rândul ei, să facă față acțiunilor teroriste întreprinse de gruparea *Ansar al Sharia-Tunis (AAS-T)*, care a reușit să amâne, cu patru luni, recunoașterea guvernului tunisian nou ales.

În regiunea Sahel și în statele învecinate din vestul Africii și Hornul Africii, precum Somalia, Sudanul de Sud și Etiopia, acțiunile teroriste ale unor grupări extremiste locale afiliate la Al-Qaida sau ISIS și ale grupurilor rebele au continuat pe tot parcursul anului 2020. Astfel, grupul extremist somalez Al-Shabab, afiliat la Al-Qaida, a detonat, în luna august, o mașină capcană la intrarea în baza militară a Brigăzii 12 Aprilie a Forțelor Terestre, din capitala Mogadishu, omorând opt soldați și rănind 14.³²⁰ Tot în luna august, au avut loc ciocniri armate violente în orașul Tonj din Sudanul de Sud, între forțele militare ale țării

³²⁰ Abdi Guled, "At least 8 soldiers dead in blast outside Somali army base", *Associated Press*, 8 august 2020, URL: <https://apnews.com/653016b9fa9691848614e2a9e540c8e1>, accesat la 27.10.2020.

și o grupare rebelă înarmată sudaneză, rezultând peste 70 de morți și zeci de răniți, plus importante pagube materiale în piața Romich din centrul orașului.³²¹ Numeroase femei și copii și-au părăsit locuințele, de frica represaliilor. Dar ciocnirile nu au fost întâmplătoare și nu s-au oprit aici. Ele au urmat luptelor tribale din Darfurul de Vest, din luna iulie, soldate cu moartea a mai mult de 60 de persoane și forțarea a 2.500 de sudanezi să emigreze în țara vecină, Ciad. Tot în luna august, conflictele au urmat și în Sudan, între două triburi rivale (Beni Amer și Nuba), în zona portului Sudan de la Marea Roșie, soldat cu moartea a mai mult de 12 persoane și rănirea altor 40.³²²

Cu toate acestea, răspândirea coronavirusului în zonă a avut și un efect benefic. La începutul lunii octombrie, autoritățile din Sudan au reușit să încheie, la Juba, un acord de pace cu alianța rebelilor, punând astfel capăt unei lungi perioade de război civil și lăsând deschise porțile unei viitoare relansări economice a țării.³²³

Atacurile jihadiștilor s-au amplificat și în Burkina Faso, fiind cu 75% mai numeroase decât anul precedent. În luna august, spre exemplu, au avut loc 13 astfel de atacuri, revendicate de gruparea extremistă Ansar al Islam, afiliată Al-Qaida.³²⁴ Un alt atac terorist sângeros a avut loc tot în luna august, în orașul Koure, situat într-o rezervație naturală pentru girafe din Niger, soldat cu șapte morți – șase cetățeni francezi și

³²¹ Edith M. Lederer, "UN says more than 70 killed in clashes in South Sudan", *Associated Press*, 10 august 2020, URL: <https://apnews.com/eefbb4dad468928e9727c8ac32266545>, accesat la 27.10.2020.

³²² Samy Magdy, "Sudan imposes curfew in eastern city after clashes kill 13", *Associated Press*, 10 august 2020, URL: <https://apnews.com/b96603033dc2a588eb05a0f8272b48bc>, accesat la 28.10.2020.

³²³ Maura Ajak și Samy Magdy, "Sudan, rebel leaders seal peace deal in effort to end wars", *Associated Press*, 3 octombrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/sudan-civil-wars-juba-south-sudan-omar-al-bashir-250d4f0c553060be9a04effd4326d3fd>, accesat la 04.11.2020.

³²⁴ Sam Mednick, "Gunmen kill at least 20 in village in eastern Burkina Faso", *Associated Press*, 7 august 2020, URL: <https://apnews.com/6b57617f46e56e3705b38e3145209bc7>, accesat la 19.10.2020.

un nigerian. Atacul a fost atribuit unui grup extremist local relaționat cu Boko Haram.³²⁵

Conform Anexei nr. 1, se consideră că violențele în regiunea Sahel și nordul Africii, produse de grupuri extremiste afiliate grupărilor Statul Islamic sau Al-Qaida, sunt în creștere față de anul trecut, chiar dacă se desfășoară deja operații contrateroriste în zonă, precum operația franceză „Barkhane”, G5 Sahel Joint Force (forțe armate din Burkina Faso, Ciad, Mali, Mauritania și Niger), sau misiunile ONU și operațiile UE. De fapt, experții locali în securitate consideră că intervențiile militare străine sunt total nefolositoare în lupta împotriva terorismului african, tăind orice tentativă de negociere cu grupurile teroriste locale, mai folositoare fiind negocierile pe care le-ar putea desfășura autoritățile regionale cu aceștia.

Ca urmare, la sfârșitul lunii noiembrie 2020, mai multe baze militare ale forțelor multinaționale ONU și franceze din Kidal, Gao și Menaka au fost ținta unui atac jihadist simultan cu rachete din partea unor grupuri extremiste maliene, considerate a fi afiliate la Al-Qaida.³²⁶ În aceeași perioadă, un alt atac terorist a avut loc în Nigeria, unde extremiști aparținând grupului militant islamic Boko Haram au ucis în jur de 60 de fermieri și pescari în apropierea localității Garin Kwashebe, din nordul regiunii Borno, ca urmare a refuzului acestora de a plăti taxe ilegale de extorcare.³²⁷ Tot în Nigeria, la mijlocul lunii decembrie 2020, a avut loc un atac armat, soldat cu răpirea mai multor elevi de la o școală generală din nord-vestul provinciei Katsina (au fost dați dispăruți circa

³²⁵ Dalatou Mamane și Sylvie Corbet, ”Niger, French forces in search of gunmen who killed tourists”, *Associated Press*, 10 august 2020, URL: <https://apnews.com/dfee182cce4a2d23bed3b195ee30f11b>, accesat la 24.10.2020.

³²⁶ Baba Ahmed, ”Explosions in 3 Malian cities amid jihadist attacks”, *Associated Press*, 30 noiembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/africa-united-nations-mali-4c5034c67f8dda7110d92abb926890d8>, accesat la 04.12.2020.

³²⁷ Haruna Umar, ”Suspected extremists kill at least 40 farmers in Nigeria”, *Associated Press*, 29 noiembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/international-news-rice-farming-local-governments-militant-groups-nigeria-83dabb4dc772e6f09aab862e0677ff25>, accesat la 04.12.2020.

400 de elevi din ciclul secundar), considerat a fi făcut de un grup de bandiți specializat în răpirea de persoane pentru răscumpărare.³²⁸

De altfel, acțiunile grupărilor armate și atacurile teroriste au provocat nu numai pierderi umane și pagube materiale dar, alături de răspândirea virusului SARS-CoV-2, au distrus și activitățile turistice din zonele des vizitate de turiști străini. Ceea ce a atras după sine o scădere considerabilă a veniturilor întreprinzătorilor locali și o scădere drastică a economiilor țărilor respective.

Situația din nord-estul Africii este exacerbată și de războiul civil izbucnit în Etiopia, la 4 noiembrie 2020, în provincia Tigray, după amânarea alegerilor din cauza pandemiei de coronavirus, dizolvarea coaliției de guvernare de către noul premier etiopian Abiy Ahmed (câștigător al premiului Nobel pentru pace în 2019) și acuzarea Frontului Popular de Eliberare a Tigray (TPLF), condus de Debretsion Gebremichael, de atacarea unei baze militare. Încercuirea orașului Mekele (500.000 de locuitori), capitala provinciei Tigray, de către trupele guvernamentale, însoțite de tancuri și artilerie, precum și luptele începute pe 30 noiembrie între cele două părți au destabilizat regiunea, obligând peste 45.000 de refugiați (dintre care aproape jumătate sunt copii) să treacă în Sudan, iar alți aproape 100.000 să se redisloce în nordul provinciei, ajungând între cele două părți beligerante.³²⁹ Și asta în afară de cei 96.000 de refugiați din Eritreea care se află deja în taberele din regiunea Tigray în mijlocul luptelor și a căror aprovizionare cu alimente a încetat. ONU a reușit, abia la începutul lunii decembrie, să facă o înțelegere cu guvernul etiopian pentru începerea sprijinului umanitar în zona Tigray, Amhara și Afar. Iar forțele etiopiene și cele sudaneze au blocat granița comună pentru a nu mai da voie refugiaților

³²⁸ Sam Olukoya, "Hundreds of Nigerian students missing after attack on school", *Associated Press*, 13 decembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/science-africa-nigeria-shootings-fff44e17081f5705c1588731533ee3b5>, accesat la 14.12.2020.

³²⁹ Cara Anna, "Ethiopian leader rejects international 'interference' in war", *Associated Press*, 25 noiembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/ethiopia-abiy-ahmed-kenya-33e900e057b5921206d579bbf85af991>, accesat la 26.11.2020.

din regiunea Tigray să fugă în Sudan³³⁰, în timp ce prim-ministrul Abiy Ahmed a blocat discutarea crizei din Etiopia în cadrul Uniunii Africane, ceea ce a dus la extinderea conflictului și în țara vecină Eritreea, destabilizând tot Hornul Africii.

O concluzie foarte solicitantă și provocatoare a analizei de mai sus este tentativa grupurilor teroriste de a exploata și profita de situația pandemică din nordul Africii și regiunea Sahel, mai ales în condițiile în care intervențiile militare și sprijinul regional acordat Uniunii Africane de către organizațiile de securitate și unele puteri regionale au trebuit să fie diminuate și recalibrate pentru protejarea forțelor proprii, fiind uneori, chiar stopate în totalitate.

5.4. Efectele pandemiei asupra prezenței și activităților desfășurate de Comunitatea internațională în regiune

Prezența comunității internaționale în nordul Africii și regiunea subsahariană este destul de numeroasă atât militar, cât și din punct de vedere economico-diplomatic. Dar acțiunile organizațiilor internaționale și regionale de securitate și apărare (ONU, NATO, UE), precum și ale unor puteri regionale cu diferite interese în anumite părți din Africa sunt necorelate și ineficiente. Mai mult, intervenția puterilor regionale de-o parte sau de alta a conflictului a dus la exacerbarea acestuia și la transformarea lui într-un război proxi.

Din păcate, comunitatea internațională este mult mai interesată să intervină civil și militar în regiunea Sahel și statele învecinate, unde acționează, în prezent, pe lângă cei aproximativ 60.000 de militari ai forțelor statelor africane din zonă, aproape 15.000 de militari și polițiști din cadrul Misiunii ONU de Stabilizare Integrată și Multidimensională (MINUSMA, începută în 2013), 4.500 de militari francezi participanți la operația „Barkhane” (lansată tot în 2013), 5.000 de militari și civili

³³⁰ Fay Abuelgasim, Nariman El-Mofty, ”Ethiopian forces said to block refugees from entering Sudan”, *Associated Press*, 3 decembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/sudan-ethiopia-bab9935d0f82ff394c435b3d9d9553fe>, accesat la 04.12.2020.

aparținând cadrului întrunit de cooperare interguvernamentală G5 Sahel Joint Force (forțe armate din Burkina Faso, Ciad, Mali, Mauritania și Niger, acționând împreună din 2014). În zonă, ONU mai desfășoară, în cooperare cu Uniunea Africană (AU), alte șase operații de pace – Misiunea ONU pentru Referendum în Sahara de Vest (MINURSO), Operația comună AU – ONU în Darfur (UNAMID), Forța Interimară de Securitate a ONU pentru Abyei (UNISFA), Misiunea ONU în Sudanul de Sud (UNMISS), Misiunea ONU de Stabilizare Integrată Multidimensională în Republica Centrafricană (MINUSCA) și Misiunea ONU de Stabilizare Organizațională în Republica Democratică Congo (MONUSCO).

SUA au creat un comandament strategic independent pentru a face față problemelor africane – AFRICOM. Mărimea actuală a prezenței SUA în Africa este de aproximativ 5.200 de persoane, trupe și altele, plus aproximativ 800 de persoane aparținând Departamentului Apărării. Datorită răspândirii cazurilor de coronavirus pe tot continentul, AFRICOM a trebuit să ajusteze unele activități pentru a asigura siguranța și protecția forțelor sale, în timp ce există unele zvonuri privind o decizie a Pentagonului pentru a reduce prezența militară a SUA în Africa³³¹.

Marea Britanie păstrează o misiune a armatei britanice în Kenya, care oferă instruire împotriva terorismului și alte abilități, dar a trebuit să relocheze toate familiile militarilor în regat, din cauza virusului. În același timp, Franța și-a anunțat intenția de a spori prezența militară cu 600 de soldați suplimentari în regiunea Sahel, pentru a combate extremismii și pentru a sprijini forțele G5 Sahel, și a început deja să înnarmeze și să folosească dronele sale Reaper, armate cu două rachete GBU 12 la bord, împotriva extremiștilor islamici în centrul Mali.

³³¹ Posibila reducere a trupelor americane a fost o parte a revederii prezenței militare a SUA pe tot globul, aflată pe agenda Secretarului de Stat al Apărării Mark Esper, în încercarea acestuia de a găsi căi și modalități de restrângere a interesului american doar pe China și Rusia. Nu se cunoaște când va fi luată o decizie, dar oficialii spun că Esper a statuat clar că SUA nu se vor retrage în întregime din Africa.

NATO nu are forțe în Africa, dar a înființat un birou de legătură la sediul AU din Addis Abeba, Etiopia, din 2005. Este condus de un ofițer superior de legătură și asigură, la cererea organizației africane, un grup de experți care să lucreze în Departamentul de pace și securitate al AU pentru a sprijini operațional misiunile organizației aflate în desfășurare, pentru a asigura sprijin în consolidarea capacităților militare africane și pentru dezvoltarea Forței în Standby a Uniunii Africane (ASF). Responsabilitatea de a sprijini AU a fost transferată, în 2017, Comandamentului Forței Întrunite de la Napoli (JFCNP), în Italia, care a stabilit un Centru (Hub) aliat pe Direcție Strategică Sud.

Uniunea Europeană continuă să desfășoare mai multe misiuni și operații civile și militare în Africa, inclusiv: EU NAVFOR Somalia (lupta împotriva pirateriei), Misiunea integrată de asistență la frontieră în Libia (misiunea civilă EUBAM Libia pentru controlul migrației ilegale), Misiunea de consolidare a capacității Uniunii Europene în Somalia (misiunea civilă EUCAP Somalia pentru înființarea și consolidarea capacităților de aplicare a legii civile în Somalia, inclusiv Somaliland), Misiunea Uniunii Europene de consolidare a capacității în Sahel Mali (misiunea civilă EUCAP Sahel Mali pentru asistarea forțelor de securitate interne maliene în restabilirea autorității statului în întreaga țară), Misiunea Uniunii Europene de consolidare a capacității în Sahel Niger (misiunea civilă EUCAP Sahel Niger pentru asistarea Nigerului în lupta împotriva terorismului și criminalității organizate), Misiunea de instruire a Uniunii Europene în Republica Centrafricană (misiunea militară RCA EUTM care să contribuie la refolosirea sectorului de apărare și securitate al țării), Misiunea de instruire a Uniunii Europene în Republica Centrafricană (misiunea militară RCA EUTM pentru a contribui la reforma sectorului de apărare și securitate al țării), Misiunea de instruire a Uniunii Europene în Somalia (misiunea militară EUTM-S pentru formare, mentorat și activități de consiliere a somaliilor militar), Misiunea de instruire a Uniunii Europene în Mali (misiunea militară EUTM Mali pentru întărirea capacităților forțelor

armate maliene) și noua operațiune navală a Uniunii Europene în Marea Mediterană „Irimi” (EUNAVFORMED IRINI pentru a impune embargoul asupra armelor din Libia). Toate acele misiuni și operațiuni civile și militare, cele mai multe fiind influențate de coronavirusul răspândit pe continent, au primit noi sarcini de a-și proteja personalul și de a susține, dacă este posibil, autoritățile locale și populațiile.

Lansarea și operaționalizarea EUNAVFORMED „IRINI” au constituit deschiderea unei noi crize în Marea Mediterană între Turcia, care a continuat aprovizionarea Guvernului libian recunoscut de ONU, și anumite state membre participante cu nave la operație, precum Franța și Germania. Astfel, în vara lui 2020 a avut loc o dispută politico-militară între Franța și Turcia privind incidentul naval din data de 10 iunie 2020³³², când a fost cât pe ce să izbucnească ciocniri militare între navele de luptă ale celor două țări membre ale NATO în largul coastelor libiene, și care s-a soldat cu retragerea Franței din cadrul respectivei operații UE.³³³ În a doua parte a lunii noiembrie, a avut loc un nou incident naval, de data asta între Turcia și Germania, când fregata germană Hamburg, participantă la operație, a oprit și a percheziționat cargobotul turc Rosaline-A, suspectat de implicare în traficul ilegal cu arme, fapt ce a declanșat un incident diplomatic între cele două țări.³³⁴

Ca să mai ușureze situația migrației ilegale din sudul Europei, un grup de state membre ale Uniunii Europene, printre care și Germania, au lansat, anul trecut, proiectul „Acordul de la Malta”, prin care se

³³² N.A.: La 10 iunie 2020, fregata franceză Courbet, aflată în misiune de culegere de informații în cadrul Operației aliate *SEA GUARDIAN*, a fost „luată la țintă” de radarul unei nave de luptă turce, care escorta o navă-cargo din Tanzania. Incidentul a avut ca urmare retragerea Franței din țările aliate participante la operație, până ce statele membre nu vor respecta embargoul impus de ONU.

³³³ Lorne Cook, ”France-Turkey spat over Libya arms exposes NATO’s limits”, *Associated Press*, 5 iulie 2020, URL: <https://apnews.com/045a9b8eb0f7eb5adc33d1303fafa95d>, accesat la 06.07.2020.

³³⁴ Suzan Fraser, ”Turkey protests German search of Libya-bound Turkish ship”, *Associated Press*, 23 noiembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/turkey-libya-mediterranean-sea-blockades-berlin-6084893bd5bc8707468e6711a5efb1e5>, accesat la 25.11.2020.

redistribuire emigranții din statele sudice către alte state membre. Dar implementarea acestui acord se pare că nu funcționează. Cu excepția Franței care, în semestrul doi al anului 2020, s-a înțeles cu Italia să preia o parte din refugiați.

În luna septembrie, ONU a adoptat o nouă rezoluție – UNSCR 2542 (2020) –, prin care a cerut tuturor statelor membre să sprijine embargoul împotriva traficului ilegal cu arme impus Libiei, care a fost violat în repetate rânduri în trecut, precum și retragerea tuturor mercenarilor din statele africane participante la războiul civil din zonă. Consiliul de Securitate al ONU a mai solicitat începerea discuțiilor politice și o încetare a focului în Libia, precizând că o soluție militară este de neconceput. Pe timpul adoptării acestei rezoluții, Rusia și China s-au abținut să voteze.³³⁵ Cu acest prilej, s-a extins și mandatul UNSMIL cu încă un an. În baza noii rezoluții și a rezultatelor acestei întâlniri, Secretarul General al ONU, Antonio Guterres, și-a intensificat eforturile pentru încheierea unei înțelegeri între părțile beligerante privind încetarea temporară a focului și implicarea puterilor regionale terțe în scăderea exportului ilegal cu arme spre Libia. Eforturile sale și ale Înaltului său Reprezentant în Libia, Stephani Turco Williams, s-au încununat cu un succes remarcabil la 23 octombrie, când reprezentanții celor două facțiuni rivale au semnat, la Geneva, un „Acord de încetare completă și permanentă a focului în Libia”, cu efecte imediate.³³⁶

Conform acordului, la nivel politico-diplomatic, s-a constituit un Forum de Dialog Politic Libian (cu 75 de membri), iar pe plan militar, s-a format o Comisie militară mixtă din cadrul celor două părți implicate în conflict, care să discute și să stabilească respectivele căi de urmat pentru realizarea bunăstării și reluarea activităților economice în

³³⁵ ***, ”Security Council Extends Mandate of UN Mission in Libya for 12 Months, Adopting Resolution 2542 (2020)”, *Organizația Națiunilor Unite*, 15 septembrie 2020, URL: <https://www.un.org/press/en/2020/sc14302.doc.htm>, accesat la 04.11.2020.

³³⁶ Bel Trew, ”Shaky UN ceasefire between rival Libya governments raises hope of peace”, *Independent*, 23 octombrie 2020, URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/libya-ceasefire-war-un-haftar-gna-b1255038.html>, accesat la 02.11.2020.

țară și pentru pregătirea alegerilor de la sfârșitul anului 2021. Din punct de vedere militar, s-a convenit ca toți mercenarii străini să părăsească Libia în trei luni, iar zonele de responsabilitate ale acestora să fie preluate de o forță comună de poliție. Analiztii străini consideră că încheierea acestui acord a fost posibilă ca urmare a lipsei de voință privind agravarea războiului civil prin intrarea forțelor militare egiptene în luptă, dar și a dorinței de a relansa economia națională, îndeosebi industria energetică. Pe de altă parte, ei prevăd că, în ciuda pasului important făcut spre încheierea unui acord de pace în viitor, există păreri sceptice de fiecare parte și de la statele susținătoare că acest acord de încetare a focului va supraviețui viitorului apropiat, el nefiind susținut de sancțiuni.

Ca urmare, cu toate aceste evoluții pozitive pentru rezolvarea situației de criză din nordul Africii, reprezentanții ONU consideră că violarea embargoului privind traficul ilegal cu arme înspre Libia continuă, ceea ce împiedică desfășurarea pașnică a discuțiilor diplomatice și constituie o violare gravă a suveranității acestei țări. Iar ca rezultat imediat, transpunerea în practică a prevederilor acordului este întârziată cu cel puțin o lună.

5.5. Situația umanitară în zonă și înăsprirea condițiilor de siguranță ale migrantilor din nordul Africii

Fenomenul migrației ilegale a continuat să ia amploare în nordul și vestul Africii, îndeosebi pentru încercarea disperată a refugiaților africani și persoanelor strămutate din zonele aflate în conflict de a ajunge în țările din sudul Europei, precum Spania, Italia sau Grecia. Nici măcar măsurile anti-Covid 19, luate de țările africane situate pe coasta Mării Mediterane și a Oceanului Atlantic, de a reduce mobilitatea și posibilitatea de deplasare a acestor emigranți nu au reușit să înfrâneze fenomenul. Astfel, Agenția ONU pentru Migrație (IOM) a anunțat că, în anul 2020, au murit înecați în Marea Mediterană cel puțin

900 de emigranți, o parte și ca urmare a întârzierii luării măsurilor de salvare-evacuare.

Rețelele ilegale de contrabandiști și traficanți de persoane și-au mărit spațiul de manevră pentru a evita ciocnirile cu forțele de ordine implicate în lupta anti-Covid 19 sau cu forțele navale ale statelor africane costiere. Cu toate acestea, au continuat să aibă loc o mulțime de incidente maritime pe timpul navigărilor ilegale spre statele europene, soldate cu înecați și naufragiați readuși în taberele inițiale de refugiați. Astfel, la începutul celui de-al doilea semestru al anului 2020, o navă de transport emigranți din regiunea Sahel cu destinația Insulele Canare, după ce a plutit în derivă aproape o săptămână, s-a răsturnat în apele teritoriale ale Africii Occidentale, rezultând un număr de 27 de înecați. Doar 83 de pasageri s-au mai salvat, înotând înapoi spre coasta Mauritaniei.³³⁷ În luna octombrie, un astfel de accident naval a avut loc și în largul coastelor statului Djibouti, în Hornul Africii, unde opt emigranți s-au înecat și 12 au fost răpiți de contrabandiști, iar 14 naufragiați s-au salvat.³³⁸ Cu acest prilej, IOM atrage atenția asupra pericolului apărut în urma războiului din Yemen, unde mii de refugiați caută să scape din zona de război, navigând prin strâmtoarea Bab al-Mandeb spre Etiopia și Djibouti.

Același lucru s-a întâmplat și în largul coastei libiene în luna august, unde o barcă, având 82 de emigranți la bord, s-a scufundat în Marea Mediterană, în zona orașului Zuwara, după ce i-a explodat motorul, rezultând 45 de înecați, din care cinci copii. Doar un număr de 37 de naufragiați au fost salvați de pescarii locali și retrimiși în centrele

³³⁷ Carley Petesch, "27 dead after migrant boat capsizes off West African coast", *Associated Press*, 7 august 2020, URL: <https://apnews.com/8147825832b81dbf680a7811f1e31b76>, accesat la 27.10.2020.

³³⁸ ***, "8 migrants drown, 12 missing while trying to reach Djibouti", *Associated Press*, 4 octombrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/virus-outbreak-saudi-arabia-africa-djibouti-yemen-8d268e93771646089a852e361560aca2>, accesat la 03.11.2020.

de detenție de pe țărmul libian.³³⁹ Acest naufragiu a avut loc doar la două luni după ce nu au mai fost găsite corpurile altor zece emigranți în apele de lângă orașul Zawiya, la 48 km, la vest de capitala Tripoli. Marina libiană a mai interceptat, în largul coastelor Libiei, un grup de 70 de emigranți, din care 15 copii, pe care i-a întors în centrul de detenție din orașul Khoms. Trei dintre aceștia au fost împușcați pe când încercau să fugă și să se întoarcă pe coastă.³⁴⁰ În lunile septembrie și octombrie, patru alte bărci s-au răsturnat atât în apropierea coastelor libiene, cât și ale insulei Lampedusa, Italia. În primul incident, s-au înecat 16 emigranți, bărbați și femei, iar 22 au fost salvați de pescarii locali în apele de lângă orașul Zliten, situat la est de capitala Tripoli.³⁴¹ În al doilea, 11 emigranți, printre care și o femeie însărcinată s-au înecat, 10 reușind să fie salvați de pescarii locali. În al doilea, 15 emigranți s-au înecat, iar în largul insulelor italiene, au murit cinci persoane. De fapt, în luna octombrie 2020, au avut loc opt astfel de naufragii în zona centrală a Mării Mediterane, cel mai devastator soldându-se cu înecul a 74 de emigranți în largul localității Khoms din Libia (dintre care doi copii), iar 47 de oameni au fost salvați de Garda de Coastă libiană și de pescarii locali, și 111, de nava de salvare "Open Arms" din barca de cauciuc care s-a scufundat.³⁴²

Guvernul italian a transmis un semnal de alarmă privind creșterea îngrijorătoare a numărului de emigranți sosiți în orașele și insulele din sud, apreciind că mai mult de 31.000 de migranți ilegali au ajuns în Italia anul acesta prin Marea Mediterană, ceea ce reprezintă cu 10.000 mai mulți față de anul trecut. Tot așa, organizația de salvare a

³³⁹ Samy Magdy, "UN: 45 migrants killed when boat capsizes off coast of Libya", *Associated Press*, 19 august 2020, URL: <https://apnews.com/article/africa-middle-east-united-nations-europe-3851ef2b2cac0bd33bc4709668a6db5b>, accesat la 04.11.2020.

³⁴⁰ ***, "Charity urges release of 200 migrant children held in Libya", *Associated Press*, 29 iulie 2020, URL: <https://apnews.com/article/libya-middle-east-immigration-mediterranean-sea-africa-fb037aeab1ad17eb05472c405cd03a73>, accesat la 02.11.2020.

³⁴¹ Isabel Debre, *art.cit.*

³⁴² ***, "At least 74 migrants dead in 'devastating' shipwreck off Libya", *AL Jazeera și News Agencies*, 12 noiembrie 2020, URL: <https://www.aljazeera.com/news/2020/11/12/at-least-74-migrants-dead-in-devastating-shipwreck-off-libya>, accesat la 07.12.2020.

refugiaților Sea Watch a apreciat că situația din sudul Italiei se deteriorează și devine din ce în ce mai tensionată. Astfel, doar în insula Lampedusa au ajuns, în ultimele luni, 5.500 de emigranți, 2-3 bărci acostând zilnic la țărm.³⁴³

Și autoritățile spaniole au raportat o creștere alarmantă a numărului de emigranți sosiți ilegal pe coastele spaniole din Maroc și Algeria, numărul acestora ajungând chiar la 2.000 pe lună, cea mai gravă situație fiind în Insulele Canare. Din datele raportate, anul acesta s-au înregistrat mai mult de 20.000 de emigranți sosiți ilegal din nordul Africii în arhipelagul spaniol, din care cel puțin 500 s-au înecat în largul Insulelor Canare.³⁴⁴ Temându-se de îmbolnăviri, guvernul de la Madrid nu a permis includerea noilor sosiți în taberele permanente de refugiați deja existente, unele dintre acestea fiind chiar desființate, și a obligat autoritățile locale să carantineze refugiații în corturi, cazărmi militare (nu mai mult de 72 de ore) sau chiar hoteluri goale din lipsă de turiști. Acesta a fost și cazul ultimilor 68 de emigranți africani (toți bărbați) sosiți pe plaja Maspalomas din Insula Grand Canaria, la începutul lunii decembrie 2020.

Chiar dacă situația în Grecia pare mai calmă, numărul emigranților nou sosiți nedepășind 244 pe lună, frica cea mai mare a autorităților elene este capacitatea foarte încărcată a taberelor de refugiați, care este pe cale de a fi depășită. Pentru greci, apropierea de coasta turcă continuă să fie cea mai mare amenințare, chiar și în materie de migranți ilegali. Astfel, la începutul lunii decembrie 2020, Agenția Frontex a UE a salvat 32 de emigranți somalezi, incluzând trei copii, dintr-o barcă gonflabilă, naufragiată în largul coastelor insulei Lesbos,

³⁴³ Andreas Noll, "Refugee crisis worsening in southern Europe amid coronavirus pandemic", *Deutsche Welle*, 2 august 2020, URL: <https://www.dw.com/en/refugee-crisis-worsening-in-southern-europe-amid-coronavirus-pandemic/a-54404455>, accesat la 28.10.2020.

³⁴⁴ ***, "Migrants arriving in Canary Islands go to barracks, hotels", *Associated Press*, 1 decembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/north-africa-atlantic-ocean-canary-islands-africa-spain-75cb424d8cc846ef185939f1843ea789>, accesat la 03.12.2020.

iar două femei au fost găsite înecate.³⁴⁵ Barca plecase din Turcia, țară pe care autoritățile grecești o acuză că nu ia măsurile necesare pentru stoparea emigranților.

În ultima perioadă, Înaltul Comisar al ONU pentru Refugiați (UNHCR) și Crucea Roșie daneză atrag atenția asupra abuzurilor fizice comise de salariații unor instituții ale statelor nord-africane, soldate cu numeroși morți și mutilați pe drumurile deșertice către coasta libiană ale refugiaților și emigranților spre Europa. Din aceste abuzuri, 47% au fost comise de forțele de securitate, poliție, militari, birourile de imigrări și grăniceri, iar 29%, de contrabandiști traficanți de persoane și grupări de crimă organizată asociate cu ei.³⁴⁶

Astfel, una dintre cele mai afectate țări africane de astfel de abuzuri este Libia, unde, așa după cum a confirmat Agenția ONU privind Migrația (IOM), anul acesta, mai mult de 11.000 de emigranți, incluzând femei și copii, au fost interceptați de Garda de Coastă libiană, în colaborare cu navele Operației Navale „Irinii” a UE, și au fost întorși în Libia, conform acordurilor semnate cu Italia, pe care i-au închis în centre de detenție neoficiale, situate în vestul țării, precum „Fabrica Tobacco” din Tripoli, condusă de una dintre milițiile afiliate GNA. Așa după cum precizează Amnesty International, se pare că mii de astfel de refugiați au dispărut forțat din aceste centre, iar alte mii au făcut obiectul unor abuzuri fizice din partea milițiilor, militarilor și traficanților de persoane. Unii au fost torturați sau violați până ce familiile lor au plătit o răscumpărare pentru eliberarea lor. Alții au murit în detenție, fiind victimele unor acte de violență, tortură, înfometare sau lipsiți de tratament medical. Spre exemplu, pe tot parcursul anului 2020, autoritățile din Libia de Est au expulzat peste 5.000 de refugiați și

³⁴⁵ *** , ”2nd body recovered off Greek island after migrant boat sank”, *Associated Press*, 3 decembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/europe-greece-96ef991f6ed33e08795f84a8b362be2f>, accesat la 04.12.2020.

³⁴⁶ Jamey Keaten, ”UN reprt finds migrants face violence by African officials”, *Associated Press*, 29 iulie 2020, URL: <https://apnews.com/article/virus-outbreak-libya-international-news-violence-africa-20a4e261131396662e683a3658a096cf>, accesat la 03.11.2020.

emigranți, mulți dintre ei și ca urmare a pericolului transmiterii unor boli contagioase.³⁴⁷

Agenția ONU „Salvați Copiii” atrage atenția asupra unui altfel de fenomen negativ care afectează situația umanitară din zonă, îndeosebi din cauza pandemiei de coronavirus și a sărăciei extreme ce pune stăpânire, încetul cu încetul, pe Africa. Este vorba despre creșterea numărului de căsătorii ilegale cu fete, pe care părinții sau bunicii le vând, de fapt, de la vârste foarte fragede, cuprinse între 8 și 18 ani. Astfel, se revine la o mai veche practică ce se aplica în timpul colonialismului, aceea a mariajului tradițional și tranzacțional al tinerelor fete, de regulă în Africa și Asia (incluzând aici și Orientul Mijlociu). Se estimează că, anul acesta, aproximativ 500.000 de fete sub 18 ani ar fi fost măritate cu forța, iar în anii următori, situația va crește la circa 13 milioane de astfel de cazuri.³⁴⁸ În același timp, o altă agenție a ONU, cea pentru hrană și agricultură (OCHA), menționează în ultimul raport, publicat în luna decembrie 2020³⁴⁹, că Sudanul de Sud se află sub foamete, iar alte două state africane – Somalia și Zimbabwe – se apropie de pragul respectiv.

Situația migrației ilegale și umanitare din nordul Africii continuă să se deterioreze, transformându-se într-o amenințare la adresa securității europene, unde miile de emigranți, ajunși în statele din sudul Europei, prezintă atât riscul de transmitere și răspândire a infectării cu Covid-19 în următorii ani, cât și cel al rămânerii definitive pe continent, ca urmare a sărăciei extreme existente în unele state africane.

³⁴⁷ Samy Magdy, „Amnesty: Migrants face ‘vicious cycle of cruelty’ in Libya”, *Associated Press*, 24 septembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/virus-outbreak-libya-middle-east-tripoli-africa-48322c9b1a6c2a533c1114415f53b86a>, accesat la 02.11.2020.

³⁴⁸ Krista Larson, „Families marry off daughters to ease finances amid COVID-19”, *Associated Press*, 14 decembrie 2020, URL: <https://apnews.com/article/international-news-business-coronavirus-pandemic-sierra-leone-united-nations-9a9ab4f71adc1c6f7d435b744411fb90>, accesat la 15.12.2020.

³⁴⁹ ***, „Integrated Food Security Phase Classification (IPC) Fact Sheet”, *OCHA*, decembrie 2020, URL: http://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Famine_Factsheet_2020Nov.pdf, accesat la 14.12.2020.

5.6. Impactul situației nord-africane asupra securității europene

Lunga durată a războiului civil libian a avut și continuă să aibă repercusiuni negative asupra dezvoltării economice regionale și asupra stabilității europene. Conflictul libian este legat și de implicarea unor puteri străine în sprijinul părților beligerante, ceea care a dus la creșterea numărului de grupări extremiste ce acționează în Africa de Nord și în zona Sahel și la internaționalizarea acestora prin colaborări cu grupurile locale de crimă organizată, dar și cu organizații teroriste internaționale, precum Al-Qaida și Statul Islamic.

Intervenția unor puteri europene, de o parte și de alta a părților beligerante, precum și sprijinul extern acordat unor grupări extremiste africane au și o latură negativă asupra securității Europei, îndeosebi prin creșterea traficului ilegal de arme către nordul Africii, menținerea traficului ilegal de persoane și creșterea celui de droguri către coasta sudică europeană. Mai mult, recenta dispută politico-militară dintre Franța și Turcia privind incidentul naval din data de 10 iunie 2020³⁵⁰, când a fost cât pe ce să izbucnească ciocniri militare între navele de luptă ale celor două țări în largul coastelor libiene, precum și cel diplomatic dintre Turcia și Germania privind percheziționarea unei nave de transport turce în cadrul operației UE „Irimi”, a demonstrat și continuă să demonstreze limitele Alianței Nord-Atlantice, în cazul în care aliații sunt implicați în tabere diferite ale aceluiași conflict, precum și slăbiciunile pe care NATO le are ca organizație politico-militară, ale cărei decizii se iau prin consens.³⁵¹

³⁵⁰ N.A.: La 10 iunie 2020, fregata franceză Courbet, aflată în misiune de culegere de informații în cadrul Operației aliate *SEA GUARDIAN*, a fost „luată la țintă” de radarul unei nave de luptă turce, care escorta o navă-cargo din Tanzania. Incidentul a avut ca urmare retragerea Franței din țările aliate participante la operație, până ce statele membre nu vor respecta embargoul impus de ONU.

³⁵¹ Lorne Cook, ”France-Turkey spat over Libya arms exposes NATO’s limits”, *Associated Press*, 5 iulie 2020, URL: <https://apnews.com/045a9b8eb0f7eb5adc33d1303fafa95d>, accesat la 06.07.2020.

Neînțelegerile la nivel UE dintre statele membre cu interese în zonă, mai ales Italia și Franța, dar și implicarea permanentă a Rusiei și Turciei în Libia, pe poziții antagonice, duc la exacerbarea conflictului și la imposibilitatea găsirii unei soluții internaționale, viabile, de rezolvare a acestuia. Mai mult, lupta acerbă pentru acapararea unei părți cât mai mari din resursele naturale aflate sub platoul continental al Mării Mediterane (vezi Figura 3) a dus la apariția unui conflict diplomatico-militar deschis între Turcia și Grecia, care continuă și în prezent.

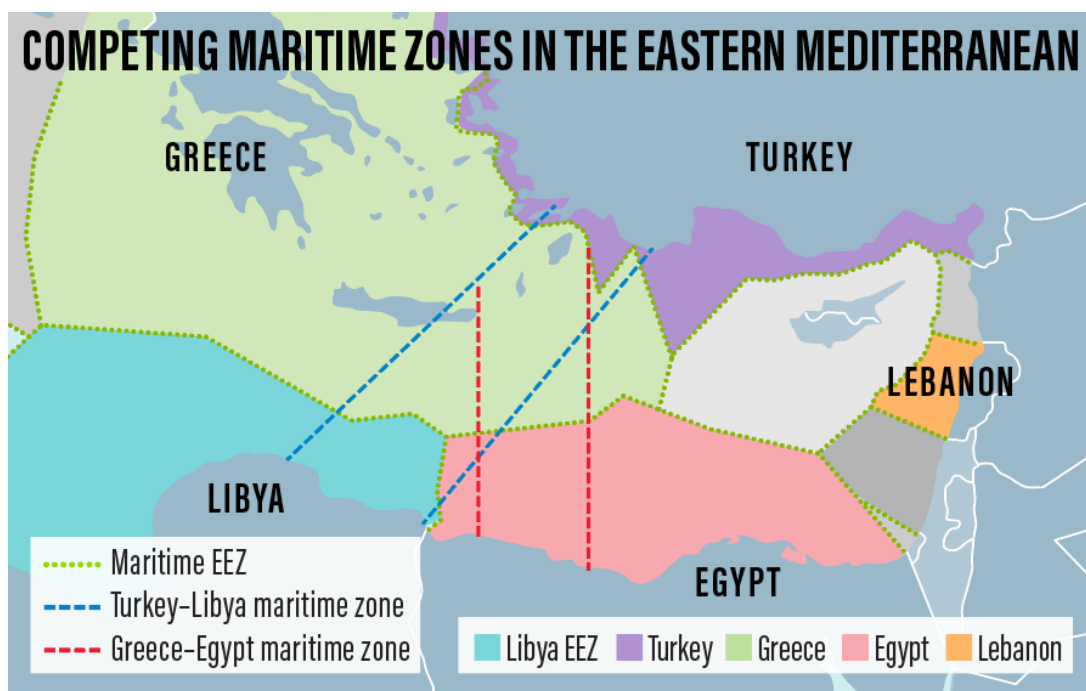

Figura nr. 3: Harta competiției privind granițele maritime, conform protocoalelor Grecia-Egipt și Turcia-Libia³⁵²

Spaima cea mai mare a Turciei, țara cu cea mai lungă coastă în estul Mediteranei, o reprezintă o posibilă strategie a statelor noului Forum al Gazului din Estul Mediteranei (EastMed), format din Grecia, Zona greacă a Ciprului (GCA), Egipt, Israel, Iordania, Palestina și Italia, de a o exclude din zonă atât pe plan economic, cât și geopolitic

³⁵² Andrew Wilks, "Blue Homeland: the doctrine behind Turkey's Mediterranean claims", *World*, 14 august 2020, URL: <https://www.thenationalnews.com/world/europe/blue-homeland-the-doctrine-behind-turkey-s-mediterranean-claims-1.1063591>, accesat la 11.12.2020.

și de a o izola în Golful Antaliei.³⁵³ În luna ianuarie 2020, Franța a solicitat să fie primită în cadrul Forumului, iar SUA este membru observator permanent.

Ca măsură de contracarare, Turcia a elaborat o strategie navală pentru a sprijini interesele sale geopolitice în zonă, denumită doctrina “Blue Homeland”, considerată de statele membre ale EastMed, alături de intervenția în Libia, drept o politică energetică expansionistă.³⁵⁴ Dar această doctrină, dezvoltată inițial ca o componentă a intenției Ankarei de a adânci cercetările pentru descoperirea și exploatarea resurselor de gaze naturale și de a obține o mai mare independență în negocierile la nivel mondial, a dus Turcia în fața izbucnirii unei confruntări navale cu doi aliați – Grecia și Franța. Astfel, în luna august 2020, prin deplasarea navei de cercetare Oruc Reis, însoțită de nave de luptă turce, într-o regiune situată între Cipru și insula Creta (zonă considerată de Grecia ca parte a platoului său continental și a zonei sale exclusive economice/EEZ) pentru prospecțiuni de gaze naturale, a forțat Marina greacă să se poziționeze în apropiere, fiind sprijinită de nave de luptă franceze. Situația de criză din estul Mediteranei este amplificată și de neînțelegerile privind zona economică pretinsă de insulele din Marea Egee ca aparținând celor două state, greu de stabilit (este și cazul insulei Kastellorizo/Meis, situată la doar 2 kilometri de coasta sudică a Turciei), precum și de disputarea împărțirii insulei Cipru, ale cărei părți nordice (37% din suprafața insulei) au fost ocupate de armata turcă în 1974.

³⁵³ N.A.: Conform unui studiu al *Institutului politic și economic pentru Orientul Mijlociu (MEPEI)*, Forumul pentru exploatarea gazului din estul Mediteranei a fost inițiat de Egipt, Israel, Grecia și GCA ca un forum pentru optimizarea producției și vânzării rezervelor de gaze naturale din largul apelor estului Mediteranei. La 22 septembrie 2020, a fost transformat într-o organizație regională, având ca obiectiv nedeclarat acela de a exclude Turcia din forum. La aceeași dată, Italia, Iordania și autoritățile palestiniene au intrat în noua organizație. Vezi URL: <https://mepei.com/east-mediterranean-gas-forum-becomes-an-organisation/>, accesat la 11.12.2020.

³⁵⁴ Talha Köse și Bilgehan Öztürk, ”A Sea Change in the MENA Region: External Interventions in Libya”, *Insight Turkey*, Ankara: SETA Yayınları, 2020, p. 118.

Una dintre marile probleme puse de conflictul libian și de deteriorarea situației din nordul Africii (economică, pandemică și de securitate) o reprezintă creșterea numărului de refugiați care ajung ilegal în sudul Europei. Fiind amplificată de răspândirea coronavirusului, situația din țări precum Italia și Spania devine din ce în ce mai tensionată, mai ales ca urmare a deteriorării economiilor locale în orașele și insulele din sudul acestor țări (bazate numai pe pescuit și turism). Iar sprijinul pe care capitalele lor l-ar putea acorda întârzie să apară, la fel ca și punerea emigranților ajunși la țărm în carantină. Chiar și acordul maritim încheiat de Italia cu Forțele Navale libiene nu mai este eficient, deoarece emigranții părăsesc clandestin nordul Africii, prin Tunisia, Algeria, Maroc și Mauritania.

Italia s-a văzut nevoită să-și schimbe politica antimigraționistă impusă de fostul ministru de interne Salvini și să facă unele concesii organizațiilor umanitare și de salvare a refugiaților, reducând taxele impuse navelor de căutare-salvare și reintroducând protecția umanitară extinsă și procedurile mai ușoare de admitere în țară a azilanților. Cu toate acestea, legăturile dintre serviciile de stat și ONG-uri nu pare să funcționeze și nici nu există o acțiune comună de salvare din partea lor.

De fapt, Italia se consideră amenințată nu atât de riscul răspândirii pandemiei de coronavirus de către migrații ilegali, ci de numărul mare de emigranți veniți din statele africane, unde economia este în colaps, precum Tunisia sau Nigeria, și care doresc să rămână permanent aici. Acest lucru a adus cu sine tensiuni sociale majore între populația autohtonă, care se confruntă cu aceeași criză economică, și riscul cauzat de Covid-19 și de emigranții sosiți din statele africane.

Poziția geopolitică a Franței în nordul Africii și regiunea Sahel este pe cale să se deterioreze, iar controlul pe care Parisul ar dori să-l păstreze în fostele colonii devine din ce în ce mai derizoriu. Încercarea președintelui francez, Emmanuel Macron, de a organiza, în 2020, un summit cu toate guvernele statelor africane vorbitoare de limbă franceză a eșuat, ca urmare a răspândirii pandemiei de coronavirus.

Intenția era de a urbaniza masiv orașe și regiuni din Africa, pentru a schimba tendințele și paradigma de renunțare la „Africa Francofonă/Françafrique”.

Dar politica dusă de Macron privind menținerea cu forța a controlului politico-economic în aceste state a distanțat relațiile cu statele respective, chiar dacă eforturile sale au constat în lansarea unor proiecte economico-financiare agreate de elitele africane, dar nu și de tineri, care doreau cu adevărat obținerea unei independențe a statelor lor. Cel mai recent exemplu îl reprezintă semnarea de către Franța a unui acord cu opt țări membre ale ECOWAS privind înlocuirea francului CFA cu o monedă unică vest-africană, denumită Eco.³⁵⁵ Acest acord, chiar dacă relaxează depozitele bancare africane, nu aduce cu sine o politică monetară independentă față de sistemul financiar francez, ci o încercare a Franței de a-și proiecta puterea în regiune. Iar implicarea economică din ce în ce mai mare a Chinei în Africa, prin proiectele inițiativei „Belt and Road” (BRI), i-a făcut pe experții în problemele africane să se întrebe, în ultima perioadă, dacă China nu cumva urmărește preluarea controlului și influenței în Africa Francofonă.

Un alt pericol major pe care migrația ilegală îl aduce securității europene îl reprezintă creșterea numărului adepților acțiunilor extremiste, fie ei membri ai unor organizații teroriste internaționale, fie adepți/simpatizanți. Acest pericol este reprezentat de ultimele atacuri teroriste violente care au avut loc, recent, în Franța și Austria. Astfel, la 25 septembrie, două persoane au fost înjunghiate și rănite grav în fața fostului sediu al revistei satirice franceze Charlie Hebdo din Paris de către un suspect islamist, simpatizant al mișcării extremiste islamice în Europa. Luna octombrie a fost mai plină, de astfel, de evenimente radicale care au avut loc în Germania, Croația, Franța, Turcia și Austria.

³⁵⁵ Silja Fröhlich, „Africa and France: An unfulfilled dream of independence?”, *Deutsche Welle*, 3 august 2020, URL: <https://www.dw.com/en/africa-and-france-an-unfulfilled-dream-of-independence/a-54418511>, accesat la 02.11.2020.

Pornind de la atacul cu cuțitul de la Dresda, în Germania, din 4 octombrie, făcut de un suspect sirian, solicitant de azil, împotriva a doi homosexuali nemți, continuând cu împușcăturile de la Zagreb, din 12 octombrie, împotriva sediului guvernului croat, apoi atacul cu cuțitul și decapitarea unui profesor la nord-vest de Paris, făcut, la 16 octombrie, de un militant islamist, atacul sinucigaș cu bombă al luptătorilor PKK de la Iskenderun, în Turcia, din 26 octombrie, îndreptat împotriva forțelor de ordine turce, atacul cu cuțitul, în aceeași zi, al unui simpatizant islamist asupra a trei cetățeni francezi la catedrala Notre-Dame din Nisa, în Franța, și culminând cu sângerosul atac armat de la Viena, din 2 noiembrie, în care un susținător al Statului Islamic a omorât patru civili și a rănit alți 22. Mai multe detalii privind atacurile teroriste din Europa, în 2020, sunt prevăzute în Anexa nr. 2.

Toate aceste evenimente, desfășurate pe teritoriul Europei în 2020, demonstrează faptul că riscurile și amenințările la adresa securității europene sunt reale și în continuă creștere. Iar migrația ilegală, pe lângă faptul că reprezintă un risc în sine este și un factor multiplicator pentru alte riscuri și amenințări, precum terorismul internațional și crima organizată transfrontalieră.

Concluzii

Anul 2020 poate fi caracterizat de o creștere pe termen scurt a stabilității în țări precum Algeria, Egipt și, la final, în Libia, dar și de o creștere serioasă a nemulțumirilor populare, ca urmare a răspândirii virusului în regiune, a nivelului scăzut de ocupare a forței de muncă pentru tineri și a veniturilor guvernamentale reduse. Dacă gestionarea crizei coronavirusului de către guverne va fi considerată deficientă, anul 2021 ar putea deveni o perioadă deosebit de provocatoare pentru Africa de Nord, mergând chiar în direcția unui nou val de proteste populare care să marcheze 10 ani de la evenimentele „Primăverii Arabe”.

Chiar dacă pandemia de coronavirus a apărut și s-a răspândit cu întârziere, situația actuală sugerează un context perfect pregătit de coronavirus pentru a produce tulburări dramatice în Africa de Nord. Și asta pentru că nu este de așteptat ca liderii războinici, oligarhi sau dictatori din aceste state să ia în considerare implementarea unor reforme autentice. Fiecare dintre aceste regimuri a demonstrat, pe rând, gradul de corupție declanșat de ajutoarele internaționale pe linia contracarării Covid-19, acordând prioritate constantă menținerii puterii, în detrimentul bunăstării cetățenilor. Dacă virusul se răspândește necontrolat și presiunile vor crește, este puțin probabil ca aceste regimuri să dezamorseze în mod corect tensiunile, cu efecte greu de previzionat pentru regiune și pentru securitatea europeană.

Putem afirma că, în ultima perioadă, acțiunile teroriste ale grupărilor extremiste africane s-au intensificat mai ales în regiunea Sahel și statele învecinate, ele amplificând fenomenul migrației ilegale și activitatea grupurilor de crimă organizată privind traficul ilegal cu persoane, arme și droguri. Astfel, dintr-un total de 35 de atacuri teroriste care s-au desfășurat pe parcursul anului 2020 în întreaga lume, nouă au avut loc în nordul Africii și regiunea Sahel, ceea ce reprezintă un procent de aproximativ 40%.

Răspândirea coronavirusului în Africa a avut și un efect benefic. La începutul lunii octombrie, autoritățile din Sudan au reușit să încheie, la Juba, un acord de pace cu alianța rebelilor, încheind, astfel, o lungă perioadă de război civil și lăsând deschise porțile unei viitoare relansări economice a țării. Prin acest acord de pace, provinciile Nilul Albastru, Kordofan de Sud și de Vest și-au căpătat autonomia teritorială, iar forțele rebele se vor integra în forțele armate sudaneze. Acordul are o durată de șase luni și se încheie în luna februarie 2021, când se întrevide posibilitatea stabilirii unei păci permanente. Ca urmare a încheierii acestui acord de pace, la sfârșitul anului 2020, SUA au scos Sudanul de pe lista statelor care sponsorizează terorismul.

Scăderea treptată a interesului american pentru Orientul Mijlociu și pentru nordul Africii, ca urmare a doctrinei Trump, combinată cu problemele Marii Britanii privind Brexitul și cu lipsa unei politici externe a UE pentru această regiune au creat posibilitatea implicării în zonă a unor actori externi și mari puteri regionale, precum Rusia, Turcia, Egiptul, Arabia Saudită, UAE sau Qatar, care caută oportunități strategice și economice în regiune. Interesele antagonice ale acestora au făcut ca războiul civil din Libia să se transforme într-un conflict proxi, care pare a se prelungi și în 2021, periclitând situația de securitate atât pentru vecini, cât și în Europa.

Competiția economică, geopolitică și ideologică acerbă care se desfășoară în vecinătatea Europei cu privire la Libia, considerată o zonă de interes strategic pentru multe state vecine și puteri regionale, este caracterizată de existența a trei tipuri de interese diferite ale actorilor externi participanți. Astfel, unii actori sunt în favoarea unei tranziții către democrație, alții se exprimă pentru un regim autoritar, în timp ce ultima parte ar dori să mențină Libia ca un stat slăbit și fragmentat, pe care să-l poată exploata pentru resursele sale de hidrocarburi și pentru poziția sa geostrategică, proiectându-și puterea în zonă.

Transformarea regională care continuă să aibă loc în Africa de Nord și regiunea Sahel, amplificată de noua ordine mondială, a permis mai multor actori externi să se implice în zonă, fie pentru a putea influența direcția schimbărilor ce au loc în unele state africane, fie să-și protejeze țările lor de consecințele pe termen mediu și lung ale acestor transformări. Acest fapt a făcut ca regiunea respectivă, și așa considerată instabilă, să devină o zonă a unei competiții din ce în ce mai dure.

CAPITOLUL 6

RUSIA – CONTINUITATE FĂRĂ IMPEDIMENTE

Marius Titi POTÎRNICHE

Pentru Rusia, anul 2020 ar fi fost un an esențial chiar și fără noua pandemie a coronavirusului: reforma constituțională a dus la un nou regim politic care funcționează după o logică diferită, are un alt tip de relație cu societatea și opoziția și reacționează într-un nou mod la problemele apărute. Principala speculație politică a anului a fost că președintele Vladimir Putin ar fi putut demisiona. Asta nu s-a întâmplat, desigur, dar retragerea treptată a lui Putin din procesul de luare a deciziilor a fost tot mai evidentă. Toate deciziile manageriale din anul trecut (cu excepția reformei constituționale) au fost prezentate și dezvoltate de guvern, guvernatorii regionali, deputați, senatori, administrația prezidențială sau serviciile de securitate. Înainte, mulți oameni din cadrul regimului erau speriați să dea dovadă de inițiativă și să ia orice măsură fără să o aprobe mai întâi Putin. Acum, inacțiunea devine ea însăși periculoasă. Sistemul creat de Putin, care anterior depindea în totalitate de o singură persoană, a început să prindă viață și să acționeze haotic. Președintele este acum dispus să delege problemele cruciale de gestionare a statului. Serviciul Federal de Securitate (FSB) luptă împotriva opoziției, guvernul este responsabil pentru economie, iar guvernanții regionali au fost lăsați să se ocupe de pandemie. Anul trecut a fost primul din lunga guvernare a lui Putin, când în cele din urmă a avut încredere să delege conducerea statului guvernului, întărindu-i acestuia autoritatea.

Rusia a intrat în anul pandemiei deja îndepărtată de Europa, dar acest lucru nu explică eșecul Rusiei și al Europei de a se apropia în

fața crizei. Apropierea geografică, frontierele comune și chiar relațiile bune nu sunt suficiente pentru a uni țările împotriva crizei. Pe întreaga perioadă a crizei pandemiei, Rusia și Europa nu au concurat și nici au luptat pentru echipamentele de protecție personală sau ventilatoare. Pur și simplu au coexistat și continuă să facă acest lucru, fără a-și coordona acțiunile. Au introdus și au ridicat măsurile de blocare separat, și-au deschis și și-au închis granițele cu diferite țări în momente diferite, și-au dezvoltat, au testat și au înregistrat vaccinurile independent și implementează acum programe de vaccinare în paralel.

Pandemia nu s-a dovedit o stavilă pentru anumite evenimente deosebite din imediata vecinătate a Rusiei, și anume reaprinderea conflictului înghețat din regiunea Nagorno – Karabah și protestele din Belarus. Pe acest fond al turbulențelor din sfera sa de interes, Rusia a continuat dezvoltarea capacităților sale militare și testarea acestora, dorind parcă să dea de înțeles că economia nu a avut prea mult de suferit și că, indiferent de contextul internațional, ambițiile sale geopolitice își urmează drumul firesc. În continuare, vom analiza aceste evenimente.

6.1. Nagorno – Karabah

Scurt istoric

Tensiunile în zona aflată în dispută au început cel puțin din perioada Primului Război Mondial, în timpul căderii Imperiului Otoman, când armenii au fost măcelăriți și expulzați din Turcia în ceea ce multe state (inclusiv Congresul SUA și state membre ale UE) recunosc ca genocid, iar această istorie, spun armenii, justifică apărarea militară a enclavei lor etnice³⁵⁶.

În anii '20, guvernul sovietic a înființat în Azerbaidjan regiunea autonomă Nagorno-Karabah, unde 95 la sută din populație era de

³⁵⁶ Vezi și capitolul Mirelei Atanasiu din volumul de față, „Evoluția conflictualității Orientului Mijlociu și Africii de Nord în pandemie”, p. 92.

etnie armeană. Sub conducerea de atunci, luptele dintre cele două țări au fost ținute sub control, dar, pe măsură ce Uniunea Sovietică a început să se prăbușească, controlul și interesul pentru această provincie a scăzut dramatic. În 1988, legislativul din Nagorno-Karabah a adoptat o rezoluție de aderare la Armenia, în ciuda amplasării regiunii în interiorul granițelor Azerbaidjanului. O dată cu dizolvarea Uniunii Sovietice în anul 1991, regiunea autonomă și-a declarat oficial independența, moment în care au izbucnit și conflictele.

În anul 1994, conflictul izbucnit a durat patru zile. În urma luptelor, peste 600.000 de azeri, care fugiseră din Nagorno-Karabah și din șapte districte înconjurătoare capturate de armeni, au fost nevoiți să-și părăsească locuințele. Un număr mai mic de armeni care locuiseră în Azerbaidjan au fugit sau au fost expulzați. Provincia a devenit astfel un aliat al Armeniei, vulnerabilă la atacul Azerbaidjanului, care a jurat să recucerească zona. Rusia a intermediat un armistițiu care a rămas în vigoare pentru o lungă perioadă de timp.

Eforturile de negociere și de mediere, conduse în primul rând de Grupul Minsk,³⁵⁷ nu au reușit să producă o soluție permanentă a conflictului. Copreședinții au organizat reuniuni la nivel înalt între liderii celor două țări și au negociat încetarea focului în numeroase rânduri, dar fără să soluționeze problemele teritoriale. În octombrie 2017, președinții Armeniei și Azerbaidjanului s-au întâlnit la Geneva sub auspiciile Grupului Minsk, având o serie de discuții privind o posibilă soluționare a conflictului, fără a produce rezultate concrete.

Conflictul izbucnit la sfârșitul lunii septembrie a fost diferit prin sprijinul direct al Turciei, oferit Azerbaidjanului, și prin amploarea

³⁵⁷ N.A.: Grupul de la Minsk a fost format pe baza unui grup de state membre ale Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), desemnate, în 1992, pentru a participa la „Conferința de la Minsk” care nu a avut loc niciodată. Potrivit OSCE, membrii permanenți ai Grupului Minsk includ, împreună cu copreședinții, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Germania, Italia, Suedia, Finlanda și Turcia. URL: <https://www.osce.org/mg> accesat la 12.01.2021; Thomas de Waal, ”Remaking the Nagorno-Karabakh Peace Process”, *Survival*, vol. 52, nr. 4 (august 2010), pp. 159-176.

luptelor. Angajamentul direct al Turciei în sprijinul aliatului său etnic turc, Azerbaidjanul, într-o zonă cu influență tradițională rusă, a transformat disputa locală într-una regională.

Tensiunile au fost amplificate și chiar accelerate de cooperarea incomodă dintre Turcia și Rusia, tot mai implicate în Orientul Mijlociu și pe fondul pasului înapoi făcut de Statele Unite în ceea ce privește implicarea în zonă, ocupate și cu alegerile prezidențiale. Relațiile dintre toate cele trei țări au devenit tot mai complicate. Turcia s-a înstrăinat de SUA, cumpărând rachete antiaeriene din Rusia și încheind cu aceasta și un acord pentru construirea unei conducte de gaze naturale, considerat a submina Ucraina. În același timp, luptă împotriva Moscovei în Siria și Libia. După ce atacurile aeriene ruse din Siria au ucis soldați turci la începutul anului 2020, Turcia a apărut în teatrele de operații în care Rusia era vulnerabilă. Turcia a trimis consilieri și echipamente militare unor luptători sirieni în Libia pentru a sprijini guvernul susținut de ONU și pentru a lupta împotriva unei facțiuni rivale susținute de Rusia, precum și trupe și echipamente în Azerbaidjan pentru exerciții militare.

Importanța strategică

Regiunea Caucazului de Sud a fost un beneficiar major al investițiilor și ajutorului străin și este esențială pentru eforturile de reducere a dependenței energetice a Uniunii Europene de Rusia. Conducta Baku se află la baza multor semnificații strategice, care merg de la economie la relații internaționale, inclusiv probleme sociale, de mediu și militare.

În primul rând, Turcia, Georgia și Azerbaidjanul susțin conducta Baku ca pe un instrument pentru prosperitatea economică. Compania Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), care asigură coridorul de transport, a reușit să crească în aceste țări calitatea vieții, societatea cumpărând bunuri și servicii locale care îndeplinesc standardele internaționale și prezintă un argument pentru investițiile directe străine. Așa după cum era de așteptat, conducta a stimulat economia și a permis o creștere

rapidă a PIB-ului acestor țări. Azerbaidjanul are, în mod clar, cele mai impresionante venituri care le-au depășit pe cele ale partenerilor săi. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că statul beneficiază atât de conductă, cât și de zăcămintele de petrol. Cele trei țări se bucură de posibilitatea de a cumpăra țiței la un preț mic, Turcia fiind cea care a cumpărat milioane de tone de petrol pentru uz intern la un preț de neegalat.

În al doilea rând, conducta BTC are o importanță socială și de mediu. Încă de la lansarea proiectului, compania BTC a înființat un Program de investiții comunitare care contribuie la promovare unei dezvoltări economice și sociale durabile, cu proiecte, în principal, în domeniul sănătății și infrastructurii sociale.³⁵⁸ În Turcia, în plus, conducta a eliminat necesitatea folosirii a aproximativ 350 de nave de transport pe an, o reducere semnificativă a nivelului traficului de nave pentru evitarea blocajelor din strâmtorile sale.

În al treilea rând, ceea ce face proiectul cel mai atractiv este cel politic și al relațiilor externe. În acest sens, conducta Baku a permis nu numai să creeze legături puternice între cele trei state după acordul interguvernamental al companiilor din 1999, dar a consolidat situația politică a fiecăreia dintre ele: mai puțină corupție și instabilitate în Georgia, scăderea dependenței de Rusia, consolidarea guvernului din Azerbaidjan și adoptarea unei politici republicane în Turcia.³⁵⁹ Conducta BTC a creat oportunitatea pentru creșterea influenței acestor state în zona Caspică, concurând cu unele puteri în exportul petrolului, cum ar fi Iranul și Irakul, și oferă un avantaj pentru relații mai bune și extrem de benefice cu piața occidentală, Uniunea Europeană și chiar SUA. Turcia dorește chiar să ajungă la un parteneriat cu Iranul pentru a

³⁵⁸ Debra Sequeira, Richard Wyness, Ted Pollett, Rachel Kyte, *The BTC pipeline – Lessons of Experience*, septembrie 2006, Environment and Social Development Department, International Finance Corporation (IFC), p. 32.

³⁵⁹ James Persee, "Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline – Geopolitical benefits for the countries it goes Through", *Working Paper*, septembrie 2016.

asigura o cale sigură de transport a petrolului, folosind argumentul puternic al poziției sale geostrategice și rețele de conducte.

Implicarea Rusiei și Turciei

Rusia are legături tradiționale de securitate și economice cu Armenia, deși mulți armeni au pus la îndoială capacitatea Rusiei de a susține țara. Schimbarea politică ce a avut loc, în anul 2018, în Armenia, când guvernarea a fost preluată de un partid care a câștigat atacând corupția din societate și rata mare a șomajului, a pus o nouă presiune pe relația sa cu Rusia, care nu este de acord cu regimurile ajunse la putere prin revoluție democratică. Din perspectiva Rusiei, această schimbare de regim a fost rezultatul unei revoluții de culoare conduse de Occident, menită să submineze influența Rusiei în Armenia. Moscova a controlat negocierile dintre Azerbaidjan și Armenia până când Armenia a făcut o întoarcere către SUA în anul 2018. Odată cu schimbarea politică din Armenia, Rusia a făcut un pas în spate în ceea ce privește sprijinul acordat acestui stat, așteptând ca evenimentele să le ofere momentul când vor putea avea un cuvânt greu de spus în garantarea securității statului. Noul prim-ministru armean, Nikol Pashinyan, a votat împotriva ratificării de către parlament a tratatului de aderare la Uniunea Economică Eurasia (UEE) în anul 2014, în anul 2015 își exprima nemulțumirea față de modul în care decurge relația Armeniei cu Rusia,³⁶⁰ ca în anul 2017 partidul din care făcea parte să propună retragerea țării din UEE. Rusia garantează securitatea Armeniei prin tratate colective și bilaterale. Ambele țări sunt membre ale Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (CSTO), tratat prin care statele membre se angajează să apere integritatea teritorială a altor membri CSTO, în caz de agresiune. Rusia și Armenia au, de asemenea, un acord bilateral care obligă trupele ruse

³⁶⁰ David Batashvili, "Nikol Pashinyan's Russian Problem, Georgian Foundation for Strategic and International Studies", URL: <https://www.gfsis.org/publications/view/2684>, accesat la 13.01.2021.

staționate în Armenia să asigure securitatea Armeniei.³⁶¹ Aceste angajamente nu se extind în mod oficial la Nagorno-Karabakh. Mai mult, Nikol Pashinyan a fost cel care a dorit cu ardoare condamnarea unor personalități apropiate Kremlinului, printre care fostul președinte al Armeniei, Robert Kocharyan, și secretarul general al CSTO, Yuri Khachaturov. Înainte de conflictul din toamna anului 2020, observatorii au dezbătut dacă și în ce circumstanțe Rusia va interveni în mod deschis, în cazul în care ostilitățile ar fi reluate.³⁶² Rusia menține o prezență militară în Armenia de aproximativ 3.000-4.000 de soldați într-o brigadă de infanterie, o escadrilă Mig-29, sisteme de apărare aeriană și diverse elicoptere de atac și transport.³⁶³

Azerbaidjanul și Rusia au menținut, de asemenea, relații bune. Din anii '90, Azerbaidjanul a fost condus de guverne autoritare care au încercat să mențină independența față de Rusia. În același timp, aceste guverne au căutat sprijinul Moscovei pentru a echilibra presiunile interne și internaționale. Rusia este un important furnizor militar atât pentru Armenia, cât și pentru Azerbaidjan, ambele țări folosind, în principal, echipamente din epoca sovietică rusă, modernizate, inclusiv tancuri și artilerie. Înainte de războiul din toamna anului 2020, Rusia ar fi urmat o politică de paritate, astfel încât niciuna dintre părți să nu câștige un avantaj semnificativ față de cealaltă. Procedând astfel, Rusia a echilibrat achizițiile de arme avansate din Azerbaidjan, oferind Armeniei arme și echipament militar la prețuri subvenționate și prin împrumuturi.³⁶⁴

³⁶¹ ***, "Russia, Armenia Sign Extended Defense Pact", *RFE/RL*, 19.08.2010; Azad Garibov, „Pashinyan Tries to Leverage Armenia's CSTO Membership Against Azerbaijan”, *Eurasia Daily Monitor*, 13.12.2019.

³⁶² ***, "Russian-Armenian Defense Pact 'Will Prevent New War in Karabakh'", *RFE/RL*, 18.08. 2010; Joshua Kucera, „Azerbaijan: Russia Stopped U.S. from 'Breaking Armenia's Resistance' in 2016”, *Eurasianet*, 14.07.2017.

³⁶³ ***, *The Military Balance 2020*, International Institute for Strategic Studies (IISS), Hereinafter, 03.02.2020, p. 208.

³⁶⁴ Dylan Malyasov, "Azerbaijan Unveils Newest Artillery Systems During Large-Scale Military Exercises", *Defence Blog*, 18.09.2017; Ilgar Gurbanov, "Azerbaijan's Acquisitions of New Missile Systems from Belarus and Israel: The Domestic and Regional Context", *Eurasia*

În ultimele două decenii, Kremlinul nu și-a făcut iluzii că, având un buget de apărare, alimentat de petrodolari, de trei ori mai mare decât cel al Armeniei, echilibrul puterilor se va înclina inexorabil spre Azerbaidjan. Moscova a încercat să preseze Armenia să accepte o soluționare diplomatică intermediată de Grupul Minsk, dar partea armeană a refuzat să facă concesii.

Turcia a oferit în mod tradițional sprijin moral și diplomatic partenerului său geostrategic Azerbaidjan. Autoritățile turce au declarat frecvent că retragerea armenilor din teritoriile azere este o condiție pentru normalizarea relațiilor. În 2009, Armenia și Turcia au lansat un proces de apropiere pentru a-și redeschide frontiera terestră și a restabili relațiile diplomatice. În parte, datorită influenței Azerbaidjanului asupra problemei Nagorno-Karabah, parlamentul Turciei nu a ratificat protocoalele convenite. Guvernul armean s-a confruntat, de asemenea, cu opoziția internă față de protocoale și, în absența ratificării turcești, și-a suspendat în cele din urmă eforturile în procesul de apropiere.³⁶⁵ Armenia a anulat oficial protocoalele în 2018.³⁶⁶ Participând alături de Azerbaidjan în conflictul din Nagorno-Karabah, Turcia a urmărit, în primul rând, să submineze actualul statu-quo al regiunii. Ankara își propunea, în primul rând, să își asigure un loc la masa tratativelor, în care să se negocieze cu Rusia o soluție la conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan și chiar din Caucaz, scenariul sirian servind drept exemplu.

Erdoğan a criticat vehement SUA, Franța și Rusia, care, în calitate de copreședinți ai Grupului Minsk, au intervenit în conflict. Din perspectiva Azerbaidjanului și Turciei, acest format nu este nici neutru, nici eficient, deoarece nu s-a găsit nicio soluție de aproape treizeci de ani. Turcia este în mod explicit de partea Azerbaidjanului și este

Daily Monitor, 19.07.2018; Ilgar Gurbanov, "Military Procurements on Armenia's and Azerbaijan's Defense Agendas", *CACI Analyst*, 27.03.2019.

³⁶⁵ David L. Phillips, "Diplomatic History: The Turkey-Armenia Protocols", Institute for the Study of Human Rights, Columbia University, martie 2012.

³⁶⁶ ***, "Armenia Scrapping Protocols to Normalize Relations with Turkey", RFE/RL, 01.03.2018.

pregătită să acorde acestui stat sprijin deplin atât pe teren, cât și la masa negocierilor.

Obiectivele Turciei în conflictul din Nagorno-Karabakh au fost duble: pe de o parte, cu sprijinul Azerbaidjanului, Turcia dorea să formeze o contrapondere pentru susținătorii Armeniei. Din perspectiva sa, aceștia sunt cei trei lideri ai Grupului Minsk – SUA, Franța și Rusia. Pe de altă parte, Turcia dorea să își consolideze statutul de putere regională prin participarea la procesul de negociere.

Faptul că Ankara a devenit cel mai apropiat aliat din Baku poate fi atribuit în mare parte eforturilor Azerbaidjanului. Afirmația, adesea citată în Turcia cu referire la Azerbaidjan, „o națiune, două state”, a fost inventată de fostul președinte azer Heydar Aliyev în anii '90.³⁶⁷ Cadrul legal pentru implicarea Turciei în conflictul actual este furnizat de Acordul de parteneriat strategic și asistență reciprocă, încheiat de Ankara și Baku în 2010. În plus față de exercițiile militare comune, tratatul stipulează că semnatarii se vor ajuta reciproc cu toate mijloacele posibile, în caz de „agresiune” de către o terță parte.³⁶⁸ Impulsul pentru aprofundarea cooperării dintre Ankara și Baku în domeniul militar a fost oferit de acorduri similare între Rusia și Armenia.

În timp ce Baku, cu ajutorul Ankarei, încearcă să schimbe statu-quo-ul în conflictul cu Armenia, ambițiile Turciei depășesc Nagorno-Karabakh. În martie 2020, ministrul turc al apărării, Hulusi Akar, anunța pretenția țării sale de a avea un cuvânt de spus mai mare în Orientul Mijlociu, Caucaz, Mediterana de Est, Balcani și Marea Egee. Potrivit lui Akar, sub conducerea lui Erdoğan, Turcia a devenit un „subiect pe arena internațională”. În Caucazul de Sud, Erdoğan este

³⁶⁷ Orel Beilinson, „Turkish-Azerbaijani Relations. One Nation – Two States?” URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2019-0009/html>, accesat la 14.01.2021.

³⁶⁸ Shahin Abbasov, „Azerbaijan-Turkey Military Pact Signals Impatience with Minsk Talks – Analysts”, 18.01.2011, URL: <https://eurasianet.org/azerbaijan-turkey-military-pact-signals-impatience-with-minsk-talks-analysts>, accesat la 14.01.2021.

preocupat, de asemenea, să asigure Turciei „locul meritat în ordinea mondială”, alături de SUA și Rusia.³⁶⁹

La prima vedere, angajamentul turc de partea Azerbaidjanului prezintă o provocare neașteptată pentru Moscova. Pe de o parte, Rusia consideră întreaga regiune a Caucazului de Sud ca fiind zona sa exclusivă de influență. Interferența actorilor externi din această regiune nu este acceptabilă pentru Kremlin. Acest lucru, cu atât mai mult cu cât actorul extern este membru al NATO, care intenționează să stabilească o bază militară în apropierea granițelor Rusiei. Pe de altă parte, Rusia nu este interesată de o deteriorare a relațiilor sale cu toate părțile implicate: Armenia, Azerbaidjan și Turcia.

Deși Azerbaidjanul nu participă la inițiativele de cooperare ale Rusiei, este considerat totuși un partener strategic pentru Moscova. Mai mult, pentru Kremlin, Azerbaidjanul este un model al modului în care politica multivectorială, aspirată de multe state post-sovietice, poate funcționa fără a aduce atingere Rusiei. Cu alte cuvinte, eforturile statelor post-sovietice pentru o politică externă independentă nu trebuie să se încheie neapărat într-o poziție anti-rusă, așa cum a fost cazul în Georgia și Ucraina, de exemplu.

Riscul pe care conflictul din Nagorno-Karabah îl prezenta pentru Rusia consta în destabilizarea regiunii, cu consecințe grave pentru Caucazul de Nord. Kremlinul era deosebit de îngrijorat de prezența mercenarilor străini în Caucazul de Sud. Conform unor rapoarte, combatanții din organizațiile teroriste internaționale care luptă în Orientul Mijlociu, și grupuri extremiste kurde se infiltraseră în regiune. Astfel, extinderea conflictului dintre Armenia și Azerbaidjan amenință nu numai zona de influență a Rusiei, ci și propria sa securitate în Caucazul de Nord. Pentru ca Rusia să-și poată păstra zona de influență în Caucazul de Sud, are nevoie ca guvernul de la Erevan să se vadă ca fiind protejat de Moscova. Pentru Putin, loialitatea este importantă nu

³⁶⁹ Daria Isachenko, ”Turkey–Russia Partnership in the War over Nagorno-Karabakh”, noiembrie 2020.

numai în Rusia, ci și în apropierea granițelor sale. Prin urmare, abordarea cu putere a lui Erdoğan față de Armenia nu este lipsită de beneficii pentru Kremlin. Ingerința Ankarei ajută Moscova să recâștige influența din Armenia, pe care a pierdut-o din 2018. În același timp, însă, Rusia a trasat o linie roșie către Turcia, și anume teritoriul armean.

Mai mult, calculul turc pentru a transfera scenariul Siriei în Caucazul de Sud nu este lipsit de o anumită logică pentru Rusia. Nu este vorba doar despre cvasitransferul formatului Astana din Siria în Nagorno-Karabah, ci și faptul că, cooperarea în Siria este prea importantă pentru ca ambele țări să fie puse în pericol. Indiferent de pozițiile opuse, factorul sirian leagă Turcia și Rusia.

Rezultatul acestui conflict și, în special, modul în care a apărut acordul de pace au fost un câștig pentru Rusia. Dar calculele rusești s-au dovedit a fi mai sofisticate și mai nuanțate. Folosind un amestec de diplomatie și presiune, Moscova a obținut un acord de pace, care a transformat un conflict, în care nu existau opțiuni bune pentru Kremlin, într-o situație care a contribuit la creșterea prestigiului factorilor de decizie din Rusia. Rusia a obținut trimiterea a aproximativ 2.000 de militari pentru menținerea păcii, pentru a proteja restul populației armene, pentru a separa cei doi adversari și a patrula pe un coridor care va face legătura dintre Armenia și Nagorno-Karabah, ceva pe care Kremlinul a dorit din 1994, dar nu a putut obține la masa de negocieri înainte de acest război. Moscova a reușit, de asemenea, să înlăture Ankara. Președintele rus, Vladimir Putin, este singurul semnatar al acordului de pace, dincolo de liderii celor două state în conflict, iar trupele ruse vor fi singurele forțe de menținere a păcii care vor monitoriza punerea în aplicare a acordului, fără turci sau alte forțe terțe pe teren (deși Turcia spune că va trimite observatori). În cele din urmă, Moscova a demonstrat că rămâne o putere indispensabilă în regiune și a reușit să își păstreze legăturile atât cu Azerbaidjanul, cât și cu Armenia, concurând, în același timp, cu Turcia. Victoria diplomatică a Moscovei are un preț. Războiul a arătat creșterea influenței turcești în

Caucaz, iar Moscova nu mai pare a fi singura putere majoră din regiune. Riscul major pentru Rusia în viitor este precaritatea acordului de pace încheiat. Tratatul care asigură prezența forțelor de menținere a păcii ruse va expira în cinci ani, după care atât Azerbaidjanul, cât și Armenia vor fi în măsură să solicite retragerea lor.

Ostilitățile extinse asupra Nagorno-Karabah pun în pericol succesele considerabile pe care le-au obținut Statele Unite în ultimii douăzeci și cinci de ani în promovarea independenței și autonomiei Georgiei, Armeniei și Azerbaidjanului și în sprijinirea dezvoltării lor politice și economice. Două imperative americane, descurajarea revanșismului rus și stabilirea unei noi rețele de transport pentru a livra resurse energetice din Azerbaidjan și Asia Centrală către piețele occidentale independente de Rusia și Iran, ar putea fi amenințate. În plus, războiul reînnoit ar putea exacerba relațiile deja problematice ale SUA cu Rusia, Turcia și Iran, fiecare dintre acestea putând fi implicată în conflict. Lupta la scară largă ar putea submina instituțiile democratice și ar putea crea neliniște în Armenia și Azerbaidjan, deoarece resursele vitale sunt deviate, infrastructura deteriorată și populațiile civile dislocate. Cele două țări au deja dificultăți în satisfacerea nevoilor obișnuite ale oamenilor lor. Cu toate acestea, o retragere ar putea mări influența rusă în Caucazul de Sud. Mulți factori politici din Rusia și din toată Europa ar considera faptul că Washingtonul, cedând regiunea Moscovei, i-a acordat un drept de influență implicită în zonă. În plus, acest pas ar putea submina eforturile SUA și OSCE de soluționare a conflictelor în Ucraina, Georgia și Moldova. Așa după cum era normal, procesul de mediere nu a încercat să impună o soluție, ci să asiste părțile aflate în conflict în propriile eforturi de a găsi o soluție de pace acceptabilă reciproc.

După numeroase încercări de intermediere a încetării focului, Kremlinul a reușit un acord care a confirmat succesele de pe câmpul de luptă obținute de Azerbaidjan, forțând concesii dureroase asupra armenilor și impunând pe teren forțe de menținere a păcii ruse, nu

europene sau turce. Este de analizat dacă acest conflict a fost o pierdere politică pentru Kremlin sau dacă anunță o nouă ordine regională, împărțită oportunist între Ankara și Moscova. Ceea ce este clar, însă, este că Rusia, care a încercat să se țină departe de orice ingerință exterioară în Caucazul de Sud, se confruntă acum cu o Turcie potențial ascendentă în regiune.

Conflictul a arătat că tratarea Rusiei pur și simplu ca pe o victimă geopolitică poate ascunde complexitatea războaielor post-sovietice și ignoră faptul că securitatea durabilă din Caucazul de Sud va rămâne profund dependentă de statele din imediata apropiere. În mod istoric, regiunile afectate de conflicte au fost pacificate printr-o combinație de angajamente, susținute de marile puteri, și de apariția sistemelor politice liberale, ambele contribuind la un mediu favorabil pentru rezolvarea și integrarea conflictelor.³⁷⁰ Acordul de încetare a focului, intermediat de Rusia, poate oferi stabilitate geopolitică pe termen scurt și o deschidere pentru ca instituțiile regionale europene să influențeze traiectoria Caucazului de Sud. În final, marele câștigător a fost Rusia, care a adus din nou Armenia în sfera sa de influență.

6.2. Implicarea în Belarus

În trecut, Putin a arătat clar că fostele state membre ale Uniunii Sovietice sunt considerate „străinii din apropiere” și că nu le acordă acestor membri suverani ai comunității internaționale libertatea de a-și organiza societatea așa cum doresc și de a decide pentru ei înșiși ce relații doresc să mențină cu statele vecine. Când aceste țări suverane doresc să urmeze un curs independent, Putin intervine prin forță, sancțiuni economice, atacuri cibernetice sau o combinație a acestor mijloace ilegale. Georgia, Moldova, Ucraina, statele baltice și Belarus

³⁷⁰ Anna Ohanyan, ”Peace and Reform: Europe’s Role in the Post-Karabakh War Caucasus”, URL: https://carnegie.ru/commentary/83987?utm_source=rssemail&utm_medium=email&mkt_tok=MDk1LVBQVi04MTMAAAF7uzabCXX-2DFULsPmZ_YIOHW3XGyt_13j5Vakjl3kiHlzZXU3vGs8d9n9wH73S54TpWWuE3VzdYA8a5DUZw7Dt2TbvAIzjH6R1FAZVOt4bEXAw, accesat la 21.03.2021.

au experimentat acest tratament. Pentru fiecare „străin din apropiere”, Putin are pregătit un plan de amestec în treburile interne, specific, toxic, iar comunitatea internațională este extrem de reticentă în a acționa împotriva unor astfel de intervenții ale Kremlinului.

Putin are o relație dificilă cu președintele supraviețuitor Alexander Lukashenko, care, în ciuda tratatului Uniunii pe care l-a semnat cu Rusia, a reușit să joace între Uniunea Europeană, SUA și Rusia în toată perioada în care a fost la putere. Relațiile dintre Rusia și Belarus s-au răcit³⁷¹, după invazia Rusiei în Georgia, în 2008, când Belarus a refuzat să recunoască independența Abhaziei și Osetiei de Sud. De asemenea, președintele belarus nu a recunoscut în mod deschis anexarea Crimeii în 2014.³⁷² Cercurile de elită bielorusse se plâng că politica agresivă a Kremlinului față de „străinii din apropiere” este în detrimentul intereselor lor, Kremlinul considerând aceste lucruri ca fiind acte de neloialitate, care ar putea determina Belarusul să se îndepărteze de sfera sa de influență.³⁷³

Partidele politice pro-Kremlin din Belarus au fost întotdeauna marginale în ceea ce privește influența și impactul în societate. Mai mult, campaniile deschise pe o platformă pro-rusă nu au fost niciodată atractive din punct de vedere politic pentru publicul țintă. Deși influența politică a Rusiei la Minsk este mai limitată decât se pare, Kremlinul poate influența în continuare pregătirile pentru o potențială schimbare de regim în Belarus.

Perspectiva strategică a Rusiei în ceea ce privește Belarus pare că a fost stabilită pe următorii pași: (1) mai întâi, pentru momentul

³⁷¹ Astapenia Ryhor, Dzmitry Balkunets, „Belarus-Russia Relations after the Ukraine Conflict”, Ostrogorski Centre, 01.08.2016, URL: <https://belarusdigest.com/story/analytical-paper-belarus-russia-relations-after-the-ukraine-conflict/>, accesat la 13.03.2021.

³⁷² Marin Anais, „The Union State of Belarus and Russia. Myths and Realities of Political-Military Integration”, *Vilnius Institute for Policy Analysis*, 2020, URL: <https://vilniusinstitute.lt/wp-content/uploads/2020/06/Anais-Marin-Union-State-of-Belarus-and-Russia.pdf>, accesat la 19.02.2021.

³⁷³ Kłysiński Kamil, Piotr Żochowski, „The End Of The Myth of a Brotherly Belarus? Russian Soft Power in Belarus after 2014: The Background and Its Manifestations”, *OSW Studies*, nr. 58 Noiembrie, 2016.

începerii protestelor de stradă, se impunea menținerea în funcția de președinte a lui Lukashenko. Aceasta a fost esența reuniunii Putin-Lukashenko de la Soci, din 14 septembrie, unde Rusia a promis asistență economică și sprijin pentru reforma constituțională, precum și o agendă „neutră” pe care să o poată susține chiar și opoziția. Rusia a semnalat astfel sprijinul pentru Belarus, dar nu și pentru președintele acestei țări. Susținerea deschisă a lui Lukashenko risca să exacerbeze acțiunile opoziției și astfel să stârnească sentimentul anti-rus. Orice acord oficial între Putin și Lukașenko ar fi fost considerat nelegitim³⁷⁴, motiv pentru care, după întâlnirea de la Soci, nu au fost semnate documente; (2) în al doilea rând, Putin a putut să obțină concesii de la un Lukashenko slăbit, și oarecum speriat de situația alarmantă din țară, Kremlinul sperând ca, în cazul retragerii lui Lukashenko, să poată planta o marionetă la putere, chiar și din partea grupurilor de elită concurente, în locul figurilor cheie ale opoziției, Sviatlana Tsikhanouskaya, Viktor Babaryka sau Valery Tsepalo, care aveau contacte cu Occidentul.³⁷⁵

În primele zile ale protestelor, mass-media rusă a raportat „vărsarea de sânge” dorită de protestatari la Minsk³⁷⁶, precum și natura „străină” a mișcării, finanțată și condusă de Occident pentru a destabiliza Rusia.³⁷⁷ Aceste speculații au fost primite cu dispreț și mânie din partea publicului din Belarus, în special a protestatarilor, și a determinat mass-media din Rusia să atenuze această retorică pentru a evita antagonismul.

³⁷⁴ *** , ”Tsikhanouskaya: It's A Pity Russia 'Took The Side Of The Dictator” , *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 14.09.2020, URL: <https://www.rferl.org/a/belarus-opposition-svyatlana-tsikhanouskaya/30838605.html>, accesat la 20.02.2021.

³⁷⁵ Dmitri Trenin, ”Game Over for Lukashenko: the Kremlin's Next Move” , *Carnegie Moscow Center*, 17.08.2020, URL: https://carnegie.ru/commentary/82493?utm_source=rss, accesat la 01.03.2021.

³⁷⁶ Elena Teslova, ”Russia's Lavrov Says Belarus Opposition Wants Bloodshed” , *Anadolu Ajansı*, 23.08.2020, URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/russias-lavrov-says-belarus-opposition-wants-bloodshed/1950964>, accesat la 01.03.2021.

³⁷⁷ *** , ”The Kremlin's Search for Scapegoats in the Belarus Protests” , *Medium*, 20.08.2020, URL: <https://medium.com/dfrlab/the-kremlins-search-for-scapegoats-in-the-belarus-protests-4edefc6eb7f3>, accesat la 01.03.2021.

Moscova a trimis „consultanți” și „consilieri tehnici” de la MIA Rossiya Segodnya, principalul instrument de propagandă al Rusiei în spațiul informațional, către posturile naționale de televiziune din Belarus.³⁷⁸ Scopul acestora era de a controla spațiul informațional din jurul mișcării de protest și de a „unifica” fluxurile de informații.³⁷⁹ Încrederea în mass-media națională din Belarus a fost puternic afectată de criza politică, lucru care a ușurat trecerea acesteia sub controlul Rusiei, fapt ce a oferit Moscovei opțiunea de a putea schimba rapid conținutul mesajelor, într-o poziție anti-regim, dacă situația ar fi impus acest lucru.

Canalele rusești de informații au fost, de asemenea, active în a sprijini mesajele pro-Kremlin, fiind identificate canalele Bulba of Thrones și BeloRusski Dialog.³⁸⁰ Deși aceste canale sunt transmise de mass-media națională, ele rămân marginal influente și nu au adepți. Adesea retrogradate la teoriile conspirației, canalele rusești din Belarus nu au reușit să adune simpatia populară.

Rusia s-a bazat pe ONG-uri false, organizate de guvern, și grupuri de influență care au pătruns în societatea din Belarus, cu scopul de a promova o agendă și o viziune asupra lumii, prietenoasă cu Rusia. Printre organizațiile proeminente, s-a numărat agenția federală rusă Rossotrudnichestvo, însărcinată cu susținerea „politicii compatrioților” și Tânăra Rusie, însărcinată cu promovarea „Russkiy Mir”. Biserica Ortodoxă Rusă, chiar cu sprijinul Patriarhului, s-a folosit de legăturile

³⁷⁸ Alexey Kovalev, “But help came. How the Russian state media rescued Belarusian broadcasters from political pluralism”, *Meduza*, URL: <https://meduza.io/en/feature/2020/09/15/but-help-came>, accesat la 23.03.2021.

³⁷⁹ ***, “The Kremlin «assistance» operation in Belarus: the other kind of the polite green man are already on the ground. Is Putin going to attack Belarus?”, *iSANS*, URL: <https://isans.org/columns-en/the-kremlin-assistance-operation-in-belarus-the-other-kind-of-the-polite-green-man-are-already-on-the-ground.html>, accesat la 23.03.2021.

³⁸⁰ ***, “Anonymous pro-Russian Telegram Channels Target Protests in Belarus”, *Medium*, 25.02.2020, URL: <https://medium.com/dfrlab/anonymous-pro-russian-telegram-channels-target-protests-in-belarus-16ac3d0a1a12>, accesat la 22.02.2021.

canonice cu Biserica Ortodoxă din Belarus pentru a sprijini acțiunile agențiilor de influențare.³⁸¹

ONG-urile pro-ruse au avut un mandat similar, concentrându-se pe atragerea elementelor ultranaționaliste. Cluburile sportive și culturale violente, organizate de cazaci ruși, au avut succes în Belarus în ultimii ani, în ciuda absenței istorice a grupurilor de cazaci din țară. Cluburile „militare-patriotice” s-au multiplicat³⁸² în încercarea de a promova valorile „Russkiy Mir” prin sport și activități paramilitare. Aceste grupuri au avut o influență marginală asupra societății din Belarus și au fost monitorizate îndeaproape de autoritățile de la Minsk. Toate acestea au contribuit la modelarea unei identități și a unei culturi axate pe Rusia. Identitatea și limbajul au rămas puncte cruciale ale discordiei dintre ruși și bieloruși, iar acest lucru explică de ce sentimentul anti-rus a crescut încet de la agresiunea rusă în Ucraina, în 2014, și de ce o majoritate a tinerilor din Belarus se uită acum către Europa, și nu către Rusia pentru a-și crea viitorul.

Influența occidentală în spațiul informațional din Belarus a fost puternic diminuată de controlul Rusiei. În timp ce sancțiunile economice occidentale au fost un instrument util împotriva regimului Lukashenko,³⁸³ orice presiune pusă pe umerii conducerii din Belarus ar fi însemnat să faciliteze interesele Rusiei. Restricțiile economice ar fi fost contrare mișcării de protest, prin urmare sancțiunile economice trebuiau să vizeze regimul, și nu cetățenii.

Belarusul este parțial integrat în orbita militară și de securitate a Rusiei, dar nu a fost complet absorbit, țara fiind legată de arhitectura de securitate a Rusiei prin Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (CSTO) și Comunitatea Statelor Independente (CSI), precum și prin

³⁸¹ ***, ”Russia’s Assets and Liabilities in Belarus”, *CEPA*, 18.11.2020, URL: https://cepa.org/russias-assets-and-liabilities-in-belarus/#identifier_31_6218, accesat la 22.03.2021.

³⁸² ***, ”Anonymous pro-Russian Telegram Channels Target Protests in Belarus”, *Medium*, *op. cit.*

³⁸³ Nixey James, ”Belarus Policy: Time to Play Hardball”, Chatham House, 12.08.2020, URL: <https://www.chathamhouse.org/2020/08/belarus-policy-time-play-hardball>, accesat la 14.03.2021.

statul Uniunii.³⁸⁴ În septembrie, Belarusul a participat la exercițiul strategic rusesc Kavkaz-2020 și a găzduit exercițiile militare comune ale Frăției Slave 2020. Este de așteptat ca exercițiile militare bilaterale să crească probabil în viitor pentru a menține autoritățile de la Minsk sub control.

Statul Uniunii dintre Rusia și Belarus include mai multe aspecte ale cooperării militare bilaterale și, în special, prezența a două baze militare rusești pe teritoriul Belarusului: un centru de comunicații al marinei ruse la Vileyka, însărcinat cu transmiterea de comunicații securizate cu frecvență foarte joasă către forțele navale rusești și stația radar de avertizare timpurie de tip Volga din Hantsavichy, însărcinată cu urmărirea lansărilor de rachete balistice intercontinentale din Atlanticul de Nord. Staționarea unităților de luptă permanente este interzisă de Constituția din Belarus, un acord în acest sens fiind în curs de renegociere. Renegocierea acestuia va duce probabil la discuții politice intense în următoarea perioadă și este probabil ca o parte din calculele Rusiei să privească viitorul lui Lukashenko, precum și potențiale discuții cu privire la înființarea unei baze aeriene militare ruse permanente. Acesta a fost întotdeauna un punct major al discordiei bilaterale, dar o influență sporită asupra lui Lukashenko ar putea fi o oportunitate de a pregăti terenul pentru noi negocieri.

Ambele țări formează Grupul regional de forțe, o formațiune militară comună. În 2016, Rusia și Belarus au început să opereze sistemul comun de apărare aeriană (JADS), un sistem antiaerian integrat. Crearea JADS este înțeleasă ca o compensație pentru refuzul Minskului de a găzdui o bază militară rusă permanentă, și mai ales având în vedere că forțele de apărare antiaeriană ale Belarusului se bazează deja exclusiv pe Rusia. În cele din urmă, forțele armate din Belarus depind, încă în mare măsură, de echipamentele militare rusești,

³⁸⁴ ***, ”Russia Discuss Military Cooperation”, *Belarusian Telegraph Agency*, 16.09.2020, URL: <https://eng.belta.by/society/view/belarus-russia-discuss-military-cooperation-133535-2020/>, accesat la 12.03.2021.

precum și de achizițiile din industria militară rusă, o dependență bine-venită pentru Rusia.³⁸⁵

Angajamentul lui Putin, la jumătatea lunii august, de a trimite „unități speciale” ale Gărzii Naționale Ruse pentru a ajuta la menținerea ordinii pe străzile Belarusului, dacă mișcarea de protest ar fi devenit violentă³⁸⁶ a fost interpretat ca un cod pentru o posibilă intervenție militară.³⁸⁷ Imediat după întâlnirea Putin-Lukashenka, din 14 septembrie, Garda Națională Rusă, aflată în așteptare la granița cu Belarus, a fost retrasă.

Înainte alegerilor prezidențiale, Lukashenka a anunțat arestarea mercenarilor ruși ai grupului Wagner în Belarus, sub acuzația că aceștia au încercat să sprijine boicotarea alegerilor.³⁸⁸ Aceasta a fost doar o acțiune publicitară, menită să joace o carte anti-Rusia înainte de alegeri și să sperie opoziția. Cu toate acestea, acțiunea a sporit neînțelegerile și neîncrederea dintre serviciile de securitate din ambele țări. Dacă violența izbucnea în Belarus, exista riscul ca Rusia să intervină din motive „umanitare”,³⁸⁹ susținând necesitatea „protejării” protestatarilor, dar, în realitate, să efectueze o tranziție a puterii.

O altă cale suspectată de multă vreme pentru o posibilă intervenție militară rusă în Belarus este prin infamul Suwalki Gap. Întinzându-se între teritoriile poloneze și lituaniene, acest coridor este din punct de vedere tehnic cea mai scurtă distanță dintre Rusia continentală și Kaliningrad prin teritoriul Belarus.³⁹⁰ Crearea unui coridor terestru cu

³⁸⁵ ***, „Russia’s Assets and Liabilities in Belarus”, *CEPA*, *op. cit.*

³⁸⁶ ***, „Russia Discuss Military Cooperation”, *Belarusian Telegraph Agency*, *op. cit.*

³⁸⁷ Malyasov Dylan, „Hybrid Intervention: Russia Sent Unmarked Military Columns to Belarus”, *Defence Blog*, 18.08.202, URL: <https://defence-blog.com/news/army/hybrid-intervention-russia-sent-unmarked-military-columns-to-belarus.html>, accesat la 12.03.2021.

³⁸⁸ ***, „Belarusian President Accuses Russia Of Trying To Cover Up Vagner Group Election Plot”, *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, URL: <https://www.rferl.org/a/russian-diplomats-meet-detained-vagner-contractors-in-minsk-jail/30761549.html>, accesat la 14.03.2021.

³⁸⁹ ***, „Kremlin's Toolkit in Belarus: Options of Interference”, *Ukraine Crisis Media Center*, 19.08.2020, URL: <https://uacrisis.org/en/kremlin-s-toolkit-in-belarus-options-of-interference>, accesat la 12.03.2021.

³⁹⁰ Ben Hodges, Janusz Bugajski, Peter B. Doran, „Securing the Suwalki Corridor”, *CEPA*, 09.07.2020, URL: <https://cepa.org/securing-the-suwalki-corridor/>, accesat la 12.03.2021.

Kaliningradul ar însemna de facto invadarea Belarusului pentru tranzitarea acestuia, lansarea unui atac convențional împotriva Poloniei și Lituaniei și potențiale operațiuni paralele împotriva Estoniei și Letoniei, pentru a interzice accesul și a menține NATO la distanță.³⁹¹ O astfel de operațiune ar pune NATO într-o poziție dificilă, deoarece ar elimina, potențial, statele baltice de întăririle Alianței pe uscat³⁹² și ar forța trupele NATO să acționeze într-un mediu extrem de nefavorabil.³⁹³ Deși mai puțin realistă la acest moment, această provocare descurajantă nu poate fi complet ignorată.

Beneficiind de mulți factori de influență și control asupra Belarusului, Rusia pare acum pregătită să mențină la putere un președinte slăbit, cel puțin până când își va mai îndeplini obiectivele, acelea de a permite Kremlinului să (re)poziționeze forțele militare și o eventuală tranziție, gestionată, a puterii. Rusia încearcă să se asigure că orice va urma, viitoarea conducere bielorusă va gândi în continuare în termeni de loialitate geopolitică față de „fratele mai mare”.

Belarusul reprezintă, de asemenea, un teren de testare pentru Putin și elita Kremlinului înaintea alegerilor prezidențiale din 2024, dacă nu chiar un vestitor, potențial periculos, al acțiunilor viitoare.

6.3. Exercițiile militare

Armata rusă a extins numărul și sfera jocurilor sale de război în ultimii ani, pe măsură ce relațiile cu Occidentul s-au alterat, la nivelul cel mai scăzut de la Războiul Rece, după anexarea Rusiei a Peninsulei Crimeea. Dacă pe perioada pandemiei, NATO și-a redus considerabil

³⁹¹ Stoicescu Kalev, Henrik Praks, ”Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area”, *ICDS*, International Centre for Defence and Security, Martie 2016, URL: https://icds.ee/wp-content/uploads/2016/Kalev_Stoicescu_Henrik_Praks_Strengthening_the_Strategic_Balance_in_the_Baltic_Sea_Area.pdf, accesat la 12.03.2021.

³⁹² Clark Wesley K., Jüri Luik, Egon Ramms, Richard Shirreff, ”Closing NATO's Baltic Gap”, *ICDS*, International Centre for Defence and Security, 12.05.2016, URL: <https://icds.ee/en/closing-natos-baltic-gap/>, accesat la 10.03.2021.

³⁹³ Frühling Stephan, Guillaume Lasconjarias, ”NATO, A2/AD and the Kaliningrad Challenge”, *Survival* 58, nr. 2, 2016, pp. 95-116, URL: <https://doi.org/10.1080/00396338.2016.1161906>, accesat la 09.03.2021.

nivelul și numărul exercițiilor, Rusia și-a continuat fără nicio opreliște planurile de antrenament ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut.

Astfel, în perioada 21.09 – 26.09.2021, Rusia a organizat exercițiul multinațional „Kavkaz 2020”, ultimul dintr-un ciclu de patru exerciții regionale rotative, precedat de Zapad 2017, Vostok 2018 și Tsentr 2019, exerciții considerate un mijloc de măsurare a pregătirii pentru luptă în fiecare dintre cele patru districte militare ale Rusiei: Vest, Est, Central și, respectiv, Sud. La acest exercițiu, au luat parte aproximativ 80.000 de militari și civili, inclusiv ofițeri ai Ministerului de Urgență al Rusiei și ai Gărzii Ruse, precum și trupe din Iran, Armenia, Belarus, China, Myanmar și Pakistan. În plus, reprezentanți ai forțelor armate din Iran, Azerbaidjan, Indonezia, Kazahstan, Tadjikistan și Sri Lanka au participat în calitate de observatori. India a consimțit să participe la exercițiile militare comune, dar s-a retras în ultimul moment. Aproximativ 12.900 de militari din țările invitate au participat la activitățile acoperite de Documentul de la Viena din 2011 al negocierilor privind măsurile de consolidare a încrederii și securității.

În ceea ce privește tehnica de luptă, au fost implicate până la 250 de tancuri, 450 de vehicule de luptă de infanterie și transportoare blindate de personal și aproape 200 de sisteme de artilerie și rachete care au acționat pentru a face cât mai realist scenariul exercițiului. Navele Flotei Mării Negre și ale Flotei Caspice s-au alăturat acțiunii, de asemenea, în compania navelor marinei iraniene. Aproximativ 60 de avioane de transport militar Ilyushin Il-76 au fost mutate pe aerodromuri operaționale, ca parte a exercițiilor militare. Zborurile au fost efectuate de la aerodromurile din regiunile Tver, Pskov, Orenburg, Ulyanovsk și Rostov. Distanța zborurilor a fost de până la 2.000 km, potrivit unei declarații a Ministerului Apărării din Rusia. Avioanele de luptă din Districtul Militar Sudic al Rusiei au fost în serviciu de luptă permanent în cadrul exercițiului Kavkaz-2020.

Ministerul Apărării din Rusia a informat că echipajele avioanelor de luptă Su-27 și Su-30SM din Districtul Militar Sudic au executat

misiuni de apărare aeriană la aerodromurile operative din Republica Crimeea, regiunile Krasnodar, Stavropol și Rostov. Pe timpul exercițiului, forțele armate din Rusia au acordat o atenție deosebită combaterii rachetelor de croazieră și a vehiculelor aeriene fără pilot, precum și acțiunilor de foc și de război electronic împotriva formațiunilor inamice. Au fost incluse exercițiile antirachetă și antidrone pe baza experienței acumulate în timpul diferitelor conflicte armate, inclusiv în conflictul din Siria. Un alt accent al exercițiilor s-a concentrat pe utilizarea armelor și a echipamentului militar în diferite momente ale zilei și pe efectuarea de raiduri de penetrare profundă.

Comentând cu privire la exercițiile de la Kavkaz 2020, Alexander Mikhalkov, directorul biroului de analiză militar-politică din Moscova, a declarat pentru rețeaua RT pro-Kremlin că, deși exercițiile au avut, în principal, teme de planificare, ele „și-au asumat o semnificație geopolitică specială în lumina activității militare NATO în creștere la granițele sudice ale țării.”³⁹⁴

Principalele obiective ale manevrelor „Kavkaz-2020” au fost:³⁹⁵

- verificarea gradului de pregătire a conducerii și a corpurilor de comandă militară din Districtul Militar Sudic, a personalului de comandă al contingentelor militare, a grupurilor tactice (operaționale) pentru a gestiona grupări de trupe, formațiuni și unități în cursul operațiunilor comune de localizare și finalizare a conflictelor armate legate de combaterea terorismului;

- îmbunătățirea compatibilității și a nivelului de interacțiune dintre personalul structurilor militare de comandă și trupe pe parcursul rezolvării sarcinilor de menținere a păcii, protecția obiectivelor și asigurarea securității militare;

³⁹⁴ S.M. Hali, ”Russia concludes Kavkaz-2020 military drills”, URL: <https://www.thenews.com.pk/print/721224-russia-concludes-kavkaz-2020-military-drills>, accesat la 02.02.2021.

³⁹⁵ ***, ”Maneuvers Kavkaz 2020”, URL: <http://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=12312963@egNews>, accesat la 14.03.2021.

- antrenarea comandanților și a personalului de stat major pentru comanda trupelor pe timpul pregătirii și desfășurării operațiunilor militare pe direcția strategică sud-vest;

- asigurarea disponibilității Forțelor Armate Ruse și a statelor partenere pentru a proteja interesele naționale, sporind nivelul de interacțiune în rezolvarea sarcinilor comune.

Exercițiul a dat posibilitatea de a experimenta compunerea și modul de dotare pentru luptă a unui nou tip de formațiuni în eșalonul mobil. De asemenea, a contribuit la creșterea semnificativă a dinamicii și a presiunii pentru distrugerea inamicului în timpul acțiunilor comune ale unei brigăzi separate de asalt aerian și a unei brigăzi de aviație a armatei. Pentru prima dată, trupele aeriene au lansat simultan 10 vehicule de luptă de pe avioanele de transport militar, fiind pregătite pentru aterizare de către echipaje obișnuite. Cel mai recent sistem de aruncător de flăcări, TOS-2, a fost utilizat pentru prima dată în timpul exercițiului strategic "Kavkaz 2020."³⁹⁶

Manevrele "Kavkaz 2020" au avut loc în două etape. În prima etapă, s-a executat planificarea operațiunilor militare într-un mediu convențional militar-politic și au fost elaborate probleme de interacțiune între contingentele militare ale țărilor care au participat la manevrele de respingere a atacurilor aeriene, la efectuarea de recunoașteri, căutare și operații de apărare. În a doua etapă, a fost planificată rezolvarea sarcinilor de control direct al trupelor în timpul operațiunilor de luptă comune, acțiuni de extragere a grupurilor terestre de trupe, a grupurilor de aviație și de apărare aeriană, a forțelor Flotei Mării Negre și a Flotei Caspice.

Kremlinul a ascuns natura și implicațiile acestui exercițiu, marcându-l drept „exercițiu preplanificat” pentru a crea un fals sentiment de normalitate, o importantă capacitate de război hibridă, și a prezentat în mod eronat adaptările la exercițiile „Frăția Slavă” și

³⁹⁶ ***, "Results of the Kavkaz Strategic Exercise", URL: <https://dfnc.ru/en/russia-news/results-of-the-kavkaz-2020-strategic-exercise/>, accesat la 12.03.2021.

„Frăția de Nezdruncinat”, pentru a evita alarmarea NATO, susținând că exercițiile în ansamblu au fost planificate în prealabil, fără a recunoaște modificările semnificative aduse compoziției și activităților exercițiilor cu puțin timp înainte de a începe.³⁹⁷ Kremlinul folosește această abordare pentru a acoperi desfășurările efective de trupe în străinătate. Creșterea importanței acordate de Kremlin exercițiilor multinaționale simultane reprezintă o amenințare suplimentară care permite trupelor ruse să stabilească o prezență sporită a forței în întreaga zonă de influență prin desfășurări aproape continue pentru exerciții. Poate fi dificil să se facă distincția între aceste desfășurări frecvente de exerciții și staționarea permanentă a trupelor ruse în noi baze din fostele state sovietice.

Forțele ruse au demonstrat că se pot mobiliza repede și în număr mai mare decât s-a evaluat anterior. Kremlinul a demonstrat o flexibilitate remarcabilă pentru a se adapta exercițiilor militare preconizate pentru a face față situațiilor în evoluție, cum ar fi retragerea Azerbaidjanului și Kîrgîzstanului din exerciții din cauza crizelor interne, și pentru a exploata prezența tot mai mare a unor elemente militare în Belarus, în timpul protestelor din această țară. Kremlinul s-a bazat pe ”Kavkaz 2020” pentru a exersa operațiuni de luptă comune între elementele de apărare aeriană balistice din Rusia și unitățile din Belarus, eventual pentru a pregăti aceste unități în vederea unei eventuale desfășurări a acestor forțe în Belarus.

Kremlinul a demonstrat capabilități de război hibride îmbunătățite în aceste exerciții și a inclus participanții în Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, și observatori ai Comitetului Internațional al Crucii Roșii în Frăția de Nezdruncinat pentru a da un grad de legitimitate deplasărilor sale în Belarus și a putea fi acceptate la nivel

³⁹⁷ George Barros, ”Belarus Warning Update: Multiple Russian Military Exercises Occurring in the Western Military District, Belarus, and Moldova”, 19.09.2020, URL: <https://www.iswresearch.org/2020/09/belarus-warning-update-multiple-russian.html>, accesat la 12.03.2021.

internațional, în ciuda eforturilor intense ale Rusiei de a submina suveranitatea Belarusului.³⁹⁸

Includerea unui contingent atât de mare din țările Orientului Mijlociu în timpul exercițiului "Kavkaz 2020", Siria, Iranul și Egiptul, alături de Turcia, membră a Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), este de remarcat în sine. Dar la fel de izbitoare este participarea Turkmenistanului, având în vedere statutul său de neutralitate recunoscut pe plan internațional. Este probabil că Turkmenistanul s-a simțit obligat să ia parte anul acesta, din cauza unei nevoi de a cultiva relații calde cu Moscova, deoarece efectele negative ale pandemiei de coronavirus afectează puternic economia țării și implicit și stabilitatea guvernului.³⁹⁹

Indiferent de crizele care lovesc global, Rusia face eforturi pentru a-și asigura securitatea și pentru a transmite mesaje ferme cu privire la potențialul său militar, în plină ascensiune.

Concluzii

Anul 2020 a fost unul neașteptat de turbulent pentru Federația Rusă atât în ceea ce privește politica internă, cât și politica externă. Primul val al pandemiei de COVID-19 a afectat economia Rusiei, deja intrată în declin, ca urmare a prețurilor scăzute ale petrolului, și a perturbat agenda politică a președintelui Vladimir Putin. Pe plan intern, cel mai vizibil aspect al acestei turbulențe a fost un proces prelungit, oarecum dezordonat, de schimbare constituțională. De când pandemia a explodat în Federația Rusă, Moscova a profitat de ocazie pentru a

³⁹⁸ George Barros, Mason Clark, "Belarus Warning Update: The Kremlin Will Likely Use October Military Exercises to Advance its Hybrid War in Belarus", 08.10.2020, URL: <http://www.iswresearch.org/2020/10/belarus-warning-update-kremlin-will.html>, accesat la 12.02.2021.

³⁹⁹ John C.K. Daly, "Russia's Kavkaz 2020: International Participation and Regional Security Implications", *Eurasia Daily Monitor*, volumul 17, nr. 126, 14.09.2020, URL: <https://jamestown.org/program/russias-kavkaz-2020-international-participation-and-regional-security-implications/>, accesat la 12.02.2021.

desfășura „diplomația coronavirusului” în domeniul politicii externe, adesea împreună cu China. S-a prezentat ca o țară care este gata să ajute Occidentul cu echipamente medicale și de protecție. Până la sfârșitul anului 2020, Rusia a promovat în mod activ propriul vaccin Sputnik V la nivel mondial, pe lângă lansarea unui program național de vaccinare.

Între timp, a continuat diversificarea politicilor sale: cooperarea cu China a progresat, otrăvirea activistului de opoziție Alexei Navalny a provocat o presiune suplimentară asupra relației Moscovei cu Uniunea Europeană, iar tensiunile politice crescute au dus la introducerea de noi sancțiuni și chiar au pus în discuție finalizarea conductei Nord Stream 2, o colaborare de înaltă valoare simbolică.

Cu toate acestea, prin felul în care a reușit să „administreze” din punct de vedere politic și militar evenimentele din imediata sa vecinătate, a demonstrat că rămâne, în orice împrejurare, un jucător puternic în arena internațională.

CAPITOLUL 7

SUA, CHINA. PROBLEMA PUTERII ȘI O COMPETIȚIE ECHIVOCĂ

Mihai ZODIAN

Capitolul de față va interpreta *impactul pandemiei de COVID-19* în ceea ce privește securitatea, din perspectiva *teoriei tranziției de putere*. Tema principală constă în relațiile dintre Statele Unite și China din cursul anului trecut, dar și o privire generală asupra Asiei de Est și regiunilor învecinate. Este **un studiu de caz teoretic** care va urmări două obiective: să explice consecințele pe termen scurt, de exemplu, o cooperare internațională de specialitate, afectată de controverse și neîncredere, dar încă operațională și efectele pe termen lung, de pildă, pe cele referitoare la tendințele economice sau percepțiile amenințărilor și gradul de satisfacție față de ordinea globală.

Anul 2020 a fost unul tragic, cu interpretări confuze. Capitolul de față va urmări **impactul pandemiei de COVID-19** în ceea ce privește securitatea, din perspectiva **teoriei tranziției de putere**, un demers încercat în ultimele două ediții ale *Evaluării strategice*⁴⁰⁰. Firul roșu constă în relațiile dintre Statele Unite și China din această perioadă, care permit o privire generală asupra Asiei de Est și regiunilor învecinate și abordarea unor subiecte de interes global⁴⁰¹. Acest **studiu de caz**

⁴⁰⁰ Mihai Zodian, „Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei”, în Florian Cîrciumaru (coord.), *Evaluare Strategică. Tendințe ale securității înainte de noua provocare Covid*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2020; Mihai Zodian, „SUA, China și Uniunea Europeană: tranziția care încă așteaptă”, în Florian Cîrciumaru (coord.), *Evaluare strategică 2018. Tendințe și probleme de securitate pe glob*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2019.

⁴⁰¹ N.A.: **Virusurile** sunt „particule ... compuse dintr-un strat proteinic și un conținut genetic... sau genomul... Sunt inerte până când infectează o celulă vie... și deturneză componentele acesteia pentru a folosi ceea ce au nevoie, adeseori omorând celula”, Dorothy Crawford, *Viruses. A Very Short Introduction*, Oxford, 2011, ediție epub, „Chapter 1. What are viruses?”.

teoretic este conceptul pentru a explica efectele pe termen scurt și cele pe termen lung, conform programului de cercetare ales.⁴⁰²

În mod paradoxal, subiectul pandemiei de COVID-19 este o temă de tip nou, din punct de vedere academic, în disciplinele legate de relațiile internaționale. Chiar dacă bolile au fost frecvente în istorie, studiile strategice și de securitate s-au dezvoltat după 1945, iar ultima pandemie majoră a avut loc în 1918⁴⁰³. După cum a subliniat C. A. Snyder, sunt câteva posibilități de a desfășura aceste studii: „vechi teme, abordări vechi”; „vechi teme, abordări noi”; „noi teme, abordări vechi” și „noi teme, abordări noi”, ceea ce înseamnă că, aici, rămân valabile ultimele două opțiuni⁴⁰⁴. Va fi urmată calea despre noi teme și abordări vechi, anume vor fi scoase în evidență o parte a consecințelor,

Denumirea de **coronavirus** „provine de la structura în formă de coroană”, *Ibidem*, „Glossary”. **Epidemia** este definită de Organizația Mondială a Sănătății ca „ocurența, într-o comunitate sau regiune, a cazurilor unei boli, comportament specific legat de probleme de sănătate sau a altor evenimente corelate sănătății care depășesc așteptările normalității”; WHO, „Definitions”, URL: <https://www.who.int/hac/about/definitions/en/>, accesat la 11 aprilie 2021; **Pandemia** este definită ca „răspândirea globală a unei noi boli”. WHO, „What is a pandemic?”, URL: https://www.who.int/csr/disease/swineflu/frequently_asked_questions/pandemic/en/, accesat la 11.04.2021; prin **SARS** se înțelege „sindromul sever acut respirator, o boală clinică gravă, implicând probleme respiratorii provenite din infecții cu diverși patogeni sau din răni ale plămânilor”, din Nicholas A. Christakis, *Apollo's Arrow. The Profound and Enduring Impact of Coronavirus on the Way We Live*, Little, Brown Spark, 2020, ediție online, „Acronime”; **SARS-2** reprezintă „virusul cunoscut și ca SARS-CoV-2 din familia coronavirusurilor apărut în 2019” *ibidem*, iar **COVID-19**, „boala... provocată de SARS-2... de asemenea se referă la pandemia ca atare” *ibidem*.

⁴⁰² N.A.: Denumit *disciplined configurative*, este destinat „folosirii unei teorii consacrate pentru a explica un caz”, cum indică Alexander L. George și Andrew Bennett, în *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2005, p. 65.

⁴⁰³ Vezi Paul D. Williams, „Security Studies. An Introduction”, în Paul D. Williams, *Security Studies. An Introduction*, Routledge, 2008, f.l. p. 10; Stephen M. Walt, „The Renaissance of Security Studies”, *International Studies Quarterly*, 35(2), 1991, pp. 212-213, apud Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, CA Publishing, Cluj, 2010, p. 17; Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama*, Cartier, Chișinău, 2000; Mary Kaldor, „Securitatea umană”, în Mary Kaldor, *Securitatea umană*, CA Publishing, Cluj, 2010, p. 215; Jennifer, Nuzzo „To Stop a Pandemic”, *Foreign Affairs*, 100(1), ianuarie-februarie 2021, pp. 36-42; Ashish Jha, „System Failure”, *Foreign Affairs*, 100(2), martie-aprilie 2021, pp. 103-115; Jared Diamond, *Virusi, arme și oțel. Soarta societăților umane*, ALLFA, București, 2010; Ian Morris, *De ce Vestul deține încă supremația. Și ce ne spune istoria despre viitor*, Polirom, Iași, 2012; Charles Kenny, *The Plague Cycle: The Unending War Between Humanity and Infectious Disease*, Scribner, f. l., 2021.

⁴⁰⁴ Craig A: Snyder, „Contemporary Security and Strategy”, în Craig A. Snyder (coord.), *Contemporary Security and Strategy*, MacMillan, 1999, pp. 1-2.

îndeosebi cele referitoare la rivalitățile, cooperarea și la relațiile dintre marile puteri.

Teoria tranziției puterii pornește de la procesele de modernizare și dezvoltă o serie de consecințe internaționale, îndeosebi în ceea ce privește relațiile dintre marile puteri, ordinea globală și șansele cooperării și conflictelor, în special izbucnirea unui război major. Aici, este situată într-o perspectivă braudeliana mai de anvergură, extinzând și nuanțând agenda de cercetare a surselor puterii și a direcțiilor schimbării, care nu-i obligatoriu liniară și deterministă și care permite și o structurare a textului în cauze structurale și conjuncturale (la nivel internațional și social), care acționează pe termen lung sau mediu și evenimente⁴⁰⁵. Prima secțiune va aborda subiectul structurii globale de putere, îndeosebi în ceea ce privește schimbarea raportului dintre Statele Unite și China; a doua va investiga unele surse ale puterii și a treia va interpreta deciziile și interacțiunile.

7.1. Tranziția puterii, stabilitatea internațională și pandemia de COVID-19

Secțiunea de față tratează relațiile dintre SUA și China din perspectiva teoriei tranziției puterii, cu scopul de a estima gradul de stabilitate al sistemului politic internațional și capacitatea de coordonare și acțiune la nivelul respectiv. Prima parte tratează în detaliu curentul intelectual folosit aici, ca și în ultimele ediții ale *Evaluării strategice*. A doua se ocupă de interpretarea datelor, a tendințelor pe termen mediu și lung și servește ca o descriere a contextului izbucnirii pandemiei de Covid-19⁴⁰⁶.

⁴⁰⁵ N.A.: Similară și cu logica argumentărilor lui A.F.K. Organski sau Hans J. Morgenthau (vezi Fernand Braudel, *Mediterranean și lumea mediterană în epoca lui Filip al II-lea*), Editura Meridiane, București, 1986; A.F.K. Organski, *World Politics*, Alfred A. Knopf, New York, 1958; Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, f. 1., 1984.

⁴⁰⁶ Pentru comparație, vezi Mihai Zodian, „Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei”, în Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2019*, Editura Universității Naționale de Apărare

7.1.1. Opțiunea teoretică

Alegerea explicită a unei concepții oferă răspunsuri mai clare și mai ușor de criticat. Teoria tranziției de putere vrea să lămurească izbucnirea războaielor de anvergură dintre marile puteri, dar poate fi folosită, într-o versiunea metaforică/atenuată/ușor modificată, pentru a explica și, eventual, anticipa intensificarea rivalităților dintre acestea în general, nu doar a celor violente. Este una dintre cele mai des discutate teze referitoare la relațiile și perspectivele interacțiunilor dintre Statele Unite și China, alături de realismul ofensiv al lui John J. Mearsheimer, teza lui Graham Allison și variantele liberalismului care au inspirat politica de cooperare⁴⁰⁷. Spre deosebire de acestea, ea se bucură de o serie de avantaje metodologice, printre care o bună circumscriere a domeniului și variabilelor; o capacitate de explicație mulțumitoare și de o lungă tradiție de cercetare⁴⁰⁸.

Teoria recurge la un număr redus de simplificări cu caracter empiric. Sistemul global are un caracter competitiv, iar intensitatea rivalităților depinde de combinația dintre configurații specifice de

„Carol I”, București, 2020 și Mihai Zodian, „SUA, China și Uniunea Europeană: tranziția care încă așteaptă”, în Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2018*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2019.

⁴⁰⁷ John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță*, Editura Antet, București, 2001; John J. Mearsheimer, „Better be Godzilla than Bambi”, *Foreign Policy*, ianuarie-februarie 2005, pp. 47-48; Henry Kissinger, *On China*, Penguin Press, f.l., 2019; Graham Allison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, f.l., 2017; Zbigniew Brzeziński, *Marea Tablă de șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000; Zbigniew Brzeziński, „Make Money, Not War”, *Foreign Policy*, ianuarie-februarie 2005, pp. 46-67.

⁴⁰⁸ Pe larg în Daniel S. Geller, J. David Singer, *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge University Press, f.l., 1998, pp. 68-76; Edward A. Kołodziej, *Securitatea și relațiile internaționale*, Polirom, Iași, 2007; Jack S. Levy, „Power Transition Theory and the Rise of China”, în Robert S. Ross, Zhu Feng, *China's Ascent: Power, Security, and the Future of International Politics*, Cornell University Press, f.l., 2008, pp. 11-33; Simona Soare, „Tranziția de putere”, în Daniel Biro, *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrale în politica mondială*, Editura Polirom, Iași, 2013; pp. 19-40; A.F.K. Organski, *World Politics*; A.F.K. Organski, *Stages of Political Development*, Alfred Knopf, New York, 1965; A.F.K. Organski, Jacek Kugler, *The War Ledger*, The University of Chicago Press, 1980; Douglas Lemke, *Regions of War and Peace*, Cambridge University Press, f.l., 2004; Ronald L. Tammen, Jacek Kugler, Douglas Lemke, „Foundations of Power Transition Theory”, *Oxford Research Encyclopedia*, 26 octombrie 2017, DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.296; Marina Arbetman, Jacek Kugler, *Political Capacity and Economic Behavior*, Routledge, f.l., 2019.

putere și reprezentări sociale. Este un întreg, în același timp, influențat major de unități (dominat de subsisteme, sau anarhic), dar în care există o inegalitate de putere și o ordine⁴⁰⁹. Șocul principal provine din procesul de modernizare care oferă statelor, deseori noi, unificate sau refăcute, o creștere bruscă și majoră de putere, care poate provoca tensiuni internaționale și războaie⁴¹⁰.

Perechea a doi actori sau diada reprezintă nivelul de analiză esențial⁴¹¹. Principala afirmație este că, în condițiile în care distribuția de putere dintre un actor odată dominant și un altul în ascensiune tinde să se egalizeze sau să se inverseze, iar elitele din cele două state sunt nemulțumite de ordinea internațională, conflictele se intensifică și riscurile recursului la forță sunt mai mari decât de obicei. Situația este agravată atunci când avem de-a face cu transformări rapide, deoarece temerile și resentimentele sunt amplificate. Aceste afirmații sunt probabilistice în sens logic, nu deterministe, iar una dintre variabile, gradul de satisfacție, este greu de estimat și nu derivă din distribuția capacităților ca atare, ci din politica internă și din modul de definire a

⁴⁰⁹ Morton A. Kaplan, *System and Process in International Politics*, ECPR Press, 1985, p. 30. Este o concepție nuanțată despre anarhie și ierarhie: „Demersurile lui Hussein și Kugler (1990) și ale lui Kugler și Werner (1993) de a conceptualiza statu-quo-ul definesc sistemul internațional ca fiind *condițional anarhic*. Ei argumentează cu metode formale că țările satisfăcute recunosc existența unei ordini în sistemul internațional, pe când cele nemulțumite îl consideră ca anarhic, fără constrângeri la adresa comportamentului.”; vezi Douglas Lemke și Jacek Kugler în ”The Evolution of the Power Transition Perspective”, în Jacek Kugler, Douglas Lemke, *Parity and War. Evaluations and Extensions of the War Ledger*, University of Michigan Press, 1996, p. 21.

⁴¹⁰ N.A.: Modernizarea este deseori concepută ca un proces de schimbare, o creștere a controlului social și individual, bruscă și de amploare, în diverse domenii, ca economia, demografia și politica; vezi Ian Morris, *op. cit.*, p. 30; A.F.K. Organski, *Stages of Political Development*; A.F.K. Organski, *World Politics*. De asemenea, războaiele de anvergură „sunt operaționalizate... după trei criterii: existența puterilor majore de ambele părți; pierderi legate de lupte mai multe decât în conflictele precedente și existența unei amenințări reciproce la adresa teritoriului esențial sau populației”, argumentează Douglas Lemke și Jacek Kugler; vezi *op. cit.*, Douglas Lemke și Jacek Kugler, p. 11.

⁴¹¹ N.A.: Motivul este că majoritatea conflictelor se pot reduce la interacțiuni între diade și, mai mult, la rivalități pe termen lung sau îndelungate. Vezi Daniel S. Geller, J. David Singer, *op. cit.* și Garry Goertz, Paul F. Diehl, Alexandru Balas, *The Puzzle of Peace: The Evolution of Peace in the International System*, Oxford University Press, 2016.

așteptărilor, intereselor și amenințărilor de securitate, proces care nu este explicat de teoria tranziției puterii, ci este luat de-a gata⁴¹².

Teoria tranziției puterii evidențiază concentrarea capabilităților și inertiile relațiilor internaționale. Contrar ideii echilibrului aproape sinonim cu stabilitatea, această explicație consideră că egalitatea resurselor reprezintă o cauză de conflict, deoarece fiecare parte implicată poate considera că are șanse rezonabile de a se impune într-o dispută. În schimb, într-o lume dominată de un actor, un hegemon, războaiele majore devin mai puțin probabile, chiar dacă a doua variabilă, cea intersubiectivă, despre reprezentările sociale nu le exclude. Relațiile internaționale sunt organizate ierarhic, din perspectiva puterii, chiar dacă nu avem de-a face chiar cu un imperiu sau stat global, iar actorul principal impune sau negociază o ordine prin care distribuie beneficiile și costurile celorlalte entități politice: marile puteri, din rândul cărora sunt recrutați potențialii competitori și alți actori; la bază, e un impuls dat de modernizare⁴¹³.

Conceptele sunt operaționalizate, urmând practici comune, dar unele nuanțări. Resursele puterii unui actor internațional sunt estimate în funcție de producția industrială în general, cărora li se adaugă uneori indicatori speciali pentru capacitatea politică, ca taxarea ca parte a Produsului Intern Brut (PIB) sau a unei abilități societale de contributivitate. Acești termeni reprezintă o consecință a ideilor despre modernizare și a criticilor referitoare la dependența excesivă față de

⁴¹² *Ibidem*, pp. 22-23, 39-42.

⁴¹³ *Ibidem*; A. F. K. Organski, *World Politics*, Alfred A. Knopf, 1958; Douglas Lemke, *op. cit.*, pp. 22-27; Edward A. Kołodziej, *op. cit.*; A. F. K. Organski, *World Politics*, Alfred A. Knopf, 1958, p. 434. Frank Bealey sublinia că modernizarea reprezintă „un termen descriind procesul prin care societățile arhaice evoluează în tipuri moderne și industriale, devenind mai diferențiate și mai complexe în structura lor socială. Aplicat vieții politice procesul este unul în care, inițial, avem șeferia, evoluând, printr-o perioadă de crize, într-o formă în care se organizează birocrățiile, apar instituțiile și sunt construite statele-națiune. Există o controversă academică intensă despre această teză, derivată din opera teoreticienilor sociali și occidentali ca Marx și Weber”. Frank Bealey, *The Blackwell Dictionary of Political Science: A User`s Guide to Its Terms*, Blackwell Publishing, 1999, f. 1., p. 215. Pozitivismul „denotă o metodologie rațională, științifică. În consecință, o abordare pozitivistă tinde să încurajeze cercetarea cantitativă și să excludă considerațiile despre sentimente, credințe și valori”, *ibidem*, p. 263.

PIB, care poate crea probleme de comparație. În cadrul acestei teorii, este utilizat pentru a realiza o comparație directă între hegemon și un potențial competitor și în sens dinamic, pentru a estima viteza schimbărilor⁴¹⁴.

Atitudinea față de ordinea internațională este mai dificil de estimat. Unii cercetători folosesc indicatorul cheltuielilor militare, în ideea că, dacă valoarea eforturilor competitorului o depășește pe cea a puterii dominante sau cel puțin, crește accelerat, concurentul este nemulțumit și se pregătește pentru un eventual conflict. După cum sublinia E. A. Kolodziej, pe lângă caracterul indirect, operaționalizarea ignoră ideile populare în rândul elitei puterii dominante, deci ar fi mai util de estimat și o amplificare a demersurilor de înarmare și în acest caz⁴¹⁵. Dimensiunile generale ale coalițiilor probabile sunt folosite pentru a explica sau a prezice rezultatele tensiunilor, cumulul PIB-urilor principalilor membri fiind indicatorul preferat de specialiști.

Conceptualizarea ridică însă numeroase obiecții. Principalele critici la adresa explicației au fost rezumate de Edward A. Kolodziej: este restrictivă în ceea ce privește obiectele și intervalul temporar de referință; persistă nelămuriri în ceea ce privește interpretarea faptelor; poate deveni excesiv de simplificatoare, cu riscul de a ignora contexte sau întrebări interesante; sunt greu de depășit dificultățile de conceptualizare, de estimare și de observare a variabilei satisfacției; subestimează politicile statului dominant, economia și ideologia⁴¹⁶.

Pentru teoria tranziției puterii, relațiile dintre SUA și China sunt un test crucial evident⁴¹⁷. Dacă explicația nu se aplică acestui caz, atunci teoria trebuie respinsă, pentru că a fost elaborată tocmai pentru

⁴¹⁴ A.F.K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*, pp. 33-38, 85-86.

⁴¹⁵ Edward A. Kolodziej, *op. cit.*, p. 309.

⁴¹⁶ Edward A. Kolodziej, *op. cit.*, pp. 303-315.

⁴¹⁷ N.A.: Propunerea metodologică deterministă și calitativă care consideră că teoriile pot fi evaluate pe baza capacității ipotezei principale de a trece testul cazului cel mai probabil să corespundă (în cazul căutării unei falsificări, în sensul că, dacă nu îl trece, teoria trebuie respinsă, iar dacă îl trece, putem avea o oarecare încredere); sau al cazului cel mai improbabil (dacă îl trece, are o putere explicativă mare); vezi Gary King, Robert Keohane, Sidney Verba, *Fundamentele cercetării sociale*, Editura Polirom, Iași, 2000, pp. 187-189.

asemenea situații și nu este de mirare că, în ultimul deceniu, o foarte lungă dezbateră academică s-a referit tocmai la acest subiect și la doctrine înrudite, ca cele despre stabilitatea hegemonică, realismul ofensiv și criticii lor. Această discuție s-a desfășurat în paralel cu evenimentele politice și cu dezbateră din rândul elitelor și opiniei publice în ceea ce privește relațiile dintre Washington și Beijing. Apariția și intensificarea rivalității dintre cei doi actori, în contextul modificării relațiilor de putere, odată cu ascensiunea sau revenirea Chinei, au reprezentat tendința principală, recunoscută de trei administrații americane (Obama, Trump și Biden) și de un lider suprem chinez⁴¹⁸.

Aici, variabilele teoriei vor fi utilizate pentru a estima gradul de stabilitate, ușor modificate. Acesta ne ajută pentru a înțelege climatul general de securitate la nivel sistemic și regional, pe baza căruia vor fi evaluate subiecte concrete, ca reacțiile în fața pandemiei de COVID-19; dosarele politice regionale (Coreea de Nord, Taiwan, Hong Kong și Marea Chinei de Sud) și relațiile dintre Statele Unite și China, privite dintr-o perspectivă generală. Ideea principală este că o schimbare sau o accelerare a modificării relațiilor de putere duce la o intensificare a conflictelor, care poate influența toate aceste probleme specifice și le poate oferi o nouă semnificație. Pe termen lung, este interesant de investigat dacă pandemia va transforma modelele de dezvoltare actuale, care constituie principalele surse ale puterii, din perspectiva adoptată aici⁴¹⁹.

Pentru estimarea puterii, teoria se uită la venitul sau la produsul național. În capitolul de față, va fi folosit, ca și în edițiile anterioare, indicatorul venitului național, în funcție de ratele de schimb, calculat după metoda Atlas a Băncii Mondiale, în prețuri curente⁴²⁰. De obicei,

⁴¹⁸ De exemplu, în prioritățile noii administrații Biden. Vezi White House, „Interim National Security Strategic Guidance”, martie 2021, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/03/interim-national-security-strategic-guidance/>, accesat la 17.03.2021.

⁴¹⁹ A.F.K. Organski, *World Politics*; A.F.K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*

⁴²⁰ Vezi și Mihai Zodian, „Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei”, *op. cit.*

acest tip de măsură recurge la estimare pe baza parității puterii de cumpărare, care, în cazul Chinei, conduce la concluzii radical diferite, și o alegere motivată este necesară. John Mearsheimer a argumentat că metoda ratelor de schimb este mai avantajoasă, deoarece ține cont de transferurile de tehnologie⁴²¹.

Puterea trebuie înțeleasă în sens comparativ și dinamic. Teoria tranziției puterii compară economia actorului dominant și a contestatarilor pentru a vedea dacă și cu cât se apropie una de cealaltă, pragul de 80% fiind considerat critic pentru competitor⁴²². Similar, pentru nivelul de satisfacție, va fi urmată, ca și în ediția trecută, comparația dintre cheltuielile militare ale puterii dominante și competitorului în sens aritmetic și se va estima prezența unei curse între cei doi actori, care presupune interactivitate (alocări sau dezvoltări simultane sau succesive într-un interval scurt și mediu de timp) și efort special. În cazul în care există, trebuie stabilit în ce parte se situează avantajul, potrivit lui Douglas Lemke și Susanne Werner⁴²³.

7.1.2. Interpretarea datelor și consecințe

Procesul de tranziție a puterii a continuat. Venitul Național Brut al Chinei s-a ridicat, la finalul lui 2019, la valoarea de 14.555 de miliarde de dolari, potrivit ultimelor date disponibile ale Băncii Mondiale, reprezentând circa 67% din cel de 21.616 al Statelor Unite⁴²⁴. Raportul dintre cele două mărimi reprezenta 11% în 2000; 16% în 2005; 38% în 2010 și 59% în 2015; în general, în jurul crizei din 2007-2008, a avut loc

⁴²¹ John J. Mearsheimer, *Tragedia...*, *op.cit.*, pp. 272-273.

⁴²² A.F.K. Organski și Jacek Kugler consideră pragul echivalent cu egalitatea de putere sau paritatea, ținând cont de imprecizia indicatorilor, deși alți autori îl coboară la 70%; precizia diferă în funcție de societate. Vezi A.F.K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*, p. 49; Douglas Lemke, *Regions of War and Peace*, p. 103; Mihai Zodian, „Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei”, *op.cit.*

⁴²³ Douglas Lemke, Susanne Werner, „Power Parity, Commitment to Change and War”, *International Studies Quarterly*, 40(2), iunie 1996, pp. 235-260; Douglas Lemke, *op. cit.*, pp. 104-109; Mihai Zodian, „Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei”, *op.cit.*

⁴²⁴ ***, „GNI, Atlas Method (current US\$)”, *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD>, accesat la 17.03.2021.

un salt al Chinei și un declin, urmat de o încetinire a SUA, dar din 2013, Beijingul a crescut relativ mai lent⁴²⁵. Dezbaterile despre tranziție sunt îndelungate, dar dacă tendințele continuă, probabil că fenomenul se va petrece undeva în deceniul al patrulea, iar pandemia poate exercita o influență, în cazul în care modifică modelele de dezvoltare.

Sistemul internațional rămâne unipolar și relativ stabil. Pragul de 80% din valoarea VNB al Statelor Unite nu a fost încă atins de China, ceea ce înseamnă că, la nivel global și din perspectiva relațiilor dintre actorii majori, distribuția capabilităților oferă stimuli favorabili menținerii statu-quoului⁴²⁶. Ritmul moderat al schimbării întărește această concluzie. Raționamentele respective au un caracter parțial și probabilistic, deoarece includ doar una dintre cele două variabile principale, iau în calcul doar un proces (modernizarea) și mențin o sumedenie de factori constanți, printre care personalitatea liderilor și caracterul regimurilor⁴²⁷.

Distribuția internațională a puterii este favorabilă actorilor statu-quoului. A treia măsură a capabilităților după diada actor dominant-competitor și viteza tranziției, este utilă pentru a anticipa consecințele eventuale ale unei competiții dintre cei dintâi. Pentru aceasta, au fost adunate procentele unei coaliții formate din Statele Unite, Uniunea Europeană, Japonia și Coreea de Sud și comparate cu cele ale Chinei și ale Chinei adunate cu Rusia, rezultând rapoarte de trei la unu⁴²⁸. Potențialul competitor este în dezavantaj și în ceea ce privește alianțele, iar diferența crește, dacă alți actori, ca India, sunt luați în calcul, însă se bucură de un avantaj copleșitor pe plan regional, unde prezența SUA este necesară pentru compensare.

Nivelul de satisfacție pare relativ favorabil menținerii ordinii internaționale în sens general, dar nu exclude rivalități sau tensiuni și conflicte limitate, cu mobilizare redusă sau medie a resurselor.

⁴²⁵ *Ibidem.*

⁴²⁶ *Ibidem.*

⁴²⁷ De exemplu, în Lemke, 2000.

⁴²⁸ ***, "GNI, Atlas Method (current US\$)", *op. cit.*

Exprimat și sub forma percepției amenințărilor sau construirii inamicului, acest concept explică motivația actorilor de a contesta prin forță ordinea internațională sau de a adopta mijloace violente pentru a o proteja⁴²⁹. Cheltuielile militare sunt utilizate de D. Lemke și S. Werner ca o măsură indirectă a voinței de a pune sub semnul întrebării, a face recurs la forță sau cel puțin, a urma o politică ambițioasă de descurajare⁴³⁰. Atunci când contestatarul depune un efort extraordinar, exprimat ca dimensiune a investiției (prin comparație a nivelului cheltuielilor militare cu valori medii) și este foarte aproape sau depășește puterea dominantă, șansele unui conflict sunt maxime.

Mai întâi, Statele Unite continuă să se bucure de avantajul militar. La nivel global, exprimate ca procent din Produsul Intern Brut, cea mai comună măsură folosită, cheltuielile militare sunt, în general, în scădere de la jumătatea anilor '80 încoace, situându-se undeva în jurul valorii de 2% din PIB-ul global, în 2019⁴³¹. Deci statele nu anticipează și nu se pregătesc pentru conflicte tradiționale de anvergură, privite holist, ceea ce reflectă schimbările mediului de securitate, produse după sfârșitul Războiului Rece și încă valabile. Aici, Statele Unite înregistrează un procent de 3,41% în 2019 și s-au situat, în general, deasupra mediei globale, reflectând ordinea hegemonică, în timp ce China este de ani bun puțin sub valoarea acestui indicator⁴³².

Cheltuielile militare rămân moderate, în general. China a depus un efort de investiții impresionant, înregistrând creșteri de peste 900% comparativ în intervalul 2011-2017, începând din anii '90; și de peste 200%, dacă vom raporta media aceluiași interval față de anii 2000. Efortul nu poate fi considerat extraordinar în termenii teoriei tranziției

⁴²⁹ A.F.K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*, pp. 33-38.

⁴³⁰ Douglas Lemke, Susanne Werner, *op. cit.*

⁴³¹ ***, "Military Expenditure, current USD", *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>, accesat la 17.03.2021.

⁴³² *Ibidem*; ***, "Military Expenditure (% of GDP)", *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=1W-US-CN>, accesat la 17.03.2021; ***, "Military Expenditure (% of general governmental expenditure)", *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.ZS>, accesat la 17.03.2021.

de putere, deoarece este redus procentual (sub media globală, după cum am văzut); este în continuare de câteva ori mai mic decât cel american (în 2019, cu circa 400 de miliarde de dolari la valoarea din 2011 și reprezintă un procent mai mic din cheltuielile guvernamentale, 5% față de 9%); urmează în linii mari evoluția economiei interne⁴³³. În același timp, crește mai rapid decât cel al SUA și accelerația continuă (cu circa 17% în 2019, față de 11% în 2018), iar pe plan local, reprezintă o hegemonie potențială, dacă ne uităm la indicatorii uzuali⁴³⁴.

Există limite ale estimării intențiilor și ideilor cu ajutorul indicatorilor indirecți și exogeni. Douglas Lemke subliniază că motivațiile statelor pentru creșterea cheltuielilor militare pot diferi de situația unei curse a înarmărilor, de exemplu în cazul unor regimuri represive⁴³⁵. Nu este nici un indicator neutru, fiind deseori invocat în favoarea tezei că statul chinez nu are scopuri agresive, o dispută care depășește cadrul specialiștilor. Explicații pentru nivelul redus includ temerea tuturor liderilor regionali de consecințele balansării și dilemei securității; implicarea SUA; dorința decidenților de la Beijing de a proteja creșterea economică, care reprezintă și o sursă de stabilitate și legitimitate a guvernării acestora sau existența unui naționalism care poate presa decidenții⁴³⁶.

Anumite tendințe pe termen mediu ar putea sugera concluzii contrare. Opinia elitelor și a publicului american față de China a devenit mai sceptică, în ultimul deceniu, iar politicile promovate de administrația Trump au consolidat tendința⁴³⁷. Guvernarea lui Xi

⁴³³ *Ibidem*.

⁴³⁴ *Ibidem*.

⁴³⁵ Douglas Lemke, *Regions of War and Peace*, p. 109.

⁴³⁶ Steve Chan, *Looking for Balance. China, the United States and Power Balancing in East Asia*, Stanford University Press, 2012, pp. 92-124; David C. Kang, *China Rising: Peace Power and Order in East Asia*, Columbia University Press, f.l., 2007, pp. 51-71; Thomas J. Christensen, *China ca provocare. Cum pot fi modelate alegerile unei puteri în ascensiune*, Editura Comunicare.ro, f. l., 2015, pp. 24-32; 35-43; 89-104.

⁴³⁷ Chas W. Freeman Jr., "China's National Experiences and the Evolution of PRC Grand Strategy", în David Shambaugh (coord.), *China and the World*, Oxford University Press, 2020, ediție Kindle, pp. 37-110.

Jinping a promovat o atitudine mai energică în relațiile internaționale; o reformare mai profundă a forțelor armate și intensificarea autoritarismului și a propagandei⁴³⁸. Un naționalism de masă, influențat de regim, dar devenit autonom pare să se manifeste cu ocazia unor incidente și poate stimula politici de mână forte⁴³⁹.

Consecințele estimărilor pe termen mediu și lung sunt destul de ambigue. Distribuția de putere rămâne favorabilă SUA și partenerilor săi, dar se modifică gradual, situație care crește incertitudinile și reduce stabilitatea la nivel înalt, însă nu a atins momente critice, deoarece avantajul de putere se menține. Gradul de satisfacție și disponibilitatea autorităților americane de a-și proteja ordinea internațională par să consolideze tendințele conservatoare în ceea ce privește relațiile dintre marile puteri, dar rivalitățile discursive și politicile de descurajare au devenit mai importante⁴⁴⁰. Existau stimulente atât pentru cooperare, cât și pentru conflict, contextul de la începutul lui 2020 fiind similar, în linii mari, celui din anii precedenți, la acest nivel al sistemului global, deși au fost accentuate diferențele legate de regimurile politice, temele economice și tranziția în sine.

Am observat deja că una dintre așteptările diverșilor specialiști din domeniu, printre care se remarcă John J. Mearsheimer, se apropie de realitate, anume că R. P. Chineză constituie principalul candidat la hegemonia regională. Creșterea puterii militare reprezintă unul dintre obiectivele principale ale guvernării lui Xi Jinping, deseori oferind ocazia unor manifestări politice sau activități demonstrative, alături de mai des discutatele amplasamente din Marea Chinei de Sud sau exerciții. Dinamica regională a fost deseori comparată cu situația

⁴³⁸ *Ibidem*.

⁴³⁹ Peter Gries, "Nationalism, Social Influences and Chinese Foreign Policy", în David Shambaugh (coord.), *op. cit.*, pp. 62-84.

⁴⁴⁰ Vezi și Yi Feng, Jacek Kugler, "Tectonic Move in the 21st Century International Relations: Ukrainian Territorial Crisis, Realignment of Major Powers, and Implications for the World", *The Journal of Territorial and Maritime Studies*, 2(1), ianuarie 2015, pp. 55-75; Aaron L. Friedberg, "Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in a Multipolar Asia", *International Security*, 18(3), iarna 1993-1994, pp. 5-33; Aaron L. Friedberg, "An Answer to Aggression", *Foreign Affairs*, 99(5), septembrie-octombrie 2020, pp. 150-164.

premergătoare Primului Război Mondial, dar existența acestui precedent, tehnologia și unele trăsături diferite ale procesului social de globalizare contemporan și arsenalele nucleare vor produce consecințe probabil diferite și mai complexe⁴⁴¹.

Procesul de tranziție a puterii poate slăbi ordinea internațională și poate reduce capacitatea de acțiune colectivă a comunității colective, deoarece acest bun de gradul al doilea devine subiect de dispută: actorii implicați pot fi nemulțumiți de felul în care sunt distribuite beneficiile și costurile, prin contrast cu contribuțiile. Inadecvarea dintre instituții și putere este considerată sursa principală a conflictelor dintre marile puteri, iar reducerea decalajului și instaurarea unei noi distribuții, miză fundamentală a acestora din urmă, în viziunea tuturor teoriilor hegemonice, *Leadershipul*, în cazul apariției unei amenințări transnaționale, poate deveni o sursă de controverse sau poate să nu fie exercitat.

7.2. Pandemia și sursele puterii în relațiile sino-americe

Secțiunea de față urmărește schimbările petrecute în contextul pandemiei de Covid-19, analizând o serie de elemente sau surse ale puterii, comparate între Statele Unite și China. În centru, este situat procesul mai amplu de modernizare, care interacționează cu frecvența izbucnirii epidemiilor și cu relațiile de putere globale. Sunt avute în vedere aspectele geografice, demografice, cultura politică, economia, cercetarea științifică și sistemul politic⁴⁴².

Teoria tranziției puterii poate fi privită și într-un context mai larg, braudelien, care să creioneze logica mecanismelor de schimbare și

⁴⁴¹ Margaret MacMillan, "Rhyme and Reason. Lessons of the Great War", *The Brookings Essays*, 14 decembrie 2013, URL: <http://csweb.brookings.edu/content/research/essays/2013/rhyme-of-history.htm>, accesat la 11.04.2021.

⁴⁴² N.A.: Multe tendințe acționează pe termen mediu sau lung, vezi Mihai Zodian, „Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei” și Mihai Zodian, „SUA, China și Uniunea Europeană: tranziția care încă așteaptă”, *op. cit.*

relațiile dintre structuri și actori, motivul fiind unele ambiguități din logica mecanismului dezvoltării sociale. Cele două împărtășesc idei comune referitoare la importanța modernizării din ultimele două sute de ani și a seriilor hegemonice în relațiile internaționale, dar au perspective de timp diferite. Ce adaugă a doua interpretare este un tablou mai generos al influențelor și corelațiilor, îndeosebi referitor la procesele pe termen lung, iar ideea de elemente ale puterii trimite și la Hans Morgenthau⁴⁴³.

Caracteristicile geografice și demografice au interacționat cu răspândirea noii boli. În mod tradițional, pentru Statele Unite, separarea pe care o oferă cele două oceane a reprezentat sursa unei bune părți a securității naționale, îndeosebi față de amenințări clasice, exemplul tipic fiind cel al invaziei de către o putere rivală. Acest lucru a însemnat un decalaj de la identificarea oficială a primului caz în China, până când boala s-a răspândit masiv în SUA, dar și un oarecare fals sentiment de siguranță, care a contribuit la ceea ce criticii au invocat a fi reacția lentă a administrației Trump, mai ales în ceea ce privește testările. Inițial concentrată în localitățile mai bine conectate internațional, aceasta s-a răspândit în întreaga societate, afectând, până la data redactării acestui text, aproximativ 30 de milioane de americani, puțin sub o zecime din populație⁴⁴⁴.

Dezbaterile despre prevenție, în cazul Chinei, continuă. Politica dură a autorităților de la Beijing a fost urmată de plafonarea creșterii numărului de infectări, după ce aproximativ 80.000 de persoane au luat boala, printr-o serie de decizii dure de izolare, testare, purtare de măști. Politica partidului comunist a fost însă criticată în ceea ce privește prevenția, îndeosebi dacă se va dovedi că virusul a provenit din faimoasele piețe de carne, și acuzațiile de mușamalizare, care ar fi

⁴⁴³ Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, 2007.

⁴⁴⁴ ***, „CDC COVID Data Tracker”, Center for Disease Control, URL: <https://covid.cdc.gov/covid-data-tracker/#datatracker-home>, accesat la 11.04.2021.

survenit spre finalul lui 2019⁴⁴⁵. A urmat o dispută intensă cu Statele Unite și cu alți actori internaționali, motivată nu doar de idiosincraziile administrației Trump, ci și din semne de întrebare legitime, potrivit unor specialiști⁴⁴⁶.

Alte state din Asia de Est au reacționat eficient, judecând comparativ. Regiunea ocupă un loc special în ceea ce privește pandemia de COVID-19: a izbucnit în Wuhan, indiferent de discuțiile despre sursă și origine; prevenirea și reacțiile inițiale ale autorităților chineze, locale și centrale au provocat un scandal internațional; în general, țările din regiune, inclusiv China au aplicat politici în mod rapid și eficient, pentru combaterea răspândirii virusului, și de îngrijire a pacienților. De exemplu, Ramon Pardo *et al.* consideră unele aspecte ale sistemelor acestora ca modele pentru Statele Unite și Europa Occidentală, în special cadrul legal; pregătirea; specializarea instituțională; rolul experților, al memoriei și bunelor practici; alocarea de resurse și apelul la tehnologie⁴⁴⁷. Autorii evidențiază importanța capacității instituționale drept explicație, dar fac acest lucru din motive pragmatice și admit existența unor factori alternativi (coeziune sau capital social, sistem politic, reacția individuală), care pot complica unele concluzii pripite⁴⁴⁸.

⁴⁴⁵ Nicholas A. Christakis, *op. cit.*

⁴⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁴⁷ Ramon Pacheco Pardo, Mauricio Avendano Pabon, Xuechen Chen, Bo-jiun Jing, Jeong-ho Lee, Joshua Ting, Takuya Matsuda, Kaho Yu, "Preventing the next pandemic: lessons from East Asia", Faculty of Social Science and Public Policy, King's College, London, mai 2020, pp. 24-24; Jennifer Summers, Hao-Yuan Cheng, Hsien-Ho Lin, Lucy Telfar Barnard, Amanda Kvalsvig, Nick Wilson, Michael G. Backer, "Potential lessons from the Taiwan and New Zealand health responses to the COVID-19 pandemic", *The Lancet Regional Health Western Pacific*, 21 octombrie 2020; Vezi și Marc Marmino, Layne Vandenberg, "The Role of Political Culture in Taiwan's COVID-19 Success", *The Diplomat*, 25.01.2021, URL: <https://thediplomat.com/2021/01/the-role-of-political-culture-in-taiwans-covid-19-success/>, (accesat la 11 aprilie 2021); June-Ho Kim, Julia Ah-Reum An, SeungJu Jackie, Juhwan Oh, Jong-Koo Lee, "Emerging COVID-19 success story: South Korea learned the lessons of MERS", Our World in Data, 5 martie 2021, URL: <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-south-korea>, accesat la 25.03.2021.

⁴⁴⁸ N.A.: În raportul despre perspectivele economiei mondiale, din toamna trecută, al Fondului Monetar Internațional (FMI), se subliniază că o corelație superficială între politici și rezultate poate masca intervenția unor factori intermediari, cum ar fi capitalul social, de unde reiese că

Cultura politică și polarizarea valorică au influențat funcționarea și exercitarea puterii în special în Statele Unite. Prima creionează orientările generale față de instituțiile politice sau mediul extern și poate influența gradul de solidaritate existent într-o societate și strategiile adoptate de autorități. De exemplu, specialiștii au invocat „capitalul social” ca o explicație pentru tipul și eficiența restricțiilor adoptate între unele dintre societățile din Asia de Est, iar în cazul Chinei, este discutată influența tradiției autoritare în ceea ce privește reacțiile inițiale⁴⁴⁹. Polarizarea normativă și socială reprezintă un fenomen documentat de decenii în SUA, care a exercitat un rol fundamental în ceea ce privește alegerile din noiembrie 2020 și care a influențat atitudinea față de pandemia de COVID-19, scepticismul față de argumentele științifice fiind mai răspândit în rândul conservatorilor, în acest caz⁴⁵⁰. Economia mondială a depins de deciziile și procesele din China și din Statele Unite. Unul dintre truismele ultimului deceniu a fost confirmat și cu această ocazie, potrivit cercetărilor efectuate de experții organizațiilor internaționale⁴⁵¹. Un alt raport, al FMI, afirmă că

unele comparații între state și societăți trebuie realizate cu precauțiile metodologice uzuale. Vezi IMF, „World Economic Outlook, October 2020, A long and difficult ascent”, URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020>, accesat la 11.04.2021.

⁴⁴⁹ N.A.: Una dintre vechile discuții se referă la condițiile culturale ale teoriei balansării. Samuel Huntington a făcut din acestea principalul său argument din celebra sa teorie despre ciocnirea civilizațiilor. Mai nuanțat, David Kang a considerat tradițiile ca una dintre sursele identităților actorilor actuali. „Relațiile internaționale din Asia de Est au accentuat rolul ierarhiei formale între actori, permițând o considerabil de mare egalitate informală. Sistemul deținea fundamente materiale și a fost consolidat prin secole de practici culturale”, argumentează autorul în David C. Kang, *op. cit.*, p. 25; vezi și în David C. Kang, Xinru Ma, „Power Transitions: Thucydides Didn't Live in East Asia”, *The Washington Quarterly*, 41(1), pp. 137-154; Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, București, 2012.

⁴⁵⁰ IMF, „World Economic Outlook...”; John Sides, Chris Tausanovitch, Lynn Vavreck, „The politics of COVID-19: Partisan Polarization about the Pandemic Has Increased, but Support for Health Care Reform Hasn't Moved at All”, *Harvard Data Science Review*, 30 noiembrie 2020, URL: <https://hdsr.mitpress.mit.edu/pub/yzcakqc7/release/2>, accesat la 01.04.2021; Reuben E. Brigety II, „The Fractured Power”, *Foreign Affairs*, 100(2), martie-aprilie 2021.

⁴⁵¹ N.A.: Vezi capitolul lui Cristian Băhnăreanu, „Cum a schimbat pandemia economia mondială: reziliența economică a SUA, Europei, Chinei și Federației Ruse” din această lucrare, pp. 9-31.

evoluția economiei mondiale din 2020 și reluarea creșterii în acest an reprezintă, în bună măsură, consecințe ale creșterii chineze și ale unor succese americane, în principal ca urmare a programelor de investiții și de cheltuieli guvernamentale, care, la ora redactării acestui capitol, sunt în număr de trei, aproximează 8 mii de miliarde de dolari, de circa 10 ori mai mult decât proiectul echivalent al Uniunii Europene, subliniind poziția structurală de putere a SUA în ordinea internațională, printre altele⁴⁵². Specialiștii citați subliniază însă că revenirea este sub nivelul la care ar fi crescut economia globală și majoritatea economiilor individuale, în cazul în care nu ar fi existat pandemia și că media pe termen mediu va înregistra valori modeste, dacă ținem cont de trendurile actuale și de prezența unui grad mare de incertitudine⁴⁵³.

Reacțiile față de crizele economice pot stimula competițiile de securitate. Potrivit lui Barry Naughton, după căderea globală din 2007-2008, autoritățile au compensat reducerea exporturilor prin investiții, iar veniturile forței de muncă și economisirile sporeau, ceea ce a generat un surplus de capital, fundamentul unor demersuri, ca Banca Asiatică de Dezvoltare și Belt and Road Initiative, cărora li s-au adăugat mult discutatele strategii de avans tehnologic („politică industrială”)⁴⁵⁴. Această creștere a rolului politicului în economie a însoțit venirea la putere a lui Xi Jinping, ideile despre o politică externă și de securitate mai ambițioasă și centralizarea puterii și o reducere a prestigiului autorităților americane, în ceea ce privește capacitatea de guvernare⁴⁵⁵. Cele două fenomene, reacția naționalistă/mercantilistă la criză și încrederea în eficacitatea SUA, pot să fie prezente și în 2020 și pot constitui alte forme de influență a pandemiei asupra evoluției relațiilor internaționale.

⁴⁵² IMF, ”World Economic Outlook”, *op. cit.*

⁴⁵³ *Ibidem*; ***, ”Trade and Development Report Update. Out of the frying pan... Into the fire?”, UNCTAD, martie 2021, URL: <https://unctad.org/webflyer/out-frying-pan-fire>, accesat la 01.04.2021.

⁴⁵⁴ Barry Naughton, ”China’s Global Economic Interactions”, în David Shambaugh (coord.), *op. cit.*, pp. 113-120.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, pp. 118-119.

Prestația executivului de la Washington de anul trecut a stimulat un val de scepticism, în general. Cum economia chineză pare să fi crescut, în timp ce cea americană a scăzut, estimările și predicțiile referitoare la paritate și depășire s-au modificat, în ton și cu pesimismul față de guvernarea americană. De exemplu, raportul CEBR din 2020 anticipează că R.P. Chineză va deveni prima economie a lumii în 2028, în loc de 2033, ceea ce înseamnă că, potrivit teoriei tranziției puterii, dacă autoritățile de la Beijing devin nemulțumite de ordinea internațională, deceniul 2030-2040 poate deveni conflictual⁴⁵⁶. În același timp, există multă incertitudine în evaluarea puterii, mai ales în ceea ce privește fenomenele contemporane, tendințele se pot inversa, iar reflexivitatea și complexitatea socială pot conduce la rezultate diferite.

Cercetarea științifică a revenit ca un element al rivalităților de putere, în cadrul amintitelor politici industriale⁴⁵⁷. Una dintre explicații a constat în importanța pe care o acordă țările bogate cercetării și dezvoltării și în investițiile constante care sunt realizate, publice și private, ceea ce creează și consecințe internaționale, dar relațiile transnaționale din domeniu limitează excesele naționaliste, și cooperarea s-a intensificat în timpul pandemiei, îndeosebi între specialiștii americani și chinezi⁴⁵⁸. În 2018, pentru care există ultimele date, **media globală a cheltuielilor** pentru cercetare se situa la 2,2%; Statele Unite plăteau un echivalent de 2,8%; China, de 2,1%; în ceea ce privește **patentele**, în China, au fost depuse peste 1.300.000 de solicitări în 2019, iar în SUA, mai mult de 600.000 în același an (285.000 de către

⁴⁵⁶ ***, *The World Economic League Table 2021*, CEBR, decembrie 2020, pp. 8-15.

⁴⁵⁷ Vezi Robert Gilpin, *Economia politică a relațiilor internaționale*, Editura DU Style, 1999.

⁴⁵⁸ Jenny J. Lee, John P. Haupt, "Opinion: Scientists in the US and China Collaborating on COVID-19", *The Scientist*, 22 iunie 2020, URL: <https://www.the-scientist.com/news-opinion/opinion-scientists-in-the-us-and-china-collaborating-on-covid-19-67651>, accesat la 01.04.2021; Andrew Rotter, *Hiroshima. The World's Bomb*, Oxford University Press, 2008; Susan Strange, *State și piețe*, Editura Institutul European, Iași, 1997; Martin van Creveld, *Technology and War: From 2000 B.C to the Present*, Touchstone, f.l., 1991; Martha Finnemore, *National Interests in International Society*, Cornell University Press, 1996.

rezidenți), iar raportul de cercetători la o mie de locuitori era, în 2018, în SUA, de circa 9,8, iar în China, de 2,4⁴⁵⁹.

Sistemele politice interne au fost puse sub semnul întrebării, în timpul pandemiei, în anumite situații. Autoritățile de la Beijing au fost criticate în interior, la început pentru reacția față de izbucnirea noii boli, cazul doctorului Li Wenliang devenind de renume mondială. Reacția dură care a urmat pare a fi calmat situația internă, însă suspiciunile au continuat la nivel internațional și au influențat, cel puțin din punct de vedere declarativ, relațiile cu Statele Unite și aliații lor, sau anchetele Organizației Mondiale a Sănătății⁴⁶⁰. Dincolo de problemele pandemiei, caracterul regimului a fost invocat în ceea ce privește ambițiile politicii externe, genocidul din Xinjiang și represiunea din Hong Kong, aspecte ale politicilor de centralizare urmărite de liderul Xi Jinping, care au atras atenția opiniei publice internaționale și care au devenit teme ale agendei diplomatice, îndeosebi în relațiile cu puterile occidentale, după cum vom vedea în cele ce urmează.

Continuă dezbaterile despre caracterul regimului chinez și natura comportamentului său extern. Este discutabil dacă putem discuta despre o putere revizionistă sau revoluționară, adică una care dorește să schimbe relațiile de putere și se opune ideologic ordinii internaționale, în termenii lui Alastair Iain Johnston, cum era China în vremea lui Mao; David Shambaugh subliniază că unele elemente ale ordinii sunt acceptate (suveranitatea, comerțul), altele sunt evitate, înlocuite sau criticate; alți autori sugerează că este vorba despre motivații tactice

⁴⁵⁹ ***, "Research and Development Expenditure", *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?most_recent_value_desc=true, accesat la 01.04.2021; ***, "Patent Applications, residents", *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.RESD?most_recent_value_desc=true, accesat la 01.04.2021; "Patent Applications, nonresidents", *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.NRES?most_recent_value_desc=true, accesat la 01.04.2021; ***, "Researchers (indicator)", OECD, 2021, DOI: 10.1787/20ddfb0f-en, accesat la 01.04.2021.

⁴⁶⁰ ***, "Li Wenliang: Coronavirus kills Chinese whistleblower doctor", *BBC*, 07.02.2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51403795>, accesat la 01.04.2021.

(Randall Schweller, Xiaoyu Pu sau Thomas Christensen)⁴⁶¹. Specialiștii sunt divizați dacă turnura ideologică de la Beijing este pentru export sau rămâne „socialism cu specific chinezesc”, dar momentan, a doua opțiune predomină; dimensiunea militară a rivalității este limitată la politici de descurajare și de modernizare, iar rivalitatea sino-americană se referă predominant la deficitul comercial, la politici industriale, la drepturile omului, la discursuri publice și chestiuni regionale, ca Marea Chinei de Sud și Taiwan. Termenul curent de competiție strategică este destul de echivoc, fiind legat de politica de putere tradițională și de război, într-un sens, și prea general și vag, în altul; dar condamnările regimului de la Beijing au întrunit aprobarea relativă a ambelor partide și au devenit mai intense pe parcursul evoluției pandemiei, în contextul în care SUA se distanțau, la rândul lor, de o parte a elementelor de ordine sau liberalism⁴⁶².

Politica de represiune și colonizare din Xinjiang a continuat. Potrivit datelor publice și oficialilor occidentali, peste un milion de uiguri musulmani au fost încarcerati și supuși persecuțiilor de către regimul comunist de la Beijing⁴⁶³. S-au intensificat solicitările reprezentanților societății civile interesate de problematica drepturilor omului de a declara formal că este vorba despre un genocid, ceea ce implică și obligații internaționale, punând politica statului chinez în conflict flagrant și dificil de contestat cu cel puțin un principiu al ordinii

⁴⁶¹ Alastair Iain Johnston, "Is China a Status Quo Power?", *International Security*, 27(4) primăvara 2003, pp. 5-56; Suisheng Zhao, pp. 90-91; David Shambaugh, "China and the World. Future Challenges", în David Shambaugh (coord.), *op. cit.*, p. 361; Chas W. Freeman Jr., *op. cit.*; Rana Mitter, "The World China Wants", *Foreign Affairs*, ianuarie-februarie 2021, pp. 161-174; Randall L. Schweller, Xiaoyu Pu, "After Unipolarity: China's Visions of International Order in an Era of U.S. Decline", *International Security*, 36(1), 2011, pp. 41-72; Thomas Christensen, *op. cit.*; Ryan Hass, "How China is responding to escalating strategic competition with the US", *China Leadership Monitor*, 1 martie 2021, URL: <https://www.brookings.edu/articles/how-china-is-responding-to-escalating-strategic-competition-with-the-us> accesat la 01.04.2021.

⁴⁶² *Ibidem*; Emma Ashford, "Great-Power Competition Is a Recipe for Disaster", *Foreign Policy*, 1 aprilie 2021, URL: <https://foreignpolicy.com/2021/04/01/china-usa-great-power-competition-recipe-for-disaster/>, accesat la 02.04.2021.

⁴⁶³ Newlines Institute for Strategy and Policy, "The Uyghur Genocide. An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention", martie 2021.

globale. Cu toate acestea, așa după cum arată cazurile Rwandei și Sudanului, reacția eficientă se poate dovedi dificilă, în timp ce statul blamat invocă o campanie antiteroristă⁴⁶⁴.

China a intensificat regimul autoritar în Hong Kong. Controversata lege a securității a devenit oficială, document ce reduce autonomia insulei și permite autorităților de pe continent să acționeze în anumite situații. Decidenții comuniști au aplicat și o serie de măsuri punitive, îndreptate împotriva protestatarilor din 2019, inclusiv prin arestări, în condițiile în care manifestările de nemulțumire au indicat lipsa de popularitate a noilor reglementări, iar criticile internaționale au urmat. Experții au subliniat că, parte a politicii președintelui Xi Jinping, de centralizare excesivă, atitudinea Beijingului față de Hong Kong au pus sub semnul întrebării viabilitatea ideii de „o țară, două sisteme” în ochii unei bune părți a publicului taiwanez, transformând-o într-o sursă de instabilitate regională⁴⁶⁵.

Caracterul regimului de la Beijing a fost contestat ideologic de către decidenții americani, în termeni mai duri și mai sistematici decât de obicei. Acest lucru a survenit în contextul disputelor referitoare la originea pandemiei și al criticilor față de prestația inițială a administrației Trump, prin comparație cu potențialul SUA și cu politicile altor țări, amplificate de anul electoral. Dar, dincolo de politica „șapului ispășitor”, regimul de la Beijing a devenit mai centralizat în conducerea politicii externe și de securitate, unde deciziile principale sunt adoptate de Xi Jinping și de apropiații săi⁴⁶⁶.

⁴⁶⁴ *Ibidem*.

⁴⁶⁵ Amnesty International, ”Hong Kong`s national security law: 10 things you need to know”, 17 iulie 2020, URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/hong-kong-national-security-law-10-things-you-need-to-know/>, accesat la 01.04.2021.

⁴⁶⁶ N.A.: David Shambaugh a conceput util cinci cercuri concentrice ale deciziei...: ”the highest-level decision-making authorities; ministries; intelligence and research institutions; local governments and corporations and the society... China's foreign policy making power is extremely concentrated in the hands of the Chinese Communist Party (CCP) and its paramount party leader, with the assistance of the central foreign policy coordination and elaboration organs...” în Suisheng Zhao, ”China`s Foreign Policy Making Process”, în David Shambaugh (coord.), *op. cit.*, pp. 85-86, 89.

Suisheng Zhao a argumentat că una dintre consecințe a fost abandonarea prudenței tradiționale de două decenii, în favoarea unei comportări de „mare putere”, mai ambițioasă, îndeosebi în regiunile înconjurătoare⁴⁶⁷.

De cealaltă parte, reacția decidenților americani în fața pandemiei a fost intens criticată. Peste 500.000 de oameni au murit de Covid-19 în SUA, în condițiile în care sistemul medical era unul foarte avansat din punct de vedere tehnologic și în condițiile în care există un oarecare decalaj temporal. Au fost puse sub semnul întrebării awareness și prioritățile administrației Trump; calitatea deciziilor din primele luni, îndeosebi în ceea ce privește pregătirea testării și atitudinea față de măști sau rapiditatea aplicării unor politici de prudență. Mai mulți experți au pus în evidență contrastul major dintre capabilitățile deținute de sistemul medical american, printre cele mai bune din lume, și impactul pe termen scurt al pandemiei, care a fost dezastruos⁴⁶⁸.

Punctul culminant al disensiunilor interne a fost atins odată cu alegerile din noiembrie. Polarizarea socială și culturală despre care am discutat anterior s-a manifestat în mod spectaculos cu această ocazie, care a demonstrat disponibilitatea unei părți a elitei politice și a cetățenilor de a respinge rezultatele acestei competiții democratice⁴⁶⁹.

⁴⁶⁷ ”Xi a orientat politica externă a Chinei dinspre cea a stilului modest, practică de Deng Xiaoping, spre *diplomația proactivă de mare putere*... cu caracteristici chinezești, adică să transforme misiunea diplomației chineze de la urmărirea obținerii unui mediu pașnic, favorabil dezvoltării interne, către unul pentru care extinderea prezenței globale reprezintă un element esențial al realizării așa-numitului vis chinezesc al mării renașteri naționale”, argumentează Suisheng Zhao, în *Ibidem*, p. 90.

⁴⁶⁸ Elisabeth E. Cameron, Jennifer B. Nuzzo, Jessica A. Bell, *Global Health Security Index. Building Collective Action and Accountability*, URL: <https://www.ghsindex.org/>, accesat la 02.04.2021.

⁴⁶⁹ N.A.: Mai precis, proporția moderaților a scăzut în aproximativ trei decenii, de la 43% la 36% din totalul adulților americani; cea a conservatorilor a oscilat în jurul valorii de 36%, iar cea a liberalilor a crescut de la 17 la 25%; în paralel, partidele au devenit mai ideologizate, 75% dintre republicani identificându-se drept conservatori, iar 51% dintre democrați, ca liberali; republicanii liberali și democrații conservatori au scăzut mult (4% și 12%). Vezi Lydia Saad, ”Americans' Political Ideology Held Steady in 2020”, *Gallup*, 11 ianuarie 2021, URL: <https://news.gallup.com/poll/328367/americans-political-ideology-held-steady-2020.aspx>, accesat la 01.04.2021. Alte aspecte sunt subliniate în Pew Research Center, ”Election 2020: Voters Are Highly Engaged...”, URL: <https://www.pewresearch.org/politics/2020/08/13/>

Prestigiul și autoritatea instituțiilor au fost știrbite, tranziția pașnică și lipsită de contestări majore fiind considerată un aspect important al acestui tip de regim, o consecință recunoscută de noul lider de la Casa Albă⁴⁷⁰. Tensiunile au reprezentat culminația unui an de proteste și de incertitudini, în condițiile pandemiei de COVID-19, care a influențat și dezbaterile electorale, dar regimurile democratice sunt flexibile și au capacitatea de a-și reveni după crize.

Există mai multe explicații, una fiind sistemul politic. Modelul clasic al votantului median, realizat de Anthony Downs, arată că, într-un sistem bipartid, polarizarea ideologică va conduce la decizii ineficiente, deoarece autoritățile vor încerca să satisfacă interesele alegătorilor de care depind, or o parte ar refuza să sprijine partidul, dacă este perceput ca fiind prea moderat⁴⁷¹. Este un fenomen cunoscut de decenii, intens studiat, care a condus deja la celebrul blocaj bugetar din timpul administrației Obama, dar care s-a amplificat în ultimii ani⁴⁷². Tot o polarizare a influențat și sistemul bipartid britanic, în cazul Brexit; în schimb, sistemele multipartide sunt mai flexibile ideologic.

În această secțiune, au fost investigate unele componente ale puterii, contextualizând teoria tranziției într-o perspectivă braudeliană, cu scopul de a înțelege mai bine unele aspecte ale pandemiei de Covid-19 și ale consecințelor sale internaționale. Noua maladie a exercitat

election-2020-voters-are-highly-engaged-but-nearly-half-expect-to-have-difficulties-voting/_ , accesat la 02.04.2021; Amina Dunn, "Trump`s approval ratings so far are unusually stable – and deeply partisan", URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/08/24/trumps-approval-ratings-so-far-are-unusually-stable-and-deeply-partisan/>, accesat la 01.04.2021; și Vianney Gomez, "A partisan chasm in view of Trump`s legacy", *Pew Research Center*, 29 martie 2021, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/03/29/a-partisan-chasm-in-views-of-trumps-legacy/>, accesat la 01.04.2021.

⁴⁷⁰ Lucien Bruggen, Julia Jacobo, "Timeline: How pro-Trump protesters stormed the Capitol", *ABC News*, 07.01. 2021, URL: <https://abcnews.go.com/US/timeline-pro-trump-protesters-stormed-capitol/story?id=75096094>, accesat la 01.04.2021; Samuel P. Huntington, *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Editura Polirom, Iași, 1999.

⁴⁷¹ Anthony Downs, *O teorie economică a democrației*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 169-170.

⁴⁷² Pentru mai multe detalii, vezi Simona Soare, *op. cit.*

influențe, mediate de factori geografici, sociali, politici sau economici și a inhibat sau amplificat tendințe în unele dintre aceste sectoare. Momentan, este dificil să tragem concluzii foarte clare, dar, din analiza de mai sus, reiese că fundamentale sunt efectele exercitate în ceea ce privește diferențele dintre ratele de creștere americane și chineze; problema calității deciziilor politice și eficacității instituționale, inclusiv prevenirea pandemiilor și reziliența sistemelor medicale, ceea ce reprezintă o noutate pentru țările occidentale, obișnuite măcar cu o conducere acceptabilă și acțiunea colectivă globală, subiectul următoarelor două secțiuni.

7.3. Între satul global și un nou Război Rece

În prima secțiune, am observat manifestarea unui proces de tranziție a puterii, care încă nu a atins pragul parității și care s-a încetinit în ultimii ani; investigarea unui indicator indirect al gradului de mulțumire, diferențialul cheltuielilor militare, pare să arate o concentrare regională a intereselor de securitate, mai curând decât existența unei competiții de anvergură globală, analoagă Războiului Rece. În a doua, am urmărit unii dintre factorii care influențează relațiile de putere, de la geografie, la regim politic. Ultima parte a capitolului tratează evenimentele din 2020, în comparație cu tendințele identificate anterior, grupându-le în două mari categorii: nivelul instituțional internațional și agenda relațiilor dintre SUA și China.

7.3.1. Guvernanța globală și pandemia de COVID-19

Este vorba despre una dintre cele mai serioase pandemii din ultimul secol, potrivit specialiștilor⁴⁷³. La ora redactării textului de față, fuseseră înregistrate, potrivit OMS, peste 141 de milioane de cazuri de persoane suferinde de COVID-19 și peste 3 milioane de morți⁴⁷⁴. După

⁴⁷³ Nicholas A. Christakis, *op. cit.*, Jennifer Nuzzo, "To Stop a Pandemic", *Foreign Affairs*, 100(1), ianuarie-februarie 2021, pp. 36-42.

⁴⁷⁴ ***, "WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard", *WHO*, URL: <https://covid19.who.int/>, accesat la 02.04.2021.

cum subliniază expertii și ține deja de experiența comună, a fost nevoie de politici de distanțare și izolare pentru a încetini și, eventual, pentru a controla răspândirea virusului SARS-2⁴⁷⁵. Un grup de state, în general, din Asia de Est și de Sud-Est, a reușit să izoleze rapid și să oprească răspândirea noii pandemii, după cum va fi detaliat mai jos.

Reacția față de pandemie a fost relativ rapidă după standarde istorice, dar a intrat în contrast cu multe așteptări sociale. Concluzia a fost evidențiată de mai multe studii, însă uneori credințele și șocul emoțional au creat și pot crea în continuare dificultăți de reacție și de adaptare, mai ales că ultima maladie infecțioasă de anvergură se răspândise în țările occidentale cu mai mult de un secol mai devreme⁴⁷⁶. Printre exemplele importante, se pot invoca încurajarea comerțului cu echipament medical; schimbul de informații și de bune practici și, mai ales, dezvoltarea și testarea vaccinurilor, care au devenit disponibile spre finalul anului⁴⁷⁷. Nu au lipsit însă ezitări, incertitudini, informații false, distorsiuni sau negări ale realității, deseori la începutul pandemiei, iar manifestațiile împotriva restricțiilor, începute în Statele Unite, au fost imitate și pe continentul european⁴⁷⁸.

Schimbul de acuzații dintre SUA și China a complicat eforturile internaționale. Criticată intens pentru felul în care a gestionat pandemia, administrația Trump a acuzat OMS că a cooperat cu regimul de la Beijing pentru mușamalizarea originii noii boli, această conspirație fiind pesemne principala responsabilă pentru dezastrul din SUA⁴⁷⁹.

⁴⁷⁵ ***, "World Economic Outlook...", *IMF, op. cit.*

⁴⁷⁶ Pentru unele clarificări conceptuale, vezi Nicholas A. Christakis, *op. cit.*

⁴⁷⁷ ***, "World Economic Outlook...", *IMF, op. cit.*, p. xiii; Cary Funk, Alec Tyson, „Intent to Get a COVID-19 Vaccine Rises to 60% as Confidence in Research and Development Process Increases”, 3 decembrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/science/2020/12/03/intent-to-get-a-covid-19-vaccine-rises-to-60-as-confidence-in-research-and-development-process-increases/#republicans-and-democrats-differ-over-outbreaks-threat-to-public-health>, accesat la 02.04.2021.

⁴⁷⁸ Nicole Trian, "2020: A year of protests and civil disobedience", *France 24*, 28 decembrie 2020, URL: <https://www.france24.com/en/europe/20201228-2020-a-year-of-dissent-and-civil-disobedience>, accesat la 02.04.2021.

⁴⁷⁹ ***, "Covid origin: why the Wuhan lab-leak theory is taken seriously", *BBC News*, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-57268111>, accesat la 30.05.2021; Amitav

Decidenții de la Washington au trimis un ultimatum organizației și au blocat contribuția la fondurile comune, în cele din urmă, anunțând decizia de a se retrage⁴⁸⁰. Experții consideră că disputa a afectat cooperarea în domeniu într-o oarecare măsură și nu a clarificat nici întrebările referitoare la originea SARS-2, nici politicile chineze de prevenție și de reacție rapidă⁴⁸¹.

Forme speciale de cooperare financiară și economică au fost necesare de la început. Rezervele Federale din Statele Unite au pus la dispoziție lichidități temporare celorlalte bănci centrale, cu scopul de a evita transformarea crizei într-o recesiune⁴⁸². Gestul a fost repetat de câteva ori și de autorități similare, iar decidenții au mai adoptat politici pragmatice referitoare la relaxarea condițiilor financiare, injecția de lichidități; asistență financiară pentru state cu probleme; linii de credit FMI; înghețarea temporară a datoriilor statelor sărace⁴⁸³.

Inegalitățile economice și sociale globale par a fi fost accentuate, iar pandemia de COVID-19 poate crește complexitatea clivajelor sociale și culturale. Rapoartele specialiștilor în economie subliniază că structura și revenirea economiei în țările dezvoltate au urmat o așa-zisă „formă de K”, în sensul în care sectoarele high-tech au crescut sau au fost mai puțin afectate decât cele dependente de mobilitate, cum este cel hotelier⁴⁸⁴. Structura din interiorul societăților a fost dublată de cea

Acharya, "Irresponsible Superpowers Must Cooperate", *YaleGlobal Online*, 5 mai 2020, URL: <https://yaleglobal.yale.edu/content/irresponsible-superpowers-must-cooperate>, accesat la 2 aprilie 2021.

⁴⁸⁰ *Ibidem*.

⁴⁸¹ Ashish Jha, "System Failure", *Foreign Affairs*, 100 (2), martie-aprilie 2021, pp. 103-115.

⁴⁸² Jeffrey Cheng, Tyler Powell, Dave Skidmore, David Wessel, "What's the Fed Doing in response to the COVID-19 crisis? What more could it do?", *Brookings*, 30 martie 2021, URL: <https://www.brookings.edu/research/fed-response-to-covid19/>, accesat la 01.04.2021.

⁴⁸³ Joshua Aizenman, Hiro Iton, Gurnain Kaur Pasricha, "Central banks swaps in the age of Covid-19", *VoxEu*, 08.04.2021, URL: <https://voxeu.org/article/central-bank-swaps-age-covid-19>, accesat la 01.04.2021, p. xiii; pp. 4-6, p. 22.

⁴⁸⁴ ***, "Trade and Development Report Update...", *UNCTAD*, *op. cit.*; Kim Parker, Rachel Minkin, Jesse Bennett, "Economic Fallout From COVID-19 Continues To Hit Lower-Income Americans the Hardest", *Pew Research Center*, 24.09.2020, URL: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2020/09/24/economic-fallout-from-covid-19-continues-to-hit-lower-income-americans-the-hardest/#one-third-of-adults-who-said-they-were-laid-off>

dintre ele, în special dintre statele dezvoltate, cele din lumea a doua și cele în curs de dezvoltare, distincțiile referindu-se la viteza și procesele de răspândire a virusului; la politicile și mijloacele de sprijin economic și la strategiile de vaccinare⁴⁸⁵.

7.3.2. Relațiile economice dintre Statele Unite și China și strategia

Un discurs politic mai ostil

Oficialii americani au criticat diverse aspecte ale regimului și comportamentului autorităților de la Beijing, de la abordarea pandemiei, până la acuzații nu foarte voalate despre planuri de dominație globală, și au oferit noi strategii și politici, care, în practică, s-au redus la divergențe comerciale și la unele măsuri de forță, de intensitate redusă, de descurajare și reasigurare a vecinilor Chinei⁴⁸⁶. Orientarea neoprotecționistă s-a accentuat, în contextul unui an electoral în Statele Unite, dar și în condițiile în care scăderea drastică a creșterii economice risca să trezească temeri legate de stabilitate în statul comunist. Aparent, ambele echipe de decidenți păreau să se bucure de unele avantaje pe termen scurt din partea unei intensificări limitate a rivalităților, dar amândouă statele au pierdut prestigiu la nivel

because-of-the-coronavirus-outbreak-are-back-in-their-old-jobs, accesat la 01.04.2021; Sebastian Jungkunz, "Political Polarization During the COVID-19 Pandemic", *Frontiers in Political Science*, 04.03.2021, URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpos.2021.622512/full>, accesat la 01.04.2021.

⁴⁸⁵ ***, "Trade and Development Report Update...", *UNCTAD, op. cit.*, p. 22; Philip Connor, "More than nine-in-ten people worldwide live in countries with travel restrictions amid COVID-19", 01.04.2020, *Pew Research Center*, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/01/more-than-nine-in-ten-people-worldwide-live-in-countries-with-travel-restrictions-amid-covid-19/>, accesat la 02.04.2020; John Gray, "Can humanity conquer the virus?", *New Statesman*, 3 martie 2021, URL: <https://www.newstatesman.com/world/2021/03/can-humanity-conquer-virus>, accesat la 01.04.2020.

⁴⁸⁶ Anthony H. Cordesman, "From Competition to Confrontation with China: The Major Shift in U.S. Policy", *CSIS*, 3 August 2020, URL: <https://www.csis.org/analysis/competition-confrontation-china-major-shift-us-policy>, accesat la 02.04.2020.

extern și-au ridicat semne de întrebare în ceea ce privește guvernanta globală⁴⁸⁷.

Pe lângă particularitățile decidenților, trebuie subliniat că tema gestionării tranziției de putere și a rivalității cu aspecte economice, politice și militare are un caracter mai larg și va continua să influențeze relațiile dintre SUA și China și relațiile internaționale, indiferent de personalitatea decidenților. Există o îngrijorare generală în rândul elitelor occidentale, referitoare la unele practici comerciale, la unele tehnologii avansate și dezvoltări militare, inclusiv în ceea ce privește relațiile de putere, deși sensul este inevitabil vag, fiindcă, în mod tradițional, însemna război, iar acum, a rămas o expresie care acoperă realități foarte diferite, de la descurajare, la amestecuri variate între forme de conflictualitate și cooperare.⁴⁸⁸ Dar subiecte, ca ostilitatea față de comerțul liber, relații proaste cu aliații (în cazul economiilor bogate cu excedent comercial), scepticismul față de organizații multilaterale, represiunea sau autoritarismul în creștere, au marcat nuanțele evenimentelor din ultimii ani.

Comerțul a fost legat de rivalitățile politice. Politica neoprotecționistă a administrației Trump și-a propus să reducă deficitul comercial și, implicit, dependența financiară a Statelor Unite, dar a condus la acorduri modeste și a trezit nemulțumiri în rândul aliaților și partenerilor de care avea nevoie pentru a limita puterea și a restricționa acțiunile considerate periculoase ale Chinei. Este vorba despre o parte a statelor Uniunii Europene, Canada, Japonia, Coreea de Sud, sau țările din Asia de Sud-Est, care și-au manifestat îngrijorarea în ceea ce

⁴⁸⁷ Richard Wike, Janell Fetterolf, Mara Mordecai, "U.S. Image Plummetts Internationally as Most Say Country Has Handled Coronavirus Badly", *Pew Research Center*, 15 septembrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/global/2020/09/15/us-image-plummetts-internationally-as-most-say-country-has-handled-coronavirus-badly/>; Laura Silver, Kat Devlin, Christine Huang, "Unfavorable Views of China Reach Historic Highs in Many Countries", 6 octombrie 2020, *Pew Research Center*, URL: <https://www.pewresearch.org/global/2020/10/06/unfavorable-views-of-china-reach-historic-highs-in-many-countries/>, accesate la 01.04.2020.

⁴⁸⁸ Thomas J. Christensen, "There Will Not Be a New Cold War", *Foreign Affairs*, 24 martie 2021, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-03-24/there-will-not-be-new-cold-war>, accesat la 01.04.2020.

privește costurile economice, în condițiile în care comerțul internațional chiar s-a resimțit. Mai multe controverse au condus la rezerve sau semne de întrebare, care au obligat/stimulat Washingtonul să pluseze pentru a-și demonstra credibilitatea⁴⁸⁹.

Administrația Trump a obținut totuși un acord comercial. La începutul anului, Statele Unite și China au semnat înțelegerea care încheie disputa începută în 2018, odată cu acuzațiile președintelui referitoare la practicile necinstite ale partenerului, care au fost urmate de tarife și riposte (15 ianuarie 2020). Intenționată a fi o primă etapă dintr-un proces mai larg, aceasta prevedea ca autoritățile de la Beijing să achiziționeze produse în valoare de 200 de miliarde de dolari, în 2020 și 2021, reducerea tarifelor pentru o parte a produselor și menținerea reciprocă pentru majoritatea bunurilor (tarifele variază între 25 și 50%, în funcție de momentul în care au fost impuse de ambele părți)⁴⁹⁰. Documentul include și prevederi referitoare la proprietatea intelectuală, la transferul de tehnologie și la mecanisme de conciliere și a reprezentat unul dintre obiectivele de prestigiu ale fostei administrații republicane⁴⁹¹.

Eficacitatea neoprotecționismului este contestată. Deficitul comercial american față de Beijing s-a redus cu 10% în 2020, în ceea ce privește bunurile, dar a crescut în general, continuând tendințele de internaționalizare, iar înțelegerea cu Beijingul a supraviețuit controverselor din 2020, legate de OMS, de COVID-19 și de alte teme⁴⁹². Potrivit analizelor realizate de PIIIE, China a cumpărat, în 2020,

⁴⁸⁹ Murray Hiebert, *op. cit.*, p. 550.

⁴⁹⁰ ***, "Economic and Trade Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the People's Republic of China", *USTR*, URL: https://ustr.gov/sites/default/files/files/agreements/phase%20one%20agreement/Economic_And_Trade_Agreement_Between_The_United_States_And_China_Text.pdf; Nathalie Sherman, "US-China trade deal: Winners and losers", *BBC*, 15 ianuarie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/business-51025464>, accesate la 06.04.2021.

⁴⁹¹ *Ibidem*.

⁴⁹² N.A.: Din care importul de bunuri manufacturate reprezintă principala explicație; excedentul comercial chinez a crescut, vezi Robert E. Scott, "U.S. trade deficit hits record high in 2020", 10 februarie 2021, *Economic Policy Institute*, URL: <https://www.epi.org/blog/u-s-trade-deficit-hits-record-high-in-2020-biden-administration-must-prioritize-rebuilding-domestic->

produse agreate, în valoare de 94 de miliarde de dolari, în loc de circa 160 de miliarde, dar a crescut achizițiile acestor categorii de bunuri din SUA, ceea ce corespunde acordului⁴⁹³. Judecând în termeni absoluți, a reieșit că, fără dispută, exporturile Statelor Unite în China ar fi fost cu aproximativ 18 miliarde de dolari mai mari, aici fiind avute în vedere consecințele barierelor comerciale din ultimii ani⁴⁹⁴.

7.3.3. Agenda de securitate regională

Consecințele pandemiei de COVID-19 au indicat unele aspecte interesante ale deciziilor de alocare a fondurilor pentru cheltuielile militare, anume că par a reflecta calcule politice atente, în loc să urmeze orbește creșterea economică. În Asia de Est, chiar dacă sunt reduse ca procent din economie, ele permit angrenarea unor procese de modernizare militară pe termen mediu și lung. În afara aspectelor economice, la nivel regional, subiectele Taiwanului, Mării Chinei de Sud și incidentelor de la frontiera cu India merită o atenție specială.

Astfel, cheltuielile militare sunt moderate, dar cumulative. Spre deosebire de prima secțiune, scopul este de a se observa impactul pandemiei și al contextului decizional, datele noi fiind preluate din *The Military Balance*, care diferă de cele ale SIPRI, dar, ținând cont de disponibilitatea informațiilor, pot fi utile pentru a arăta schimbări de atitudine sau capacități pe termen scurt. Astfel, ca și alte state din regiune, dar nu numai, China a menținut un nivel special al alocărilor în acest domeniu, chiar dacă a fost afectată de noua boală și economia

manufacturing/, accesat la 01.04.2020. Pentru Scott, proiectele noii administrații pot contribui la refacerea bazei productive americane. Vezi și United States Census Bureau, "Trade in Goods With China", URL: <https://www.census.gov/foreign-trade/data/index.html>, accesat la 06.04.2020.

⁴⁹³ Chad P. Brown, "Anatomy of a flop: Why Trump's US-China phase one trade deal fell short", *Peterson Institute for International Economics*, 8 februarie 2021, URL: <https://www.piie.com/blogs/trade-and-investment-policy-watch/anatomy-flop-why-trumps-us-china-phase-one-trade-deal-fell>, accesat la 06.04.2021.

⁴⁹⁴ *Ibidem*; "World Trade Statistical Review 2020", *World Trade Organization*; Ghiță Ionescu, *Oameni de stat într-o lume interdependentă*, Editura All, București, 1998; Robert Keohane și Joseph Nye. Vezi Robert O. Keohane, Joseph Nye jr., *Putere și interdependență*, Editura Polirom, Iași, 2009.

a crescut la o rată mult mai mică decât se anticipa; potrivit *The Military Balance*, valoarea bugetului apărării se ridică la circa 193 de miliarde de dolari în 2020, o frânare de 0.7% față de anul precedent⁴⁹⁵. Comparativ, SUA au înregistrat o valoare de 738 de miliarde de dolari în 2020 (cu 282% mai mare), iar în vecinătatea apropiată, sporirile au fost decise de India, Taiwan, Japonia, Coreea de Sud și Australia, potrivit aceleiași publicații⁴⁹⁶.

Cheltuielile militare indică interese regionale. Ca și discuția din prima secțiune, mai multe interpretări sugerează că tezele despre tensiunile sistemice și *peer competition* sunt încă premature, dacă sunt interpretate în sensul tradițional de rivalitate prioritar militară, deoarece, așa după cum subliniază, de decenii, John J. Mearsheimer, prioritățile politicii de securitate chineze sunt regionale, chiar dacă poate nu neapărat hegemonice și doar legate de obiective strategice⁴⁹⁷. Această concluzie pare să reiasă întărită, comparând datele, de pildă despre producțiile regionale, bugetele militare și interacțiunea dintre acestea, relevantă și de felul în care cresc sau scad împreună, chiar dacă reacționează la stimuli diverși. De exemplu, *The Military Balance 2021* arată că, din totalul cheltuielilor militare, China reprezintă circa 42%, urmată de India (14%), Japonia (10%), Coreea de Sud (aproape 9%), Australia (6,8%), Taiwan (3%) și Pakistan (2,4%), dar judecând relativ și pe termen mediu, competiția de securitate regională rămâne destul de limitată, ca efort și prioritate, procentele alocate din PIB fiind reduse⁴⁹⁸.

Cu toate acestea, în ultimii ani, noua conducere de la Beijing a privilegiat domeniul militar. Proiectele de transformare au continuat în 2020, odată cu adoptarea unui nou plan cincinal, care a subliniat importanța fabricării de platforme avansate ca portavioanele. Acestea

⁴⁹⁵ N.A.: Cum variabilele diferă, sunt necesare două interpretări, dar aceasta reprezintă o bună ocazie pentru a urmări o parte a consecințelor pandemiei de COVID-19; pentru bugetul militar vezi *The Military Balance 2020*, p. 233.

⁴⁹⁶ *Ibidem*, pp. 226, 269.

⁴⁹⁷ *Ibidem*.

⁴⁹⁸ IISS, *op. cit.*, pp. 225-228; Steve Chan, *op. cit.*, pp. 70-83; David Kang, *op. cit.*, pp. 63-66; World Bank, "Military Expenditure (% of GDP)", *op. cit.*

au ca obiective modernizarea până în 2035 și apoi comparabilitate cu forțele americane⁴⁹⁹. Pe termen scurt, printre altele, specialiștii subliniază rolul flotei, al sistemelor antiaeriene, al apărării de coastă și al rachetelor cu încărcătură convențională și nucleară în strategii de descurajare prin negare sau ripostă; investiția în sisteme de armament, comunicație sau informații avansate și schimbările de organizare și de personal dinspre o forță de inspirație sovietică spre una mai flexibilă, mobilă, bazată pe conceptul de operații întrunite și în rețea, practic inspirată de modelele americane⁵⁰⁰.

Dintre chestiunile regionale, disputa politică dintre China și Taiwan s-a intensificat în ultimii ani. Această tendință a căpătat amploare în cursul lui 2020, după alegerile din ianuarie, și s-a concretizat prin schimburi de declarații și utilizări demonstrative ale forței, în general deplasări de unități și exerciții de ambele părți⁵⁰¹. Autoritățile insulare au demonstrat o capacitate extraordinară de pregătire și de reacție rapidă în fața noului coronavirus, remarcându-se printre democrații prin rapiditatea cu care au adus pandemia sub control, prin mijloace relativ blânde, dar care denotă ani de adaptare instituțională și de lecții învățate, după epidemia din anii de SARS-1. Taiwanul deține și o poziție cheie în *global value chains*, unde compania TSMC reprezintă principalul producător global de microcipuri, ceea ce îi mărește valoarea strategică, în condițiile în care pandemia a amplificat o criză mondială în acest sector⁵⁰².

⁴⁹⁹ IISS, *op. cit.*, pp. 229-232.

⁵⁰⁰ Philip Saunders, "China's Global Military-Security Interactions", în David Shambaugh, *op. cit.*, pp. 180-207; Thomas J. Christensen, *op. cit.*, pp. 24-32, 87-104; Șerban Filip Cioculescu, „Evoluții majore recente în politica de apărare a R.P. China, corelate cu marile configurații de securitate în Asia de Est”, *Monitor Strategic*, nr. 3-4, 2017, pp. 37-59; IISS, *op. cit.*

⁵⁰¹ Nike Ching, "US Encourages Closer Ties With Taiwan Without Changing *One China* Policy", *Voice of America*, 12.04.2021, URL: <https://www.voanews.com/usa/us-encourages-closer-ties-taiwan-without-changing-one-china-policy>, accesat la 14.04.2021.

⁵⁰² Patrick Seitz, "Semiconductor Companies: Where Are They in the Chip Cycle", *Investor's Business Daily*, 16 februarie 2021, URL: <https://www.investors.com/news/technology/semiconductor-companies-semiconductor-industry/>, accesat la 11.04.2021; *Ibidem*; Patrick Seitz, "Semiconductor Companies: Where Are They in the Chip Cycle", *Investor's Business Daily*, 16 februarie 2021, URL: <https://www.investors.com/news/technology/semiconductor->

Scepticism în creștere la Taipei

După succesul în alegeri, președintele Tsai Ing-Wen a criticat politica RPC și felul în care aceasta aplică ideea de *o țară două sisteme*, evitând să evidențieze acordul din 1992, care lăsa în suspensie chestiunea suveranității, dar a oferit cooperare pentru menținerea securității și stabilității și „coexistență pe termen lung”⁵⁰³. Orientarea respectivă vine în contradicție cu ambițiile și mai ales cu imaginea pe care decidenții de la Beijing o promovează în ultimii ani, de mare putere și de centralizare. În același timp, reglementările și reacția față de protestele din Hong Kong, ca și alte manifestări de autoritarism au influențat procesul electoral din insula vecină, consolidarea tendințelor de autonomie și strângerea legăturilor cu Statele Unite; Taiwanul a fost important și în disputa Huawei⁵⁰⁴.

Rivalitățile s-au intensificat într-o oarecare măsură. În aceste condiții, Secretarul American al Sănătății, Alex Azar, a vizitat insula

companies-semiconductor-industry/, accesat la 11.04.2021; Clair Brown, Greg Linden, Chips and Change, How Crisis Reshapes the Semiconductor Industry, *The MIT Press*, f.l., 2009, p. 7; Matthew Sparkes, "There's a global shortage of computer chips – what's causing it?", *New Scientist*, 18 martie 2021, URL: <https://www.newscientist.com/article/2271918-theres-a-global-shortage-of-computer-chips-whats-causing-it/>, accesat la 11.04.2021; Șerban Filip Cioculescu, „Înfruntarea dintre SUA și Republica Populară Chineză în dosarul pandemiei – bătălia narațiunilor despre vinovați, vinovăție și posibilele efecte în relațiile internaționale”, *Monitor Strategic*, nr. 1-2, 2020, p. 87; Hilton Yap, "Taiwan's COVID-19 Success is Worryingly Smug", *Foreign Policy*, 5 aprilie 2021, URL: <https://foreignpolicy.com/2021/04/05/taiwan-covid-19-success-china-military-threat/>, accesat la 11.04.2021; Kevin Curran, "Is Taiwan a Ticking Time Bomb in the Semiconductor Supply Chain?", *The Diplomat*, 27 Februarie 2021, URL: <https://thediplomat.com/2021/02/is-taiwan-a-ticking-time-bomb-in-the-semiconductor-supply-chain/>, accesat la 11.04.2021.

⁵⁰³ N.A.: Subiectul a fost abordat și în Mihai Zodian, „Pandemia de COVID-19 și incertitudinile relațiilor internaționale”, *Impact strategic*, 75 (2), p. 117; vezi și "Inaugural Address of ROC 15th-term President Tsai Ing-wen", Office of the President, Republic of China (Taiwan), 20 mai 2020, URL: <https://english.president.gov.tw/News/6004>, accesat la 11.04.2021; Derek Grossman, "Is the 1992 Consensus Fading Away in the Taiwan Straits", 2 iunie 2020, URL: <https://thediplomat.com/2020/06/is-the-1992-consensus-fading-away-in-the-taiwan-strait/>, accesat la 11.04.2021); Lily Kuo, "Taiwan election: Tsai Ing-Wen wins landslide in rebuke to China", *The Guardian*, 11 ianuarie 2020, URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/11/taiwan-re-elects-tsai-ing-wen-as-president-in-clear-message-to-china>, accesat la 11.04.2021.

⁵⁰⁴ George Calhoun, *5G Risk? Huawei is Small Potatoes Compared to TSMC (Who?)*, URL: <https://www.forbes.com/sites/georgecalhoun/2020/07/12/5g-risk-huawei-is-small-potatoes-compared-to-tsmc-who/?sh=232c6f23765c>, accesat la 11.04.2021.

(august 2020), în condițiile în care China insistă ca statele să evite acest tip de vizite, și gestul a fost privit ca o sfidare și ca o acțiune de apropiere între Washington și Taipei, în condițiile răcirii relațiilor cu Beijingul⁵⁰⁵. Oficialii chinezi au invocat „măsuri puternice ca răspuns la comportamentul SUA”, potrivit ministrului de externe, Wang Wenbin⁵⁰⁶. Avioane chinezești au trecut o linie informală de demarcație a spațiului aerian⁵⁰⁷.

O situație relativ stabilă în Marea Chinei de Sud

Beijingul revendică insulele Spratly și Paracel, alături de reciful Scarborough, ca teritorii, cu spațiul maritim și zona economică exclusivă, construind instalații, inclusiv militare, pentru a le considera ca fiind locuite în mod natural, deși Curtea Internațională de Justiție a respins parțial revendicările⁵⁰⁸. La începutul anului, au avut loc incidente cu nave vietnameze, dar trebuie subliniat că acest gen de înfruntări au devenit frecvente în ultimul deceniu; misiunile navale demonstrative occidentale au continuat, iar în vară, reprezentanții Statelor Unite au anunțat că nu recunosc pretențiile Chinei, care încalcă dreptul internațional, în condițiile în care SUA nu au ratificat principala convenție din domeniu, semnată acum trei decenii⁵⁰⁹. Blocajul instaurat acum câțiva ani a continuat și în 2020, însă pandemia a exercitat

⁵⁰⁵ Cate Cadell, Ben Blanchard, "China threatens countermeasures as Taiwan prepares for U.S. visit", *Reuters*, 6 august 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/uk-taiwan-usa-idUKKCN2520GN>, accesat la 14.04.2021; Jo Kim, "Beijing's Military-Heavy Approach to Taiwan Locks the US and China in a Security Dilemma", *The Diplomat*, 20 aprilie 2021, URL: <https://thediplomat.com/2021/04/beijings-military-heavy-approach-to-taiwan-locks-the-us-and-china-in-a-security-dilemma/>, accesat la 14.04.2021.

⁵⁰⁶ *Ibidem*.

⁵⁰⁷ Brad Lendon, "China Increases military drills as tensions with US heat up", *CNN*, 11 august 2020, URL: <https://edition.cnn.com/2020/08/11/asia/china-taiwan-guam-military-exercises-intl-hnk-scli/index.html>, accesat la 14.04.2021.

⁵⁰⁸ IISS, *op. cit.*, pp. 225-228.

⁵⁰⁹ Gregory B. Poling, "How Significant is the New U.S. South China Sea Policy?", *CSIS*, 14 iulie 2020, URL: <https://www.csis.org/analysis/how-significant-new-us-south-china-sea-policy>, accesat la 14.04.2021.

influențe asupra economiei și bugetelor statelor din regiune, Thailanda, Myanmar, Laos și Filipine reducându-și cheltuielile militare⁵¹⁰.

S-au evidențiat tensiuni între securitatea militară și profit, ca scopuri strategice. Murray Hiebert subliniază că, deși statele respective sunt ostile ideii hegemoniei chineze, îndeosebi Vietnam, Malaysia sau Indonezia, regiunea este legată economic de China, iar politicile americane de conflict comercial, decuplare și reformare a *global value chains* le creează dificultăți; în general, preferă neutralitatea; de altfel, la finalul anului, în ciuda temerilor și disputelor, a fost încheiat un acord de amploare referitor la liberalizarea comerțului, care include și Japonia, Coreea de Sud sau Australia, aliați ai SUA⁵¹¹. Schimbarea administrației de la Washington a modificat stilul, dar nu și liniile principale ale politicilor de competiție. Se observă și influența memoriei istorice pe termen mediu și lung, referitor la credibilitatea Washingtonului și Beijingului⁵¹².

În acest context, s-au desfășurat exerciții și demonstrații. SUA au trimis grupări importante de forțe navale în Asia de Est sau de Sud-Est, o dată la începutul anului și a doua oară, cu 2-3 portavioane grele, în vară, pentru a sublinia importanța insulei, credibilitatea garanțiilor de securitate și continuitatea politicii de descurajare⁵¹³. China a desfășurat exerciții navale și terestre în zonă, inclusiv cu cele două portavioane ale sale medii și a fost acuzată că a încălcat spațiul aerian taiwanez de 380 de ori în cursul anului, cu intenția de „a transmite un mesaj lumii”,

⁵¹⁰ Murray Hiebert, *Under Beijing's Shadow. Southeast Asia's China Challenge*, Rowman and Littlefield, f.l., 2020, p. 55; IISS, *op. cit.*, p. 225.

⁵¹¹ Murray Hiebert, *ibidem*, pp. 5-7, 22-27; ***, ”RCEP: Asia-Pacific countries form world's largest trading bloc”, *BBC News*, 16 noiembrie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-54949260>, accesat la 14.04.2021; Hsien Loong Lee, ”The Endangered Asia Century”, *Foreign Affairs*, 99(4), iulie-august 2020, pp. 52-64.

⁵¹² *Ibidem*, pp. 2-3, 10.

⁵¹³ Paul D. Shinkman, ”China Bristles as U.S. Deploys Three Aircraft Carriers to the Pacific”, *US News*, 15 iunie 2020, URL: <https://www.usnews.com/news/world-report/articles/2020-06-15/china-bristles-as-us-deploys-three-aircraft-carriers-to-the-pacific>, accesat la 11.04.2021; Brad Lendon, ”Tensions heat up in the South China Sea as US makes significant show of force”, *CNN*, 6 iulie 2020, URL: <https://edition.cnn.com/2020/07/06/asia/south-china-sea-aircraft-carriers-intl-hnk-scli/index.html>, accesat la 11.04.2021.

potrivit experților, în principal SUA⁵¹⁴. Acțiunile au fost interpretate prin contrast cu presiunea exercitată de pandemia de COVID-19, însă Statele Unite au depus un efort special pentru a-și consolida credibilitatea, în condițiile în care societatea începuse să fie în mod serios afectată, inclusiv cu mediatizatului caz al portavionului aflat în carantină, de la începutul anului.

Statele Unite, împreună cu Japonia și alți parteneri au efectuat exercițiul *Keen Sword*, lângă Okinawa, în care au fost practicate scenarii de luptă antisubmarin și confruntări navale, în care au fost implicați aproape 50.000 de militari⁵¹⁵. La rândul său, China a organizat patru exerciții navale simultane, în noiembrie 2020, în cadrul a ceea ce unii experții au interpretat a fi o demonstrație, în mările limitrofe⁵¹⁶. În același timp, Statele Unite au efectuat un survol fără avertisment în apropierea zonelor de interdicție aeriană de China, de lângă Taiwan, cu bombardiere B1⁵¹⁷.

Alte incidente au amplificat riscul de izolare a Chinei. În timp ce Statele Unite promovau strategia despre „regiunea indo-pacifică”, care combină în esență balansarea/coalizarea împotriva unei expansiuni chineze și diverse forme de descurajare, dar în formule mai flexibile decât în trecut, cum precedentele din aceste spații nu sunt neapărat

⁵¹⁴ N.A.: Al doilea portavion chinez a fost clasificat ca având capacitate de luptă inițială; vezi ”Carrier Shandong likely to return to S. China home port...”, *Global Times*, 20 decembrie 2020, URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1210493.shtml>, accesat la 11.04.2021; Liu Xuanzun, ”China's two aircraft carriers in apparent simultaneous exercises...”, URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1200053.shtml>, accesat la 11.04.2021; William Langley, ”PLA warplanes made a record...”, URL: <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3116557/pla-warplanes-made-record-380-incursions-taiwans-airspace-2020>, accesat la 11.04.2021.

⁵¹⁵ ***, ”Keen Sword 21 Enhances U.S.-Japan Alliances”, *U.S. Pacific Fleet Public Affairs*, 6 noiembrie 2020, URL: <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/2408070/keen-sword-21-enhances-us-japan-alliance/>, accesat la 14.04.2021; ***, ”Staying sharp on exercise Keen Sword”, *Lookout*, URL: <https://www.lookoutnewspaper.com/staying-sharp-exercise-keen-sword/>, accesat la 14.04.2021.

⁵¹⁶ Kristin Huang, ”US Bombers enter Chinese air defense zone as Beijing's navy mounts massive exercise”, *South China Morning Post*, 17 noiembrie 2020, URL: <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3110262/us-bombers-enter-chinas-adiz-pla-navy-mounts-massive-exercises>, accesat la 14.04.2021.

⁵¹⁷ *Ibidem*.

încurajatoare, relațiile dintre Beijing și Delhi s-au deteriorat rapid, cu ocazia unui incident de frontieră din vara lui 2020⁵¹⁸. Cel puțin 20 de militari indieni și 4 chinezi au murit în confruntări între patrule, desfășurate în circumstanțe și cu obiective vagi, în care, aparent, forțele comuniste s-ar fi impus, lângă zona de demarcație dintre cele două țări, din Kashmir⁵¹⁹. Proclamată de presă „cea mai sângeroasă înfruntare după războiul din 1963”, lupta este clasificată, potrivit practicilor academice, de exemplu, a celor promovate de proiectul *Correlates of War*, sub nivelul războiului, ca dispută interstatală militarizată, un moment tensionat, care poate fi urmat de escaladări, dar care, în sine, reprezintă doar un incident; blocajul a continuat în regiune până la finalul anului⁵²⁰.

China a părut mai încrezătoare pe plan regional, din Taiwan și Marea Chinei de Sud, până în Kashmir, după controlarea pandemiei, a menținut cooperarea cu Federația Rusă, iar o paralelă cu tendințele de centralizare ale regimului, promovate de președintele Xi Jinping, este

⁵¹⁸ Yun Sun, "China's Strategic Assessment of India", *War on the Rocks*, 25 martie 2020, URL: <https://warontherocks.com/2020/03/chinas-strategic-assessment-of-india/>, accesat la 07.04.2021; Lalit Kapur, "The Indo-Pacific Enigma", *ASIA Maritime Transparency Initiative*, URL: <https://amti.csis.org/the-indo-pacific-enigma/> 21 aprilie 2020, accesat la 14.04.2021.

⁵¹⁹ ***, "Ladakh: China reveals soldier deaths in India border clash", *BBC*, 19 februarie 2021, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-56121781>, accesat la 07.04.2021.

⁵²⁰ Garry Goertz, Paul F. Diehl, Alexandru Balas, *op. cit.*, p.221; vezi și Mihai Zodian, „Pandemia de COVID-19 și incertitudinile relațiilor internaționale”; Ankit Panda, "A Skirmish in Galwan Valley: India and China's Deadliest Clash in More Than 50 Years", *The Diplomat*, 17 iunie 2020, URL: <https://thediplomat.com/2020/06/a-skirmish-in-galwan-valley-india-and-chinas-deadliest-clash-in-more-than-50-years/> accesat la 07.04.2021; Yew Lun Tian, Sanjeev Miglani, "China-India border clash stokes contrasting domestic responses", *Reuters*, 23 iunie 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-india-china-analysis-idUSKBN23 U1TX>, accesat la 07.04.2021; Snesheh Alex Philip, "Pangong Tso done but China dragging its feet on disengagement...", *The Print*, 08.04.2021, URL: <https://theprint.in/defence/pangong-tso-done-but-china-dragging-its-feet-on-disengagement-at-other-ladakh-frictionpoints/635954/>, accesat la 09.04.2021; Aymeric Chauprade, François Thual, *Dicționar de geopolitică*, Grupul editorial Corint, 2000, p. 150; Sander Ruben Aarten, "Sino-Indian Relations: the Geopolitics of Aksai Chin", *Geopolitical Monitor*, 10 iunie 2013; URL: <https://www.geopoliticalmonitor.com/sino-indian-relations-the-geopolitics-of-aksai-chin-4822/>, accesat la 09.04.2021; Jacek Kugler, Ronald L. Tammen, "Implications of Asia's Rise to Global Status", William R. Thompson (coord.), *Systemic Transitions. Past, Present, and Future*, Palgrave MacMillan, 2009, p. 177.

dificil de evitat⁵²¹. Această tendință pare a intra în tensiune cu accentul oficial pus pe „dezvoltarea pașnică” și cu mai vechea strategie de creștere graduală, dar, din perspectivă istorică, nu reprezintă neapărat o noutate, incidentele au fost limitate și au existat reacții internaționale, inclusiv din partea SUA și a aliaților. Politica respectivă poate alimenta reticențele, dar și criticile mai dure și chiar ostile din rândul elitelor vestice, în special ale celor americane, îngrijorarea de schimbarea distribuției puterii pe termen mediu și lung în ultimii ani și poate intensifica politicile de descurajare militară⁵²².

Concluzii

Ultimul an conține multe tendințe contradictorii. Pandemia de COVID-19 a ridicat bariere și a unificat experiențe: metroul din București arată la fel de gol ca și cel din New York în timpul *lockdown*; Eighth Avenue semăna cu Bulevardul Magheru, așa după cum sublinia un prieten; politicile au avut un grad înalt de similaritate etc⁵²³. Prin contrast, deseori oamenii s-au protejat în case, iar frontierele au fost deseori închise; inventarea vaccinurilor a stimulat, la început, o cursă. Tensiunea din interiorul relațiilor internaționale, dintre elementul interactiv și cel autonom, a fost din nou reliefată și problemele clasice au ieșit din nou în evidență.

O coordonare incompletă, dar relativ funcțională a existat. Reacția la pandemia de COVID-19 a depins și de condițiile politice, de gradul și tipul de instituționalizare sau de atitudinea decidenților, factori care s-au dovedit importanți, dacă ne uităm la relațiile dintre Statele Unite și Republica Populară Chineză în 2020. O combinație între preocupări

⁵²¹ N.A.: Autorii Military Balance 2020 vorbesc chiar despre o „ofensivă geopolitică”. Vezi IISS, *op. cit.*, p. 221; Leng Shumei, Xie Wenting, „China, Russia provide more certainty to the world, as the US becomes a threat: expert”, *Global Times*, 9 septembrie 2020, URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1200656.shtml>, accesat la 09.04.2021.

⁵²² Julian Gewirtz, „China Thinks America is Losing”, *Foreign Affairs*, 99(6), noiembrie-decembrie 2020, pp. 62-72.

⁵²³ Bill Hayes, *How We Live Now. Scenes From the Pandemic*, Bloomsbury Publishing, 2020.

interne și prestigiul (puterea?) internațional a limitat formele cooperării și a condus la schimburi acide de replici sau la decizii, ca retragerea SUA din Organizația Mondială a Sănătății (OMS), blamând o eventuală ascundere a gravității evoluției bolii și influența excesivă a celui alt actor major. Rivalitățile au fost ponderate de conștientizarea în creștere a gravității amenințării; de importanța expertizei în societățile moderne; de internaționalizarea și transnaționalizarea avansată a economiei și unor sectoare sociale și de dimensiunea încă redusă și lentă a proceselor de tranziție a puterii, ultimii factori fiind evidențiați aici.

Combaterea pandemiei este o problemă de acțiune colectivă de acest tip. Principalul mesaj al științelor politice este că răspunsul necesar va exista, dar va fi mai puțin eficient decât în mod ideal, din cauza unei combinații de factori. Aici, intră: condiția de anarhie; diviziunea dintre state puternice și state slabe; diviziunea dintre societăți dezvoltate, cu nivel mediu și în curs de dezvoltare; politica interinstituțională; politica internă; personalitatea și obiectivele liderilor sau cultura politică⁵²⁴. Nu trebuie ignorat nici faptul că biologia este dinamică și interactivă, în timp ce multe dintre așteptările noastre sunt liniare, presupun cauze și efecte simple și fac apel la experiența cotidiană.

Pandemia a sugerat că izolaționismul este problematic. Majoritatea statelor sunt afectate de ceea ce se întâmplă în exterior, o caracteristică a interacțiunilor dintre societăți, invocată mai curând în

⁵²⁴ N.A.: Într-un rezumat accesibil publicului larg, Daniel Drezner le detalia în felul următor: confruntate cu o amenințare transnațională nouă și surprinzătoare, statele vor fi afectate în mod inegal, în funcție de puterea deținută și de gradul de dezvoltare al societăților; acțiunea colectivă la nivel internațional va fi „efemeră sau imperfectă... din motive ce țin de lipsa sprijinului public, tensiuni birocratice sau greșelile decidenților”; societățile sărace sau micile puteri vor fi afectate mai puternic și pe termen mai îndelungat. Politicile de combatere aplicate de state pot fi influențate de interesele statelor și de contextul instituțional sau cultural; amenințarea va fi probabil combătută, dar suboptimal, din motive ce țin de grupuri de interese sau de opinia publică. Vezi Daniel W. Drezner, *Theories of International Politics and Zombies*, Princeton University Press, 2011 și Daniel W. Drezner, „What I Learned About Coronavirus From Watching Zombie Flicks”, *Foreign Policy*, 11 aprilie 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/04/11/what-i-learned-about-coronavirus-world-from-zombie-movies/>, accesat la 09.04.2021.

ceea ce privește sectoarele politico-militar, economic sau cultural/comunicațional. Fundamentul ideologic al politicilor izolaționiste este destul de șubred, iar în practică, guvernările populiste au reacționat ineficient, SUA și Brazilia fiind câteva exemple. Acest lucru nu înseamnă neapărat o lume mai pașnică, ci că un anumit grad de implicare și de atenție este necesar, chiar din perspectiva unor orientări sceptice față de speranțele idealiste ale cosmopolitismului.

Politica internă se leagă de cea globală și de economie. Amplificarea răspândirii comunicațiilor din ultimele decenii, mai ales odată ce *smartphones* au promovat rețelele sociale peste tot, a condus la o și mai mare dificultate de a distinge și izola sectoare ca diplomația sau apărarea de contextul general. Vechiului motto „politica externă este tot timpul și politică internă” a devenit mai important, o situație care pune în dificultate recomandările unor teorii, ca realismul clasic, și oferă o oarecare credibilitate criticilor liberali, dar și teoreticienilor tranziției puterii. Este dificil să te bazezi numai pe profesioniști în politică, într-o eră a populațiilor, chiar dacă nu neapărat populistă.

Relațiile dintre Statele Unite și China s-au dovedit din nou decisive pentru politica globală. Inițial, efectele erau preponderent regionale, în ceea ce privește securitatea sau economia, unde Beijingul a devenit gradual esențial, datorită eforturilor de modernizare și dimensiunilor pieței interne. Anul trecut, coordonarea internațională a fost adusă în discuție, odată cu izbucnirea pandemiei și cu controversele legate de OMS. Anunțul retragerii și apoi renunțarea la decizie au ilustrat disputele din cadrul elitei politice americane.

Momentan, sunt caracterizate printr-un amestec de cooperare și conflict, ceea ce le face echivoce, dar rivalitățile s-au intensificat. Procesul mai amplu de tranziție a puterii a continuat și înainte, și în timpul pandemiei, deși creșterea Chinei s-a încetinit, ceea ce poate crea o altă serie de probleme, inclusiv nevoia de a obține succese externe de imagine. Noua maladie a avut efecte diferențiate, în funcție de

experiență, de ideile decidenților sau de cadrul instituțional, în Asia de Est și în America de Nord. Competiția tehnologică a continuat.

Cheltuielile militare reduse procentual sugerează că autoritățile chineze sunt momentan satisfăcute de ordinea internațională, în general, pe termen scurt și mediu și la nivel global. Cu toate acestea, s-au intensificat divergențele ideologice și tensiunile sau incidentele, în special în teritoriile disputate din Marea Chinei de Sud, Taiwan și Kashmir. Represiunea și genocidul din Xinjiang și centralizarea autorității în Hong Kong indică faptul că regimul devine mai totalitar, o politică cu repercusiuni pe plan internațional, deci ne putem aștepta la mai multe disensiuni.

De cealaltă parte, Statele Unite se găsesc într-un moment controversat al istoriei lor. Prestația executivului în primul an al pandemiei, contestarea alegerilor prezidențiale și insurecția din 6 ianuarie 2021 au ridicat multe semne de întrebare referitoare la calitatea democrației și capacitatea de guvernare. În același timp, alte două fundamente ale puterii unui stat, demografia și economia, se numără printre avantajele pe termen mediu. Polarizarea politică reprezintă principala sfidare cu care pare a se confrunța, dar unele teme și instituții sunt relativ protejate; de exemplu, există un consens privind rivalitatea cu China.

CONCLUZII

Florian CÎRCIUMARU

Pandemia de Covid-19 ne-a reamintit de dimensiunea profund umană a problemelor de securitate, dincolo de alte dezbateri și problematizări. Peste trei milioane de morți, măsuri de precauție în viața de zi cu zi, costuri economice imense ne-au afectat în mare parte, chiar dacă au existat și diferențe regionale sau sociale. Consecințele de securitate par a fi destul de complexe, unele procese politice și economice au fost amplificate, altele indică o cauzalitate ambiguă.

Lucrarea a pornit de la ideea de a trece în revistă evenimentele din 2020, accentuând consecințele pandemiei, iar rezultatele au contrazis ideea unei singure tendințe majore sau a vreunei cauzalități simpliste. De exemplu, economiile au fost dur afectate, dar politicile aplicate au fost mai rapide și mai profunde, beneficiind de sprijin public. Din acest motiv, diversitatea abordărilor cercetătorilor reprezintă un avantaj important.

Cristian Băhnăreanu a arătat felul în care economia mondială a scăzut brusc inițial, apoi a înregistrat o anumită revenire, în capitolul său. S-au manifestat diferențe în funcție de nivelurile de dezvoltare, dar și în funcție de regiuni, țări și decizii sau conjunctură. Perspectivele pe termen scurt și mediu depind, în continuare, de factori ca evoluția pandemiei și producerea sau disponibilitatea vaccinurilor, iar o recuperare economică moderată ar putea să aibă loc în următorii ani.

Capitolul Cristinei Bogzeanu argumentează că, deși imperfectă, cea mai bună și mai fezabilă opțiune a Uniunii, într-un context internațional competitiv, rămâne consolidarea parteneriatului

transatlantic. Aceasta nu doar beneficiază de un context favorabil, ci devine și foarte importantă cu atât mai mult cu cât UE, actorii europeni, în general, se dovedesc a fi prea puțin pregătiți și adaptați la un mediu internațional competitiv. În ciuda eforturilor consistente de a dezvolta și de a investi în apărare la nivelul UE, atingerea capacității de a garanta securitatea cetățenilor proprii și a regiunii învecinate rămâne un obiectiv de atins într-un orizont de timp mai degrabă îndepărtat. Practic, dezvoltarea autonomiei strategice în viziune franceză (independență față de SUA în planul apărării) se conturează a fi imposibil de atins pe termen scurt și mediu. Conștientizarea importanței fundamentului valoric al democrației liberale, atașamentul față de acesta la nivel social și politic constituie una dintre cheile rezilienței statelor și societăților, reducerii vulnerabilității la agresiunea hibridă, care are drept scop crearea și adâncirea disensiunilor la nivelul comunității de securitate euroatlantice.

Alexandra Sarcinschi subliniază că Europa a devenit regiunea în care trăiește cel mai mare număr de locuitori originari din altă țară, comparativ cu orice alt spațiu din lume, deși amploarea imigrației ilegale către Bătrânul Continent s-a redus în 2020. Autoarea a arătat că impactul negativ al pandemiei de Covid-19 asupra refugiaților și migranților ilegali nu a fost atât de puternic pe cât ar fi fost de așteptat. În schimb, statele europene s-au dovedit a fi, din nou, relativ lipsite de unitate și răspuns adecvat, în abordarea acestor fenomene.

Marius Titi Potîrniche subliniază, în capitolul său, că Federația Rusă s-a confruntat cu provocări speciale, odată cu declanșarea pandemiei de Covid-19, prețul petrolului scăzând drastic, dar că a reușit, în cele din urmă, să le facă față. Conflictul din Nargorno-Karabah i-a oferit din nou ocazia să-și afirme autoritatea în regiunea Caucazului de Sud, de exemplu, odată cu negocierea acordului.

Sprijinul acordat puterii din Belarus a reprezentat un element important al crizei din această țară.

În capitolul său, Mirela Atanasiu a argumentat că, odată cu izbucnirea și răspândirea noului coronavirus, conflictualitatea din Orientul Mijlociu a sporit, moderându-se spre finalul anului, în Idlib (Siria), Yemen și Nagorno-Karabah. Acordurile încheiate se pot dovedi însă, în timp, a fi fragile în fața presiunilor actorilor competitivi. În același timp, societățile au fost profund afectate, mai ales cele marcate deja de violența politică.

În regiunea Africii de Nord, concluzionează Crăișor-Constantin Ioniță, s-au manifestat o mai mare stabilitate, exprimată prin noi acorduri, alături de nemulțumirea populară. Răspândirea necontrolată a noului coronavirus ar putea agrava condițiile locale, ținând cont de caracteristicile politice, de rolul forței și al corupției, în timp ce fenomenul terorismului a sporit. Competiția de securitate s-a intensificat odată cu implicarea unor noi actori externi.

Mihai Zodian a adaptat teoria tranziției puterii și a observat continuarea procesului de tranziție a puterii, în condițiile menținerii unui nivel relativ stabil de satisfacție față de ordinea globală, în sens militar. Cu toate acestea, pandemia de Covid-19 a amplificat sau a pus mai bine în relief nemulțumirile și tensiunile dintre Statele Unite și China în ceea ce privește politicile de dezvoltare tehnologică; disputele teritoriale și problemele de suveranitate din Marea Chinei de Sud, de Est, Taiwan și din Kashmir; planurile de modernizare militară ale Chinei și descurajarea reciprocă regională și diferențele de regim, inclusiv genocidul din Xinjiang. Originea și gestionarea noului coronavirus ca atare au devenit elemente ale competiției.

Pandemia de Covid-19 nu s-a încheiat, unele tendințe se creionează, după cum se poate observa. Multe țări au fost luate prin surprindere sau au reacționat confuz; probabil, ani de zile vor fi dezbătute aspectele preventive, responsabilitatea internațională sau a formulelor de reacție rapidă; nu toate regiunile au fost afectate, iar unele conflicte armate s-au declanșat sau intensificat, iar competiția dintre marile puteri pare că s-a intensificat. Rămâne de văzut care dintre ele se va impune și felul în care vor continua să se adapteze în viitor societățile.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. SITE-URI WEB:

1. Website-ul bazei de date *Global Conflict Tracker a Council on Foreign Relations*, URL: www.cfr.org/global-conflict-tracker
2. Website-ul agenției de știri *Al Jazeera*, URL: www.aljazeera.com
3. Website-ul agenției de știri *Asharq Al-Awsat*, URL: <https://english.aawsat.com>
4. Website-ul agenției de știri *Emerging Europe*, URL: <https://emerging-europe.com>
5. Website-ul agenției de știri *France24*, URL: www.france24.com
6. Website-ul agenției de știri *Reuters*, URL: www.reuters.com
7. Website-ul agenției engleze *BBC News*, URL: www.bbc.com
8. Website-ul *Agerpres*, URL: <https://www.agerpres.ro/>
9. Website-ul bazei de date *ACLED*, URL: <https://acleddata.com>
10. Website-ul bazei de date *Fragile States Index a Fund for Peace*, URL: <https://fragilestatesindex.org>
11. Website-ul bazei de date *Worldometers*, URL: www.worldometers.info
12. Website-ul canalului de știri *CNN politics*, URL: <https://edition.cnn.com>
13. Website-ul canalului de știri *Fox News*, URL: www.foxnews.com
14. Website-ul *Comisiei Europene*, URL: https://ec.europa.eu/info/index_ro
15. Website-ul *Consiliului European*, URL: <https://www.consilium.europa.eu>
16. Website-ul *Council on Foreign Relations*, URL: www.cfr.org

17. Website-ul *Critical Threats*, URL: www.criticalthreats.org
18. Website-ul *Defence Romania*, URL: <https://www.defense-romania.ro/>
19. Website-ul *Deutsche Welle*, URL: www.dw.com
20. Website-ul *Digi24*, URL: <https://www.digi24.ro/>
21. Website-ul *International Crisis Group*, URL: www.crisisgroup.org
22. Website-ul *MITVIM*, URL: <https://mitvim.org.il>
23. Website-ul oficial al agenției de presă *HotNews*, URL: www.hotnews.ro
24. Website-ul oficial al *Human Rights Watch*, URL: www.hrw.org
25. Website-ul oficial al *Office Special Envoy of the Secretary-General for Yemen*, URL: <https://osesgy.unmissions.org>
26. Website-ul oficial al *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)*, URL: <https://reliefweb.int>
27. Website-ul oficial al *United Nations Support Mission in Libya*, URL: <https://unsmil.unmissions.org>
28. Website-ul oficial al *World Bank Group*, URL: www.worldbank.org
29. Website-ul oficial *World Health Organization*, URL: <https://www.who.int/>
30. Website-ul *Peace News*, URL: www.peacenews.com
31. Website-ul publicației *Financial Times*, URL: www.ft.com
32. Website-ul publicației *New Internationalist*, URL: <https://newint.org>
33. Website-ul publicației *The Diplomat*, URL: <https://the-diplomat.com>
34. Website-ul publicației *The Guardian*, UK, URL: www.theguardian.com
35. Website-ul publicației *The Hill*, URL: <https://thehill.com>

36. Website-ul publicației *The New York Times*, URL: www.nytimes.com
37. Website-ul publicației *The Wall Street Journal*, URL: www.wsj.com.
38. Website-ul publicației *The Washington Post*, URL: www.washingtonpost.com
39. Website-ul *SWP Comment*, URL: www.swp-berlin.org

2. LUCRĂRI DE SPECIALITATE:

1. ***, "A long and difficult ascent", *World Economic Outlook, IMF*, October 2020, URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020>
2. ***, "Carrier Shandong likely to return to S. China home port...", *Global Times*, 20 decembrie 2020, URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1210493.shtml>
3. ***, "Definitions", *WHO*, URL: <https://www.who.int/hac/about/definitions/en/>
4. ***, "Economic and Trade Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the People's Republic of China", *USTR*, URL: https://ustr.gov/sites/default/files/files/agreements/phase%20one%20agreement/Economic_And_Trade_Agreement_Between_The_United_States_And_China_Text.pdf
5. ***, "Election 2020: Voters Are Highly Engaged...", *Pew Research Center*, URL: <https://www.pewresearch.org/politics/2020/08/13/election-2020-voters-are-highly-engaged-but-nearly-half-expect-to-have-difficulties-voting/>
6. ***, "GNI, Atlas Method (current US\$)", *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD>

7. ***, "Hong Kong's national security law: 10 things you need to know", *Amnesty International*, 17 iulie 2020, URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/hong-kong-national-security-law-10-things-you-need-to-know/>
8. ***, "Inaugural Address of ROC 15th-term President Tsai Ing-wen", Office of The President, Republic of China (Taiwan), 20 mai 2020, URL: <https://english.president.gov.tw/News/6004>
9. ***, "Interim National Security Strategic Guidance", White House, martie 2021, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/03/interim-national-security-strategic-guidance/>
10. ***, "Iraqi parliament votes to kick US troops out following killing of Soleimani", *The Associated Press*, 5 ianuarie 2020.
11. ***, "Keen Sword 21 Enhances U.S.-Japan Alliances", U.S. Pacific Fleet Public Affaris, 6 noiembrie 2020, URL: <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/2408070/keen-sword-21-enhances-us-japan-alliance>
12. ***, "Ladakh: China reveals soldier deaths in India border clash", *BBC*, 19 februarie 2021, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-56121781>
13. ***, "Li Wenliang: Coronavirus kills Chinese whistleblower doctor", *BBC*, 7 februarie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51403795>
14. ***, "Military Expenditure (% of GDP)", *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=1W-US-CN>
15. ***, "Military Expenditure (% of general governmental expenditure)", *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.ZS>
16. ***, "Military Expenditure, current USD", *World Bank*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>

17. ***, "Opening remarks to the annual German Ambassadors' Conference", 25 mai 2020, URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/79817/annual-german-ambassadors%E2%80%99-conference-2020-opening-remarks-high-representative-vice-president_en
18. ***, "Patent Applications, nonresidents", *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.NRES?most_recent_value_desc=true
19. ***, "Patent Applications, residents", *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.RESD?most_recent_value_desc=true
20. ***, "Political Trust", *Yuri Levada Analytical Centre*, 22 octombrie 2020, URL: <https://www.levada.ru/en/2020/10/22/political-trust-3>
21. ***, "RCEP: Asia-Pacific countries form world's largest trading bloc", *BBC News*, 16 noiembrie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-54949260>
22. ***, "Research and Development Expenditure", *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?most_recent_value_desc=true
23. ***, "Russia's Economy Losses Momentum Amidst Covid-19 Resurgence; Awaits Relief from Vaccines, Russia's Economic Report No. 44", *World Bank*, decembrie 2020, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34950/Russia-Economic-Report-Russias-Economy-Loses-Momentum-Amidst-COVID-19-Resurgence-Awaits-Relief-fromVaccine.pdf?sequence=7&isAllowed=y>
24. ***, "Taiwan", *CIA World Factbook*, 8 aprilie 2021, URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/>
25. ***, "The Caesar Act: Impacts and Implementation", Syria Justice and Accountability Centre, 20 februarie 2020.

26. ***, "The Impact of COVID-19 on the Military Dynamics in Northern Syria", Geneva Center for Security Policy, 20 iunie 2020, URL: <https://www.gcsp.ch/publications/impact-covid-19-military-dynamics-northern-syria>
27. ***, "The Uyghur Genocide. An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention", Newlines Institute for Strategy and Policy, martie 2021.
28. ***, "Trade and Development Report Update. Out of the frying pan... Into the fire?", *UNCTAD*, martie 2021, URL: <https://unctad.org/webflyer/out-frying-pan-fire>
29. ***, "Trade in Goods With China", United States Census Bureau, URL: <https://www.census.gov/foreign-trade/data/index.html>
30. ***, "What is a pandemic?", *WHO*, URL: https://www.who.int/csr/disease/swineflu/frequently_asked_questions/pandemic/en/
31. ***, "WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard", *WHO*, URL: <https://covid19.who.int/>
32. ***, *2020 CARD Report. Executive Summary*, European Defence Agency, URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/reports/card-2020-executive-summary-report.pdf>
33. ***, *Combaterea dezinformării în legătură cu Covid-19 – Asigurarea unei informări corecte*, Comisia europeană, Comunicare comună către Parlamentul european, Consiliul european, Consiliu, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor, 10 iunie 2020, Brussels, URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0008&from=EN>
34. ***, *Decision 2020 Report: The Future of America's Middle East Policy*, Hoover Institution, 18 septembrie 2020.
35. ***, *EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narratives and Disinformation around the Covid-19 Pandemic (Update May – November)*, 2 decembrie 2020, URL:

https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid-19-pandemic-update-may-november/#_edn70

36. ***, *EU-China Comprehensive Agreement on Investment*, Brussels, 22 ianuarie 2021, URL: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2237>
37. ***, *Impact of the oil crisis and COVID-19 on Iraq's fragility*, United Nations Development Programme in Iraq, august 2020.
38. ***, *Libya: COVID-19 and conflict collide, deepening humanitarian crisis*, International Committee of the Red Cross, 20 august 2020.
39. ***, *Military Balance 2020. The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, The International Institute for Strategic Studies.
40. ***, *Military Balance 2021. The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, The International Institute for Strategic Studies.
41. ***, *Munich Security Report 2020. Westlessness*, URL: https://securityconference.org/assets/user_upload/MunichSecurityReport2020.pdf
42. ***, *NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*, 25 noiembrie 2020.
43. ***, Press Statement of Michael R. Pompeo, former Secretary of State, „Identifying Organizations Engaged in Anti-Semitic BDS Activities”, U.S. Embassy in Israel, 19 noiembrie 2020.
44. ***, *Proclamation 9683 recognizing Jerusalem as the Capital of the State of Israel and Relocating the United States Embassy to Israel to Jerusalem*, the President of the United States of America, 6 decembrie 2017.
45. ***, *Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel*, U.S. Mission Israel, 27 martie 2019.

46. ***, *Remarks by Secretary of State Mike Pompeo at Virtual Copenhagen Democracy Summit*, 19 iunie 2020, URL: <https://is.usembassy.gov/europe-and-the-china-challenge>
47. ***, *USIP's Work in Syria*, United States Institute for Peace, 26 august 2020, URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/2020-09/the-current-situation-in-syria.pdf>
48. ***, *EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narratives and Disinformation around the Covid-19/ Coronavirus Pandemic* (Updated 2-22 April), European External Action Service, 27 aprilie 2020, URL: <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-2-22-april>
49. ABRAMOWITZ, Michael J., "Democracy in Crisis. Freedom in the World 2018", Freedom House, URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/democracy-crisis>
50. ACHARYA, Amitav, "Irresponsible Superpowers Must Cooperate", YaleGlobal Online, 5 mai 2020, URL: <https://yaleglobal.yale.edu/content/irresponsible-superpowers-must-cooperate>
51. AIZENMAN, Joshua; ITON, Hiro; PASRICHA, Gurnain Kaur, "Central banks swaps in the age of Covid-19", *VoxEu*, 8 aprilie 2021, URL: <https://voxeu.org/article/central-bank-swaps-age-covid-19>
52. ALLISON, Graham, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, f. 1., 2017.
53. ARBETMAN, Marina; KUGLER, Jacek, *Political Capacity and Economic Behavior*, Routledge, f. 1., 2019.
54. ASHFORD, Emma, "Great-Power Competition Is a Recipe for Disaster", *Foreign Policy*, 1 aprilie 2021, URL: <https://foreignpolicy.com/2021/04/01/china-usa-great-power-competition-recipe-for-disaster/>

55. AVCU, Seyit Ali, "Hegemonic stability theory and secessionist movements in the Middle East during the 1990s", *Journal of Social Studies*, Vol. 3, Nr. 2, 2014.
56. AZIZ, Lara, "The Syrian Kurds in the US foreign policy: long-term strategy or tactical ploy?", Note d'analyse no. 66, Centre d'étude des crises et conflits internationaux, ianuarie 2020.
57. BABBIE, Earl, *Practica Cercetării Sociale*, Editura Polirom, Iași, 2010.
58. BEALEY, Frank, *The Blackwell Dictionary of Political Science: A User's Guide to Its Terms*, Blackwell Publishing, 1999, f. 1.
59. BRAUDEL, Fernand, *Mediterrana și lumea mediterană în epoca lui Filip al II-lea*, Editura Meridiane, București, 1986.
60. BRAW, Elisabeth, "Beware of Bad Samaritans. China and Russia are sending medical aid to Italy and other coronavirus-stricken countries, but their motives aren't so altruistic", în *Foreign Policy*, 30 martie 2020, URL: <https://foreignpolicy.com/2020/03/30/russia-china-coronavirus-geopolitics/>
61. BRIGETY, Reuben E. II, "The Fractured Power", *Foreign Affairs*, 100(2), martie-aprilie 2021.
62. BROWN, Chad P., "Anatomy of a flop: Why Trump's US-China phase one trade deal fell short", Peterson Institute for International Economics, 8 februarie 2021, URL: <https://www.piie.com/blogs/trade-and-investment-policy-watch/anatomy-flop-why-trumps-us-china-phase-one-trade-deal-fell>
63. BROWN, Clair; LINDEN, Greg, "Chips and Change, *How Crisis Reshapes the Semiconductor Industry*, The MIT Press, f. 1., 2009.
64. BRUGGEN, Lucien; JACOBO, Julia, "Timeline: How pro-Trump protesters stormed the Capitol", *ABC News*, 7 ianuarie 2021, URL: <https://abcnews.go.com/US/timeline-pro-trump-protesters-stormed-capitol/story?id=75096094>

65. BRZEZIŃSKI, Zbigniew, "Make Money, Not War", *Foreign Policy*, ianuarie-februarie 2005.
66. BRZEZIŃSKI, Zbigniew, *Marea Tablă de șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.
67. BUNDE, Tobias, *Beyond Westlessness. A readout from the Munich Security Conference*, Special Edition 2021, Munich Security Brief, February 2021, URL: <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-brief/msc-special-edition-2021/>
68. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
69. BUZAN, Barry; WAEVER, Ole; De WILDE, Jaap, *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, Editura CA, Cluj, 2010.
70. CADELL, Cate; BLANCHARD, Ben, "China threatens countermeasures as Taiwan prepares for U.S. visit", *Reuters*, 6 august 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/uk-taiwan-usa-idUKKCN2520GN>
71. CALHOUN, George, "5G Risk? Huawei is Small Potatoes Compared to TSMC (Who?)", *Forbes*, URL: <https://www.forbes.com/sites/georgecalhoun/2020/07/12/5g-risk-huawei-is-small-potatoes-compared-to-tsmc-who/?sh=232c6f23765c>
72. CALVOCORESSI, Peter, *World Politics Since 1945*, 9th edition, Routledge, 2013.
73. CAMERON, Elisabeth E.; NUZZO, Jennifer B.; BELL, Jessica A., *Global Health Security Index. Building Collective Action and Accountability*, URL: <https://www.ghsindex.org/>
74. CHAN, Steve, *Looking for Balance. China, the United States and Power Balancing in East Asia*, Stanford University Press, 2012.
75. CHAUPRADE, Aymeric; THUAL, François, *Dicționar de geopolitică*, Grupul editorial Corint, 2000.

76. CHENG, Jeffrey; POWELL, Tyler; SKIDMORE, Dave; WESSEL, David, "What's the Fed Doing in response to the COVID-19 crisis? What more could it do?", *Brookings*, 30 martie 2021, URL: <https://www.brookings.edu/research/fed-response-to-covid19/>
77. CHING, Nike, "US Encourages Closer Ties With Taiwan Without Changing One China Policy", *Voice of America*, 12 aprilie 2021, URL: <https://www.voanews.com/usa/us-encourages-closer-ties-taiwan-without-changing-one-china-policy>
78. CHRISTAKIS, Nicholas A., *Apollo's Arrow. The Profound and Enduring Impact of Coronavirus on the Way We Live*, Little, Brown Spark, 2020, ediție republicată.
79. CIOCULESCU, Șerban Filip, „Evoluții majore recente în politica de apărare a R.P. China, corelate cu marile configurații de securitate în Asia de Est”, *Monitor Strategic*, nr. 3-4/2017.
80. CIOCULESCU, Șerban Filip, „Înfruntarea dintre SUA și Republica Populară Chineză în dosarul pandemiei – bătălia narațiunilor despre vinovați, vinovăție și posibilele efecte în relațiile internaționale”, *Monitor Strategic*, nr. 1-2/2020.
81. CONNOR, Philip, "More than nine-in-ten people worldwide live in countries with travel restrictions amid COVID-19", 1 aprilie 2020, Pew Research Center, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/01/more-than-nine-in-ten-people-worldwide-live-in-countries-with-travel-restrictions-amid-covid-19/>
82. CORDESMAN, Anthony H., "From Competition to Confrontation with China: The Major Shift in U.S. Policy", *CSIS*, 3 august 2020, URL: <https://www.csis.org/analysis/competition-confrontation-china-major-shift-us-policy>
83. CRAWFORD, Dorothy, *Viruses. A Very Short Introduction*, Oxford, 2011, ediție republicată.

84. CURRAN, Kevin, "Is Taiwan a Ticking Time Bomb in the Semiconductor Supply Chain?", *The Diplomat*, 27 februarie 2021, URL: <https://thediplomat.com/2021/02/is-taiwan-a-ticking-time-bomb-in-the-semiconductor-supply-chain/>
85. DENNISON, Susi; ZERKA, Pawel, *Together in Trauma: Europeans and the World after Covid-19*, European Council on Foreign Relations, iunie 2020, URL: https://www.ecfr.eu/publications/summary/together_in_trauma_europeans_and_the_world_after_covid_19
86. DIAMOND, Jared, *Virusi, arme și oțel. Soarta societăților umane*, Editura ALLFA, București, 2010.
87. DOWNS, Anthony, *O teorie economică a democrației*, Editura Polirom, Iași, 2009.
88. DREZNER, Daniel W., "What I Learned About Coronavirus From Watching Zombie Flicks", *Foreign Policy*, 11 aprilie 2020, URL: <https://foreignpolicy.com/2020/04/11/what-i-learned-about-coronavirus-world-from-zombie-movies/>
89. DREZNER, Daniel W., *Theories of International Politics and Zombies*, Princeton University Press, 2011.
90. DUNN, Amina, "Trump's approval ratings so far are unusually stable – and deeply partisan", URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/08/24/trumps-approval-ratings-so-far-are-unusually-stable-and-deeply-partisan/>
91. EILAM, Ehud, "Business as Usual? The War between Iran and Israel in Syria", Wavell Room, *Contemporary British Military Thought*, 21 iulie 2020.
92. FANTAPPIE, Maria; HELLER, Sam, "In Iraq, restraint is America's best option", *War on The Rocks*, 30 martie 2020.
93. FENG, Yi; KUGLER, Jacek, "Tectonic Move in the 21st Century International Relations: Ukrainian Territorial Crisis, Realignment of Major Powers, and Implications for the World",

The Journal of Territorial and Maritime Studies, 2(1), ianuarie 2015.

94. FINNEMORE, Martha, *National Interests in International Society*, Cornell University Press, 1996.
95. FIOTT, Daniel, *Uncharted Territory? Towards a Common Threat Analysis and a Strategic Compass for EU Security and Defence*, EU Institute for Security Studies, iulie 2020, URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2016%20Strategic%20Compass_0.pdf
96. FOY, Henry; PEEL, Michael, "Russia sends Italy coronavirus aid to underline historic ties. Moscow seeks to exploit EU tensions over medical export bans and delays in financial support", în *Financial Times*, 23 martie 2021, URL: <https://www.ft.com/content/b1c5681e-6cf9-11ea-89df-41bea055720b>
97. FREEMAN, Chas W. Jr., "China's National Experiences and the Evolution of PRC Grand Strategy", în SHAMBAUGH, David (coord.), *China and the World*, Oxford University Press, 2020, Kindle.
98. FRIEDBERG, Aaron L., "An Answer to Aggression", *Foreign Affairs*, 99(5), septembrie-octombrie 2020.
99. FRIEDBERG, Aaron L., "Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in a Multipolar Asia", *International Security*, 18(3), iarna 1993-1994.
100. FUNK, Cary; TYSON, Alec, "Intent to Get a COVID-19 Vaccine Rises to 60% as Confidence in Research and Development Process Increases", 3 decembrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/science/2020/12/03/intent-to-get-a-covid-19-vaccine-rises-to-60-as-confidence-in-research-and-development-process-increases/#republicans-and-democrats-differ-over-outbreaks-threat-to-public-health>

101. GAUSE III, F. Gregory, *Beyond Sectarianism: the New Middle East Cold War*, Brookings Doha Center Analysis Paper, Nr. 11, iulie 2014.
102. GELLER, Daniel S.; SINGER, J. David, *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge University Press, f. 1., 1998.
103. GEORGE, Alexander L.; BENNETT, Andrew, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2005.
104. GEWIRTZ, Julian, "China Thinks America is Losing", *Foreign Affairs*, 99(6), noiembrie-decembrie 2020.
105. GILPIN, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, f. 1., 1984.
106. GOERTZ, Garry; DIEHL, Paul F.; BALAS, Alexandru, *The Puzzle of Peace: The Evolution of Peace in the International System*, Oxford University Press, 2016.
107. GOMEZ, Vianney, "A partisan chasm in view of Trump's legacy", *Pew Research Center*, 29 martie 2021, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/03/29/a-partisan-chasm-in-views-of-trumps-legacy/>
108. GRAY, John, "Can humanity conquer the virus?", *New Statesman*, 3 martie 2021, URL: <https://www.newstatesman.com/world/2021/03/can-humanity-conquer-virus>
109. GRIES, Peter, "Nationalism, Social Influences and Chinese Foreign Policy", în SHAMBAUGH, David (coord.), *China and the World*, Oxford University Press, 2020, ediție Kindle.
110. GROSSMAN, Derek, "Is the 1992 Consensus Fading Away in the Taiwan Straits", 2 iunie 2020, URL: <https://thediplomat.com/2020/06/is-the-1992-consensus-fading-away-in-the-taiwan-strait/>
111. HASS, Ryan, "How China is responding to escalating strategic competition with the US", *China Leadership Monitor*, 1 martie

- 2021, URL: <https://www.brookings.edu/articles/how-china-is-responding-to-escalating-strategic-competition-with-the-us/>
112. HAYES, Bill, *How We Live Now. Scenes from the Pandemic*, Bloomsbury Publishing, 2020, ediție Kindle.
 113. HIEBERT, Murray, *Under Beijing`s Shadow. Southeast Asia`s China Challenge*, Rowman and Littlefield, f. 1., 2020.
 114. HINNEBUSCH, Raymond, "Proxy Wars and Spheres of Influence in Post-ISIS Syria", IEMed. Mediterranean Yearbook, 2020.
 115. HUANG, Christine, *Views of Russia and Putin remain negative across 14 nation*, 16 decembrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/12/16/views-of-russia-and-putin-remain-negative-across-14-nations/>
 116. HUANG, Kristin, "US Bombers enter Chinese air defense zone as Beijing`s navy mounts massive exercise", *South China Morning Post*, 17 noiembrie 2020, URL: <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3110262/us-bombers-enter-chinas-adiz-pla-navy-mounts-massive-exercises>
 117. HUNTINGTON, Samuel P., *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Editura Polirom, Iași, 1999.
 118. IONESCU, Ghiță, *Oameni de stat într-o lume interdependentă*, Editura All, București, 1998.
 119. JANES, "Deadly threats persist: deaths from terrorist activity up 20%, says Janes", URL: <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/deadly-threats-persist-deaths-from-terrorist-activity-up-20-says-janes>
 120. JHA, Ashish, "System Failure", *Foreign Affairs*, 100(2), martie-aprilie 2021.
 121. JOHNSTON, Alastair Iain, "Is China a Status Quo Power?", *International Security*, primăvara 2003, 27(4).
 122. JUNGKUNZ, Sebastian, "Political Polarization During the COVID-19 Pandemic", *Frontiers in Political Science*, 4 martie

- 2021, URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpos.2021.622512/full>
123. KALDOR, Mary, „Securitatea umană”, în Mary Kaldor, *Securitatea umană*, CA Publishing, Cluj, 2010.
 124. KANG, David C.; XINRU, MA, ”Power Transitions: Thucydides Didn’t Live in East Asia”, *The Washington Quarterly*, 41(1).
 125. KAPUR, Lalit, ”The Indo-Pacific Enigma”, *ASIA Maritime Transparency Initiative*, 21 aprilie 2020, URL: <https://amti.csis.org/the-indo-pacific-enigma/>
 126. KENNY, Charles, *The Plague Cycle: The Unending War Between Humanity and Infectious Disease*, Scribner, f. 1., 2021.
 127. KEOHANE, Robert O.; NYE, Joseph Jr., *Putere și interdependență*, Editura Polirom, Iași, 2009.
 128. KIM, Jo, ”Beijing's Military-Heavy Approach to Taiwan Locks the US and China in a Security Dilemma”, *The Diplomat*, 20 aprilie 2021, URL: <https://thediplomat.com/2021/04/beijings-military-heavy-approach-to-taiwan-locks-the-us-and-china-in-a-security-dilemma/>
 129. KIM, June-Ho; AH-REUM AN, Julia; SEUNG JU, Jackie; OH, Juhwan; LEE, Jong-Koo, ”Emerging COVID-19 success story: South Korea learned the lessons of MERS”, *Our World in Data*, 5 martie 2021, URL: <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-south-korea>
 130. KING, Gary; KEOHANE, Robert O.; VERBA, Sidney, *Fundamentele cercetării sociale*, Editura Polirom, Iași, 2000.
 131. KISSINGER, Henry, *On China*, Penguin Press, f. 1., 2019.
 132. KOŁODZIEJ, Edward A., *Securitatea și relațiile internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2007.
 133. KRASNA, Joshua, *Understanding the wave of normalization in the Middle East*, Foreign Policy Research Institute, 13 ianuarie 2021.

134. KUGLER, Jacek; TAMMEN, Ronald L., "Implications of Asia's Rise to Global Status", în THOMPSON, William R. (coord.), *Systemic Transitions. Past, Present, and Future*, Palgrave MacMillan, 2009.
135. KUO, Lily, "Taiwan election: Tsai Ing-Wen wins landslide in rebuke to China", *The Guardian*, 11 ianuarie 2020, URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/11/taiwan-re-elects-tsai-ing-wen-as-president-in-clear-message-to-china>
136. LANGLEY, William, "PLA warplanes made a record...", *South China Morning Post*, 6 ianuarie 2021, URL: <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3116557/pla-warplanes-made-record-380-incursions-taiwans-airspace-2020>
137. LAYNE, Christopher, „Coming Storms”, *Foreign Affairs*, 99(6), noiembrie-decembrie 2020.
138. LEE, Hsien Loong, "The Endangered Asia Century", *Foreign Affairs*, 99(4), iulie-august 2020.
139. LEE, Jenny J.ş HAUPT, John P., "Opinion: Scientists in the US and China Collaborating on COVID-19", *The Scientist*, 22 iunie 2020, URL: <https://www.the-scientist.com/news-opinion/opinion-scientists-in-the-us-and-china-collaborating-on-covid-19-67651>
140. LEMKE, Douglas, *Regions of War and Peace*, Cambridge University Press, f. 1., 2004.
141. LEMKE, Douglas; WERNER, Susanne, "Power Parity, Commitment to Change and War", *International Studies Quarterly*, 40(2), iunie 1996.
142. LENDON, Brad, "Tensions heat up in the South China Sea as US makes significant show of force", *CNN*, 6 iulie 2020, URL: <https://edition.cnn.com/2020/07/06/asia/south-china-sea-aircraft-carriers-intl-hnk-scli/index.html>
143. LENDON, Brad, "China Increases military drills as tensions with US heat up", *CNN*, 11 august 2020, URL:

<https://edition.cnn.com/2020/08/11/asia/china-taiwan-guam-military-exercises-intl-hnk-scli/index.html>

144. LEVY, Jack S., "Power Transition Theory and the Rise of China", în ROSS, Robert S. și ZHU Feng, *China's Ascent: Power, Security, and the Future of International Politics*, Cornell University Press, f.l., 2008.
145. LOOKOUT, "Staying sharp on exercise Keen Sword", URL: <https://www.lookoutnewspaper.com/staying-sharp-exercise-keen-sword/>
146. MacMILLAN, Margaret, "Rhyme and Reason. Lessons of the Great War", *The Brookings Essays*, 14 decembrie 2013, URL: <http://csweb.brookings.edu/content/research/essays/2013/rhyme-of-history.html>
147. MARMINO, Marc; VANDENBERG, Layne, "The Role of Political Culture in Taiwan's COVID-19 Success", *The Diplomat*, 25 ianuarie 2021, URL: <https://thediplomat.com/2021/01/the-role-of-political-culture-in-taiwans-covid-19-success/>
148. MEARSHEIMER, John J., "Better be Godzilla than Bambi", *Foreign Policy*, ianuarie-februarie 2005.
149. MEARSHEIMER, John J., *Tragedia politicii de forță*, Editura Antet, București, 2001.
150. MIROIU, Andrei, *Balanță și Hegemonie*, Editura Tritonic, București, 2005.
151. MITTER, Rana, "The World China Wants", *Foreign Affairs*, 100(1), ianuarie-februarie 2021.
152. MORRIS, Ian, *De ce Vestul deține încă supremația. Și ce ne spune istoria despre viitor*, Editura Polirom, Iași, 2012.
153. MORTON, A. Kaplan, *System and Process in International Politics*, ECPR Press, 1985.
154. NAUGHTON, Barry, "China's Global Economic Interactions", în SHAMBAUGH, David (coord.), *China and the World*, Oxford University Press, 2020, ediție Kindle.

155. NUZZO, Jennifer, "To Stop a Pandemic", *Foreign Affairs*, 100(1), ianuarie-februarie 2021.
156. ORGANSKI, A.F.K., *Stages of Political Development*, Alfred Knopf, New York, 1965.
157. ORGANSKI, A.F.K., *World Politics*, Alfred A. Knopf, New York, 1958.
158. ORGANSKI, A.F.K.; KUGLER, Jacek, *The War Ledger*, The University of Chicago Press, 1980.
159. PANDA, Ankit, "A Skirmish in Galwan Valley: India and China's Deadliest Clash in More Than 50 Years", *The Diplomat*, 17 iunie 2020, URL: <https://thediplomat.com/2020/06/a-skirmish-in-galwan-valley-india-and-chinas-deadliest-clash-in-more-than-50-years/>
160. PARDO, Ramon Pacheco; PABON, Mauricio Avendano; CHEN, Xuechen et al, "Preventing the next pandemic: lessons from East Asia", Faculty of Social Science and Public Policy, King's College, Londra, mai 2020.
161. PARKER, Kim; MINKIN, Rachel; BENNETT, Jesse, "Economic Fallout From COVID-19 Continues To Hit Lower-Income Americans the Hardest", Pew Research Center, 24 septembrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2020/09/24/economic-fallout-from-covid-19-continues-to-hit-lower-income-americans-the-hardest/#one-third-of-adults-who-said-they-were-laid-off-because-of-the-coronavirus-outbreak-are-back-in-their-old-jobs>
162. PHILLIPS, David L., *The Kurdish Spring. A New Map of the Middle East*, 1st Edition, Routledge, 2015.
163. POLING, Gregory B., "How Significant is the New U.S. South China Sea Policy?", *CSIS*, 14 iulie 2020, URL: <https://www.csis.org/analysis/how-significant-new-us-south-china-sea-policy>

164. POLLOCK, David, "Covid-19 and Middle East Proxy Wars: The Storm Before the Calm?", *The Washington Institute for Near East Policy*, 29 aprilie 2020.
165. RONDEAUX, Candace, "NATO Is in Denial about the Risk of War between Turkey and Russia", *World Politics Review*, 6 martie 2020.
166. ROTTER, Andrew, *Hiroshima. The World's Bomb*, Oxford University Press, 2008.
167. SAAD, Lydia, "Americans' Political Ideology Held Steady in 2020", Gallup, 11 ianuarie 2021, URL: <https://news.gallup.com/poll/328367/americans-political-ideology-held-steady-2020.aspx>
168. SANDER, Ruben Aarten, "Sino-Indian Relations: the Geopolitics of Aksai Chin", *Geopolitical Monitor*, 10 iunie 2013, URL: <https://www.geopoliticalmonitor.com/sino-indian-relations-the-geopolitics-of-aksai-chin-4822/>
169. SARCINSCHI, Alexandra, "Competiția pentru vaccin și resurse medicale: o nouă fațetă a luptei pentru putere pe scena internațională", în *Impact strategic*, nr. 4[77]/2020, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is77.pdf
170. SAUNDERS, Philip, "China's Global Military-Security Interactions", în SHAMBAUGH, David, *China and the World*, Oxford University Press, 2020, ediție Kindle.
171. SCHWELLER, Randall L.; XIAOYU, Pu, "After Unipolarity: China's Visions of International Order in an Era of U.S. Decline", *International Security*, 36(1), 2011.
172. SCOTT, Robert E., "U.S. trade deficit hits record high in 2020", 10 februarie 2021, *Economic Policy Institute*, URL: <https://www.epi.org/blog/u-s-trade-deficit-hits-record-high-in-2020-biden-administration-must-prioritize-rebuilding-domestic-manufacturing/>
173. SEITZ, Patrick, "Semiconductor Companies: Where Are They in the Chip Cycle", *Investor's Business Daily*, 16 februarie 2021, URL:

<https://www.investors.com/news/technology/semiconductor-companies-semiconductor-industry/>

174. SERVICE, Robert, "Russia and American Power in the Middle East", *The Caravan*, nr. 2027, Hoover Institution, 1 septembrie 2020.
175. SHAMBAUGH, David, "China and the World. Future Challenges", în SHAMBAUGH, David, *China and the World*, Oxford University Press, 2020, ediție Kindle.
176. SHARMA, Ruchir, "The Resurgence of the Rest", *Foreign Affairs*, mai-iunie 2021.
177. SHERMAN, Nathalie, "US-China trade deal: Winners and losers", *BBC*, 15 ianuarie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/business-51025464>
178. SHINKMAN, Paul D., "China Bristles as U.S. Deploys Three Aircraft Carriers to the Pacific", *US News*, 15 iunie 2020, URL: <https://www.usnews.com/news/world-report/articles/2020-06-15/china-bristles-as-us-deploys-three-aircraft-carriers-to-the-pacific>
179. SHUMEI, Leng; WENTING, Xie, "China, Russia provide more certainty to the world, as the US becomes a threat: expert", *Global Times*, 9 septembrie 2020, URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1200656.shtml>
180. SIDES, John; TAUSANOVITCH, Chris; VAVRECK, Lynn, "The politics of COVID-19: Partisan Polarization about the Pandemic Has Increased, but Support for Health Care Reform Hasn't Moved at All", *Harvard Data Science Review*, 30 noiembrie 2020, URL: <https://hdsr.mitpress.mit.edu/pub/yzcakqc7/release/2>
181. SILVER, Laura; DEVLIN, Kat; Christine, HUANG, "Unfavorable Views of China Reach Historic Highs in Many Countries", Pew Research Center, 6 octombrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/global/2020/10/06/unfavorable-views-of-china-reach-historic-highs-in-many-countries/>

182. SILVER, Laura; DEVLIN, Kat; HUANG, Christine, "Negative views of both US and China Abound across Advanced Economies amid Covid-19", 6 octombrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/10/06/negative-views-of-both-us-and-china-amid-covid-19/>
183. SNEGOVAYA, Maria; VOLKOV, Denis; GONCHAROV, Stepan, "The Coronavirus Could Hit Putin Most of All. New surveys show a surprising decline in the Russian president's popularity. The pandemic will accelerate a trend of mistrust in the Kremlin", în *Foreign Policy*, 5 iunie 2020, URL: <https://foreignpolicy.com/2020/06/05/coronavirus-vladimir-putin-russia>
184. SNESHEH, Alex Philip, "Pangong Tso done but China dragging its feet on disengagement...", *The Print*, 8 aprilie 2021, URL: <https://theprint.in/defence/pangong-tso-done-but-china-dragging-its-feet-on-disengagement-at-other-ladakh-friction-points/635954/>
185. SNYDER, Craig A., "Contemporary Security and Strategy", în Craig A. Snyder (coord.), *Contemporary Security and Strategy*, MacMillan, 1999.
186. SOARE, Simona „Tranziția de putere”, în Daniel Biro, *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrale în politica mondială*, Editura Polirom, Iași, 2013.
187. SPARKES, Matthew, "There's A global shortage of computer chips – what's causing it?", *NewScientist*, 18 martie 2021, URL: <https://www.newscientist.com/article/2271918-theres-a-global-shortage-of-computer-chips-whats-causing-it/>
188. STEIN, Kenneth, *Israel and Arab-Israeli Conflict Timeline – 1800s to the Present*, Center for Israel Education, 26 ianuarie 2021.
189. STRANGE, Susan, *State și piețe*, Editura Institutul European, Iași, 1997.
190. SUMMERS, Jennifer; CHENG, Hao-Yuan; LIN, Hsien-Ho; BARNARD, Lucy Telfar; KVALSVIG, Amanda; WILSON,

- Nick; BACKER, Michael G., "Potential lessons from the Taiwan and New Zealand health responses to the COVID-19 pandemic", *The Lancet Regional Health Western Pacific*, 21 octombrie 2020.
191. SUN, Yun, "China's Strategic Assessment of India", *War on the Rocks*, 25 martie 2020, URL: <https://warontherocks.com/2020/03/chinas-strategic-assessment-of-india/>
 192. TAMMEN, Ronald L.; KUGLER, Jacek; LEMKE, Douglas, "Foundations of Power Transition Theory", Oxford Research Encyclopedia, 26 octombrie 2017.
 193. TIAN, Yew Lun; MIGLANI, Sanjeev, "China-India border clash stokes contrasting domestic responses", *Reuters*, 23 iunie 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-india-china-analysis-idUSKBN23U1TX>
 194. TRIAN, Nicole, "2020: A year of protests and civil disobedience", *France 24*, 28 decembrie 2020, URL: <https://www.france24.com/en/europe/20201228-2020-a-year-of-dissent-and-civil-disobedience>
 195. VAN CREVELD, Martin, *Technology and War: From 2000 B.C to the Present*, Touchstone, f. l., 1991.
 196. WALT, Stephen M., "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, 35(2), 1991, apud Barry BUZAN, Ole WAEVER, Jaap De WILDE, *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, CA Publishing, Cluj, 2010.
 197. WATERS, Gregory, "ISIS in Syria: 2020 in Review", New Lines Institute for Strategy and Policy, 10 februarie 2021.
 198. WIKE, Richard; FETTEROLF, Janell; MORDECAI, Mara, "U.S. Image Plummet Internationally as Most Say Country Has Handled Coronavirus Badly", Pew Research Center, 15 septembrie 2020, URL: <https://www.pewresearch.org/global/2020/09/15/us-image-plummets-internationally-as-most-say-country-has-handled-coronavirus-badly/>

199. WILLIAMS, Paul D., "Security Studies. An Introduction", în Paul D. Williams, *Security Studies. An Introduction*, Routledge, 2008, f. 1.
200. XUANZUN, Liu, "China's two aircraft carriers in apparent simultaneous exercises...", *Global Times*, 6 septembrie 2020, URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1200053.shtml>
201. YAP, Hilton, "Taiwan`s COVID-19 Success is Worryingly Smug", *Foreign Policy*, 5 aprilie 2021, URL: <https://foreignpolicy.com/2021/04/05/taiwan-covid-19-success-china-military-threat/>
202. ZHAO, Suisheng "China's Foreign Policy Making Process", în *China and the World*, Oxford University Press, 2020, ediție Kindle.
203. ZIAD, Awad; FAVIER, Agnès, *Syrian People`s Council Elections 2020: The Regime`s Social Base Contracts*, Geneva Centre for Security Policy, 11 noiembrie 2020.
204. ZODIAN, Mihai, „Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei”, în Florian Cîrciumaru (coord.), *Evaluare Strategică. Tendințe ale securității înainte de noua provocare Covid*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2020.
205. ZODIAN, Mihai, „Pandemia de COVID-19 și incertitudinile relațiilor internaționale”, *Impact strategic*, 75 (2), 2020.
206. ZODIAN, Mihai, „SUA, China și Uniunea Europeană: tranziția care încă așteaptă”, în Florian Cîrciumaru (coord.), *Evaluare strategică 2018. Tendințe și probleme de securitate pe glob*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2019.

Lista principalelor atacuri teroriste în 2020 în Africa

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de
9 ian	Focuri de armă în mulțime	89 (+77)	6	Departamentul Filingue, Niger	Bătălia de la Chinagodrar: militanți cu motociclete și mașini au atacat un avanpost militar la Chinagodrar, în regiunea Tillabéri, lângă granița cu Mali. 89 de soldați au fost uciși și șase au fost răniți în urma atacului. 77 de militanți au fost uciși pe timpul atacurilor aeriene franceze. Statul Islamic și-a asumat răspunderea pentru atac și a publicat fotografii ale acestuia.	Statul Islamic al Marii Sahare	Insurgenți din Maghreb
18 ian	Explozia unei mașini capcană	4 (+1)	20	Afgooye, Somalia	Bombardamentul de la Afgooye, din 2020: un atacator sinucigaș a vizat un loc în care inginerii turci și poliția somaleză luau prânzul în Afgooye din provincia Shabelle de Jos. 4 persoane au fost ucise în atac și 20 au fost rănite. Majoritatea victimelor au fost ofițeri de poliție. Gruparea extremistă Al-Shabaab și-a asumat responsabilitatea.	Al-Shabaab	Războiul civil somalez

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de
16 feb	Împușcături	24	18	Provincia Yagha, Burkina Faso	Împușcături în biserica Pansi: un grup de 20-30 de oameni înarmați au atacat satul Pansi. 24 de persoane, inclusiv un preot catolic, au fost ucise și 18 au fost rănite.	Gruparea extremistă Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (suspectată)	Insurgenți din Maghreb
23 mar	Ambuscadă	70+	Several	Statul Borno, Nigeria	Martie 2020. Masacrele din Ciad și Nigeria: presupuși insurgenți din Boko Haram au prins în ambuscadă cu aruncătoare de grenade vehiculele militare nigeriene, în apropierea satului Gorgi, situat în statul Borno. Cel puțin 70 de soldați nigerieni au fost uciși în ambuscadă, iar alții au fost răniți sau răpiți.	Gruparea extremistă Boko Haram	Gruparea extremistă Boko Haram
9 mai	Focuri de armă în mulțime	20+	Unknown	Tillabéri, Niger	Mai 2020. Atacurile de la Tillabéri: insurgenți înarmați au atacat mai multe sate din regiunea Tillabéri din Niger. Cel puțin douăzeci de civili au fost uciși. Autorii și motivul atacurilor sunt necunoscute, dar se pare că Al-Qaeda se află în spatele acestuia.	Gruparea extremistă Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (suspectată)	Insurgenți din Maghreb
13 iun	Focuri de armă, atacuri cu rachete, incendieri	62+	100+	Monguno și Nganzai, Nigeria	Masacrele de la Monguno și Nganzai din 2020: cel puțin 62 de persoane au fost ucise și sute rănite în două atacuri ale luptătorilor ISWAP în statul Borno.	Statul Islamic - Provincia Africa de Vest	Gruparea extremistă Boko Haram

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de
					Luptătorii ISWAP au depășit pozițiile forțelor guvernamentale din Monguno, ucigând 20 de soldați, au ars sediul ONU și secția de poliție din oraș. În același timp, luptătorii ISWAP în camioane și pe motociclete au intrat în zona administrației locale din Nganzai, unde au ucis 42 de civili.		
2 aug	Atac cu grenade	18	7	Nguetchewe, Cameroon	Atacul de la Nguetchewe: militanții Boko Haram au atacat cu o grenadă o tabără de strămutați interni (IDP) în regiunea de Nord-Îndepărtat din Camerun, ucigând 18 persoane și rănind alte șapte.	Gruparea extremistă Boko Haram	Gruparea extremistă Boko Haram
9 aug	Focuri de armă	8	0	Kouré, Niger	Împușcături în Kouré: militanții din gruparea extremistă Statul Islamic al Marii Sahare au prins în ambuscadă un grup de tineri lucrători din Franța. Au ucis 5 muncitori francezi, precum și doi civili nigerieni, dintre care unul a fost președintele parcului Safari, unde au avut loc împușcăturile. Unul dintre supraviețuitorii a fost apoi răpit și ucis la scurt timp.	Statul Islamic al Marii Sahare	Insurgenți din Maghreb

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de
13 oct	Focuri de armă, jafuri, incendieri	25	Necunoscut	Regiunea Mopti, Mali	Atacuri în Mali în 2020: militanți islamici au ucis 25 de persoane, inclusiv 13 soldați, în mai multe atacuri desfășurate în Mali. O tabără militară lângă Bandiagara a fost, de asemenea, jefuită și arsă.	Gruparea extremistă Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (suspectată)	Războiul din Mali
28 noi	Masacru cu tăieri de capete	110	6	Jere, Nigeria	Masacru în Nigeria: aproximativ 110 civili, dintre care majoritatea fermieri, au fost uciși și șase au fost răniți în timp ce lucrau în câmpurile de orez din Koshebe, în apropierea orașului Maiduguri din nord-estul Nigeriei. Culturile în valoare de milioane de Naira au fost distruse în atac. Abubakar Shekau a confirmat într-un videoclip că facțiunea sa din Boko Haram (JAS) a fost responsabilă pentru masacru. El a spus că atacul este o represivă pentru arestarea unui membru Boko Haram de către fermieri.	O facțiune înarmată (JAS) din Gruparea extremistă Boko Haram	Gruparea extremistă Boko Haram

Total incidente majore: 10

Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_terrorist_incidents_in_2020

Notă: culorile din tabel reprezintă:

- 0 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 1–19 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 20–49 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 50–99 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 100+ persoane au fost ucise/rănite în incident.

Lista atacurilor teroriste în 2020 în Europa

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de
31 ian	Atentat cu bombă	0	0	Lurgan, Marea Britanie	Atentat cu bombă de Ziua Brexitului: în ziua Brexitului, serviciul de poliție din Irlanda de Nord a primit două amenințări cu bombă anonime, conform cărora o bombă transportată de un camion ar fi pe un feribot care se îndrepta de la portul Belfast către Cairnryan, Scoția. La 5 februarie 2020, bomba a fost găsită în interiorul unui camion din Lurgan, comitatul Armagh. Poliția crede că organizația „Continuitatea IRA (CIRA)” a fost responsabilă pentru atacul cu bombă eșuat.	CIRA (suspectată)	Campania dizidenților republicani irlandezi
2 feb	Atac cu cuțitul	0 (+1)	2	Londra, Marea Britanie	Atac cu cuțitul la Streatham în 2020: un bărbat a atacat cu cuțitul trei persoane în cartierul Streatham din Londra, răbind grav una. Atacatorul a fost împușcat de către ofițerii din Poliția Metropolitană în fața ușilor unui magazin Boots de pe Streatham High Road, imediat după ora 14:00. Atacatorul, identificat ca Suresh Mamoor Faraz Amman, a fost recent eliberat din închisoare, după ce a executat o pedepsă pentru infracțiuni de terorism.	Suresh Mamoor Faraz Amman	Simpatizant al Mișcării Teroriste din Marea Britanie
19 feb	Atac armat	10 (+1)	5	Hanau, Germania	Atac armat la Hanau: împușcăturile au avut loc la ora 22 în două baruri „shisha” – unul la barul Midnight din piața centrală a orașului Hanau și celălalt la Arena Bar & Café din cartierul vestic Kesselstadt. Patru persoane au fost ucise în prima		

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de		
					rafală, în timp ce cinci au fost ucise în cea de-a doua. Atacatorul și-a ucis mama în apartamentul lor și apoi s-a sinucis. Poliția a inițiat o anchetă pe scară largă, împreună cu CID. Atacatorul, un bărbat, în vârstă de 43 de ani, și-a exprimat opiniile de extremă dreaptă și ura față de nearieni într-o scrisoare de mărturisire și într-un videoclip. Șase dintre persoanele ucise în timpul împușcăturilor din cele două baruri erau străini, în timp ce trei erau germani cu origini străine.			Tobias Rathjen	Mișcarea extremistă de dreapta din Germania
20 iun	Atac cu cuțitul	3	3	Reading, Marea Britanie	Atac cu cuțitul în 2020: 3 persoane au fost ucise și 3 au fost rănite când un refugiat libian musulman a comis un atentat cu cuțitul în rândul locuitorilor din Forbury Gardens, din Anglia. Rapoarte multiple au declarat că a strigat „Allahu Akbar” în timp ce înjunghia oamenii. El a fost reținut de polițiști la scurt timp după aceea.	Islamist	Simpatizant al terorismului islamic în Europa		
21 iul	Luare de ostatici, atac armat	0	0	Lutsk, Ucraina	Criza ostaticilor din Lutsk: un om înarmat a ținut 13 persoane ostatice într-un autobuz din centrul orașului Lutsk. Bărbatul era înarmat cu arme de foc și explozive. După ce președintele Volodymyr Zelensky a postat un scurt videoclip pe pagina sa de Facebook, referindu-se la filmul Earthlings, toți ostaticii au fost eliberați nevătași. Omul înarmat, identificat ca Maksym Kryvosh, a fost arestat.	Maksym Kryvosh	Simpatizant al terorismului în Ucraina		

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de
25 sep	Atac cu cuțitul	0	2	Paris, Franța	Atac cu cuțitul la Paris în 2020: două persoane au fost rănite într-un atac cu cuțitul în fața fostului sediu al revistei satirice franceze Charlie Hebdo din Paris. Șapte persoane au fost arestate și încarcerate.	Islamist (suspectat)	Simpatizant al terorismului islamic în Europa
4 oct	Atac cu cuțitul	1	1	Dresda, Germania	Atac cu cuțitul la Dresda în 2020: doi bărbați homosexuali au fost înjunghiați de un suspect sirian, solicitant de azil, în timpul vizitei la Dresda. Una dintre victime a murit, iar cealaltă a fost rănită în mod critic. Suspectul a fost arestat la două săptămâni după atac.	Abdullah Al Haj Hasan (suspect)	Simpatizant al terorismului islamic în Europa
12 oct	Atac armat	0 (+1)	1	Zagreb, Croația	Împușcături la Zagreb în 2020: un croat, în vârstă de 22 de ani, a tras în Banski dvori (sedul guvernului croat) și a rănit un ofițer de poliție, înainte de a se sinucide.	Danijel Bezuk	Simpatizant al terorismului în Europa
16 oct	Atac cu cuțitul, decapitare	1 (+1)	0	Conflans-Sainte-Honorine, Franța	Crima lui Samuel Paty: poliția franceză a împușcat un tânăr rus de 18 ani, de origine cecenă, după ce a înjunghiat și a decapitat un profesor pe o stradă din Conflans-Sainte-Honorine, la nord-vest de capitala Franței. El ar fi arătat clasei sale imagini ale profetului Mahomed. 11 persoane având relații cu făptuitorul au fost arestate.	Abdoulkhalik Anzorov	Simpatizant al terorismului islamic în Europa
26 oct	Atac sinucigaș cu bombă	0 (+2)	1	İskenderun, Turcia	Bombardament în İskenderun în 2020: două persoane care au făcut o ambuscadă forțelor de securitate turcești în Payas au scăpat la İskenderun, unde au făcut din nou o ambuscadă forțelor de poliție. Una dintre acestea a fost împușcată de polițiști,	PKK	Conflictul kurdo-turc

Data	Tipul	Morți	Răniți	Locația	Detalii	Executanți	Aparțin de
29 oct	Atac cu cuțitul	3	0 (+1)	Nisa, Franța	iar cealaltă a detonat bombe, răbind un ofițer de poliție și ucigând făptașul. PKK și-a asumat responsabilitatea. Atac cu cuțitul la Nisa în 2020: trei persoane au fost ucise într-un atac cu cuțitul la catedrala Notre-Dame din Nisa. Atacatorul a fost rănit și arestat.	Brahim Aouissaoui (suspect)	Simpatizant al terorismului islamic în Europa
2 noi	Focuri de armă în mulțime	4 (+1)	22	Viena, Austria	Atacul de la Viena din 2020: în jurul orei 20:00 (ora locală), un om înarmat a deschis focul cu o pușcă de asalt în șase locuri la Schwedenplatz, Viena, ucigând patru civili și răbind alți 22. Atentatorul a fost ucis de polițiști, în timp ce purta o vestă falsă de sinucigaș. Atacatorul a fost Kujtim Fejzullai, un susținător al Statului Islamic, care a încercat să se alăture grupării extremiste Stat Islamic din Siria.	Kujtim Fejzullai	Simpatizant al terorismului islamic în Europa

Total incidente: 12

Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_terrorist_incidents_in_2020

Notă: culorile din tabel reprezintă:

- 0 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 1–19 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 20–49 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 50–99 persoane au fost ucise/rănite în incident;
- 100+ persoane au fost ucise/rănite în incident.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Tehnoredactor: Liliana ILIE
Corector: Carmen-Luminița IACOBESCU

Bun de tipar: 06.08.2021

Lucrarea conține 266 de pagini.

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail: editura@unap.ro
Tel.: 021/319.48.80/215; 453

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
(Editură cu prestigiu recunoscut de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor,
Diplomelor și Certificatelor Universitare)

ISSN 2734-4681; ISSN-L 2734-4681

ISBN 978-606-660-450-5 tipărit

ISBN 978-606-660-451-2 on line

9 786066 160450 5